

శ్రీరస్తు.
ంధ్ర నిఘంటుత్తయము

(టికాతాత్పర్యసహితము.)

పండిత పDateము

రా మా అండ్ కో.,
ఏలూరు.

తాతా ముద్రాక్షరశాల,
నిడుబోలు.

1929

కాపేటలు]

పీఠిక.

భాషాజ్ఞానమునకు నిఘంటువులే ముఖ్యవశ్యకంబులు. అవి లేనిచో వాడుకొనఁబడెడు మాటలే యలవడునుగాని పూర్ణమగు జ్ఞానము గలుగనేరదు. రసప్రధానములగు గ్రంథములయందలి భావంబుల నెఱుంగవలయునన్న వివిధములగు శబ్దములును వాని పర్యాయ పదంబులు నెఱుఁగుట యవసరము. వాని కన్నిటికిని నిఘంటువులే యాధారములు. అట్టి నిఘంటువులు సంస్కృతమున నమరకోశాదు లనేకములు చూపట్టుచున్నవి. మన యాంధ్రభాషయందలి శబ్దంబులు తద్భవతత్సమదేశ్య గ్రామ్య రూపంబులచేఁ జతుర్విధములై యున్నవి. అందు దత్సమభాష సంస్కృత సమముగావున సంస్కృత నిఘంటువులవలన నేర్చుకొనఁదగియున్నది. గ్రామ్య భాష జనులచే వాడఁబడుచున్నను గ్రంథ ప్రయోగమున కనర్హంబు. మిగిలిన తద్భవదేశ్యపదంబులే గ్రంథప్రయోగమునకుఁ దగియుండుటచే నట్టి తద్భవదేశ్యపదంబులను జేర్చి మహాత్ములగు మన పూర్వు లాంధ్రనిఘంటువుల రచించి యున్నారు. వానిలో నెల్ల ఆంధ్రనామసంగ్రహము, ఆంధ్రనామశేషము, సాంబనిఘంటువునను నివిమిగులఁ బ్రశస్తములు. ఎల్లజనులచే నెల్లయెడల వాడఁబడుచున్న వీని యుపయోగమును జదువరులే గ్రహించుచున్నారు. నిఘంటువునకుటిక వ్రాయుటలో నావశ్యకములగు విషయములు మూఁడు

అవియెవ్వి యన రూఢి పదములకుఁగాక తక్కిన పదముల కవ
యవార్థము చెలుపుటయొకటి. ఆరూపము తెల్లెర్పడెనో వాని
చెలుపుట మఱియొకటి. ఆ రూపము లవసరమగుచో
వ్యాకరణసూత్ర దృష్టాంతములచేఁ చెలుపుట మఱియొక
ఇమ్మాఁడు విధములచే నిందుఁ చెలుపబడియున్నవి. వ్యాకర
ణాంశములకు శ్రీపరవస్తు చిన్నయనూరి విరచిత భాషావ్యాక
రణసూత్రము లిందుఁ జేర్కొనఁబడినవి. పదముల యవ
యవార్థమును చెలిసికొను నపుడా సూత్రములనుగూడ పన్న
టనే వ్రాసినచో సుబోధముకాదని యెంచి వానిని గ్రొంది
యడ్డగిలునకుదిగువ వ్రాసితిమి. రూఢిసంబులును, అవ
యవార్థరూప నిష్పత్తి ప్రకృతి వికృత రూపాంతరంబు
లొక్కచోఁ జేర్పఁబడి యున్నవి. పద్యంబులందని పద బులు
సూలభముగఁ చెలియుటకై అకారాద్యనుక్రమణిక యేర్పలు
పఁబడినది. దానిమహిమపయోగ మెల్లరకును పనియగును.
కావున నీగ్రంథమున నేనైన లోపములున్నచో, పాఠ
యింకను వృద్ధిలోనికిఁజెచ్చి వీనికి వన్నె గలిగించి యిట్టివాని
లోఁబ్రోత్సాహమును గలిగింతురుగాకయని భాషాభిమానుల
గోరుచున్నాఁడ.

శ్లో॥ ఘృతింగమయతి సుజనస్సు కవిర్విదధాతి కేవలం కావ్యం
పుష్టాతికమల మంభోలక్ష్మీంతం రవిర్ని యోజయతి॥

భాషచరిత్రమ్

ఆంధ్రనామ సంగ్రహము.

పైడిపాటి లక్ష్మణకవి దీని రచించెను. ఈకవి కొండి న్యసగోత్రుండు. ఏకామ్రమంత్రీ పుత్రుండు. కవి యీ గ్రంథ ముఖమున “శ్రీపతి వంద్యున్” అని సర్వశుభ మూలంబగు శ్రీకారమును బ్రయోగించి తన గ్రంథమును శ్రీ కాశీవిశ్వేశ్వరున కంకితము చేసెను. ఈకవి శివభక్తుండు. ఇందులేని నవీన పదములగూడ వాడెదనని ప్రతిజ్ఞచేసి ఆంధ్రనామ శేషము నువాసిన అడిదము సూరకవి కీ॥ శ॥ 1750 మొదలు 1780 వఱకు నుండుటచే నంతకు బూర్వుడగు నీలక్ష్మణకవి పదునేడవ శతాబ్దములోని వాడని నిర్ణయింపవలెను.

ఆంధ్రనామ శేషము.

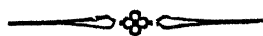
అడిదము సూరకవి దీనిని పద్యకావ్యమున వ్రాసెను. ఈ మహాకవి కవనము జిల్లుపొల్లులులేక నిర్దుష్టముగానున్నది. ఈతండు బాలభాస్కరుని కుమారుడు. నియోగి బ్రాహ్మణుండు. ఈకవి వరేణ్యుండు కవిజన రంజనము, కవినంశయవిచ్ఛేదము, రామలింగేశ్వర శతకము, ఆంధ్రచంద్రావలోకనము అనుగ్రంథముల రచించెను. ఇవన్నియు మిక్కిలి వాడుకలో నున్నవి. ఈకవి యీగ్రంథమున వర్ణలనుగాఁ దెలుపలేదు.

సాంబనిఘంటువు.

కస్తూరి రంగకవి యీ నిఘంటువును వ్రాసెను. ఈ కవికి సాంబమూర్తియందెక్కువ భక్తియుండుటచే దీనికీ పేరు

పెట్టియున్నాడు. ఈతండు నిరంకుశముగాఁ బదప్రయోగము చేసెను. పై రెండు గ్రంథములలో లేని నూతన పదంబులిందుఁ గన్పట్టుచున్నయవి. ఈకవి ద్రావిడ పదంబులఁ దన గ్రంథములో నెక్కువగాఁ బ్రయోగించెనుగాన నితండు ద్రవిడదేశ వాసియో లేక ద్రవిడదేశ సంచారియో యని తోచుచున్నయది. కొంద ట్రీతనిపై నప్రయుక్తపదంబులఁ జేర్చి యుండెనని దోషారోపణము చేసెదరుకాని యది గణనీయముకాదు. విశేషశబ్దాబులఁ దన నిఘంటువునఁ గూర్చి చేశమునకు మహూపకార మొనర్చిన యీకవివరేణ్యుఁ డెల్లరకు వంద నీయుడు.

ఆంధ్రనామ సంగ్రహము

స టీ క ము .

ఆంధ్రనామసంగ్రహమును నీ నిఘంటువును సల్పఁబూ
నిన పైడిపాటి లక్ష్మణకవి తన గ్రంథము నిర్విఘ్నముగా
నెరవేఱుటకును, భవిష్యద్గ్రంథకర్తలు గూడ నిట్లేయొనర్తురు
గాక యని తెలుపుటకును, శిష్టాచార పరిప్రాప్తమగు నిష్టదే
వతా నమస్కారరూప మంగళమును గ్రంథాది పద్యముచే
నొనర్చి రెండవపద్యముచేగృతిపతిని, మూడవ పద్యముచే
దననామమును గ్రంథనామమును గ్రంథవిషయములను జెప్ప
చున్నాఁడు.

క. శ్రీపతివంద్య విభాలా

క్షీపతినిభజించి యిష్ట ♦ సిద్ధులువరుసః

బ్రాహ్మింపగ గణనాథుని

శ్రీపాదంబులకు నెఱగి ♦ చెందినవేడ్కన్.

1

క నతభక్తలోకరక్షా

రతికిం జంచత్కృపా త ♦ రంగితమతికిన్

శతమఖముఖసుర నుతికిం

గతికిన్ మహిమోన్నతికిని ♦ గాశీపతికిన్.

2

తే. అంకితమొనర్తుఁ దెనుఁగుపే ♦ శృరసికూర్చి
గరిమతో నాంధ్రనామ సం ♦ గ్రహమనంగ
నమరుకృతిఁబైఁడిపాటి ♦ యేకామృమంతి
సుతుఁడఁ గవిలక్ష్మణాఖ్యుఁడ ♦ సుజనహితుఁడ. 3

తా. పైఁడిపాటి యేకామృమంతికుమారుఁడను, సజ్జనుల కిష్టుఁడను నైన పైఁడిపాటి కవిలక్ష్మణుఁడను నేను తలఁచినకోర్కులు నెఱవేఱుటకై శ్రీమహావిష్ణువుచేఁ బూజింపదగిన విశాలాక్షిపతి యగు కాశీవిశ్వేశ్వరుల ధ్యానించి పిదప విఘ్నేశ్వరుని మహిమగల పాదములకు సంతోషముతో నమస్కరించి మొక్కిక్కిడు భక్తులను గాపాడుటయందు శ్రద్ధగలవాఁడును, దయారసముతోఁగూడిన బుద్ధిగలవాఁడును, దేవేంద్రుఁడు మొదలగు సకల జీవతలచే, చేయఁబడుననుస్కారముల నంగీకరించువాఁడును, విశేషమహిమ గలవాఁడును నైన కాశీవిశ్వనాథస్వామికినంకితముగాఁదెనుఁగు పేళ్ళన్నియు జేర్చి యాంధ్రనామసంగ్రహ మనుగ్రంథము నొనర్చెదను (అనిగ్రంథకర్త పతిష్ఠ చేయుచున్నాడు.)

అవ. గ్రంథకర్త తాను రచియింపదలఁచిన గ్రంథ మునందలి పరిభాషను దెలుపుచున్నాఁడు:—

తే. దేవమానవసావర ♦ తిర్యగాఖ్య
వర్గులొనరింతు నానార్థ ♦ వర్గుగూడ
వర్గములు గాఁగఁ గూర్తు నా ♦ హ్వయములందు
నిడుదు వివరించునెడల సం ♦ స్కృతపదంబు

4

తా. నేను రచింపఁబోవు అంధ్రనామసంగ్రహమందు దేవవర్గము, మానవ
వర్గము, స్థావరవర్గము, తిర్యగ్వర్గము, నానార్థవర్గము అను నైదువర్గములను రచించెదను.
పర్యాయపదములన్నియుఁ దెలుఁగుపదములుగా నుండును. అగ్రమును వివ
రించుటకై అపర్యాయపదములనుఁ దుదను సంస్కృతపదము నుంచెదను.
(అని గ్రంథకర్త చెప్పెను.)

[దేవవర్గమందు దేవతలు, వారికి సంబంధించినవి. చెప్పఁబడినవి. మానవ
వర్గమందు మనుష్యులు, వారికి సంబంధించినవి వివరింపఁబడినవి. స్థావరవర్గ
మందుకొండలు, చెట్లు, మున్నగునచరములనుగూర్చి చెప్పఁబడినవి. తిర్యగ్వ
ర్గమందు పశుపక్ష్యాదులకు సంబంధించినవానినిగూర్చి వివరింపఁబడినది. నా
నార్థవర్గమందు ననేకార్థములయిన పదములనుగూర్చి వివరింపఁబడినది.

క. శ్రీలలనాధిపవంద్య వి

శాలాక్షీవ్రాణనాథ ♦ శతమఖముఖ ది

కృపాలాభీష్టద సమధిక

శీలా కాశీనివేశ ♦ శ్రీవిశ్వేశా.

5

తా. లక్ష్మీనాథుఁడగువిష్ణుచేతఁగొనియాడబడఁదగినవాఁడవును, కాశీవి
శాలాక్షికి మగఁడవును, ఇంద్రాదిలోకపాలురకోర్కుల నీడేర్చువాఁడవును,
గొప్ప స్వభావముగలవాఁడవునై కాశీపురియందు వెలయుచున్న యోవిశ్వేశ్వ
రారా? నీవు నాగ్రంథము నవధరింపుము, (అని గ్రంథకర్త కృతిపతిని
హెచ్చరించెను.)

—: దేవవర్గము :—

సీ. ముక్కంటి యరపది ♦ మోములవేలుపు

మినుసిగదయ్యంబు ♦ మిత్తిగొంగ

గట్టువిల్లుడు గల ♦ కంతుడు మిక్కిలి
కంటిదేవర బేసి ♦ కంటివేల్పు

వలిమలల్లుడు మిన్న ♦ వాకతాలుపు కొండ
వీటిజంగము గుఱ్ఱ ♦ వేల్పుతండ్రి

వలరాజునూడు భ ♦ క్కులతేని చెలికాడు
బూచులయెకిమీడు ♦ పునుకతాల్పు

తే. విసపుమేతరి జన్నంపు ♦ వేటకాడు
బుడుతనెలతాల్పు వెలియాల ♦ పోతురాతు
తోలుదాలుపు ముమ్మెన ♦ వాలుదాల్పు
నాగ భవదాఖ్యలొప్పు (నం ♦ ధకవిపక్ష).

6

టీ. ముక్కుంటి=మూడునేత్రములు కలవాడు, అనిపదిమూల
ల వేలుపు = ఐదుముఖములు గలదేవుడు, మినుసిగ దయ్యంబు =
ఆకాశము జుట్టుగాగల దేవుడు, మిత్తిగొంగ = మృత్యువుగా
శత్రువు, గట్టువిల్లుడు=(మేరు) పర్వతము ధనస్సుగా గలవాడు,
కంటకంతుడు = నల్లనికఠము గలవాడు, మిక్కిలి కంటిదేవర =
ఎక్కువనేత్రములుగల దేవుడు, బేసికంటివేల్పు = బేసిసంఖ్యయగుమూడు
కున్నులుగల దేవుడు, వలిమలల్లుడు=మంచుకొండయొక్క (హిమవంతునియొక్క) అల్లుడు, మిన్నవాకతాలుపు- మిన్నవాక=ఆకాశనది,
అనగా నాకాశంగను ధరించినవాడు, కొండవీటిజంగము = కైలాసపర్వతము
పట్టణముగాగల బిచ్చగాడు గుఱ్ఱవేల్పుతండ్రి = పొట్టిదేవ
యగు విష్ణుశ్వరుని జనకుడు, వలరాజునూడు = మన్మథునికి
కోధి, జక్కులతేని చెలికాడు—జక్కులు = యక్షులు, వాక
రాజగు కుబేరునకు మిత్రుడు, బూచులయెకిమీడు = పిశాచము

లకు ప్రభువు, పునుకతాల్పు=పుట్టెను (బ్రహ్మకపాలమును) ధరించిన
వాడు, విసపుమేతరి = విషమునిన్ను వాడు. (విషము-ప్రకృతి-విషము)
జ్ఞాంపు వేటకాడు=దత్తుని యాగముధ్వంసముచేసినవాడు, (జన్మము +
వేటకాడు) బుడుత నెలతాల్పు=బాలచంద్రుని (శిరంబున) దాల్చినవాడు
శిలియాలపోతురాతు = తెల్లనియాబోతు నెక్కు యోధుడు, తోలుదా
పు=(వ్యాఘ్ర) చర్మమును ధరించువాడు, ముమ్మైనవాలుదాల్పు=మూ
మేసలుగల ఆయుధమును (త్రిశూలమును) ధరించినవాడు, నాగక=
ఈను ఈయిరువది కండును, అంధకవిపక్షు=అంధ కాసురుని శత్రుడా! భవతో
ఆఖ్యలు ఒప్పును=నీ వేళ్ళనడగు (ఈపద్యములోఁ జెప్పిన ౨౨ ను ఈశ్వ
రునివేళ్ళు.)

నీ, సోకుమూకలగొంగ, ♦ చుట్టుగైదువుజోడు,
పచ్చవిల్తునితండ్రి, ♦ లచ్చిమగడు,
పులుగుత త్తడిరాతు, ♦ వలమురితాలుపు,
వెన్నుడు, కటివేల్పు, ♦ వెన్నదొంగ,
నునుగాడ్పుదిండి పా ♦ నుపున బండెడిమేటి,
బమ్మచేవరతండ్రి, ♦ తమ్మికంటి,
పదివేసములసామి, ♦ పసిడిపుట్టముదాల్పు,
కఱినెచ్చెలి, తరి ♦ గట్టుదారి

బహుప్రీహినిసమాసాంతకార్యములు చూపట్టెడి.

బాలసమా. 22 నూ. చేత'ముక్కంటి, గట్టువిల్తుడుఅని యయ్యెను.

“ ఆర్యవ్యవహారంబుల దృష్టంబు గాగ్రహ్యంబు” బాల. సంజ్ఞా
23 నూ. చేతి నిది యనిద్యగ్రాహ్యము.

కగ్మధారయమందు మువర్ణమునకు. పుంపులగు. బాసం 32నూ చేతి
పుంపుగాగమము.)

తే. యాలకాపరి వేగ్రతల ♦ మేలువాఁడు,
 పాలకడలల్లుఁడును, బక్కి ♦ డాలుతేఁడు,
 తేయుబవలును జేయు కం ♦ దోయివాఁడు,
 మామమామన, హరియొప్పు ♦ (శ్రీమహేశ.)

7

టీ. సోఁడుమాఁకలగొంగ=రాక్షససమాహములకు శత్రువు, చుట్టు
 కైదువుజోడు = గుండని యాయధమును (నుదర్శనచక్రమును) చాల్చు
 వీరుఁడు, (యోధశబ్దమునకు వికృతి-జోడు) పచ్చువిల్లునితండ్రి=పచ్చని విల్లు,
 గల (మన్మథునికి) దండ్రీ, లచ్చిమగఁడు=లక్ష్మీకేభర్త (లచ్చి-ప్రకృతి-లక్ష్మీ)
 పులుగుత త్తడిరాతు=గరుడవాహనము నెక్కెడి వీరుఁడు; వలమురితాలుపు=
 కుడిప్రక్కకు దిరిగిన (పాంచజన్యమనెడి) శంఖమును ధరించువాఁడు,
 వెన్నుడు (పృథ్వీ-విష్ణుఁడు,) అంతట వ్యాపించువాఁడు, కటివేల్పు=
 నల్లని (మేనిచాయగల) దేవుడు, వెన్నదొంగ = (కృష్ణావతారము
 గోపికలయిండ్లయందు) వెన్నను దొంగిలించినవాఁడు, * నునుగాడ్పునిం
 పానుపునఁ బండెడుమేటి = మృదువైన వాయువును భక్షించెడు శ

() మూలములో నీ కుండలముననుంచబడిన పదములు పర్యాయ
 అర్థములకు సంబంధపడవని యెఱుఁగుడు.

[చుట్టు + కైదువు-చుట్టు కైదువు, సమాసమున నుదంతి స్త్రీసవ.
 లకుఁబరువసరశములు పదములగునపుడును గాగ మంబగు. బా. సం ధి. 21వను

* 'నునుగాలిమేత పానుపునఁ బండెడిదొర'-అని పాఠాంతరము

ఆపు—బహు. ఆపులు. లేక ఆలు (బహువచనము పరంబగునపుడా,
 ప్రభృతుల తుదియక్షరంబునకు లోపం బగు. బా. సం ధి. 21నూ. చేతి ఆపు
 శబ్దమున కంత్యవర్ణలోపము.)

మామమామ = మామ యగు సముద్రమునకు మామ—
 (శ్రీమహేశా) హరి ఒప్పును. ఈ ౨౨ పదములును విష్ణువు వేళ్ళు.

తల్పమునందుఁ బుండువొర, సర్పములు పవనాశనములు అని ప్రమాణము.
 ఎమ్మ దేవరతండ్రి = బ్రహ్మదేవునికిఁ దండ్రి, (బ్రహ్మ-ప్రకృతి-బ్రహ్మ)
 కమ్మికంటి = కమలములఁబోలు కన్నులు గలవాఁడు, పదివేసములసామి=
 వశావతారము లెత్తిన దేవుఁడు. (సామి-ప్రకృతిస్వామి. వేసము-ప్రకృతి-
 వేషము.) పసిఁడిపుట్టము చాల్పు = బంగరు వస్త్రమును ధరించినవాఁడు,
 కట్టినెచ్చెలి = అర్జునునకు ముఖ్య స్నేహితుఁడు. (నెల + చెలి =
 కెచ్చెలి) తరిగట్టుదారి = కవ్వపుఁ గొండను (మందరపర్వతమును) తాల్చిన
 వాఁడు, అలకాపరి = గోవులఁ గాచినవాఁడు, ప్రేతలమేలువాఁడు =
 గోపికా స్త్రీలకు మేలుచేసినవాఁడు, పాలకడలల్లుఁడు = (లక్ష్మీదేవికిఁ
 దండ్రియైన) క్షీరసముద్రమున కల్లుఁడు, పక్కిఁదాలుతేఁడు = గరుడ
 స్వజముగలప్రభువు, రేయపవలునుజేయు కన్దోయివాఁడు = రాత్రిని పగ
 క్కినిజేయు (సూర్యచంద్రులు) రెండుకన్నులు గలవాఁడు.

సీ. పక్కిఁదాల్చేలువు ♦ పొక్కిలి పసిబిడ్డ,
 డంచతేజనెక్కి ♦ యాడురాతు,
 మనెడు ప్రొద్దులనొస ♦ శ్మను వాయుదేవర,
 చదువుల వేలువు, ♦ జన్నిగట్టు,
 తెలిదమ్మిగద్దియఁ ♦ గొలువుండురాయఁడు,
 నిక్కపుజగమేలు ♦ నేర్పుకాఁడు,
 కడుపుబంగారు బొ ♦ క్కసముఁ జేసినమేటి,
 పోరోగిరముతిండి ♦ పోతుతండ్రి,

ఆ. నలువ తమ్మిచూలి, ♦ నలుమొగంబులవేల్పు,
 వేల్పుపెద్ద, పలుకు ♦ వెలదిమగఁడు,

తాత, బమ్మ, యన వి ♦ ధాతనామములొప్పు
(నఘవినాశ యీశ ♦ యభ్ర కేశ).

టీ. పక్కిడాల్వేలుపు పాక్కిలిపసిబిడ్డడు = గరుడ వ్రజాంధ్రుని విష్ణుచ
యొక్క నాభియందుఁ బుట్టిన చిన్న బిడ్డడు, అంచతేజీశ్శక్తి యాడు
రాతు = హంసనే గుఱుముగా నెక్కి తిరుగుతూఁడు, మనెడు ప్రాద్దులనొస
ళ్ళనువ్రాయుదేవర = (మానవుల) జీవితకాలమును మోములంట్లు వ్రాసె
డువేల్పు, చదువులవేలుపు = విద్యలకుఁ బ్రభువు, జన్మిగట్టు = యజ్ఞో
పవీతమును దాల్చినవాఁడు, తెలిదమ్మిగద్దియఁ గొలుపుండురాయఁడు =
తెల్లనితామరపువ్వు అనెడు సింహాసనమందుఁగూర్చుండుప్రభువు, నిక్కఱు
జగమేలు నేర్పుకాఁడు = సత్యలోకమును బాలించెడి నేర్పుగలవాఁడు,
కడుపు బంగారు బొక్కసముఁజేసినమేటి = పొట్టును బంగారపుగొట్టును
గాఁజేసిన దిట్టరి. (హిరణ్యగర్భుఁడు,) పోరోగిరము తిండి పోతుతండ్రి =
జగడమే యాహారముగాఁగలిగిన నారదునికిఁ దండ్రి, నలువ = నాలుగు
నోళ్ళుగలవాఁడు. (నాలుగు వాతులుగల వాఁడు) తమ్మిచూలి =
(విష్ణువునాభి) కమలమునందుఁ బుట్టినవాఁడు, నలుమొగంబుల వేల్పు =
చతుర్ముఖుఁడగు దేవుఁడు, వేల్పు పెద్ద = దేవతలకుఁ బెద్దవాఁడు. పం
కువెలదిమగఁడు = వాక్కులదేవి యగు సరస్వతీదేవికి భర్త, తాత =
పితామహుఁడు, బమ్మ (బ్రహ్మశబ్దభవము.) ఈగిలను బ్రహ్మదేవునిశేల్లు.

తే. గట్లరాయనిపట్టిము ♦ క్కంటి వెలది ।

యేనుగులగొంగళత్తడి ♦ నెక్కుదంట ।

సముద్రుఁడు తన కూతురగు లక్ష్మీనిచ్చుటచే విష్ణువునకు మానయ్యె
విష్ణుఁడు తనపాదోద్భవయగు గంగనిచ్చుటచే సముద్రమునకుమామయ్యె.
నలువ బహువ్రీహి బా సమా. 22 నూ. చేత సమాసాంతకార్యము
గ లిగినది.

సామిసామేనిజేకోన్న, ♦ చానజగము
తల్లి, యనగారిపేళ్ళొప్పు ♦ (ధరనుమేశ).

9

టీ. గట్లరా నిపట్టి=పర్వతరాజగు హిమవంతునికూతురు, ముక్కంటి
వెలది = త్రిశూలని భార్య, ఏనుగుల గొంగత తడినెక్కుదంట =
ఏనుగుల నిధియైన సింహమునెక్కుడు ధీరురాలు, సామిసామేని
జేకోన్నచాన = భగ్గయొక్క యధాంగమును గ్రహించిన యాడుది
(సామేను = సగముదేహము,) జగముతల్లి = లోకముయొక్క తల్లి-అను,
ఈ ౫ ను పార్వతీకి చెప్పు.

శ్లో. లచ్చికలుములజవరాలు, ♦ పచ్చవిల్తు
తల్లి కటివేల్పునిల్లాలు, ♦ తల్లితల్లి.
కడలి కూతురు సిరిలిబ్బి ♦ పడతి, తమ్మి
యింటిగరితన్ శ్రీ యొప్పు ♦ (మృగధరాంక). 10

టీ. లచ్చి (లక్ష్మీశబ్దభవము), కలుములజవరాలు=సంపదలుగలయా
డుది, పచ్చవిల్తుతల్లి=మన్మథునితల్లి, కటివేల్పునిల్లాలు=విష్ణుపత్ని, తల్లితల్లి=
తల్లియైన గంగకు దత్తి, కడలికూతురు=సముద్రునికూతురు, సిరి (శ్రీశబ్ద
భవము.) లిబ్బిపడతి=నిధులయందుండు దేవత, తమ్మియింటిగరిత = పద్మ
మనెడి యింటనుండు శ్రీ, (పద్మాలయ)-అను నీ యు లక్ష్మీ
నామములు.

క. తలఁచాకిటను మెలంగెడు
పొలఁతుక పలుకుల వెలంది, ♦ పొత్తిముముత్త
మువపడతి కలుములపై.
దలికోడలనంగ బరగు ♦ (ధర) వాణి (శివా). 11

టీ. తలవాకిటను మెలంగెడు పొలతుక=తలకు వాకిలియగు నోటి
యందు సంచరించు స్త్రీ, పలుకుల వెలంది=వాక్కుల కధిదేవత యగు
పడుచు, పొత్తముతో = పుస్తకములయందు వెలయునట్టి ముత్తెదువ,
నలుపపడతి = బ్రహ్మదేవుని భార్య. కలుములపైద లికోడలు = సంపద
కధిదేవతయగు లక్ష్మీదేవికి గోడలు (లక్ష్మీపుత్రుడగు బ్రహ్మకు భార్య
ఈ గ ను సరస్వతికి బేళ్ళు,

సీ. ఇద్దఱుతల్లుల ♦ ముద్దుబిడ్డఁడు, పని
చెఱువులదొర, చేట ♦ చెవుల వేల్పు,
వంకరతోండంబు ♦ వాఁ డేనుఁగు మొగంబు
దేవర, పాపజం ♦ దెములమేటి,
మొక్కువారల పనుల్ ♦ చక్కఁజేసెడు సామి
గఱకపూజల మెచ్చు ♦ గబ్బివేల్పు,
ముక్కంటిపండుల ♦ మెక్కెడితిండిఁడు,
ముక్కంటిగారాబు ♦ ముద్దుపట్టి,

ఆ. వె. పెద్దకడుపువేల్పు ♦ పిళ్ళారి కుడుముల
తిండికాఁడు కొక్కు ♦ తేజిరాతు,
గుఱ్ఱవేలు, పొంటి ♦ కొమ్ముదేవర, వెన
కయ్య, యన వినాయ ♦ కాఖ్య (లీళ)

12

టీ. ఇద్దఱు తల్లుల ముద్దుబిడ్డఁడు = గంగా పార్వతుల కిద్దఱును
ప్రేమంపుఁ బుత్రుడూ, పనిచెఱువులదొర = కార్యవిఘాతము చేయుదేవుఁ
డు, చేటచెవులవేల్పు = చేటలవంటి చెవులుగల దేవుడు, వంకరతోం
డంబువాఁడు=వంకరగానుండు తోండము గలవాఁడు, ఏనుఁగు మొగంబు

దేవర=ఏనుగు మోముగలదేవత, పాపజందెములమేటి=వాములే యజ్ఞో
పవీతముగాఁ దాల్చు పీరుఁడు, మొక్కువారలపనుల్ చక్కఁజేసెడు
సామి = నమస్కరించువారి కార్యము లనుకూలపఱచు దేవుఁడు. గతిక
పూజల మెచ్చు గబ్బి వేల్పు=గతికపూజకు మెచ్చుకొనెడు గొప్పదేవుఁడు,
ముక్కుంటిపండుల మెక్కుడుతిండిఁడు = టెంకాయల దినెడువాఁడు,
ముక్కుంటిగారాబుముద్దుపట్టి=తినేత్రునికి మిక్కిలి యిష్టఁడగు కుమా
రుఁడు, పెద్ద కడుపువేల్పు = పెద్ద బొజ్జగలదేవుఁడు, పిళ్ళారి, కుడుముల
తిండికాఁడు = కుడుములు తినువాఁడు, కొక్కుతేజరాతు = మూషక
వాహనము నెక్కుయోధుఁడు, గుజ్జవేలుపు = పొట్టిదేవుఁడు, ఒంటి
కొమ్ముదేవర=ఒక దంతముగలదేవుఁడు (ఏకదంతుఁడు) వెనకయ్య-వినా
యకశబ్దభవము, ఈ ౧౭ ను వినాయకునివేళ్ళు.

సీ. పెనుఁబాపకవణంబుఁ ♦ దినువారువముఞాతు |

గట్టులయెకిమిని ♦ పట్టిపట్టి |

తెల్లుచూ లార్గురు ♦ తల్లుల కొమరుండు |

గాడుపునంగడి ♦ కానికొడుకు |

పుంజదాలుపు వేలు ♦ పులతేనిదళవాయి |

జంటముమ్మోముల ♦ దంటవేల్పు |

కొంచగుబ్బలివ్రక్క ♦ లించిన బలుదిట్ట |

రెండాలుచేతుల ♦ దండిమగఁడు |

తే. వేలుపులమూఁక పేరిటి ♦ వెలఁదిమగఁడు |

వేల్పుగమికాఁడు వెనకయ్య ♦ వెనకవాఁడు |

కొమరుసా మన సేనాని ♦ కొమరుమిగులు

(విగతభవపాశకాశీ ని ♦ వేశ యీశ).

టీ. పెనుఁబాపకవణంబుఁ దినువారువమురొతు = గొప్ప సర్వముల
 ముద్దలనుమింగు సేమలి సెక్కుయోధుఁడు, (మయూఁవాహనుఁడు) గట్టు
 లయెకిమినిపట్టిపట్టి = పర్వతపుత్రియగు పాగ్వాతికిఁ బుష్కడు, తెల్లు
 చూలు. = తెల్లునందుఁ బుట్టినవాఁడు, అర్ధరుతల్లుల కొమరుఁడు = ప
 ట్కొత్తికలకుఁ బుట్టినవాఁడు, గాడుపుసంగడికాని కొడుకు = వాయుసఖు
 డగు అగ్నికిఁ బుత్తుఁడు, పుంజుదాలుపు = కోడిపుంజు ధ్వజమునందు ధరిం
 చినవాఁడు (శిఖివాహనుఁడు) వేలుపుల తేనిదశవాయి = ఇంద్రుని సేనాధి
 పతి, జంటముమ్మోములదంటవేల్పు = ఆఱుముఖములుగలదేవతోత్తముఁడు,
 కొంచగుబ్బలి వ్రక్కలించిన బలుదిట్ట = క్రౌంచపర్వతంబును బగులఁగొట్టి
 నబలవంతుఁడు, రెండాలుచేతులదండిమగఁడు = పండ్రెండు చేతులుగలధీరుఁ
 డగు పురుషుఁడు, (రెండాలులు = పండ్రెండనియర్థము), ఇట్లే, జంటమూఁ
 డులు = రెండుమూఁడులు, (ఆఱు అని యర్థము) వేలుపుల మూఁక పేరికి
 వెలఁదిమగఁడు = దేవ సేన యను కాంతకు భర్త. వేలుపుగమికాడు = దేవ
 తల సేనాధి పతి, వెనకయ్య వెనకవాఁడు = వినాయకుని తమ్ముఁడు, కొమ్మ
 మసామి (కుమారస్వామి శబ్దవికృతి,) ఈ ౧౪ ను కుమారస్వామికిఁ బేర్పు.

సీ, అలరువిల్తుండు | క ♦ న్నులవిల్తుండును | గమ్మ

విలుకాడు | చక్కెర ♦ వింటినాడు |

చెఱకువిల్కాడు | కెం ♦ జిగురుల విల్తుండు |

వెడవిల్తుండును | బచ్చ ♦ విల్తుడించు |

విల్లుదాలుపు | తుంట ♦ విలుకాడు | తియ్యవి

ల్కాడును | జమిలిము ♦ క్కాలినారి

విలుకాడు | చౌవంచ ♦ ములుకులుగలదంట |

రాచిల్గు నెక్కెడు ♦ రాయకాతు

తే. మీను మొసలిసిడంబుల ♦ మేటి|చంద

మామయల్లుడు|వలరాజు ♦ మరుడు|లచ్చి

కొమరు|డనుపేళ్ళ నొప్పను ♦ గునుమధన్వి

(విగతభవపాశ కాళీని ♦ వేశ యాశ.)

14

టీ. అలరువిల్తుండు = పుష్పములు ధనుస్సుగాఁ గలవాఁడు, కన్సు
లవిల్తుండు=గణపు ధనుస్సుగఁ గలవాఁడు, కమ్మవిలుకాఁడు = తియ్యని
ధనుస్సుగలవాఁడు, చక్కెరవింటివాఁడు = పంచదార ధనుస్సుగలవాఁడు,
చెఱకువిలుకాఁడు = చెఱకుగడ ధనుస్సుగాఁ గలవాఁడు కెంజిగురులవిల్తు
డు = ఎఱ్ఱనిచిగుళ్ళు విల్లుగాఁగలవాఁడు, పెడవిల్తుండు = చులకని ధను
స్సుగలవాఁడు, పచ్చవిల్తుండు = పచ్చని ధనుస్సుగలవాఁడు, ఇంచువిల్లుదా
లుపు = చెఱకుగడ ధనుస్సు ధరించువాఁడు, తుంటవిలుకాఁడు = చెఱ
కుతుంట విల్లుగాఁ గలవాఁడు, తియ్యవిల్కాడు = తియ్యనివిల్లుగలవాఁడు;
జమిలిముక్కాలినారివిలుకాఁడు = ఆఱుకాళ్ళుగలపురుగులు (తుమ్మెదలు)
అల్లెత్రాడుగాఁగల ధనుస్సుగలవాఁడు, (జమిలిముక్కాళ్ళు = రెండుమా
ళ్ళుకాళ్ళు-ఆఱుకాళ్ళు.) చౌవంచములుకులుగలదంట = విదు బాణములు
గలయోధుండు, రాచిల్క నెక్కెడు రాయరాతు = శ్రేష్ఠమగు చిలుకనె
క్కెడు మేటివీరుండు, మీను మొసలిసిడంబుల మేటి=చేపలు మొసళ్ళుధ్వ
జమునందుగల దిట్టరి, చందమామ యల్లుడు, = చందునికల్లుండు, వలరా
జు = పేరిమలకు నధిపుండు, మరుండు, (స్మరశబ్దభవము) లచ్చి కొమరుం
డు=లక్ష్మీదేవియొక్క పుత్తుడు=అను నీ ౧౯ యను మన్మథుని పేళ్ళు

కెంపు + చిగురు=ప్రాతాదిగనుక నాద్యక్షరశేషము, కెం + చి
గురు = అనుస్వారము ద్రుతతుల్యముగాన పరుషమునకు సగళాదేశము. కెం
జిగురని యాయెను.

సీ. చలువలతేడు|వె ♦ న్నెలతేడు|రేతేడు|

జాబిల్లి|రేవెల్లు|♦ చందమామ|

తమ్ముల పగవాడు|♦ కమ్మవిల్తునిమామ|

కలువలతేడు|పా ♦ ల్కడలిపట్టి|

జక్కవకవిప్ప|♦ ముక్కంటి తలపువ్వు|

చుక్కలదొర|ప్రొద్దు ♦ జోడుకోడె|

తపసికన్నాప|బి త్తరిజింక తాలుపు|

కటివేల్పుడాకన్న|♦ కడలివెన్న|

తే. పంటపైరులయెకిమీడు|♦ జంటదంట

చౌకములపాళ్ళ తెలిముద్ద|♦ చలివెలుంగు

వేలుపులబువ్వు|చీరటి ♦ వేరువిత్తు|

నెలయునగ జంద్రు పేళ్ళొప్ప ♦ (నీలకంఠ). 1

టీ. చలువలతేడు = చల్లదనముగలరాజు, వెన్నెలతేడు = వెన్నెల కథిపతి, రేతేడు = రాత్రికినాడు, జాబిల్లి = (జాను + అందమైన బింబము, రేవెల్లు = రాత్రియందుఁ బ్రకాశించువాడు, మామ, (చంద్రమన్ శబ్దభవము.) తమ్ములపగవాడు = కమలముల విరోధి, కమ్మవిల్తుని మామ = మన్మథునికి మామ, కలువలతేడు = కలువలకు రాజు, పాల్కడలిపట్టి = క్షీరసముద్రుని పుత్తుడు, జక్కవవిప్ప = చక్రవాకమిధునమును వియోగపఱచువాడు (రాత్రియందు చక్రవాక దంపతులు గలిసియుండవు.) ముక్కంటి తలపువ్వు = ఈశ్వరీరోభూషణ మయనవాడు, చుక్కలదొర = నక్షత్రములకురాజు, ప్రొజోడుకోడె = సూర్యునితో సమానుడగు వీరుడు. తపసికన్నాప = అత్రిమునీంద్రునియొక్క సేత్రిమునఁ బుట్టినచిన్నవాడు, బిత్తరిజింకతాలుపు

సోగనైన మృగంబును చాల్చినవాడు, (మృగాంకుడు) కటివేల్పుడాకన్ను = విష్ణునకు యెడమనేత్రము, కడలివెన్ను = సముద్రమునందలి వెన్న (పాల సముద్రముచిలుకునప్పుడు పుట్టుటచేతరంగునుబట్టి వెన్నయనిచెప్పబడియె).
 ంటపైరుల యెకిమీడు = సస్యములకురాజు, జంటదంట చౌకముల
 నాశ్వతేలిముద్ద = పదునారు కళలుగల తెల్లనిబింబము, (జంట=రెండు,
 ంట = రెండు, చౌకము = నాలుగు, రెండురెండులు నాలుగు, నాలు
 గునాలుగులు పదునాఱు) ($2 \times 2 \times 4 = 16$) చలివెలుంగు = చల్లని
 గణములు గలవాడు, వేలుపులబువ్వ = దేవతలకాహారమైన వాడు,
 చంద్రుని కళలలో 15 కళలను దిన దిన మొక్కొక్క దేవత పాసము
 కీయుచున్నదని (శ్రుతి.) చీకటివేరువిత్తు = చీకటిని బోగొట్టువాడు,
 అను నీ 24 ను చంద్రుని పేళ్ళు.

సీ. వెన్నునివలకన్ను | వేడి వేలుపు | ప్రాద్దు |
 తొవలరాయిడికాడు | పవలు సేయు
 వేలుపు | వచ్చగు | జ్ఞాలవజీరుండు
 వేడివెలుంగు | రే | వెల్లుజోడు |
 జంటాఱుమేనుల | సామి చీకటిగొంగ |
 యెట్టనివేలుపు | నివముసూడు |
 చదలుమానికము | పా | జదువుల పెట్టియ |
 యేడుగుట్టముల | తే | రెక్కుజోడు |
 మువ్వేలుపులయిక్క | మొక్కులదేవర |
 గాములజేడు | జ | క్కవలజేడు |
 వేయిచేతులజేడు | వెలుగులయెకిమీడు |
 చెయువులసాకిరి | చాయమగడు |

తే. మింటి తెరువరి|తమ్మి వా ♦ ల్లంటిమగడు
 పోరనీలెడు మొనగాండ్రు ♦ పోవుదారి|
 జగముచుట్టంబు|జమునయ్య ♦ జగముకన్ను
 నాగ నూర్చుని పేళ్ళొప్పు ♦ (నాగభూష)

16

టీ. వెన్నునివలకన్ను=విష్ణువుయొక్క కుడికన్ను, వేడివేలుపు= వెచ్చదనముగల దేవుడు, పొద్దు, (బద్ధుశబ్దభవము). తొవలరాయాడి కాడు = కలువలకు విగోధి, పవలు సేయువేలుపు = దినకరుడు, సన్న గుఱ్ఱములవజీరుండు = పచ్చగుఱ్ఱముల నెక్కిడిరాతు, వేడివేలుగు=వేడి కిరణములు గలవాడు, రేవెల్లుజోడు = చంద్రునికి సమానుడు, జంట్లము మేనులసామి = పండ్రెండుదేహములుగల దేవుడు (ద్వాదశాశ్వుడు), చీడటిగొంగ = చీడటినిబోగొట్టువాడు, ఎఱ్ఱనివేలుపు = ఎఱ్ఱని దేహముగల దేవుడు, ఇవమునూడు = మంచును బోగొట్టువాడు, మునిమానికము = ఆకాశమునకు రత్నము, ప్రాజదువుల పెట్టియ = పేదమును కునికిపట్టు, ఏడుగుఱ్ఱముల తేరెక్కుజోడు, (సప్తాశ్వుడు) మువ్వేలుపులయొక్క = త్రిమూర్తులకు దావరమైనవాడు, మొక్కిలదేహి = సకలస్కారములకు బ్రయోడయిన దేవుడు, గాముల తేడు = గ్రహముల రాజు, (గాము. ప్రకృతి. గ్రహము). జక్కవలతేడు = చక్రవాకముకధిపతి, వేయిచేతుల తేడు=సహస్రకిరణుడు, వెలుంగులయెకిమిడు = వెలుతురుల కన్నిటికి బ్రభువు, చెయ్యవులసాకిరి = కర్మలకు ప్రాక్షిభూతుడు, చాయమగడు = ఛాయాదేవికి బెనిమిటి, మింటి తెరువరి = ఆకాశమున దిరుగు బాటసారి, తమ్మివాల్లంటిమగడు = పద్మినియనుకాంధి (పెనిమిటి) పోరనీలెడు మొనగాండ్రు పోవుదారి = యుద్ధమున జచ్చినవీరులు స్వర్గలోకమునకుబోవు మార్గమైనవాడు, (యుద్ధమున జచ్చినవీరులు, యోధులును సూర్యమండలమును భేదించికొని స్వర్గమునకుబోవు).

రని (శ్రుతి) జగముచుట్టలు = లోకబాంధవుడు, జమునయ్య = యమునకు దండ్రీ, (జముడు—ప్రకృతి=యముడు) జగముకన్ను=లోకమునకు నేత్రము అను అర్థము మార్కునికి నామములు.

సీ. చట్టపల్ దెగగట్లఁ ♦ గొట్టెడు జెట్టి నూ
 అంచులవాలు చే ♦ మించుజోడు |
 దుగబొట్టపిఱిది యై ♦ దుకనుంగవల వేల్పు |
 పాటుతపసియింటి ♦ పంచకోడి |
 వెడలిచూపాడయఁ జె ♦ కుడు మొగుల్ గలపోడ |
 నిక్కువీనులజక్కి ♦ నెక్కురాతు |
 యెన్నెనుఁగు నెక్కి ♦ తిరిగెడుదొరకతూర్పు
 మాగానియేలెడు ♦ మణియకాడు |

తే. జమిలిచౌపంచపదులు జ ♦ న్నములు సేసి
 నట్టివేలుపు సోమాసి ♦ పెట్టుజెట్టు |
 పొట్టితమ్ముడు గల్గిన ♦ యట్టివేల్పు |
 నాఁగ నింద్రుని పేళ్ళొప్పు ♦ (నాగభూష). 17

టీ. చట్టపల్ దెగగట్లఁగొట్టెడుజెట్టి=పర్వతములయొక్క తెక్కల
 చేదించినదిట్టరి, నూఅంచులవాలుచే మించుజోడు=నూఅంచులుగల వజ్రా
 మధముచేత మించినయోధుడు, దుగబొట్టపిఱిదియైదు కనుంగవల వేల్పు=
 సూరసేత్రుడు, దుగబొట్టపిఱిదియైదు అనఁగా ఐదునూలులు కెడు
 పన్నులు వెనుకఁగల యైదు-500, వానికవలు = వానిజత - 500 x
 1000వేయి, పాటుతపసియింటిపంచకోడి=బ్రహ్మర్షియైన గౌతముని ఇం
 చను గోడిరూపము నెక్కినవాడు, వెడలిచూపాడయఁడు=దేహమంతయు

గన్నులుగలదొర, ఎక్కుడుమొగుల్ గలప్రాడ=మేఘములే వాహనములు
 గాగల నేర్పుకాడు, (ప్రాథ-విక్. ప్రాడ) నిక్కువీనులజక్కి నెక్కు-
 రాతు= నిక్కుచెవులవాహనమును (ఉపైచ్చితవసున గుఱుమును) ఎక్కు నట్టి
 నిట్టరి, తెల్లయేనుగు నెక్కి తిరిగెడుదొర=విరావతిమును గజమునెక్కి
 సంచరించెడు ప్రభువు, తూర్పు మాగాణియేలేడు మణియకాడు =
 తూర్పుదిక్కును బాలించెడి యుద్యోగస్థుడు, జమిత్తచాప చపడులుజన్న
 ములు నేసినట్టి వేలుపు = నూలుయాగములుచేసిన బేనడు, (జమిలి =
 గెండు, చౌపంచ = విదు, గెండువిదులు = పది, సనిపడులు = నూలు)
 సోమాసిపెట్టుజెట్టు = సోమయాజులపాలిటి కల్పవృక్షము, (సోమాసి-
 ప్రకృతి-సోమయాజి) పొట్టితమ్ముడు గగ్గినయట్టివేల్పు = వాసునిచమ్ము
 నిగఁ గలవాడు అను నీ ౧౨ ను ఇంద్రునిపేళ్లు.

ఆ. నీరుపాపగ్రాలి ♦ నెచ్చెలి | యన్నింటి
 తిండికాడు | కప్ప ♦ చెరువుజాడ |
 యంటరానివేల్పు | జంటమోములసామి |
 యగ్గిరునగనొప్ప ♦ ననలు (జీత).

18

టీ. నీరుపాప=నీటియందుబుట్టిన బిడ్డడు, గాలి నెచ్చెలి = వాగు
 సఖుడు, అన్నింటి తిండికాడు = స్వీయమును దినువాడు, కప్పచెరువు
 జాడ = నల్లని మాగ్గముకలవాడు (కృష్ణవర్ణుడు) అంటరానివేల్పు =
 తాడుటకు వీలుపడని దేవుడు, జంటమోములసామి = రెండుముఖములు
 గల వేలుపు. అగ్గి (అగ్ని శబ్దభవము) ఈ ౩ ను అగ్నిహోత్రుని నామములు.

తే. జమున్నసైదోడు | పెతరుల ♦ సామి | జముడు |
 ప్రొద్దుకొమరుడు | గుచెతాల్పు | ♦ పోతుజక్కి
 నెక్కి యాడెడుబలురాతు | ♦ దక్కిణంపు
 సామి | యన నంతకుం డొప్ప ♦ (శ్రీమహేశ.)

19

టీ. జమున సైవోడు = యమునకుఁ దోఁబుట్టినవాఁడు, పెతరుల సామి = పితృదేవతలకుఁ బ్రభువు, (పెతరులు - ప్రకృతి పితరులు) జముఁడు, (యముఁడు-వికృతి. జముఁడు) పౌద్గళిమరుఁడు = నూర్యుని కొడుకు, గుదెత్తాల్పు = గుదెనుధరించినవాఁడు, పోతుజక్కినెక్కి యా డేడు బలురాతు = దున్నపోతు నెక్కిడి బలిమిగల దిట్టరి, దక్కిణంపు సామి = దక్షిణ దిశ నేలువాడు. ఈ ౭ ను యముని నామములు.

ఆ. మూలతేఁడు| సోఁతు ♦ మూఁతలతేఁడు|రే

|ద్రమ్మరీఁడు|పొలసు ♦ దిండిపోతు|

రక్కసుండు|నల్ల ♦ |దావువాడనఁగను

నిర్మతిపేళ్ళు సెల్లు ♦ (నీలకంఠ).

20

టీ. మూలతేఁడు = నిర్మతిమూల క ధి పతి, సోఁతుమూఁతల తేఁడు = రాక్షసుల సేనలకు రాజు, రే ద్రమ్మరీఁడు = రాత్రులందు దిరుగువాడు, పొలసు తిండిపోతు = మాంసమును దినువాడు రక్కసుండు, (రాక్షస శబ్దభవము) నల్లద్రావువాడు = రక్తపానము చేయువాడు. ఈ ౭ ను నిర్మతికిఁ జేళ్ళు.

ఆ. మేటిసీరుచూలి ♦ మెయితాలుపులసామి|

వల్లెత్రాడుతాల్పు|♦ నీళ్ళరాయఁ

డేటిబోటిమగల ♦ యెకిమీడు|పడమటి

దొర| యనంగ నొప్పు ♦ వరుణుఁ (క్షీశ).

21

టీ. మేటిసీరుచూలి మెయితాలుపులసామి = విస్తారజలముగల సముద్రమునందుఁ బుట్టిన దేహములు గల జంతువులకు (అనఁగా జలజంతువులకు) తేఁడు, వల్లెత్రాడుతాల్పు = పాశమనెడు ఆయుధముఁ దాల్చినవాఁడు, నీళ్ళరాయఁడు = ఉదకములకు రాజు, ఏటిబోటిమగల యెకిమీడు = నదు

లకు భక్తలైన సముద్రములకు రాజు, పడమటిదొర = పడమటి దిక్కు నేల
రాజు - ఈ కేను మరుణునికి బేళ్ళు.

సీ. వడిగలజింక త ♦ త్తడి నెక్కు నెఱకాతు |
మేటిపాములమేత | ♦ నీటితాత |
యొడలితాల్పులపిండు ♦ కుసు రగుబోయుండు |
సోకుదయ్యము మింటి ♦ చూత్రి గాలి |
కరువలి తెమ్మర ♦ గాడ్పుపయ్యర యొంటి
మౌక్కుల పెనుముప్ప ♦ మబ్బువిప్ప |
సురటివీవులబుట్టు ♦ సుడిగొట్టు చలినట్టు |
బక్కవారల పెను ♦ బాద యీడ

తే. అబ్బరపుఁ దియ్యవిలుకాని ♦ నిబ్బరంపు
దెబ్బపోరుల నలయిక ♦ ప్రబ్బబోంట్ల
గబ్బిగుబ్బల చెమటల ♦ యుబ్బడంచు
గబ్బినాఁజను మారుతా ♦ ఖలు (మహేశ) 22

క. మరుతాఖ్య లొప్పచుండును
ధర వినుచూలి యనసోకు ♦ దయ్యమనం బ
య్యెరయన గొట్టన నీడనగ
గరువలి యన దెమ్మెరనగ ♦ గాలియనంగళ. 23

టీ. వడిగలజింక త్తడి నెక్కు నెఱకాతు = వేగముగా నడిచును
పానము నెక్కిడి నేర్పరియగు దిట్టరి, మేటిపాములమేత = శ్రీష్టము
పాములకు ఆహారమైనవాడు, నీటితాత = ఉదకిములమిదాలి, బుప్పతా
పిండు కుసురగు బలియుండు = దేహధారులను ప్రాణము

(అనగా జగత్ప్రాణుడు) సోకుదయ్యము = స్వర్గుణముగల దేవుడు, మింటిమాలి = ఆకాశంబునఁ బుట్టినవాడు, గాలి, కరువలి, తెమ్మెర, గాడ్పు, పయ్యర, ఒంటిప్రాకుల పెనుముప్పు = ఒంటరిగానున్న చెట్లకు మిక్కిలి బాధగలిగించువాడు, మబ్బువిప్పు = మబ్బులను జేదరఁగొట్టు వాడు, సురటివీవులబుట్టు = సురటివీచుటచేఁ బుట్టువాడు, నుడిగొట్టు = గుండ్రముగా వీచువాడు, చలినట్టు = శీతమున కునికిపట్టు, బక్కవారల పెనుబాద=కృశించినవారికి మిక్కిలి బాధాకరుడు, (బాద-బాధాశబ్ద భవము) ఈడ, అబ్బురపు దియ్యవిలుకాని నిబ్బరంపు దెబ్బపోరుల నల యిక ప్రబ్బుబోంట్ల గబ్బిగుబ్బల చెమటల యుబ్బడంచుగబ్బి = ఆశ్చర్యకర ములై మన్మథునియొక్క గొప్ప దెబ్బలుగల యుద్ధమలయందు (సంభోగ ములయందు) మిక్కిలి యలసిన స్త్రీలయొక్క గొప్పస్తనములమీది చమ టయొక్కయా ధి కృమునుపోఁగొట్టెడి గొప్పవాడు, వినుచూలి=ఆకాశమున బుట్టిన దేవుడు, గొట్టు = ఈ ౨౦ యను గాలికి బేళ్ళు.

క. ముక్కంటి యనుగుజెలి|వడ

చక్కెలిక|చాగకాడు|♦ జక్కులదొర|బల్

రొక్కమెకిమీఁడుమానిసి

నెక్కెడువాడనఁగ జను ధ ♦ నేశుం (డభవా). 24

టీ. ముక్కంటియనుగుజెలి = ఈశ్వరునికి ముఖ్యహితుడు, వడ చక్కెలిక = ఉత్తరదిక్కు నేలెడి ప్రభువు, * చాగకాడు = ధనమొ సఁగువాడు, జక్కులదొర=యక్షులకురాజు, బల్రొక్క మెకిమీఁడు = అధికధనమునకు రాజు, మానిసి నెక్కెడువాడు = సరవాహనుడు- ఈ ౩ ను కుబేరుని నామములు.

వాయువువేళ్ళలో నీసపద్యమునలేని 'గొట్టు' అనుపదము మాత్రమే క్షేదపద్యమున నుండుటచే పద్యద్వయమును జేర్చి యర్థము వ్రాయబడినది.

* తేగకాడు=అని పా.

క. విడిముడి గల వేలుపు చెలి|

జడముడి జంగంబు గడదె ♦ సంగావరి యా

యొడయండు పావతొడవుల

నిడియెడివేల్పునఁగ నొప్పు ♦ నీశానుఁ డిలన్.

25

టీ. విడిముడిగల వేలుపుచెలి=రొక్కముగల వేల్పునకు (కు నేను నకు) మిత్రుఁడు, జడముడి జంగంబు= జడలను దాల్చిన బిచ్చుగాఁడు. కడ దెసం గావరియా యొడయండు=కడపటి దిక్కుననీశాన్యదిక్కు నేరెడి ప్రభువు. పావతొడవుల నిడియెడు వేలుపు = పాముల సొమ్ములుగఁ దాల్చెడి దేవుడు. ఈ ర ను ఈశానుని పేరులు.

క. దేవాల యాహ్వాయంబులు

కోవెలయన దేవళంబు ♦ గుడి నా వెలయున్

దేవళ్యన జేజేలనఁ

గా వేలుపు లనఁగ వెలయు ♦ గ్రతుభుగభిఖ్యల్. 2 ;

టీ. కోవెల, దేవళంబు, (దేవాలయశబ్దభవము) గుడి, ఇవి 3 ను దేవాలయమునకు పేరులు. దేవళ్య, (దీనికి ఏకవచనము దేవర) జేజేలు, వేలుపులు, అను నీ మూడును దేవతలకుఁ బేరులు.

ఆ. క్షితినిబేళ్ళు దనరు ♦ నీద్రంపుఁబెద్ద! బల్

పాపతేడు వెన్ను ♦ పాను పనఁగ|

బుడమితాలుపనఁగ| ♦ దడవులనిడుపఁడు|

చిలువతేడసంగ ♦ శేషునకును.

27

టీ. నీద్రంపుపెద్ద=కుబుసముగల గొప్పవాఁడు, బల్పాపతేడు= పాములపెద్దలకుఁ బెద్దదైనపాము, వెన్నుపానుపు=విష్ణువుయొక్క పలుపు

పుడమితాలుపు = భూమినిమోయువాడు. తడవులనిడుపడు = చిరకాల
జీవి, చిలువతేడు = సర్వనాయకుడు, ఈ ౬ ను అదిశేషునకుచేరులు.

క. మరునయ్య తేజిపులుగుల

దొరపాములవేటకాడు ♦ ♦ తూరుపునా డేల్

దొరబువ్వ గొన్నలావరి

గరుటామంతుడైన నొప్పు ♦ గరుడుం (డభవా) 28

టీ. మరునయ్య తేజి = మన్మథునితండ్రి యగు విష్ణునకు వాహ-
నము, పులుగులదొర = పక్షులను ప్రభువు, పాములవేటకాడు =
పాములను జంపువాడు, తూరుపునాడేలు దొరబువ్వ గొన్నలావరి =
పూర్వదిశను బాలించుచేవుడగు నింద్రుని యాహారం బగు అమృతమును
దెచ్చినబలవంతుడు, గరుటామంతుడు (ప్రకృతి గరుత్మాంతుడు) ఈ ౫ ను
గరుత్మాంతునిపేళ్ళు)

ఆ. నల్లవలువతాల్పు ♦ తెల్లనిమైదంట

వెన్నదొంగయన్న ♦ వెట్టినీళ్ళ

మేలువాడు దుక్కి ♦ వాలుదాలుపు తాటి

పడగవాడ నంగ ♦ బలుడు (రుద్ర)

29

టీ. నల్లవలువతాల్పు = నల్లనిబట్ట దాల్చినవాడు, తెల్లనిమైదంట =
తెల్లనిదేహముగలదిట్టరి, వెన్నదొంగయన్న = కృష్ణుని యన్న, వెట్టినీళ్ళ
మేలువాడు = కల్లునందాసక్తిగలవాడు, దుక్కివాలుదాలుపు = నాగే-
లాయుధముగా గలవాడు, తాటిపడగవాడు = తాళధ్వజముగలవాడు
ఈ ౬ ను బలరామునిపేర్లు.

క. పడముడియనగా గాడుపు

కొడు కన నివి రెండు బేళ్ళ ♦ గున్ భీమునకుం

ఆ. పుడుకుదొడుకు వేలు ♦ పులగిడ్డి వెలిమొద
 వనఁగ గామధేను ♦ వలరుచుడు
 గల్పకంబుదనరు ♦ వేల్పుఁజెట్టివుల
 మాను వెల్లమాను ♦ నా (నుమేశ)

35

టీ. పుడుకుదొడుకు = కోర్కెలనొసంగునట్టియావు, వేలుపులగిడ్డి
 దేవతలయావు, వెలిమొదవు = తెల్లనియావు - ఈ 3 ను కామధేనువునని
 బేళ్ళు. వేల్పుఁజెట్టు = దేవతలవృక్షము. వెల్లమాను = తెల్లని చెట్టు,
 ఈవులమాను = కోరికలాసంగెడు చెట్టు, ఈ 3 ను కల్పవృక్షమునని
 బేళ్ళు.

ఆ. అవని గుడుసుకైదు ♦ వనఁగ వేయంచుల
 కైదువనఁగ జుట్టు ♦ వనఁగ
 బటువుగైదు వనఁగ, ♦ బరఁగు సుదృఢ
 చక్రమునకు బేళ్ళు ♦ (చంద్రమాలి)

36

టీ. గుడుసుకైదువు = గుండ్రనియాయుధము, వేయంచుల కైదువు =
 వేయిమొదలుగల యాయుధము, చుట్టుకైదువు = గుండ్రమైన యాయుధము
 బటువుకైదువు = దిట్టమైనయాయుధము ♦ ఈ ౪ ను విష్ణుచక్రమగు సుదృఢ
 చక్రమునకు బేళ్ళు.

వేల్పుఁజెట్టు - వేల్పు + చెట్టు సమాసంబుల నుదంతింబులగు స్త్రీ
 సమంబులకుం, బుంపులకుం, బరుషసరళంబులు పరంబులగునపుడు నుగాని
 మంబుగు బా. సంధి 25-చే “వేల్పుఁజెట్టు” అని రూపము. ఇట్లే పుడుకు
 దొడుకు.

♦ చుట్టుకైదువు - బటువుకైదువు — పైసూత్రమే

ఆ. వలమురి/యనఁ జుట్టు ♦ వాలు జోడనఁ గల్పి
కొమ్మమగని బూర ♦ గొమ్మనంగ
దనరుఁ బాంచజన్య ♦ మునకు నభిఖ్యలు
(ధృతకురంగ ధవళ ♦ వృషతురంగ). 37

టీ. వలమురి = కుడితట్టుగాఁ దిరిగియుండునది, చుట్టువాలుజోడు = సుదర్శనమునకుఁ దోడయినది, కల్పికొమ్మ మగని బూరగొమ్ము = లక్ష్మీ దేవిభర్త పూరించెడి వాద్యవిశేషము-అను నీ 3 ను పాంచజన్యమనెడిశంఖ మునకుఁ బేర్చు.

తే. రిక్కలనఁ జుక్క/లనఁగను ♦ ఋక్షములకు
నాఖ్యలై యొప్పుఁ దెఱగంటి యన్ను లనఁగ
నచ్చరలనఁగ వేలుపు ♦ మచ్చకంటు
లనఁగ సురకాంతలకు నాఖ్య ♦ లగు (గీర్తిత). 38

టీ. రిక్కలు, (ఋక్షశబ్దభవము.) చుక్కలు-అను నీ ౨ ను నక్షత్ర ములకుఁ పేర్చు. తెఱగంటియన్నులు = తెఱకన్నులుగల దేవతలస్త్రీలు, అచ్చరలు, (అప్సరశబ్దమునకు వికృతి.) వేలుపు మచ్చకంటులు = దేవతల స్త్రీలు-ఈ 3 ను అప్సరసలకుఁ పేరులు.

తే. పవలు/పగ/లనఁ బేల్చొప్పు ♦ దినమునకును
రాత్రిపేల్చొప్పు రేరేయి/♦ రాత్రి రనఁగ
వెలయుచుండును రేయెండ/♦ వెన్నె/లనఁగఁ
జంద్రకకును సమాఖ్యలు ♦ (చంద్రమాళి). 39

టీ. పవలు, పగలు-ఈ ౨ దినమునకుఁ పేర్లు. రే, రేయి, రాత్రి-ఈ 3 ను రాత్రికిఁపేర్లు. రేయెండ = రాత్రులందుగాయు నెండ, వెన్నెల = తెల్లని చంద్రుఁడు గలది-(వెలి + వెల్ల గలది) ఈ ౨ను చంద్రకాంతికిఁ పేరులు.

క. మించు లన మెఱుపు/లనగను

జంచల్లకుఁ బేళ్లు దనరు ♦ జలధరములు రా

ణించు బలుకంగ మొయి

శృంచు|మొగుశృంచు|మబ్బు ♦ లంచున్ (భర్తా). 40

టీ. మించులు, మెఱుపులు = ఈ ౨ ను మెఱుపులకుఁ బేళ్లు. మొయిలు, మొగులు, మబ్బు ఈ ౩ ను మేఘములకుఁ బేర్లు,

క. తొలుచదువులు|ప్రాజదువులు|

దొలుమినుకులు|ప్రామినుకులు|♦ దొలుపలుకులు|సాఁ

బలుకులు|♦ *పెనుమినుకులు|నా

వెలయున్ శ్రుతులకునుఁ బేళ్ళు ♦ (విశ్వాధిపతీ). 41

టీ. తొలుచదువులు, ప్రాజదువులు, తొలుమినుకులు, పామినుకులు, తొలుపలుకులు, ప్రాబలుకులు (ఈ యాఱుపదములకును ‘అదివా క్యము’ లని యర్థము) పెనుమినుకులు = విస్తారవాక్యములు అను నీ ౭ ను వేదముల పేర్లు

క. ఇది దేవవర్గ దీనిం

జదివిన వ్రాసినను వినిన ♦ జనులకు నిత్యా

భ్యుదయంబు లొసగుచుండును

వదలక కాశీనివాస ♦ వాసుండు పేర్కొన్.

42

టీ. ఈదేవవర్గ నెవరువ్రాయించున్నారో, ఎవరు చెడుపుచున్నారో ఎవరు వినుచున్నారో, వారికిఁ గాశీవిశ్వేశ్వరుండు గరుణించి యెడలగని సంపద లొసగును.

దేవవర్గ సమాప్తము.

* పెనుబలుకులు; అని పా.

మా న వ వ ర్గు .

తే. పాఱుఁ డనఁగ బుడమివేల్పు|♦ బాఁపఁడనఁగ
జన్నిగట్టన|విప్రుండు|♦ జగతిఁ బరఁగు
నొడయఁ|డేలిక యొకిమీఁడు|♦ పుడమితేఁడు/
తేఁడు|దొరసామి|యన నొప్పు ♦ నృపతిపేళ్ళు. 1

టీ. పాఱుఁడు, పుడమివేల్పు = భూదేవుఁడు, బాఁపఁడు, జన్ని
గట్టు = యజ్ఞోపవీతము ధరించువాఁడు-ఈ ర ను బ్రాహ్మణుని పేర్లు.
ఒడయఁడు, ఏలిక, ఎకిమీఁడు, పుడమి తేఁడు = భూపాలుఁడు, తేఁడు,
సామి, (స్వామి శబ్దభవము) దొర-ఈ ౩ ను రాజుపేళ్ళు.

సీ. కోమట్లు|మూఁడప ♦ కొలమువాండ్రినబేరు
లన| వై శ్వనామము ♦ ల్లనరుఁగావు
వాండ్రు|నా నాలవ ♦ వాండ్రు|నా బలిజెవాం
డనఁ|జను శూద్రన ♦ మాహ్వాయములు
వడుగు|నా గోచిబాఁ ♦ పడు|నాఁగ బ్రహ్మచా
రికిఁ బేళ్ళు నడచు ధ ♦ రిత్రియందు
నాలుబిడ్డలు గల ♦ యతఁ డిలుతేడు|గే
స్తన|నొప్పుఁ బేళ్ళు గృ ♦ హాధిపతికి

ఆ. నడవిమనికిపట్టు|♦ జడదాఁడి|యన వన
వాసి యొప్పు నిల్లు ♦ వాసి తిరుగు
బోడ తపసి|కావి ♦ పుట్టగోచులసామి|
యనయతీంద్రుఁ డలరు ♦ (నలిక నేత్ర)

టీ. కోమట్లు, మూడవకొలమువారు, బేరులు, ఈ 3 ను వైశ్యుని బేళ్ళు, కాపువాండ్రు, నాలవవాండ్రు, బలిజెనాండ్రు-ఈ 3 ను శూద్రుని బేళ్ళు, వడుగు, గోచిబాడపండు-ఈ 1 ను బ్రహ్మచారికి బేళ్ళు, ఆలుబిడ్డలుగల యతడు = పెండ్లాము బిడ్డలు గలవాడు, ఇలు తోడు = ఇంటి యజమానుడు, గేస్తు. (గృహస్థశబ్దభవము.) ఈ 3 ను గృహస్థుని బేళ్ళు, అడవి మనికిపట్టు = అరణ్యమునందుండువాడు, జడదారి = సడలిన ధరించినవాడు ఈ 1 ను వానప్రస్థునికి బేరులు. ఇల్లువాని తిరుగు = ఇంటిని విడిచిపెట్టి తిరుగునట్టివాడు, బోడ, తపసి, కావిపుట్టగోచుల సామి = కావిరంగుగల పుట్టగోచులను బెట్టుకొనువాడు - ఈ 4 ను సన్నాధినికి బేరులు.

సీ. అమృ/నా దల్లి/నా ♦ నవ్వ/నా గన్నది/
యన మాతృ కాఖ్యలా ♦ (నభకేశ)
అబ్బ/నాయన/యయ్య/♦ యన దండ్రీ/యన సప్ప/

యన జనకాఖ్య లా ♦ (నగనివేశ)
తోడఁ బుట్టనగ/సై ♦ దోడ్తో బుట్టన/

సోద రాహ్వయము తా ♦ (నాదిదేవ)

భర్తృసహృదరు ♦ భార్యకుఁ దోడ్డికో

డ ల్లన నేరా ల్లన ♦ నలరు (నభవ)

తే. చెలియ/లనఁ జెల్లె ల్లనగను ♦ వెలయుచుండు

నాహ్వయములు కనిష్ఠక ♦ న్యకు (గీరిశ)

జ్యేష్ఠకన్యకు నాఖ్యలై ♦ షీతినివెలయు

సప్ప/యన నక్క/యనగఁ (జం ♦ ద్రార్థమకుట.) 3

టీ. అమ్మ, (ప్ర-అంబ) తల్లి, అన్న, కన్నది-ఈ 4 ను మాత కు బేరులు. అబ్బ, నాయన, అయ్య, అర్యశబ్దభవము.) తండ్రీ, అప్ప-ఈ

గనుతండ్రికిఁ బేళ్ళు. తోడఁబుట్టు-పాగాంతరము, తోడఁబుట్టుగు, తోడబుట్టువు, నైదోడు, తోఁబుట్టువు, పా. తోఁబుట్టుగు-ఈ 3 ను సోదరునికిఁ బేళ్ళు. తోడి కోడలు = తనతోసమానురాలగు కోడలు. ఏరాలు=అన్యని భార్య (ఎరవు + అలు)-ఈ 1 ను తోడికోడలికిఁ బేరులు. చెలియలు, చెల్లెలు-ఈ 1 ను చిన్న ఆడుతోఁబుట్టువునకుఁ బేరులు. అప్ప, అక్క= ఈ 1 ను పెద్దయ్యాడుతోఁ బుట్టువునకుఁ బేరులు.

సీ. ముగ్ధకుఁ బేళ్ళగు ♦ ముగుద/యనన్ ముద్ద
రాలు|నా గోల|నా ♦ బేల యనఁగ
గట్టివాయి|యనంగ ♦ గయ్యాళి|యనఁజాఁగ|
యన భూర్తసతికి నా ♦ హ్యాయము లమరు
నైదువ|నాఁగము ♦ తైదువ|నా నయి
దువరాలు|నాఁ బుణ్య ♦ యువతి వెలయు
మృతచిరంటికి నాఖ్య ♦ లెసఁగు బేరంటాలు
నాఁగను జక్కిని|♦ నా ధరిత్రి

తే. కేస్తురా లనునాఖ్యచే ♦ గృహిణివెలయు
నాలు|పెండ్లాము|రాణి|యి ♦ ల్లాలనంగ
భార్యదనరును దొత్తన ♦ బానిసె|యన
వరవుడన దాసికాఖ్యతా ♦ (గరళకంఠ).

4

టీ. ముగుద, (ముగ్ధశబ్దభవము). ముద్దరాలు, గోల, బేల, ఈ ౪ ను బదునాటు పత్సరముల వయస్సుగల పడుచునకుఁ బేరులు: గట్టివాయి = (ముద్ద + అలు—పేదాదిశబ్దంబుల కాలుశబ్దంబు పరం బగున పుడు కర్మధారయమందు రు గాగ మంబగు” అను బాల. సంధి 30 నూ చే ‘ర’ అని అగమము.

(అయిదువ + అలు = అయిదువరాలు = మంగళ సూత్రము, పసుపు, కుంకుమము, గాజాలు, చెవ్వాకు అను నైదు వస్తువులు గలది).

పెద్దనోరుగలది, గయ్యలి, తాఁగ-ఈ 3 ను ధూర్జస్త్రీకిఁ బేరులు. విదువ, ముత్తైదువ, అయిదువరాలు ఈ 3 ను సుమంగలియగు స్త్రీకిఁగెరులు. పేరంటాలు, జక్కిని-ఈ 2 ను మృతినొందిన దీర్ఘ సుమంగలిపేర్లు. గేస్తురాలు (గేస్తు + అలు,) పెండ్లాము, రాణి, ఇల్లాలు-ఈ 4 ను భార్యకుఁ బేర్లు. తొత్తు బానిసె, వరపుడు ఈ 3 ను దాసికిఁ బేర్లు.

సీ. కన్నియ | కన్నెనాఁ గన్యకుఁ బేళ్ళొప్ప
జవరాలు | కొమరాలు | ♦ జవ్వని | యనఁ
దనరు యువతి | పోడ ♦ యన గట్టివయసుది |
యన బ్రాథ దాల్చు సీ ♦ యాహ్వయములు
ముసలి | మిండలకోర | ♦ ముప్పదియాతేండ్లు
చనినది | యనుపేళ్ళ ♦ నెనయులోల
ముసలిది | ముదుసలి | ♦ ముదియ | పెద్దన నివి
యాఖ్యలై తనరు వృ ♦ ధాంగనకును

ఆ. చెడిప | అంకులాడి | ♦ చెడ్డతొయ్యలి | వెలి
చవులు గనిన దనఁగ ♦ జారదనరు
నిలను విటులదూత | ♦ యెడకాఁడు | కుంటెన
కాఁ డనంగఁ దనరు ♦ (గరళకంఠ).

సీ

టీ. కన్నియ = కన్నె (ప్ర), కన్య.) ఈ 2 ను పెండ్లికానిపడుచు పేరులు. జవరాలు, కొమరాలు, జవ్వని ఈ 3 ను యౌవనవతికి పేరులు. పోడ, (ప్రకృతి. ప్రాథ) గట్టివయసుది = దిట్టవైనవయసుగలది—ఈ 2 ను ముప్పదేండ్ల వయస్సుగలదాని పేరులు. ముసలి, మిండలకోర, ముప్పదియాతేండ్లు చనినది-ఈ 3 ను లోలస్త్రీకిపేరులు. ముసలిది, ముదుసలి, ముదియ, పెద్ద-ఈ 4 ను వృద్ధాంగనకుఁ బేర్లు. చెడిప, అంకులాడి, చెడ్డతొయ్యలి = చెడుగుణములుగల యాఁడుది, వెలిచవులుగనినది=పరపురుషుల

వలని పొందుమరగినది - ఈ ర ను వ్యభిచారిణికిఁ జేరుట. ఎడకాడు, మంటెనకాడు = విటకత్తెను, విటకాని జేర్చునట్టివాఁడు ఈ ౨ ను విటుని దూత పేర్లు.

తే. వేల్పు బానిసె | వెలయాలు | ♦ వేడ్కకత్తె |
 లంజె | బోగముచాన | పే ♦ ల్లాటకత్తె |
 పడపుజెలి | యాటచేడియ | ♦ గడనకత్తె |
 నాగ నివి వేశ్య కాఖ్యలా ♦ (నగనివేశ).

6

టీ. వేల్పు బానిసె = దేవతలపనికత్తె, వెలయాలు = వెలకువచ్చెడి యాఁడుని, (వెల + అలు = వెలయాలు) వేడ్కకత్తె, లంజె, బోగముచాన = అనుభవించుటకైన స్త్రీ, వెల్లాటకత్తె, - పా వెల్లాటకత్తె = ఎక్కువ నాట్యము చేయునది. పడపుజెలి = ద్రవ్యసంపాదనము చేసెడి స్త్రీ, (పడపు + జెలి = (ను గాగమము) ఆటచేడియ = ఆటలాడునట్టి యాఁడుని, గడనకత్తె = సంపాదనచేయు స్త్రీ - ఈ ౯ యు బోగముదాని పేర్లు.

ఆ. వెచ్చకాడు | బొజుగు | ♦ వేడుకకాడు | మిం
 డండు | ననుపు కాడు | ♦ మిండగీడు |
 లంజకాడు | నాథ ♦ రం జను బల్లవ
 నామధేయములు (పి ♦ నాకహస్త).

7

టీ. వెచ్చకాడు = ద్రవ్యవ్యయము చేయువాఁడు, బొజుగు, (ప్రభు జంగుఁడు) వేడుక కాడు = సొగసుగలవాఁడు మిండండు, ననుపు కాడు = మెత్త దనముగలవాఁడు, మిండగీడు, లంజకాడు = లంజె గలవాఁడు - ఈ ౭ ను విటుని పేర్లు.

(మతుపర్థమునందు పుంవాచక స్త్రీ వాచకములకు క్రమముగా కాక త్రియలగు. బా. తద్ధి, ౧౧ నూ. చే వేడ్కకత్తెయను రూపము).

గీ. కోడెకాండసంగ ♦ గోవాళ్ళు|నాగను
యుశజనాఖ్య లొప్ప ♦ చుండు రెండు
నాగవాస|మనగ ♦ నామమా వేశ్యాజ
నంబు మేళమునకు ♦ (నంబికేశ).

తి

టీ. కోడెకాండు=యావనవంతుడు, గోవాళ్ళు = యావనము గల వాడు, (గోవ + వారలు = గోవాళ్ళు. ఈ ౨ ను పోయమువానికిఁ బేర్లు. నాగవాసము - ఇది వేశ్యాజనమేళమునకుఁ జేరు.

సీ. నెలఁతుక|కాల్గంటి|♦పొలఁతుక|ముద్దియ|
వాలుగంటి|మగువ|♦పడఁతి|మడఁతి|
చెలిమచ్చికంటి|యు ♦ గొలి|యింతి|తొయ్యలి|
నవలా|కలువకంటి|♦ నాతి|గోతి
పూబోడి|చిగురాకు ♦ బోడి|దైదలి|మించు
బోడిముద్దులగుమ్మ ♦ పొలఁతి|కొమ్మ|
పోయా|లువిద|తీగె ♦ బోడి|చేడియ|యించు
బోడి|యన్ను|వెలంది|♦ బోటి|జోటి|
తే. చాన|తెటవ|వెలందుక|♦ చామ|లేమ|
చెలువ|యెలనాగ|చిలుకల ♦ కొలికి|కలికి|
తలిరుబోడి|యలరుబోడి|♦ నెలఁత|ప్రొల్లి
గరిత|యతివ|నా స్త్రీ సమా ♦ ఖ్యలు (మహేశ). 9

టీ. నెలఁతుక, కాల్గంటి=ప్రకాశించెడు కన్నలు గలది, పొలఁతుక, ముద్దియ, వాలుగంటి=వెడల్పుకన్నలుగలది, మగువ, పడఁతి, మడఁతి

(పూవు + మేనుగలది. బహువ్రీహి స్త్రీ వాచ్యంబగుచో నుప మానంబుమీడి మేనునకు బోడియగు. బా. సమాస 23 నూ, ఇట్లై చిగురు బోడి మొదలైనవి.

చెలి, మచ్చెకఁటి=చేపలవంటి కన్నులుగలది, ఉగ్గులి, ఇంతి, తొయ్యలి, నవటా, కలువకంటి = కలువలంబోలు కన్నులు గలది, నాతి, గోతి, పూబోడి=పూవువంటి శరీరముగలది, చిగురాకుబోడి = చిగురువంటి మేనుగలది, పైదలి, మించు బోడి=మెఱుపువలె వెలిగెడి శరీరముగలది, ముద్దులగుమ్మ = ముద్దులు మూటగట్టునది, పాలఁతి, కొమ్మ, ప్రోయాలు, ఉవిద, తీగెబోడి=తీగెవంటి (సన్నని) శరీరముగలది, చెడియ, ఇంచుబోడి=చెఱువవలె బ్రయమైన శరీరము గలది, అన్ను, వెలఁది, బోటి, జోటి, చానతెఱవ, వెలందుక, చామ, లేమ, చెలువ, ఎలనాగ, చిలుకలకొలికి =చిలుక ముక్కులవంటి కన్నులకొనలుగలది, కలికి తలిరుఁబోడి=చిగురువలె (మెత్తని) దేహము గలది, అలరుఁబోడి = పూవువంటి (మెత్తని) దేహము గలది, నెలఁత, పొత్తి, గరిత, అతివ=ఈ రూ యును ప్రీతికేఱు.

తే. చెలిమి నేస్తంబు | పొందు నా ♦ స్నేహమలరు
నచ్చెలి | అనుంగు | సంగాతి | ♦ నేస్త కాఁడు |
సంగడిఁ డనఁ చెలికాఁ డ | ♦ వంగఁ దనరు
స్నేహితునకు సమాఖ్యలు ♦ (శ్రీమ హేళ).

10

టీ. చెలిమి, నేస్తము, పొందు, ఈ 3 ను స్నేహమునకుఁ బేర్లు, నచ్చెలి, అనుంగు, సంగాతి, నేస్తకాఁడు, సంగడిఁడు. చెలికాఁడు (మతు ప)త్యయాంతములు.) ఈ ౬ ను స్నేహితునికేఁ బేర్లు.

సీ. దొంగ | తెక్కలికాఁడు | ♦ దొరకోలు సన్నాసి |
ముచ్చెత్తుబరికాఁడు | ముడియవిడుపు |
తెరువాటుకాఁడు | క తెరదొంగ చేవాడి
కాఁడు | వల్లడికాఁడు | ♦ కన్నగాఁడు |
మునిముచ్చ | గడిదొంగ | ♦ యనఁ దస్కరాఖ్యతాఁ
జెండిపోతు | గరాసు | ♦ మొండికట్టె |

టకటాంకు|టాటోటు|♦ టక్కులాడు|పిసాళి
 టక్కురి|ముడికాడు|♦ తవళికాడు|
 తే. కల్లరియు|గొంటుకైలాట ♦ కాడు|చెడుగు|
 బేరజము|కుచ్చితుడు|దోస ♦ కారి|చెనటి|
 పాలనుడు|నాలిబూతంబు|♦ పలువ|తులువ|
 కూళ|గడుసన|వర్తిల్లు ♦ (గుజను పేళ్ళు) 11

టీ. దొంగ, తెక్కలికాడు = బందిపోటు వేయవాడు, దొంగోలు సన్నాసి = వేపముదాల్చి నమ్మించి సొమ్మపహరించుకొనిపోవువాడు, ముచ్చు, ఎత్తుబరికాడు, ముడియవిడుపు = ముడివిచ్చి యెత్తుకొనిపోవువాడు, తెరువాటుకాడు = దారి నడ్డగించి కొట్టి తీసికొని పోవువాడు, కత్తెరదొంగ = కత్తిరించి దొంగిలించువాడు, చేరవాడికాడు = చేతి బలముగలవాడు, పల్లడికాడు = కొల్లపెట్టుకొనిపోవువాడు, కన్నగాడు = కన్నమువేసెడివాడు, మునిముచ్చు = మునివలె మానముతో నేమి తెలియనట్లుండువాడు, గడిదొంగ = ఆంతగ్యము నెఱింగినవాడు-ఈ ౧: ను దొంగలకుఁ బేరులు. చెండిపోతు = మూఢబుద్ధి గలవాడు, గరాసు, మొండికటై, టకటాంకు, టాటోటు, టక్కులాడు = కల్లలాడువాడు, పిసాళి, టక్కురి, (మత్తధమందలి ప్రత్యయము) ముడికాడు, తవళికాడు = మోసము గలవాడు, కల్లరి = బొంకులాడువాడు, గొంటు, కైలాట కాడు = మాయోపాయముల నెఱింగినవాడు, (కైలాటము + కాడు = మవ్వులూపము) చెడుగు, బేరజము, కుచ్చితుడు, (కుత్తితశబ్దభవము.) దోసకారి = పాపములు చేయువాడు, (దోసము-ప్ర. దోషము) చెనటి; పాలనుడు, (ప్ర-బాలితుడు) నాలిబూతము, పలువ, తులువ, కూళ, (ప్ర-కూర్చుడు) గడుసు. ఈ ౨: ను కుత్సితునికే బేళ్ళు.

ఆ. పాపబుడుత | చిటుత | ♦ పట్టి | సినువు | కందు /
 కూన | నినువు | బిడ్డ | ♦ కుట్ట | బొట్టై |
 యనగ శిశుసమాఖ్య ♦ లగు గొమరుండు, నాఁ
 గొడుగు | నాఁ గుమార ♦ కుండు వెలయు. 12

టీ. పాప, బుడుత, చిటుత, పట్టి, సినువు, (శిశుశబ్దభవము) కందు,
 కూన, నినువు, బిడ్డ, కుట్ట, బొట్టై ఈ ౧౦ ను శిశువునకుఁ జేర్చు. కొమ
 రుండు, (కుమారశబ్దభవము) కొడుకు-ఈ ౨ ను పుత్తునిచేళ్ళు.

ఆ. వటుసమాఖ్య లగును ♦ వస్తుధలోఁ గొండిక
 వాఁడనంగఁ బడుచు ♦ వాఁడనంగఁ
 బిన్న వాఁడనంగఁ ♦ జిన్నవాఁ డనగను
 (వినుతగుణసనాథ ♦ విశ్వనాథ). 13

టీ. కొండికవాడు, పడుచువాడు, పిన్నవాడు, చిన్నవాడు-ఈ
 ౪ ను బాలునికిఁ జేళ్ళు.

సీ. గిటక | పొట్టి | కుటుచ | ♦ గిట్ట | గుజ్జనగ వా
 మనుఁ డొప్పుఁ జను నప ♦ స్మారిచేళ్ళు
 వెడఁగు | వేఁదులు | వెట్టి | ♦ వీటిఁడి | వేటిఁడి |
 వెంగలి | వెంబర ♦ విత్తనంగఁ |
 జతురునకును చేళ్ళు ♦ జాణ | దంట | వలంతి |
 వెరవరి | ప్రోడ | నే ♦ ర్పరి | యనంగ

ప్రన్ననివాడు|రూ ♦ పరి చూడగలవాడు|
చక్కనివాడు|నా ♦ జగతిఁ బరఁగు

తే. సుందరాకారవంతుండు ♦ సాగసుకాఁడు
వన్నెకాఁ డన శృంగారి ♦ వసుధ వెలయు
నంధకునిపేళ్ళు చీకు|గు ♦ డ్డనగ మూగ|
మూవ|యన మూకనామముల్ ♦ (దేవదేవ). 14

టీ. గిటక, పాటి, గుఱుచ, గిట్ట, గుజ్జ-ఈ ౫ ను పాటివానిపేళ్ళు. వెడఁగు, వేఁదురు, వెట్టి, వీటిడి, వేటిడి, వెంగలి, వెంబరవిత్తు-ఈ ౭ను మూర్తినికీ బేళ్లు. జాణ, దంఠ, వలంతి, వెరవరి = ఉపాయము గలవాఁడు, ప్రోడ, (ప్రౌఢశబ్దవికృతి,) నేర్పరి, నేర్పుగలవాఁడు, ఈ ౩ ను సమర్థునికీ బేళ్లు, ప్రన్ననివాడు, రూపరి, (రూప+అరి) = అందముగలవాఁడు, చూడగలవాడు = ఇతరులచేఁజూడఁదగినవాఁడు, చక్కనివాడు - ఈ ౪ ను సౌందర్యవంతునికీ బేళ్లు. సాగసుకాఁడు (సాగసు+కాఁడు) = వేడుకగల వాఁడు, వన్నెకాఁడు = వన్నెగలవాఁడు, ఈ ౨ ను సింగారించుకొన్న వానికీ బేళ్లు. చీకు, గ్రుడ్డి ఇవి ౨ ను అంధుని నామములు. మూఁగ, మూవ-ఈ ౨ను మూఁగవాని పేళ్ళు.

క. కాయముపేల్చె వెలయును
మే|యన నొడ|లనగ మేను|♦ మెయి|యనభోగ్య
ప్రాయముప్రేళ్ళగుఁ బరువము|
పాయము|జవ్వన మనంగ ♦ (భావజదమనా) 15

(వెరపు + అరి, వెరవరి, మత్స్వర్థమునందరియగు)
(నేర్పు + నేర్పరి, మత్స్వర్థీయకత్తితాంతము.)

టీ. మే, ఒడలు, మేను, మెయి, ఇవి ర ను శరీరమునకు నామములు, పరుషము, పాయము, జవ్వనము (యౌవనశబ్దభవము)-ఇవి ౩ ను యౌవనమునకు నామములు.

తే. నెఱులు| కురులు | నెండుకలు| నా ♦ నెఱక లనగ
గొప్ప|తుఱు|మన వేనలి| ♦ కొప్పెద|యన
గేశధమ్మిల్లములు మించు ♦ గీలుగంటు|
క్రొమ్ముడి|యనంగఁ గేశబం ♦ ధమ్మగు (భవ.) 16

టీ. నెఱులు, కురులు, నెండుకలు, నెఱకలు-ఈ ర ను కేశముల నామములు. కొప్పె, తుఱుము, వేనలి, క్రొప్పెద-ఈ ర ను స్త్రీల కొప్పె నకుఁ బేళ్లు. గీలుగంటు, క్రొమ్ముడి-ఈ ౨ ను నెండుకలముడికిఁ బేళ్లు.

తే. నొసలు| నెన్నొసలు| నుదురు| నె ♦ నుదురు| రనంగఁ
దనరు ఫాలంబు చూడ్కి చూ ♦ వనగ నొప్ప
నాహ్వయము లీక్షణమునకు ♦ నక్షి కాఖ్య
లలరుగన్| గన్న కన్న నా ♦ (నభకేశ). 17

టీ. నొసలు, నెన్నొసలు, నుదురు, నెన్నుదురు-ఇవి ర ను ఫాల భాగమునకుఁ బేళ్లు. చూడికి పా. చూడ్కి, చూపు - ఇవి ౨ ను చూచుటకుఁ బేళ్లు. కన్, కను, కన్న-ఇవి ౩ ను నేత్రములకుఁ బేళ్లు.

క. వీను|లనఁ జెవు|లనంగా
జానుగు|లన నాహ్వయములు ♦ శృవణంబులకున్

క్రొప్పెద=క్రొత్త + పెద, అదృక్షర కేషంబగు క్రొత్త మునకుఁ బరమగు పరుషసరశస్థిరములకు ద్విత్వము గలుగును.

చూడ్కి (చూచుభాతువుకృదంతము).

గౌ|నన నడు|మనఁగా నభి
ధానము లగు మధ్యమునకుఁ ♦ (దరుజేందుధరా). 18

వీను, చెవి, జానుగు - ఇవి 3 ను చెవులకు నామములు. కొను.
నడుము-ఇవి ౨ ను నడుమునకుఁ బేళ్ళు.

తే. అక్కుఁ టొమ్మైద బోర|నా ♦ నలరు వక్ష
మాస్యమున కొప్పుచుండు నా ♦ ఖిలు మొగంబు
మోర|మో మనఁ బేళ్ళొప్పు ♦ నూరువునకుఁ
బెందొడ|యనంగఁ గుటువు|నా ♦ (నందివాహ). 19

టీ. అక్కు, టొమ్మ, ఎద [ప్ర] హృదయము, బోర-ఈ ౪ ను
పక్షస్థలమునకుఁ బేళ్ళు. మొగంబు, [ముఖశబ్దభవము] మోర, మోము[ప్ర]
ముఖము-ఈ 3 ను ముఖమునకుఁ బేరులు. పెందొడ, కుటువు ఈ ౨ ను
ఊరువునకు నామములు.

తే. వదనగుహ|యొప్పునోరు|నా ♦ వాయి|యనంగఁ
బలు|పలు|నాఁగ దంతంబు ♦ పేళ్ళు వెలయు
బెదవిసా|తెఱ|మోవి|య ♦ నేళ్ళు దనరు
చుండునోష్ఠంబు (శీతాంశు ♦ ఖండమాళి). 20

టీ. నోరు, వాయి-ఈ ౨ ను నోటి రంధ్రమునకుఁ బేరులు. పల్లు,
పలు-ఈ ౨ ను దంతనామములు, బెదవి, వాతెఱ, మోవి - ఈ 3 ను
ఓష్ఠమునకు నామములు.

క. కయి యనఁగై|నాఁగ గేలనఁ
జెయి యనఁజై|నాఁగఁ జెయ్యి| ♦ చే|నా హస్తా

హ్వయము లగు (నన్నపూర్ణా
[పియపల్లభ కాశీకాపు రీవరనిలయా). 21

టీ. కయి; కై, కేలు, (కేలు-నిత్యైకవచనాంతము.) చెయి, చై,
చేయి, చే ఈ ౩ ను హస్తములకు బేళ్ళు.

క. ఎద|యన డెందం|బనఁగా
మద్దినునఁగా నెడదనంగ ♦ మఱి యుల్లము|నా
హృదయమునకు నివి యెసఁగును
విదితంబుగ నాహ్వయములు ♦ (విశ్వాధిపతీ). 22

టీ. ఎద, డెందము, మది, (మతిశబ్దభవము) ఎడఁద-పా, ఎడ,
(హృదయశబ్దభవము). ఉల్లము - ఇవి ౫ ను మనస్సునకు బేడ్లు.

క. లోఁజెయ్యన నఱచెయ్యనఁ
గాఁ జెల్లును బేళ్లు రెండు ♦ కరతలమునకు
మీఁజెయ్యనఁ బెడచెయ్యన
నాఁ జనుఁ గరచరమ భాగ ♦ నామములు (శివా) 23

టీ. లోఁజెయ్య = చేతియొక్క లోపలిభాగము, అఱచెయ్య =
లోపలిచెయ్య ఇవి ౨ ను అఱచేతికిఁజేరులు. మీఁజెయ్య = చేతియొక్క
మీఁదిభాగము, (మీఁదు + చెయ్య = మీఁజెయ్య) పెడచెయ్య =
చేతికి నెనుకటిభాగము. ఇవి ౨ ను హస్తముయొక్క పెనుకటి భాగము
నకుఁ జేరులు.

ఆ. పొట్ట|డొక్క కడుపు| ♦ బొజ్జ|బొజ్జనునంగ
నొప్పచుండు నాఖ్య ♦ లుదరమునకు

నాభి బిలమునకును ♦ నామధేయములగు

బొడ్డు|నాఁగ మఱియు, ♦ బొక్కి|లనఁగ. 24

టీ. పొట్ట, దొక్క, కడుపు, బొజ్జ, బొట్ట - ఈ ౫ ను ఉదాహరణమునకుఁ జేళ్ళు. బొడ్డు, పొక్కి-లి-ఈ ౨ ను నాభికిఁ జేళ్ళు.

తే. వెన్ననంగను వీఁపు|నా ♦ వెనుకమేను|

నాఁగ జరమాంగమున కొప్పు నామములుగఁ

బుట్టె|తలపాల|నాఁ బున్న ♦ పురియ|నాఁగ

ఫాలమున కాఖ్యలై యొప్పు ♦ (ఫాలనేత.) 25

వెన్ను| వీపు, వెనుకమేను | = శరీరముయొక్క వెనుకటిభాగము- ఇవి 3 ను వీఁపునకుఁ జేరులు. పుట్టె, తలపాల, పుసుక, పురియ-ఈ ౪ ను క'పాలమునకుఁ జేళ్ళు.

క. అడు|గంజ|హజ్జ|యనఁగాఁ

బుడమిఁ బదంబునకు నామ ♦ ములు విలసిల్లున్,

మెడపుత్తు|కట్టు|గొం తన

నడరు గళంబునకుఁ (బేళ్ళ ♦ నంగధ్వంసీ.) 26

టీ. అడుగు. అంజ హజ్జ-ఈ ౨ ను పాదములకుఁ జేళ్ళు. మెడ, పుత్తుక, అట్టు, గొంతు - ఈ ౪ ను గొంతునకుఁ జేర్లు.

ఆ. బువ్వ|వంటకంబు| ♦ బోనంబు| మెతుకు|కూ |

డోగిరము|పసాద| ♦ మో¹రె|మనఁగ

నన్న మొప్పు జేల ♦ మలరుఁ బుట్టంబు|దు

దువ్వలువ|చీర|కోక| ♦ వలువ|యనఁగ. 27

టీ. బువ్వ, వంటకము, బోసము, మెతుకు; కూడు, ఓగిరము, పసాదము, ఓకెము-ఈ ౮ యును అన్నమునకు నామములు. పుట్టము, దువ్వలువ, చీర-పా. చీర, కోక, వలువ-ఈ ౬ ను వస్త్రమునకు నామములు.

తే. మెనవె|నారోగిణ మొనర్చె| ♦ మెక్కె|దినియె|
గుడిచె నారగించెను|బసా ♦ పడియె|నమలె|
సాపడె|ననంగ నొప్ప భో ♦ జనము సేసె
ననుట కివి యాఖ్యలై (యీశ ♦ యభిరేశ). 28

టీ. మెనవెను-పా మెనంగెను. ఆరోగిణమొనర్చెను. పా-ఆరోగణ మొనర్చెను. మెక్కెను, తినియెను, కుడిచెను, ఆరగించెను, బసాపడియెను, నమలెను, సాపడెను-ఈ ౯ యును భోజనముచేసె ననుటకుఁ బేరులు.

క. నాన|యన సిగ్గు|సిబ్బితి|
నా నివి వ్రేడాపదంబు ♦ నామంబు లగుం
బానము సేయుట పేళ్ళగు
నానుట|త్రావుట|న దాగు ♦ ట్రాన (గోలుటనన్. 29

టీ. నాన, సిగ్గు, సిబ్బితి-ఈ 3 ను లజ్జకు పేరులు. ఆనుట, త్రాగుట, త్రావుట, ట్రోలుట-ఈ ౪ ను పానము సేయుటకుఁ బేరులు.

ఆ. తల్లియ ప్రశ్నైరంబు| ♦ తెలె|హరివాణంబు|
తట్ట కంచ|మనంగఁ ♦ దనరు బాత్ర
చెల్లుజవకమునకుఁ ♦ బేళ్ళు డబ్బురకోర
గిన్నె యనంగ (రజత ♦ గిరినివాస) 30

టీ. తల్లియ, ప్రశ్నైరము, తెలె, హరివాణము, తట్ట, కంచము-ఈ ౬ను

భోజనపాత్రమునకుఁ బేరులు. దబ్బుర, కోర, గిన్నె-ఇవి 3 ను పానపాత్రమునకుఁ బేరులు.

తే. నటికిఁ బేళ్ళొప్పు జోతదం ♦ డము/జోహారు/
|మొక్కు|జేజేయనంగఁ గేల్ ♦ మొగిచెగ్ గాలిచె/
నెఱగెఁ |జేమోడ్చె|నన నమ ♦ స్కృతియొనర్చె
ననుట కివి యాఖ్యలగు (నీశ ♦ యభకేశె). ౩1

టీ. జోత, దండము, జోహారు, మొక్కు, జేజే ఇవి ౫ ను నమస్కారమునకుఁ బేరులు. 'కేల్'గిచెక్ = చేతులుజోడించెను, కొలిచెను, ఎఱగెక్ = పా. ఎరగెక్, 'చేమోడ్చెను' = చేతులుజోడించెను. ఈ ౪ ను నమస్కారముచేసెననుటకుఁ బేరులు.

తే. ఒప్పు శయనించుటకును బ ♦ న్నుండెబండ్
బవ్వడించె|బరుండెను|♦ బవ్వడించె|
నత్తమిల్లె|ననన్మఱి|♦ మెత్త, సెజ్జ
పఱుపు పాన్పునఁ దగు శయ్య ♦ (ఫలనేత్ర). ౩2

టీ. పన్నుండెను, పండెన్, పవ్వడించెను, పరుండెను, పవ్వడించెను. అత్తమిల్లెను - ఈతను శయనించెననుటకుఁ బేర్లు. మెత్త, సెజ్జ, ప్ర. శయ్య. పఱుపు, పాన్పు ఈ ౪ ను శయ్యకుఁ బేర్లు.

తే. ఒప్పు ధ్వనిపేళ్ళు రొదయన ♦ నులివు|నాఁగ
సద్దనంగను గూర్చి|నాఁ ♦ ఒప్పు|డనంగ
నలుకు|డనరోదనము|నేసె ♦ ననుట కాఖ్య
లెనంగు నటచెను|వాపోయె|♦ నేడ్చె|ననంగ ౩3

టీ. గొద, శలివు, సద్దు, (ప్రకృతిశబ్దము) కూర్చి, పాపము, అలు
కుడు - ఈ ౩ ను శబ్దమునకు చేరు. అజ్ఞానము వాపోయెను ఏదైనా -
ఈ 3 ను గోదనము చేసె ననుటకు చేరులు.

క. అగు బ్రేళ్లు నీరువట్టన

దగ్గ దప్పియు దూపయనగ ♦ దాహమునకున్

నగవునగు నవ్వు నా

నగు నొప్పులు హాసమునకు ♦ (నగజాధీశా) 4

టీ. నీరువట్టు, దగ, దప్పి, దూప- ఈ ౪ ను దాహమునకు చేరులు.
నగవు, నగు, నవ్వు, నవు, ఈ ౪ ను నవ్వునకు చేరులు.

క. చాగమునా బుడు కనగా

నీగియనగ నిడుటయనగ ♦ నీవియనగా

దేగమునా బెట్టుడునా

ద్యాగమునకు నొప్పు లగుచు ♦ ధరబరగు(శివా.) 35

టీ. చాగము, పుడును, ఈగి, ఇడుట, ఈవి, తేగము, (త్యాగమైనది
వము) పెట్టుడు - ఈ ౫ ను దాహమునకు చేరులు.

ఆ. ఎలసెబెరసెహతై ♦ నెనసెనదికై జెంచె/

బొంచెద్రారసెగ గూడె ♦ నొంచెజనకె/

ననగ సక్తమయ్యె ♦ ననుటకు నీవి యొప్పు

లగు (గీర్తన యీశ ♦ యభిరేకే). 36

ఈగి-ఇచ్చుధాతువు కృదంతము.

ఇడుట-ఇచ్చుధాతువు భావార్థము.

టీ. ఎలసెక, బెరసెక, హస్తెక, ఎనసెక, అదికెక, చెండెక, పాండెక, దొరసెక, కూడెక, ఒండెక, చెనకెక-ఇవి ౧౧ కల్పికోన ననుటకుఁ జేయు.

ఆ. ఎడసె|బాసె|వేటు ♦ పడె|బురివిచ్చె|నా
 నలరు భేద మయ్యె ♦ ననుట పేళ్ళు
 స్వవశమయ్యె ననుట ♦ కవుఁ బేళ్లు లోనయ్యె|
 నగ్గమయ్యె|ననఁగ ♦ (ననమనేత్ర). 37

టీ. ఎడసెక, పాసెక, వేటుపడెక, పురివిచ్చెక-ఈ ౪ ను ఎడ బాసె ననుటకుఁ జేరులు. లోనయ్యెక, అగ్గమయ్యెక ఈ ౨ ను స్వాధీన పడె ననుటకుఁ జేళ్ళు.

ఆ. అగు గృహీత మయ్యె ♦ ననుటకుఁ బేళ్ళగ
 పడియె|జేపడియెను|♦ బట్టువడియె|
 జిక్కువడియె|దగిలె|♦ జిక్కుదగుల్పడె|
 ననఁగ (నగనివేశ ♦ యభి కేశ). ౩౮

టీ. అగపడియెక (అగము + పడియెను.) = ఆధీనమయ్యెను. చేపడియెను (చే+పడియెను.) = చేతఁజిక్కును, పట్టు వడియెను = పట్టు చిక్కును, చిక్కువడియెను. తగిలెను=తవిలెను, చిక్కును, అగున్ డెను. ఈ ౨ యను గృహీతమయ్యె ననుటకు జేరులు.

తే. అనియె|నొడివె|వక్కాణించె|♦ నాడె|జెప్పె|
 వినిచె|వాక్రుచ్చె|బలికె|నా ♦ జను వచించె
 ననుట కాలించె|నాలకిం ♦ చెను|వినె|నన
 నలరు నవధరించె నటంట ♦ కాఖ్య (లీళ). 39

టీ. అనియెను, నొడివెను, వక్కాణించెను, అడెను, చెప్పెను, విని
చెను, వాక్రచ్చెను, పలికెను-ఈ ౮ యును చెప్పెననుటకుఁ జేర్లు.
అలించెను, అలకించెను, వినెను-ఈ 3 ను అవధరించెను. (అనఁగావినెను.)
అనుటకు చేరులు.

క. కనియెను చూచెను కాంచెను/
కనుఁగొనెఁగన్గొనెఁగన్ ననంగఁ ♦ గలయవిపేల్చె
చను వీక్షించె నటంటకు
(ఘనతరగోగాజగమన ♦ కాయజదమనా). 40

టీ. కనియెను, చూచెను, కాంచెను, కనుఁగొనెను, కన్గొనెను,-ఈ
౫ ను చూచెననుటకుఁ జేర్లు.

క. చనుఁగొనెఁగన్గొనెఁగన్ నయ్యెద
ననుటకు నామంబు లగుచు ♦ నవని నరిగెదన్ |
జనియెదఁబోయెదఁ నేగెద |
పనివినియెదఁ ననెడునట్టి ♦ పలుకులు (రుద్రా). 41

టీ. అరిగెను, చనియెను, పోయెను, ఏగెను, పనివినియెను-ఈ
౫ ను బయలుజేతననుటకుఁ జేర్లు,

ఆ. ద్విగుణమున కభిక్య ♦ లగు నిబ్బ డిమ్ముడి |
జంట దంట దుగయు ♦ జమిలి రెట్టి |
యినుమడియన మిథున ♦ మునకాఖ్యలగు జోడు |
దోయి కవయనంగ ♦ (ధూతకలుష). 42

టీ. ఇబ్బడి, ఇమ్ముడి, జంట, దంట, దుగ, జమిలి, రెట్టి-పా.రెంట,
ఇనుమడి-ఈ ౯ రెండింతలకుఁ (రెట్టింపుకు) చేర్లు. జోడు, దోయి,
కవ-ఈ 3 ను మిథునమునకుఁ చేర్లు.

సీ. ఒం డొక్కఁ డొకటి | యొ ♦ కొండన నగు నేక
 మీరు రెండ్లిరు | నాఁగ ♦ నెసఁగు ద్వయము
 తిగ | మూఁడు | మూ ర్నాఁగ ♦ వగు ద్రయ తీవంచ
 నను | నాలుగు | చౌ | యన నగు జతుష్క
 మెసఁగు జెప్పించ | యొ ♦ దేసఁగ బంచకం
 బాజీరు మూఁడిల్లి | ♦ గనఁగ నొప్ప
 పట్కంబు ఋషిసంఖ్య | ♦ సత చక్కుపగడ | యొ
 డన | నొప్ప నప్తసం ♦ ఖ్యకును బేళ్ళు
 తే. దనరు నిరునాలు | గెనిమిది | ♦ దచ్చి | యనఁగ
 బరఁగు నీరాఱు | పండ్లెండు | ♦ బార | యనఁగ
 ద్వాదశమునకు నాఖ్యలు ♦ ధరణియందు
 (వినుతకరుణాసనాథ శ్రీ ♦ విశ్వనాథ) 43

టీ. ఒండు, ఒక్కడు, ఒకటి, ఒక్కండు-ఈ ౪ ను ఏక సంఖ్యనామములు. ఈరు, రెండు, ఇరు-ఈ ౩ ను ద్వయమునకుఁ బేరులు. తిగ, మూఁడు, మూరు త్రితయమునకుఁ బేర్లు. తీవంచ=మూఁడు నొక్కటియు, నలు, నాలుగు, చౌ-ఈ ౪ ను నాలుగునకుఁ బేర్లు చౌవంచ = నాలుగు నొక్కటియు, విదు, రూ. అయిగు, ఏను-ఈ ౩ ను పంచసంఖ్యానామములు. ఆఱు, ఇరుమూఁడు = రెండుమూఁడులు, ఇత్తిగ = (ఇగ + తిగ = ఇత్తిగ) రెండుమూఁడులు - ఈ ౩ ను షట్సంఖ్యా నామములు. సత (సప్తశబ్దభవము). చక్కుపగడ = ఆఱునొకటియు, ఏడు-ఈ ౩ ను సప్తసంఖ్యకుఁ బేరులు. ఇరునాలుగు=రెండునాలుగులు, ఎనిమిది, దచ్చి - ఈ ౩ ను అష్టసంఖ్యకుఁ బేరులు. ఈరాఱు = గెండాలులు, పండ్లెండు, బా- ఈ ౩ ను ద్వాదశసంఖ్యకుఁ బేరులు.

తే. జరిగె|నూడెను|జాతెను|♦ నుటికె వెళ్ళె|
 బాతె|బటచెను దొలగె|న ♦ న్పలుకులెల్ల
 నవనిలోనఁ బలాయతుం ♦ డయ్యె ననుట
 కాఖ్యలై యొప్పుఁ (జంద్ర రే ♦ ఖావతంస). 44

టీ. జరిగెను, ఊడెను, జాతెను, ఉరికెను, వెళ్ళెను, పాతెను, పటచెను, తొలగెను - ఈ ౮ యుఁబరుగెత్తె ననుటకుఁ జేర్చు.

క. వేంచేసెను|వచ్చెం|జను
 దెంచెను|విచ్చేసె|నరుగు ♦ దెంచె ననఁగ నే
 తెంచె|నన నయ్యె నాగతు
 డంచుం బలుకుటకు నాఖ్య ♦ (లంబర కేశా). 45

టీ. వేంచేసెను, వచ్చెను, చనుదెంచెను. (చను + తెంచెను.) విచ్చేసెను. అరుగుదెంచెను, రూ. అరుదెంచెను, ఏతెంచెను, పా. ఏగుదెంచెను. ఇవి ౬ ను అగతుడయ్యె వచ్చెననుటకుఁ జేర్చు.

తే. నాటిసుత|నాటినుండియు|♦ నాటఁగోలె|
 నాటఁబట్టి|నాడు మొదలు|♦ నాఁగ నాహ్వా
 యమ్ము లయ్యెఁ దదారభ్య ♦ యనుట కవని
 (వినుత కరుణాననాథ శ్రీ ♦ విశ్వనాథ). 46

టీ. నాటి సుత, నాటినుండి, నాటఁగోలె, నాటఁబట్టి, నాడు మొదలు - ౫ అది మొదలు అనుటకుఁ జేర్చు.

తే. వైరమునకును ధర సమా ♦ హ్వాయములమరుఁ
 గంటు|వగ|మచ్చరంబు|నూ ♦ డొంటమి|యన

వలపు | కూరిమి | మేలు | నా ♦ నలరుఁ బేళ్ళు
మోహమునకును (శారదాం ♦ బుదనిభాంగ). 47

టీ. కంటు, పగ, మచ్చరిము, (మత్సర శబ్దభవము) నూడు, ఒంట
మి - ఈ ను విగోధమునకుఁ జేర్లు. వలపు, (వలచుధాతువు కృదంతము.)
కూరిమి - రూ. కూర్మి, మేలు-ఈ 3 ను మోహమునకుఁ జేర్లు.

క. పెనకువ | జగడము | కయ్యం |
బని | బవరము | కలను | చివ్వ | ♦ యాలము | పోట్లా
ట | దురము | పోరు | నాఁగఁ
జను యుద్ధంబునకుఁ జేర్లు ♦ (చంద్రార్థధరా). 48

టీ. పెనకువ, (పెనఁగు కృదం.) జగడము, కయ్యము,; (కియ్యము-
ప్ర. కలహము) అని, బవరము, కలను, చివ్వ, ఆలము, పోట్లాట, దురము,
పోరు ఈ ౧౦ ను యుద్ధమునకుఁ జేరులు.

ఆ. సదమదంబు నేసె | ♦ జక్కాడె | నుగ్గాడె |
జదిపె | బీచమడచె | ♦ జంపె | కెడపె |
నుఱుముచేసె | దుర్మించె | ♦ బరిమార్చె | దెగటార్చె |
మన్ని గొనియె | దునిమె | ♦ మడిపె | ననగ 49

తే. హతము గావించె | ననుటకు ♦ నాఖ్యలయ్యె
మనిపె | నేలెను | బ్రతికించె | ♦ మంచె | బ్రోచె |
సాకె నన నొప్పు నాఖ్యలు ♦ సరవితోడ
సరయఁ | పోషించె | ననుటకు ♦ (నంబికేశ.) 50

టీ. సదమదంబు నేసె-చక్కాడె-నుగ్గాడెన్, చదిపెన్, బీచమ
డచెను, చంపెన్, కెడపెన్, నుఱుముచేసెన్-దుర్మించెన్, దెగటార్చెను,

మన్నిగొనియెక, తునిమెను, మడిపెను - ఈ ౧౪ ను సంహరించినను
టకుఁ జేళ్ళు. మనిపెను, ఏలెను, బ్రతికించెను, మంచెను, ప్రోచెను, సా-
కెను - ఈ ౬ ను రక్షించిననుటకుఁ జేళ్ళు,

క. ధరలో శూరాహ్వాయములు

పరంగున్ మొనకాఁ డనంగ ♦ బం టనఁగాఁబో

టరి|యన వడిగలవాఁడన

బిరు|దన వాఁడిమగఁ|డనఁగ ♦ (భీమకప్పర్తి). 51

టీ. మొనకాడు, బంటు, (భటశబ్దభవము) పోటరి = శౌర్యముగల
వాడు, (మత్స్యర్థమందు “అరి” యగు), వడిగలవాడు, బిరుదు, వాడి.
మగఁడు - ఈ ౬ ను శూరునికీఁ జేళ్ళు,

తే. బాసట|యనంగఁ దోడ్పాటు| ♦ నా సమాహ్వా

యంబు లగుచుండు రెండు సా ♦ హాఽయ్యమునకు

నాఖ్యలు శుభంబునకును ల ♦ గ్గనఁగ బాగ

నంగ|మేలన|లెస్స|య ♦ నంగ (నీశ). 52

టీ. బాసట, తోడ్పాటు. ఈ ౨ను సాహాయ్యమునకుఁ జేళ్ళు. లగ్గు,
బాగు, మేలు, లెస్స - ఈ ౪ ను క్షేమమునకుఁ జేళ్ళు.

ఆ. కూలె|నీలె|జచ్చె| ♦ గాలంబుసేసెను|

గెడసె|సమసె నాతె ♦ మడిసె|జెల్లె|

బెద్దనిదురవోయె| ♦ బిద్దె|దోరెను|గంతు

గొనియె|ననుటవేళ్ళ ♦ గును మృతునకు. 53

టీ. కూలెను, ఈలెను. చచ్చెను, కాలంబుచేసెను, కెడసెను, సమ
సెను, ఆటెను, మడిసెను, చెల్లెను, బెద్దనిదురపోయెను, బిద్దెను, దోరెను,
గంతుగొనియెను - ౧౩ ను మృతి నొందెననుటకుఁ జేరులు.

సీ. తిమ్మనైనది | యనఁ ♦ దిన్ననైనది | యన
 జానైన దనఁగ బా ♦ గైన | దనఁగ
 నాణెమైన | దన వి ♦ న్నాణమైనది | యన
 మానైన | దనఁగ లె ♦ నైన | దనఁగ
 బిన్ననై | నది యనఁ ♦ జెన్నైన | దన నలు
 వైనది | యనఁగఁ జె ♦ ల్వైన | దనఁగఁ
 బొనరినయది | యన ♦ నొనరిన | దనఁగఁ జొ
 క్కటమైన | దనఁగ జ ♦ క్కని | దనఁగ
 సొబగైన | దనఁగను ♦ సొంపైన | దనఁ గొమ
 రైనది | యన గొన ♦ బైన | దనఁగ
 దోరమైన | దన సిం ♦ గార మైనదన మే
 లైన | దనంగమె ♦ చ్చైన | దనఁగ

తీ. మురుపుగలయది | యొప్పైన ♦ బ్రాహ్మపుగలది /
 యందమైనది | తనరిన | ♦ దలరినట్టి |
 దనఁగఁ పరఁగిన | దనఁ బేళ్ళు ♦ తనరుచుడు
 మంజులంబైన దనుటకు ♦ (మదనదమన).

టీ. తిమ్మనైనది, తిన్ననైనది, జానైనది, బాగైనది, నాణెమైనది, విన్నాణమైనది, మానైనది, లెప్పైనది, పిన్ననైనది, చెన్నైనది, నలుదనఁగ, చెల్వైనది, పొనరినయది, ఒనరినయది, చొక్కటమైనది, చక్కనిది, సొబగైనది, సొంపైనది, కొమరైనది, గొనబైనది, తోరమైనది, నిలగాగమైనది, మేలైనది, మెచ్చైనది, మురుపుగలయది, ఒప్పైనది, బ్రాహ్మపుగలది, అందమైనది, తనరినది, అలరినట్టిది, పరఁగినది-ఈర్థ్యము సౌందర్యముగలదానికి వేర్వేరు.

తే. కపుర మునఁ గప్పరం బునఁ ♦ గప్రమనగ
బుడమిఁ గర్పార మొప్పుఁ దాం ♦ బూల మొప్పు
వీడియము|వక్కలాకులు| ♦ విడెము తమ్మ
లంబు|వీడెంబు|వీడ్యమ ♦ నం (బురారి). 55

టీ. కపురము, కప్పరము, కప్రము, (కర్పారశబ్దభవములు.) ఈ 3ను కర్పారమునకుఁ బేర్చు. వీడియము-రూ. విడియము, వక్కలాకులు, విడెము, తమ్మలము, వీడెంబు, వీడ్యము - ఈ ౬ ను తాంబూలమునకు పేరులు.

తే. వెలయు చుండును సిరి లచ్చి| ♦ కలిమి|యనెడు
పేళ్ల సంపద యెద్దడి| ♦ పేదటికము|
లేమి నిప్పచ్చరము|నెవ్వ| ♦ లేమి డనఁగ
నలరు దారిద్ర్యమునకు నా ♦ ఖ్యలు (గీత). 56

టీ. సిరి, (శ్రీశబ్దభవము). లచ్చి, కలిమి-అను 3ను సంపదకుఁ బేరులు. ఎద్దడి, పేదటికము, లేమి, నిప్పచ్చరము, నెవ్వ, లేమిడి-అను ౬ ను దారిద్ర్యమునకుఁ పేరులు.

తే. మగతనం బన గం డన ♦ మగటిమియనఁ
బౌరుషంబున కాఖ్యలై ♦ పరఁగుచుండు
నుక్కు|చేగ|దిటము|చేవ| ♦ యుదుటు|గట్టి|
దిట్టముటిది|బిగువు|నాఁగ ♦ ధృతికిఁ బేర్చు. 57

టీ. మగతనము, గండు, మగటిమి-అను 3ను బౌరుషమునకు పేరులు. ఉక్కు, చేగ, దిటము, (రూ) దిటవు, చేవ, ఉదుటు. గట్టి, దిట్టము, ఉటిది, దిగువు-అను ౯ యా ధైర్యమునకుఁ పేరులు.

తే. బద్ధు|నాబాంకు|నాఁగ ద ♦ బృర|యనంగఁ
గల్లనాఁగ హుళిక్కి|నాఁ ♦ జెల్లుఁ బేళ్ళు
ధర నసత్యమునకును స త్యంబు పరఁగు
నిజ మనఁగ నిక్కువం|బన ♦ నిక్కు మనఁగ. 58

టీ. బద్దు, బొంకు, దబ్బర, కల్ల, హుళిక్కి-(పా.హుళక్కి)-ఈగను
అసత్యమునకుఁ బేరులు. నిజము, నిక్కవము, నిక్కము అను 3 ను సత్యము
నకుఁ బేరులు.

క. బడంద|దెస చేటు|చేడ్చు
 డొడవా|త్రం బంగలా|బ్బు ♦ గోరంబు ద్రొసం
 గిడుమ|వెత|కస్తి యంగద
 కడగండ్ల|నఁ జను వివత్తు ♦ (గారి రమణా). 59

టీ. బెడద, దెస, చేటు, చేడ్పాటు, గొడవ, అత్రము, అంగలార్పు, (అంగలార్పు చా. కృ.) గోరము, (ఘోర శబ్దభవము). దోసంగు, ఇడుము, వెత, కస్తీ, అంగద, కడగండ్లు, (ఈ శబ్దము నిత్యబాహుళ్యచనాంతము). అను ధర్మము ఆపదకుఁ జేరులు.

క. వెలజట్టివిలువరోయనఁ
గల నుడువులు దనరుచుండుఁ ♦ గ్రయనామము లే
వెలయంగ వంగసము నా
గొలమనద్రంగడమునాఁగఁ ♦ గులమొప్పు(శివా). 60

టీ. వెల, జట్టి, విలువ, గో-అను ౪ ను క్రయమునకుఁ బేరులు.
 వంగసము, కొలము, (పకృతి-కులము). వంగడము, వంగసము, వంశశబ్ద
 భవములు-అను ౩ ను కులమునకుఁ బేరులు.

క. క్రమ్మట | నెప్పటి | వెండియు |
 గ్రమ్మటి తిరుగన్ | మఱిన్ | మ ♦ రల | మగుడను నా
 నిమ్మపా | బునకపదంబున
 కిమ్ముల నివి యాఖ్య లగు (మ ♦ హీధరచాపా). 61

టీ. క్రమ్మరన్, నెప్పటి, వెండియున్, క్రమ్మటి, తిరుగన్, మఱి,
 మరలను, మగుడను-అను ౨ యు ఇంకను అను నర్థము గలవి.

క. ఒకమరి | యొకపరి | యొకమా
 ట్లాకసారోకతేవ | యనంగ ♦ నొకపా రనగా
 నొకవిడుత | యొక్కతూకన
 నొకతడవ | యనంగ మఱియు | ♦ నొకతూరి | యనన్. 62

తే. ఏకవారం బనుట కొప్పు ♦ నిన్ని పేళ్లు
 ఒకతిఁ బల్కాటు | వేమాటు | ♦ సారె | పెక్కు
 మాటు | లెన్నేని మార్గన ♦ బరగు నాఖ్య
 లగుచు నివి బహువారంబు ♦ లనుట (కీశ). 63

టీ. ఒకమరి, ఒకపరి, ఒకమాటు, ఒకసారి, ఒకతేప, ఒకపారి,
 ఒకవిడుత, ఒకతూరు, ఒకతడవ, ఒకతూరి, - ఈ ౧౦ యు ఏకపర్యాయ
 మనుటకుఁ జేరులు. పల్కాటు - రూ. పలుమటు, పలుమాటు, వేమాటు,
 సారె. పెక్కుమాటులు, ఎన్నేనిమాటులు - అను ౫ ను మాటిమాటికి
 ననుటకుఁ బర్యాయపదములు,

తే. త్వరితమున కొప్పుఁ బేళ్లు చె ♦ చ్చెరను | సరగ |
 వేగిరము | వేగ | వేళము ♦ వెసను | వడిగ |

గ్రక్కునను గ్రద్దన | ననంగఁ ♦ గ్రన్న | ననంగ
గొబ్బునను దిగ్గున | ననంగఁ ♦ (గుధరచాప). 64

టీ. చెచ్చెర, (చెర + చెర = చెచ్చెర) సరగ, వేగిరము, వేగ, వేళము
వెసక, వడిగన్, గ్రక్కునక, గ్రద్దనన్, కన్నన, కొబ్బునను, దిగ్గునక,
అను ౧౨ ను శీఘ్రముగా ననుటకుఁ జేరులు.

క. కలవు వివరింపఁగా నా
ఖ్యలు వరుసన్ నిర్గమించె ♦ ననుటకు ధరలో
వెలువడియె వెల్మె | వెడలెను |
వెలలె | ననం (జిత్ప్ర) కాశ ♦ విశ్వాధిపతీ.) 65

టీ. వెలువడియెను, వెల్మెను, వెడలెను, వెలలెను, ౪ ను పయన
మయ్యెననుటకుఁ జేరులు.

క. వినుతి యొనరించె ననుటకుఁ
దనరున్ నామంబులగుచు ♦ ధరపై నగ్గిం
చెను | గైవారము సేసెన్ |
గొనియాడెను | బొగడె | ననంగ ♦ గొండాడె | ననన్. 66

టీ. అగ్గించెను, కైవారముచేసెను = స్తోత్రముచేసెను, కొనియా
డెను, బొగడెను, కొండాడెను - అను ౫ ను స్తోత్రముచేసె ననుటకు
నామములు.

సీ. చుట్టలు | విందులు | ♦ చుట్టలు | బందుగు |
లనఁ జను బంధు స ♦ మాహ్వాయములు
వఱలు నన్యఁడు | లాల్కి ♦ వాఁ డనఁగా వింత
వాఁ డనఁగాఁ బెఱ ♦ వాఁ డనంగ

వ్యాజంబునకు నామ ♦ మా నెపం బనంగ న
 న్వేషించె ననుట కొ ♦ నెదకె నెమకె |
 నర సె రో సె ననంగ ♦ నార సె దడవె నా
 గాంక్షకు బేరు తొ ♦ గ్రమముతోడ

తే. గచ్చు కొరిక తమి కొర్కి ♦ యిచ్చు యనంగ
 నెపుడు నెడపక యుడుగక ♦ యెల్లపు డన
 నిచ్చు యనయంబు నాంగను ♦ నిచ్చు లనంగ
 దనరు నాఖ్యలు సంతతం ♦ బనుట (కీత).

67

టీ. చుట్టలు, (ఏక, చుట్టము బహువచనమున మువ్వలోపము)
 విందులు, చుట్టలు, బందుగులు, (బంధుశబ్దభవము) అను ౪ ను బంధువు
 లకు బేరులు, లాతివాడు, వింతవాడు, పెరివాడు-అను ౩ ను అన్య
 దనుటకు బేరులు, నెపము-(ప్రకృతి-నిధము.) మిమకు బేరు, నెదకెను,
 నెమకెను, అరి సెను, రో సెను, అర సెను, తడవెను-అను ౬ ను నెదకెను
 టకు బేరులు. క్రచ్చు, కొరిక. (కోరుధా కృదం) తమి, కొర్కి, ఇచ్చు
 (ఇచ్చాశబ్దభవము). ఈ ౫ ను అపేక్షకు బేరులు, ఎపుడు, ఎడపక,
 యుడుగక, ఎల్లపుడు, నిచ్చు, అనయము, నిచ్చులు ఈ ౭ ను సర్వదాయను
 టకు బరాయములు.

సీ. తనరు బ్రవేశించె ♦ ననుటకు నాఖ్యలు
 తూకొనె జొచ్చెను ♦ మాతె ననంగ
 నంధ్రుతాడితుజేసె ♦ ననుటకు నేళ్ళగు
 దాచె గాళ్ళ గుమ్మె ♦ దనై ననంగ
 నాలస్య మొనరించె ♦ ననుటకు జెల్లు నా
 మమ్ములు తడసెను ♦ మసలె ననంగ

ద్యక్తంబు గావించె ♦ ననుటకు నాఖ్యతా
వీడెను|వదలెను ♦ విడిచె|ననఁగ

తే. దాటుమాటయ్యె వీడ్వడె| ♦ దడబడె|నన
నాఖ్య లొప్పు విపర్యస్త ♦ మయ్యె ననుట
కలరుఁ బ్రహరించె ననుట కా ♦ హ్యాయములడిచెఁ
గొట్టె |మొత్తెను|మోఁదె|నాఁ ♦ (గుధరనిలయ). 68

టి. తూకొడెను, చొచ్చెను, తూటెను-ఈ 3 ను ప్రవేశించెనను
టకుఁ జేర్లు. తాచెను, కాళ్ళగుమ్మెను, తన్నెను-ఈ 3 ను కాలితోఁ
దన్నె ననుటకుఁ జేరులు. తడసెను, మసలెను - ఈ 2 ను ఆలస్యము
చేసెననుటకుఁ జేరులు. వీడెను, వదలెను, విడిచెను-ఈ 3 ను పరిత్యజించె
ననుటకు నామములు, తారుమారయ్యెను, వీడ్వడెను, తడబడెను, 3 ను
పొచ్చుతిక్కువయ్యె ననుటకుఁ జేరులు. అడిచెను, కొట్టెను, మొత్తెను,
మోఁదెను-ఈ 4 ను బాదెననుటకుఁ జేరులు.

సీ. ముందట| నెదుటను| ♦ మోల ముంగల| నాఁగ
నాఖ్యతా సముఖమం ♦ దనుట (కభవ)
యలయిక బడలిక| ♦ యలపు సేద యునంగ
శ్రమమున కాఖ్యతా ♦ (శ్రమనదమన)
తాలిమి|యోరుపు| ♦ తాలిక| నాఁగను
క్షమకు నాహ్యాయముతాఁ ♦ (జర్మవసన)
శవళి|బవంతంబు| ♦ టకు దుత్తారంబు|
వెడ్డు|నా ఛద్గమా ♦ (విషమనేత్ర)

తే. వెఱ|పనఁగ నెద|యనఁగను ♦ వెఱ|యనఁగ
 నళు కనఁగ భీతి కాఖ్యతా ♦ (నసితకంఠ)
 నిమ్మళం|బన నెమ్మి నా ♦ నెమ్మిది|యనఁ
 దనరుఁ బేళ్ళు నిరాతంక ♦ మునకు (నీశ). 69

టీ. మందటను, ఎదుటను, మోలకొ, మంగలన్-ఇవి ర ను సమ్ము
 మందనుటకుఁ బేరులు. అలయిక, బడలిక, (అలయు, బడలు-కృదంత
 ములు). అలపు; అలయు. కృపం) నేద-అను ర ను శ్రమమునకుఁ బేరులు.
 తాలిమి = రూ. తాల్మి, ఓర్పు, తాలిక - ఇవి 3 ను క్షమకుఁ బేరులు.
 గవళి. (ఇది యన్యదేశ్యము) బవంతము, టక్కు, దుత్తూరము, వెడ్డు-ఇవి
 4 ను కపటమునకుఁ బేరులు. వెఱపు, ఎద, వెఱ, అళుకు-ఇవి ర ను
 భయమునకుఁ బేర్లు. నిమ్మళము, నెమ్మి, నెమ్మిది (నెఱ + మది = నిండు
 మనస్సు-ఇవి 3 ను నిర్భయమునకుఁ బేరులు.

సీ. అసదు కొంచెము సైక ♦ మలఁతి యన్నువ చిన్న
 సలికంబు సన్నంబు ♦ నాఁదనర్పు
 స్వల్ప మెక్కుడు నాఁగఁ ♦ జాల నెంతేనియు
 మిగులఁ దద్దయుఁ దద్ద ♦ మిక్కిలియనఁ
 బెద్దయు నను నివి ♦ పేళ్ళగు భృశముగా
 ననుటకు నుత్కట ♦ మయ్యెననుట
 కగు బేళ్ళు వెగ్గలం ♦ బయ్యెఁ గ్రిక్కిఁటిసె వె
 క్కసమయ్యెనను నివి ♦ క్రమముతోడ

అ. సగ్గె గుండె డొంకె దగ్గెను సడలెను
 క్రుంగె నుబ్బణంగె ♦ స్రుక్కెననఁగఁ

దనరుఁ బేళ్ళు క్షీణ ♦ దశనొందె ననుటకు
(నీశ్వరీసనాథ ♦ విశ్వనాథ).

70

టీ. అనదు, కొంచెము, పైకము, అలఁతి, అన్నువ, చిన్న, సలికము, సన్నము-అను ౨ యును కొంచెమునుటకుఁ జేరులు. ఎక్కుడు, చాలన్, ఎంతేనియన్, మిగులన్, తద్దయున్, తద్ద మిక్కిలి, పెద్దయున్ అను ౨ యు అధికముగా ననుటకుఁ జేరులు. వెగ్గలమయ్యెను, క్రిక్కిరిసెను, వెక్కిరిమయ్యెను-ఈ ౩ ను హెచ్చయ్యెనునుటకుఁ జేరులు సగ్గె, కుండె, డొంకె, తగ్గె, సడలె, క్రుంగె, ఉబ్బణఁగె, సుగ్గె-ఈ ౨ యును క్షీణ దశనొందెనుటకుఁ జేరులు.

ఆ. మించు వాసి మేలు ♦ మేటి పెచ్చెచ్చన
సధికమునకు నాఖ్య ♦ లగుచు వెలయు
బనులు నాఁగఁ జెయువు ♦ లనఁ జేత లన నొప్పుఁ
గర్మమునకుఁ బేళ్లు ♦ (చర్మవనన).

71

టీ. మించు, వాసి, మేలు, మేటి, పెచ్చు, ఎచ్చు-ఈ ౬ ను అధిక మనుటకు జేరులు. పనులు, చెయువులు, చేతలు (చేయుధా. కృదం.)-ఈ ౩ ను కార్యమునకుఁ జేర్లు. (అనఁగా పనులు).

ఆ. అనిపె ననిచెఁ బనిపెఁ బనిచె నంపెను బంపె,
బుచ్చె గెలుపుమనియె ♦ బొమ్మటనియె
ననఁగ నివి సమాఖ్య ♦ లగును ప్రస్థాపించె
ననెడు క్రియకు (నీశ ♦ యభ్రకేశ).

72

టీ. అనిపెను, అనిచెను, పనిపెను, పనిచెను, అంపెను, పంపెను, పుచ్చెను, గెలుపుమనియె, పొమ్మటనియె - అను ౯ యు పయనముచేసి పంపెనుటకు నామములు.

తే. కొదవ కొద కుందు తగ్గు త ♦ క్కువ కొఱంత
వెలితి కొఱ లొచ్చు కడమ నా ♦ వెలయు న్యూన
సమభిధానము లర సాము ♦ సగము సవము
నాఁగ సర్థాహ్వయంబు లా ♦ (నాగభూష.). 73

టీ. కొదవ, కొద, కుందు, తగ్గువ, కొఱంత, వెలితి, కొఱ, లొచ్చు, పా. లొజ్జ, కడమ - ఈ ౧౦ యను న్యూనతకుఁ జేరులు, అర, సాము, సగము, సవము - ఇవి ౪ ను అర్థయనుటకుఁ జేరులు.

తే. పేళ్ళు పశ్చాత్త నుటకును ♦ జెల్లు వెనుకఁ
బిడపఁ దర్వాతఁ బదపడి ♦ పిమ్మట నన
మునుపు మునుమున్ను తొలితొల్లి ♦ ముందు తొలుత
ననఁగఁ బూర్వపదార్థాఖ్య ♦ లా (గీర్త). 74

టీ. వెనుకఁ, పిడపఁ, తర్వాతఁ, పదపడి, పిమ్మటఁ - ఇవిగను అనంతరం బనుటకుఁ జేరులు. మునుపు, మును, మున్ను, తొలి, తొల్లి, ముందు, తొలుత - ఇవి ౭ సుపూర్వమనుటకుఁ జేరులు.

ఆ. పాఱుఁబోతు పిఱికి ♦ పంద కోఁచ యనంగ
బేళ్ళు దనరు సమర భీరువునకు
దిట్ట యుక్కుతునియ ♦ గట్టి డెందంబువాఁ
డనఁగ ధైర్యవంతుఁ ♦ డలరు (నీశ). 75

టీ. పాఱుఁబోతు, పిఱికి, పంద, కోఁచ - ఇవి ౪ ను యుద్ధమున భయపడువానికిఁ జేరులు. దిట్ట, ఉక్కుతునియ, గట్టి డెందంబువాఁడు - ఇవి ౩ ను ధైర్యవంతునకుఁ జేరులు.

తే. పాంజు చేరువ మొత్తంబు బారుతుటుము
 దండు పరి గమి కూటువ ♦ పిండు దాటు
 మూఁక దళమన ♦ బేళ్ళు ♦ సమూహమునకు
 (భుజగ వరహార యవిముక్త ♦ పురవిహార). 76

టీ. పాంజు చేరువ, మొత్తము, బారు, తుటుము, దండు, సుగమి, కూటువ, పిండు, (ప్ర). బృందము) దాటు, మూక, దళము - ఇది ౧౩ ను సమూహమునకు జేరులు.

సీ. పూనె నూనెను దాల్చె ♦ నానెను మోచె నా
 వహించె ననుట కొ ♦ (నహివిభూష)
 నామము లుచ్చాట ♦ నము చేసెననుటకు
 వరునతోఁ దరిమెను ♦ బటపె వెలిచెఁ
 దోలెను తొప్పె నా ♦ (దు)హిణాదిసురనుత)
 త్రిప్పెను నాఁ గ్రమ్మ ♦ తించె ననఁగ
 మగిడించె ననఁగను ♦ మఱలించె నన సమా
 హ్వయములై పఱఁగు ని ♦ వర్తితంబు

గీ. చేసె ననుటకు [సురముని ♦ సిన్ధసేవ్య]
 యుద్ధగించెను నా నిల్పి ♦ ననఁగ నాఁగె
 నన వాఁచె ననుటకుఁ నాఖ్యలమరు
 [నగనుతానాథ గుహగజా ♦ నన సనాథ] 77

టీ. పూనెను, నూనెను, తాల్చెను, అనెను, మోచెను - ఈ ౪ ను సమించెనుటకు జేరులు. తరిమెను, పటచెను, వెలిచెను, తోలెను, - 'త్రి' 'పె'

ను - ఈ ౫ ను వెడలఁగొట్టెననుటకుఁ జేరులు. త్రిప్పెను, క్రమ్మరించెను, మగిడించెను, మఱిలించెను - ఈర ను వెనుకకుఁ బొమ్మ నెననుటకుఁజేరులు. అడ్డగించెను, నిల్పెను, ఆఁగెను - ఈ ౩ ను నిరోధించె (అడ్డగించె) ననుటకుఁ జేరులు.

తే. దండ చేరువ సంగడి ♦ దాపు చెంత

సరస చెంగట యొద్ద డ ♦ గ్గఱ కురంగ

టండ పజ్జయు నా సమీ ♦ పాఖ్య లమరు

(రమ్యధవళాంక కలశ నీ ♦ రధినిషంగ).

78

టీ. దండ, చేరువ, సంగడి, దాపు, చెంత, సరస, చెంగట, ఒద్ద, డగ్గఱ, కురంగట, అండ, పజ్జ, (పశ్చాచ్ఛబ్దధవము) ఈ ౧౨ ను సమీప మందనుటకుఁ జేరులు.

తే. అచట నచ్చట నచ్చోట ♦ నందు నాడ

నచొట నచ్చొట నక్కడ ♦ నయ్యెడ నట

ననఁగఁ దత్ప్రదేశంబునం ♦ దనుట కాఖ్య

లయ్యె (భక్తవిధేయ యా ♦ ర్యాసహాయ).

79

టీ. అచట, అచ్చట, అచ్చోట, అందు, అడ, అచొట, అచ్చొట, అక్కడక (అ + కడక) = అదిక్కున, అయ్యెడక, ఆ ప్రదేశమున అటక, ఈ ౧౦ యు ఆ ప్రదేశమందనుటకుఁ జేరులు.

క. ఇరుఁగెలఁకుల నిరువంకల

నిరు దెస నిరుచక్కియందు ♦ నిరుపక్కియలం

దిరుగ్రేవల నిరుగడ నన

బారిఁజేళ్ళగు నుభయపార్శ్వ ♦ ములననుట[కజ్ఞ]. 80

టి. ఇరుఁగెలయలకొ, ఇరుపంకలకొ, ఇరుదెసకొ, ఇరుఁక్క-
యందుకొ, ఇరుపక్కియందుకొ, ఇరుగ్రేవలకొ, ఇరుగిరికొ == ఈ ౩ న
కాండునైపులందు ననుటకుఁ జేరులు.

క. నవముగ ధరలో నీ మా

నవవర్గవు వేడ్కఁ జదివి ♦ నను వ్రాసిన మా

నపులకు ననవరతంబును

శివుఁ డవిముక్తేశ్వరుండు ♦ చెలువం బొసగునె. ౫1

తా. ఎవరీ మానవవర్గ వ్రాయుచున్నా గో, నేక నవ వుచున్నా గో,
హరిఁ గాశీవిశ్వేశుని దయవలన సుసదిలుఁ గలుగును.

మానవవర్గి మాస్థము.

సా వ ర వ ర్ణ .

సీ. వలిదిప్ప వడఁకు గు ♦ బ్బలి చలిమిరిమల
 గట్టులఁజేడు ము ♦ క్కంటిమామ
 మంచుకొండన హిమ ♦ క్షాధరాఖిలు చను;
 వేలుపుఁగొండ జే ♦ జేలగట్టు
 పుత్తడి గుబ్బలి ♦ పునుకకంచమువాని
 విల్లు నా మేరువు ♦ పేళ్ళువెలయు;
 వెలిదిప్ప ముక్కంటి ♦ మల వెండికొండ నాఁ
 గైలాస పర్వతా ♦ ఖిలు సెలంగు;

కే. వెలయుఁ దరిగొండ కవ్వంపు ♦ మలయనంగ
 మంధరాఖిలు; కడపటి ♦ మల యనంగఁ
 జుట్టుఁగొండనఁ దనరు నీ ♦ క్షోణియందుఁ
 జక్రవాళాద్రి (వృషవాహ ♦ శైలగేహ).

1

టీ. వలిదిప్ప (వలి = చల్లదనముగల, తిప్ప, = కొండ,) వడఁకుగు
 బ్బలి, పా. వణఁకుగుబ్బలి = వడఁకునట్లు చేయుపర్వతము, చలిమిరిమల =
 చల్లని కొండ, గట్టులఁజేడు = పర్వతములకు రాజు, ముక్కంటిమామ =
 శివునకు మామ, మంచుకొండ = హిమముగల పర్వతము ఈ ౬ ను హిమ
 వత్సర్వతమునకుఁ జేరులు. వేలుపుఁ గొండ = దేవతలు నివసించు పర్వతము,
 జేజేలగట్టు = దేవతల స్వతము, పుత్తడిగుబ్బలి = బంగారు పర్వతము,
 పునుకకంచమువాని విల్లు = ఈశ్వరుని ధనుస్సు- ఈ ౮ ను మేరుపర్వతము

పేరులు. వెలిదిప్ప-వెలి+తిప్ప = తెల్లని పర్వతము, ముక్కంటిమల = శివుని పర్వతము. వెండికొండ, ఈ 3 ను కైలాస పర్వతమునకు పేరులు. తరిగొండ (తరి + కొండ,) కవ్వంపుమల (కవ్వము + మల) ఈ 2 ను మందరపర్వతము పేరులు. కడపటిమల=కడగానుండెడు పర్వతము, చుట్టుగొండ (చుట్టు + కొండ) = భూమిచుట్టు నుండెడు పర్వతము-ఈ 2 ను చక్రవాళిపర్వతము పేర్లు.

ఆ. తూర్పుగొండ నాగఁ ♦ దొలుగట్టునాగను

బొడుపు గుబ్బి లనఁగ ♦ బూర్వశిఖరి

పరఁగుఁగ; గ్రుంకుమెట్టు ♦ పడమటి కొండ నా

వెలయు నస్తశిఖరి ♦ (విశ్వనాథ).

2

టీ. తూర్పుగొండ (తూర్పు + కొండ) = పూర్వదిక్కునందుండెడు పర్వతము, తొలుగట్టు = పూర్వదిక్కునందలి పర్వతము, బొడుపుగుబ్బిలి = నూర్పుడుదయించెడు పర్వతము ఈ 3 ను ఉదయపర్వతమునకు పేరులు. గ్రుంకుమెట్టు = నూర్పుడస్తమించు పర్వతము, పడమటికొండ=పడమటి దిక్కునందుండెడు పర్వతము - ఈ 2 ను అస్తమయపర్వతము పేరులు.

తే. ఒప్పు గిరిపేళ్ళు మల గట్టు ♦ తిప్పమెట్టు

కొండ గుబ్బిలి నా; మేరు ♦ (కుధరచాప)

తాయి నాఁ గల్లనంగను ♦ తాయనంగ

శిల కభిఖిలు దగు నిల ♦ (శేషభూష).

3

టీ. మల, గట్టు, తిప్ప, మెట్టు, కొండ, గుబ్బిలి-ఈ 5 ను పర్వతమునకు పేరులు. తాయి, కల్లు, తా-ఈ 3 ను శిలకు పేరులు.

తే. పల్లె కొట్టిక కొట్టిక కు ♦ పుష్పము నాఁగ
 నూరనగ గ్రామనామంబు ♦ లొప్పచుండుఁ;
 బట్టణంబున కాఖ్యలు ♦ పరఁగుచుండుఁ
 బ్రోలనఁగ వీ డనంగను ♦ [శూలపాణి]. 4

టీ. పల్లె-రూ. పల్లియ, కొట్టిక, కొట్టిక, కుష్పము, ఊరు - ఈ
 ౫ ను గ్రామము పేరులు. ప్రోలు, వీడు-ఈ ౨ ను పట్టణము పేర్లు.

ఆ. ఉనికిపట్టు తావు ♦ మనికిపట్టిరి విల్లు
 తెంకి యిక్క నట్టు ♦ తెంకి యిమ్ము
 నెలపు గీము నాఁగ ♦ నలరు నివాసదే
 శంబునకును బేళ్ళు ♦ (చంద్రమాలి). 5

టీ. ఉనికిపట్టు, తావు, మనికిపట్టు, ఇరవు, ఇల్లు, తెంకి, యిక్క,
 నట్టు. తెంకి, ఇమ్ము, నెలవు, గీము (గృహశబ్దభవము) - ఈ ౧౨ ను
 నివాసస్థానమునకుఁ బేర్లు.

సీ. తెంకాయచెట్టనఁ ♦ డెంకాయమ్రానన
 నారికేళం బొప్పు ♦ (నగనివేశ)
 మావిమ్రా ననఁగను ♦ మామిడిచెట్టన
 నామ్రభూజం బొప్పు ♦ [నభకేశ]
 అత్తిమ్రానన మేడి ♦ యనఁగ నొదుంబర
 ధారుణీజం బొప్పు ♦ [మేరుచాప]
 యరటి యనటి నాఁగ ♦ సంశుమత్ఫలధారు
 చీరుహం బగు [ధర ♦ చీశతాంగ]

తే. యలరుఁ దుంబీశలాటు స ♦ మాఖ్య లాను
 గంబు సొఱకాయ వదరు నా ♦ [గరళకంఠ]
 తా డనంగను దాడి నా ♦ తాళభూరు
 హంబునకు నాఖ్యలై యొప్పు ♦ (నంబికేశ).

టీ. రెంకాయచెట్టు, రెంకాయప్రాస - ఈ ౨ను కొబ్బరిచెట్టుపేరులు. మావిప్రాసు, మామిడిచెట్టు - ఈ ౨ను చూతివృక్షము పేరులు. అత్తిప్రాసు. మేడి - ఈ ౨ను అత్తిచెట్టుపేరులు. అరటి, అరటి-ఈ ౨ను కదళీవృక్షమునకు నామంబులు. అనుగంబు, సొఱకాయ, పదమి-ఈ ౩ను సొఱకాయ పేరులు. తాడు, తాడి-ఈ ౨ను తాటిచెట్టు పేరులు.

సీ. మొక్క మోక నిసువు ♦ మొలక మో సవంగ నం
 కురమునకును బేళ్ళు ♦ [కుధరచాప]
 ఇగు రనఁ దలిరు నాఁ ♦ జిగురు నాఁ జివురనఁ
 బల్లవనామముల్ ♦ పరఁగు [నీశ]
 మ్రాననఁ జెట్టన ♦ మ్రాఁ కన భూరుహ
 నామధేయము లగు [వామదేవ]
 పుపు పువ్వు పూనాఁగఁ ♦ బుప్పము విరి యల
 రనఁ గుసుమాఖ్యలై ♦ యలరు (నీశ)

తే. గుబురు దట్టము జొంపంబు ♦ గుంపు తఱచు
 నాఁగఁ నిబిడంబు పేళ్ళొప్పు ♦ (నందివాహ)
 వల్లరి సమాఖ్య లగుచు వ ♦ ర్తిల్లుఁ దీగ
 తీవ తీవియ తీవె నాఁ ♦ (ద్రిపురవైరి)

టీ. మొక్క, మొక, నిసువు, మొలక, మోసు - ఈ ౫ ను అంకురము పేరులు. ఇగురు, తలిరు, చిగురు, చివురు - ఈ ౪ ను పల్లవము పేరులు. మ్రాను-రూ. మాను. చెట్టు, మ్రాను-ఈ ౩ ను చెట్టునకు నామములు. పువు, పువ్వు, పూ, పుష్పము, (పుష్పశబ్దభవము) విరి, అలరు - ఈ ౬ ను పుచ్చము పేరులు. గుబురు. దట్టము, జొంపము, గుంపు, తఱచు - ఈ ౫ ను సందులేక యుండునానికి పేరులు. తీగ, తీవ, తీవియ, తీవె-రూ. తీగె-ఇవి ౪ ను తీగకు చెరులు.

ఆ అగ్రమున కభిఖ్య ♦ లగుచుండు దుద సుద
కొన యనంగ; వృక్ష ♦ కోటరమున
కలరు బేళ్ళు తొఱట ♦ తొలి తొఱ్ఱ తొఱ నాగ
(నాగహార రజత ♦ నగవిహార). 8

టీ. తుద, సుద, కొన - ఈ ౩ ను అగ్రమునకు చెరులు, తొఱట తొలి, తొఱ్ఱ, తొఱ ఈ ౪ ను చెట్టుతొఱ్ఱకు చెరులు.

ఆ ఇక్షువున కభిఖ్య ♦ లీక్ష్మితి గన్నుల
మ్రాను చెఱకు తియ్య ♦ మ్రాననంగ
దనరు దవయనంగ ♦ దలవాడె నాగఁద
ద గమున కభిఖ్య ♦ లగు [గీర్ణ]. 9

టీ. కన్నులమ్రాను=గనుపులుగల చెట్టు, చెఱకు, తియ్యమ్రాను = మధురమైనవృక్షము- ఈ ౩ ను చెఱకునకు చెరులు. దవ, తలవాడె ఈ ౨ ను చెఱకు కొనకు చెరులు.

క. అగుఁ బేళ్ళుత్పలమునకుం
దొగ తొవ కల్వ కలు వనఁగఁ ♦ దోయజ మొప్పుం

దగఁ దమ్మి తామ రనఁగా;

మొగడన మొగ్గయనఁదనరు ♦ ముకుళంబు[శివా]. 10

టీ. తొగ, తొవ, కల్వ, కలువ-ఈ ర ను ఉత్పలమునకుఁ జేరులు. తమ్మి, తామర-ఈ ౨ ను తామర పువ్వునకుఁ జేరులు. మొగడ, మొగ్గ-ఈ ౨ ను ముకుళమునకుఁ జేరులు.

తే. ఎనఁగుఁ జెందొవచెందొగ ♦ యెట్టగలువ

యనఁగ రక్తోత్పలంబు ర ♦ క్రాబ్బ మొప్ప

నిలను గెందమ్మి కేందామ ♦ రెట్టదామ

రనఁగ జెందమ్మి చెందామ ♦ రన [మహేశ]. 11

టీ. చెందొవ, చెందొగ, (చెన్ను + తొవ = గ) సువర్ణలోపము చెందొవ (గ) ఎట్టగలువ (ఎట్ట + కలువ = ఈ ౨ ను ఎట్టని కలువకు జేరులు. కేందమ్మి (కేంపు + తమ్మి = కేందమ్మి). కేందామర (కేంపు + తామర = కేందామర), ఎట్టదామర (ఎట్ట + తామర), చెందమ్మి (చెన్ను + తమ్మి) చెందామర (చెన్ను + తామర) - ఈ ౫ ను ఎట్టదామరపువ్వులకుఁ జేరులు

క. గొడుగు గొడు వెల్లియనఁ జె

న్నడరును ఛత్రంబు; కేత ♦ నాహ్వయము లగున్

“ఇందలి చెందొవ, చెందొగ, కేందమ్మి, కేందామర, చెందమ్మి, మీఁదివర్ణంబుల కెల్ల లోపంబు బహుళంబుగా నగు” బా. సం. ధి 36, 37 ఈ నూత్రంబులచే నీరు చెందామర, శబ్దమునకు “సమాసంబునకా బాహ్యతా దులతొలియచ్చు” లుప్తశేషంబులకుం బరుషములుపరము లగునపుడు నుగాగ మంబు గలిగినది.

సిడె మనఁగ డెక్కె మనఁగాఁ

బడగ యనన్ డా లనంగఁ ♦ [బర్వతధన్వీ]. 12

టీ. గొడుగు, గొడుపు, ఎల్లి - ఇవి ౩ ను చత్రములకుఁ జేరులు. సిడెము, టెక్కెము, పడగ, (పతాకశబ్దభవము), డాలు - ఇవి ౪ ను భజమునకుఁ జేరులు.

క. మఱుఁ గనఁగ నోల మనఁగాఁ

మఱు వనఁగాఁ జాటనంగ ♦ మాటన వరుసం

బరఁగు నివెల్ల నగోచర

ధరణీ నామంబు లగుచు ♦ [దర్పకదమనా]. 13

టీ. మఱుఁగు, ఓలము, మఱుపు, చాటు, మాటు - ఇవి ౫ ను కన్నుల కగపదని ప్రదేశమునకు నామములు.

క. పొసఁగుఁ దృణాఖ్యలు పులు నాఁ

గన వనఁగా బూరి యనఁగ ♦ గడ్డి యనంగా ;

వసుమతిలో నెన్నంబడు

నసి సస్సెము పై రనంగ ♦ సస్యం [బభవా]. 14

టీ. పులు, కసపు, (ఘాసశబ్దభవము.) పూరి, గడ్డి ఇవి ౪ ను తృణము నకుఁ జేర్లు. నసి, సస్సెము, (సస్యశబ్దభవము). పైరు ఇవి ౩ ను సస్యమునకు నామములు.

ఆ. తెలుపు దెల్ల వెల్ల ♦ తెలి వెలి నాఁగ నా

హ్వాయము లమరు ధవళ ♦ వర్ణమునకుఁ;

గవ్వ నలుపు నల్ల కఱ ♦ యన నాఖ్యలౌ

నీలవర్ణమునకుఁ ♦ [నీలకంఠ].

టీ. తెలుపు, తెల్ల, వెల్ల, తెలి - ఇవి ౫ ను ధవళవర్ణమునకుఁ జేరులు. కప్పు, నలుపు, నల్ల, కఱ - పా. కఱి ఇవి ౪ ను నీలవర్ణమునకుఁ జేరులు.

ఆ. కెంపు దొగరు దొవరు ♦ కెంజాయ యెఱు పెఱు
యనగ నరుణకాంతి ♦ కాఖ్యలయ్యె;
నళిది పసుపు చాయ ♦ యనగ హరిద్ర వ
ర్ణమున కాఖ్య లగుఁ [బినాకహస్త] 16

టీ. కెంపు, తొగరు, తొవరు, కెంజాయ [కెంపు + చాయ] ఎఱుపు, ఎఱు - ఇవి ౬ ను ఎఱుకాంతికిఁ జేరులు. అళిది - రూ. హళని పసుపుచాయ - ఇవి ౭ ను హరిద్రవర్ణమునకుఁ జేరులు.

ఆ. శ్యామవర్ణమునకు ♦ నామంబు లగుచుండుఁ
బసరు చాయ యనగఁ బచ్చయనగ ;
వన్నె డాలు రంగు వన్నియ జిగి జోతి
చాయ యనగఁ బరంగు ♦ జగతిఁ గాంతి. 17

టీ. పసరుచాయ. పచ్చ - ఇవి ౮ ను ఆకుపచ్చదన్నెకునామములు, వన్నె, (వర్ణశబ్దభవము,) డాలు. రంగు. వన్నియ, (ప్ర. వర్ణము) జిగి, జోతి, [ప్ర. జ్యోతిస్సు] చాయ [ప్ర. ఛాయ]-ఇవి ౯ ను కాంతికిఁ జేరులు.

తే. మానికములన రతనముల్ ♦ నా నెనంగు
శవని మాణిక్యములకు న ♦ మా హ్వాయములు
మెఱుఁ గనం గను నిగ్గు నా ♦ మెఱయుచుండు
నాఖ్య లుత్కృష్ట కాంతికి ♦ (నభ్ర)కేశ) 18

టీ. మానికము, (ప్రకృతి. మాణిక్యము) రతనము (ప్రకృతి. రత్నము) ఇవి రెండును రత్నములకుఁ బేరులు. మెఱుంగు, నిగ్గు - ఇవి అ సు విశేష కాంతికిఁ బేరులు.

తే. జడధిపేళ్ళగు మున్నీరు ♦ కడలి సంద్ర

మనఁగ; మడుఁ గన మడువు నా ♦ హ్రదముదనరుఁ;

బరఁగు నాటవసంద్రంబు ♦ పాలవెల్లి

జిడ్డుకడలి పాల్కడలి నా ♦ క్షీరజలధి.

19

టీ. మున్నీరు (ముగ్గు + నీరు) = మొదటిస్పృష్టి, కడలి, సంద్రము - (ప్రకృ. సముద్రము,) ఇవి 3 సు సముద్రమునకు నామములు. మడుఁగు, మడువు-ఇవి అ సు చిన్నదియగు నీటిగుంట పేర్లు. ఆటవసంద్రము, (అవణ, ఇత్తు, సుర, సర్పి, దధి క్షీర, నీరసముద్రములొనిది యాటవది,) పాలవెల్లి (పాలు + వెల్లి = క్షీరప్రవాహము) జిడ్డుకడలి = జిడ్డుగల సముద్రము, పాల్కడలి = క్షీరసముద్రము - ఇవి ౪ సు క్షీరసముద్రమునకుఁ బేరులు,

క. నంజె యన మడి యనంగను

మంజుల కేదారభూ స ♦ మాఖ్యలువెలయుం;

బుంజె యనఁ జేను పొల మగుఁ

గం జన మరుభూమిపేళ్ళు ♦ (కాయజదమనా). 20

టీ. నంజె, మడి-ఇవి అ సు మాగాణిభూమికిఁ బేరులు. పుంజె, చేను, పొలము - ఇవి 3 సు మెట్టభూమి పేర్లు. కంజ - ఈ ౧ నిర్జలప్రదేశమునకుఁ బేరు.

క. ధరణి వివరాఖ్య లగున్

బొటియ కలుఁగు లాఁగ బొక్క ♦ బొందయనంగు

దరి యొడ్డు గట్టనంగాఁ

బరఁగుం దీరంబు పేళ్ళు ♦ (ప్రమథగణేశా). 21

టీ. బొటియ, కలుఁగు, లాఁగ, బొక్క, బొంద-ఇవి ౫ ను బొంద పేర్లు. దరి, ఒడ్డు, గట్టు-ఇవి ౩ ను తీరమునకుఁ జేరులు.

తే. అస లనంగను తొంపి నా ♦ నడుననంగ

బుటద నా నొప్పుఁ గర్దమం ♦ బునకు బేళ్లు;

భూమికి సమాఖ్యలగు బువి ♦ పుడమి నేల

మన్ను పంటవలంతి నా ♦ (మదనదమన). 22

టీ. అసలు, తొంపి, అడును, బురద - ఈ ౪ ను అడుసునకుఁ జేరులు. బువి (ప్రకృ. భువి) పుడమి, (ప్రకృ. పృథివి.) నేల, మన్ను పంటవలంతి=పంటల నొసఁగు చేవి, ఇవి ౫ ను భూమి పేర్లు.

తే. జగితె యనఁగ నరుఁగు నాఁగఁ జగతినాగఁ

దిన్నె యన వేదికాఖ్యలై ♦ యెన్నఁ దనరు;

మిట్టనంగను మెరక నా ♦ మిట్టయనఁగ

నున్నత క్షీ.తికాఖ్యలై ♦ యొప్పు (నభవ). 23

టీ. జగితె-ధూ. జగితె, అరుఁగు, జగతి, తిన్నె-ఇవి ౪ ను తిన్నెకుఁ జేరులు. మిట్ట, మెరక, మిట్ట-ఇవి ౩ ను ఎత్తయినచోటికి జేరులు.

తే. తనరు నిక్రేణి తాప ని ♦ చ్చైన యనంగఁ;

దెప్ప తేవనునాఖ్యల ♦ నొప్పుఁ బ్రవము;

పరఁగు నో డనఁ గల మనఁ ♦ దరణి ధరణిఁ

(దరణిశీతాంశుశిఖినేత్ర ♦ ధవళగాత్ర.) 24

టీ. తాప, నిచ్చెన - ఇవి ౨ ను నిచ్చెనకుఁ బేరులు, తెప్ప, తేప, ఇవి ౨ ను ప్లవమునకుఁ బేరులు. ఓడ, కలము - ఇవి ౨ ను నావకుఁ బేరులు.

తే. కార్ముకం బొప్ప విల్లు సిం ♦ గాణి యనంగఁ
దూణ మొప్పు బత్తళిక నా ♦ దొన యనంగఁ
దరకనం బనఁ బొది యనఁ దనరు శరము
కోల ములి కమ్ము తూఁపు నా ♦ (శూలపాణి). 25

టీ, విల్లు, సింగాణి ఇవి ౨ ను ధనుస్సునకుఁ బేరులు. బత్తళిక, దొన, తరకనము, పొది - ఇవి ౪ ను అమ్ములపొది పేర్లు. కోల, ములికి, అమ్ము, తూఁపు ఇవి ౪ ను శరము పేర్లు.

తే. తనరుఁ బేళ్ళు తనుత్రాణ ♦ మునకుఁ గత్త
ళంబు జోడు జిరా దుప్ప ♦ టంబు బొంద
ళం బనఁగ నాఖ్యలగు; శతాం ♦ గంబునకును
దేరు నా నరదము నాఁగ ♦ (మేరుచాప). 26

టీ, కత్తళంబు జోడు, జిరా, దుప్పటంబు, బొందళంబు ఇవి ౫ ను కవచమునకుఁ పేర్లు. తేరు, అరదము, (పృక్క, రథము), ఇవి రెండును రథము పేళ్ళు.

క. కన్నా కన్నను దలక
ట్లన్నను మటి మేలుబంతి ♦ యన్నను ధరలో
నిన్నియు శ్రేష్ఠము పేల్లై
యెన్నంబడు రాజసభల ♦ (నిభదైత్యహరా). 27

టీ. కన్నాకు, తలకట్టు, మేలుబంతి - ఇవి 3 ను ఉత్తముని పేర్లు.

క. సొమ్మనఁ దొడ వనఁగా రవ
 ణమ్మన నగుఁ బేళ్ళ భూష ♦ ణమ్మలకును; హా
 రమ్మలకు నగును నభిధా
 నమ్మలు పేరులన సరులు ♦ నా (శితికంతా). 28

టీ. సొమ్మ. తొడవు, రవణము, ఇవి 3 ను భూషణములనుఁ జేరులు.
 హా, సరి ఇవి 2 ను హారమునకుఁ జేరులు.

తే. సరము లెత్తులు దండలు ♦ సరులనంగ
 నామ ధేయంబు లగుఁ బుష్ప ♦ దామములకు ;
 వాసనకు నాఖ్యలై యొప్పు ♦ వలపు కంపు
 తావి కమ్మన యనఁగఁ (గా ♦ త్యాయనీశ). 29

టీ. సరములు, ఎత్తులు, దండలు, సరులు - ఇవి 4 ను వ్రావులదండ
 లనుఁ జేర్లు. వలపు, కంపు, తావి, కమ్మన ఇవి 4 ను వాసనకుఁ జేరులు.

క. ఒడమె యన సొమ్మనంగా
 విడిముడి యన రొక్కమనఁగ ♦ విత్తంబునకు
 బుడమిని నామములగు నివి
 (యుడు రాజకళావతంస ♦ యురగాభరణా). 30

టీ. ఒడమె, సొమ్మ, విడిముడి, రొక్కము (రుక్మశబ్దభవము) ఇవి
 4 ను ధనుమునకుఁ జేర్లు.

తే. మచ్చు లన మిదై లనఁగను ♦ మాడుగు లన
 దారునిర్మిత గోహముల్ ♦ దనరుచ్చుడుఁ
 బరఁగు సాధంబు మేడ యుప్పరిగ యనఁగ
 (సాగకేయూర మౌని మానస విహార). 31

టీ. మచ్చులు, మిదైలు, మాడుగులు - రూ. మాడువులు - ఇవి 3ను కలపతోఁ గట్టబడినయిండ్లకుఁ జేర్లు; ఉప్పరిగ, మేడ = ఇవి 2 ను రాచ నగళ్ళకుఁ బేరులు.

తే. పెట్టియన మందసం బనఁ ♦ బెట్టెయనంగఁ
బెట్టియ యనంగఁ బేటికా ♦ భిఖ్య లమరు
మ్రోడనంగను మోటు నా ♦ మొద్దనంగ
వెలయు స్థాణుసమాఖ్యలు ♦ (విశ్వనాథ). 32

టీ. పెట్టి, మందసంబు, పెట్టె, పెట్టియప్రకృతి-పేటి, పేటిక-ఇవి ౪ ను పేటిక చేర్లు. మ్రోడు, మోటు, మొద్దు - ఇవి 3 ను స్థాణువు చేర్లు.

ఆ. విస్తృతాఖ్య లొప్పు ♦ విష్ణు తనర్పు నా
వెడఁద విరివి పఱపు ♦ వెడలుపనంగ;
దీర్ఘమునకు నామ ♦ ధేయంబులైయొప్పు
నిడుద చాఁపు నిడివి ♦ నిడు పనంగ. 33

టీ. విష్ణు, తనర్పు, వెడఁద, విరివి, పఱపు, వెడలుపు - ఈ ౬ ను 'వెడలుపు' చేర్లు నిడుద, చాఁపు, నిడివి, నిడుపు, ఈ ౪ ను నిడివికిఁ జేర్లు.

ఆ. ఈడు దినుసు సాటి ♦ యెన దొర సరి జోడు
సవతు మాద్రి యుద్ది ♦ జత తరంబు
పురుడు నాఁగ సదృశ ♦ మున కివి యాఖ్య లా
(వివిధగుణసనాథ ♦ విశ్వనాథ). 34

టీ. ఈడు, దినుసు, సాటి, ఎన, దొర, సరి, జోడు, సవతు, మాద్రి - రూ.మాదిరి, ఉద్ది, జత, తరంబు, పురుడు-ఈ ౧3ను సమానమునకుఁ జేర్లు.

తే. పసిఁడి బంగరు బంగారు ♦ పైఁడి పొన్ను
జాళువా పుత్తడి యనంగ ♦ స్వర్ణ మమరుఁ;

దప్త కాంచన మమరుఁ గుం ♦ దన మనం గ
డాని యపరంజి నా (గజ ♦ దానవారి).

35

టీ. పసిడి, బంగారు, బంగారు, పైడి, పొన్ను - రూ. హొన్ను, జాళువా, పుత్తడి-ఈ 2 ను బంగారమునకుఁ జేర్చు. కుందనము, కడాని, అపరంజి-ఈ 3 ను పుటముచీతిన బంగారమునకుఁ జేర్చు.

ఆ. చిదుర తునుక తునియ ♦ చిదురుప వ్రక్కపా
లనఁగ ఖండమునకు ♦ నాఖ్యలమరుఁ;
బ్రోగు గుప్ప వామి ♦ ప్రోవు తిట్ట యనంగ
రాశి కాఖ్య లగు (ధ ♦ రాశతాంగ.)

36

టీ. చిదుర, తునుక, తునియ, చిదురుప, వ్రక్క, పాలు-ఇవి ౬ ను ఖండమునకుఁ జేర్చు, ప్రోగు. కుప్ప, వామి, ప్రోవు, తిట్ట-ఇవి ౪ ను రాశికి జేరులు.

ఆ. ఈసావరవర్గుం గడు
నాస్థన్ వినఁ జదువ వ్రాయ ♦ నవస్థలిలో
నాస్థానికృప నఖిల శు
భస్థితులును జనుల కొదవు ♦ భాసురలీలన్.

37

సావరవర్గు సమాప్తము.

తి ర్థ గ్వ ర్థు.

—:0:—

సీ. వెడఁదమోము మెకంబు ♦ జడలమెకం బేనుఁ
 గుల గొంగ మెకముల ♦ కొలము సామి
 తెల్లడాలు మెకంబు ♦ తెఱనోటిమెకము సిం
 గంబు నా బొబ్బ మె ♦ కం బనంగఁ
 బరఁగును మృగరాజు ♦ పసిదిండి పులిమెకం
 బుల తిండిపోతు చా ♦ అల మెకంబు
 మువ్వన్నె మెక మన ♦ నివ్వనుంధరయందు
 వ్యాఘ్రంబునకు సమా ♦ ఖలు చలంగుఁ ;

ఆ. బుట్టకూడు దిండి ♦ పో తన వెనుక చూ
 పుల మెకంబు నాఁగ ♦ నెలు వనంగ
 నెలుఁగు నాఁగ మోర ♦ తెలుపు మెకంబు నా
 భల్లుకంబు దనరు ♦ (ఫాలనేత్ర).

1

టీ. వెడఁదమోము మెకము = వెడఁతైన మొగము గల మృగము,
 (మెకము ప్ర. మృగము.) జడలమెకము = జటలుగల మృగము, జడఁ ప్ర.
 జటు, ఏనుఁగుల గొంగ = గజములకు విరోధి, మెకముల కొలము
 సామి = మృగములవంశమునకు రాజు, తెల్లడాలు మెకము = శ్వేతకాంతి
 గలది, తెఱనోటి మెకము = తెఱచి యుండేడు నోరుకలది, సింగము (సింహ
 శబ్దభవము) బొబ్బ మెకము = బొబ్బలువేసెడు మృగము — ఈ ౮ యు
 సింహమునకుఁ బేళ్ళు. పసిదిండి = పశువును భక్షించునది, పులి, మెకంబుల

తిండిపోతు = మృగములను భక్షించునది, చాఱలమెకంబు = చాఱలుగల మృగము, మువ్వనై మెకము = మూడు వన్నెలుగల మృగము - ఈ ౫ నా వ్యాప్రమునకుఁ జేరులు. పుట్టకూడు తిండిపోతు = పుట్టలలోని చీమలనా బీల్చి తినునది, వెనుక చూపుల మెకము = వెనుక దృష్టిగలది, ఎలుపు, ఎలుగు, మొరతెలుపు మెకము = ముఖమందు తెలుపుగల మృగము - ఇవి ౪ నా భల్లకమునకుఁ జేళ్ళు.

క. పలుగొమ్ముల మెక మనఁగా

నిల నెక్కుడు మెక మనంగ ♦ నేనుఁ గనఁగాఁ

బలువంజ మెకము నాఁ జే

గల మెక మన గౌరనంగఁ ♦ గరి యొప్పు (శివా). 2

టీ. పలుగొమ్ముల మెకము = దంతములే కొమ్ములు గాఁగల మృగము, ఎక్కుడు మెకము = ఎక్కుటకు యోగ్యమైన మృగము, ఏనుఁగు, బలువంజమెకము (బలుపు + అంజ + మెకము), రూ. బల + హస్త మెకము = బలువైన పాదములుగల మృగము, చేగల మెకము = చేయి (అనఁగా తొండము) గల మృగము, గౌరు - ఈ ౬ నా గణమునకుఁ జేరులు.

తే. వాఙ్కి సమాఖ్యలగుఁ దేజి ♦ వారువంబు

మాపు గుఱ్ఱంబు తట్టువ ♦ వాపురంబు

కత్తలాని బాబా జక్కి ♦ తత్తడి యన

(విగత భవపాశ కాశీ ని ♦ వేశ యూశ). 3

టీ. తేజి, వారువము, మాపు, గుఱ్ఱము. తట్టువ. వాపురము, కత్తలాని, బాబా, జక్కి, తత్తడి - ఈ ౧౦ యు గుఱ్ఱమునకు, చేరులు.

క. తగ రేడిక పొట్టెలన

నగు మేషసమాఖ్య లెనిమి ♦ దడుగుల మెకమే

నుగు గొంగనూఁ డనంగా

జగతిన్ శరభాఖ్య లొప్పఁ ♦ (జంద్రార్థధరా). 4

టీ. తగరు, ఏడిక, పొట్టేలు - ఈ 3 ను మేకకుఁ బేరులు. ఎనిమిదడుగుల మేకము = ఎనిమిది కాళ్ళుగల మృగము. ఎనుగుగొంగనూఁడు = సింహమునకు విరోధి - ఈ ౨ ను శరభమృగమునకుఁ బేరులు.

క. సంగతి నుప్తాఖ్యలు నొ

ప్పెం గడు నొంటె లన లొట్టి ♦ పిట్టలనక; నా

రంగాఖ్య లలరు నిట్టు ల

నంగా జింక లన లేళ్లు ♦ నా (సర్వజ్ఞ) 5

టీ. ఒంటె, లొట్టిపిట్ట - ఈ ౨ను ఉప్తాఖ్యమునకు పేరులు. ఇట్టి, జింక, లేడి - ఈ 3 ను జింకలకుఁ పేరులు.

క. నులిగొమ్ముల మెక మిట్టన

నిల మృగమున కొప్పఁ బేళ్లు; మృగి ♦ లేడి యనక

వెలయును; రెంటికిఁ దగు నా

ఖ్యలు జింక యనంగ నీశ ♦ (యంబరకేశా.) 6

టీ. నులిగొమ్ముల మెకము = మెలికలు తిరిగియుండు కొమ్ములుగల మృగము, ఇట్టి - ఈ ౨ ను మగజింకపేర్లు, లేడి - అను నీ ౧ యు ఆడుజింకకు పేరు. జింక ఈ ౧ యు అడు మగదుప్పలు రెంటికినిఁబేరు.

తే. పనులు తొడుకులు పసరముల్ ♦ పసి యనంగఁ

బశువులకును సమాఖ్యలై ♦ పరఁగు; నాలు

పోతు బసవడు గిబ్బ యాఁ ♦ బో తనంగ
వృషభమున కాఖ్యలై యొప్పు ♦ (వృషభవాహ). 7

టీ. పను, తొడుకు, పసరము - (రూ. పసలము.) పసి, - ఈ ర ను
పశువునకుఁ బేరులు. ఆలపోతు = పశువులకుఁబతి, బసవడు, గిబ్బ,
ఆఁబోతు (ఆవు + పోతు) - ఈ ర ను వృషభమునకుఁ బేరులు.

సీ. తొట్టుపట్టు లనంగ ♦ దొడ్లనఁగా నివి
గోష్ఠ దేశమునకుఁ గొఱలు; (నీశ)
కదువులు మొదవులు ♦ పదువులు మందలు
నా ధేనుగణ మొప్పుఁ ♦ (నగనివేశ)
యలరు నాఖ్యలు లేఁగ ♦ లన దూడ లనఁ గ్రేపు
లనవత్సములకును; ♦ (ధనదమిత్ర)
యా వనఁగా గిడ్డి ♦ యనఁ దొడు కన మొద
వన ధేనునామముల్ ♦ దనరు; (నభవ)

తే. యుక్తమునకు సమాఖ్యలై ♦ యొప్పుచుండు
గిత్తయెద్దన గోడె నాఁ; ♦ (గృత్తివాస)
యా లనఁగ ధేనువుల కాఖ్య ♦ యలరు చుండు;
(శైలజానాథ ప్రమథ సం ♦ చయననాథ) 8

టీ. తొట్టుపట్టులు, దొడ్లు - ఈ ౨ ను కొట్టిమునకుఁ బేర్లు. కదు
వులు, మొదవులు, పదువులు, మందలు - ఈ ర ను ఆవులగుంపునకుఁ పేర్లు.
లేఁగ, దూడ, క్రేపు - ఈ ౩ దూడలకుఁ పేర్లు, ఆవు, గిడ్డి తొడుకు,
మొదవు - ఇవి ర ను గోవులపేర్లు. గిత్త, ఎద్దు, కోడె - ఇవి ౩ ను ఎద్దునకుఁ

బేర్లు. ఆలు, (ఆవు + లు) వువర్ణలోపము = ఆలు (బహువచనము) - ఇది
౦ యు ధేనువుపేరు.

తే. అలరుఁ గుండేలు చెవుల పో ♦ తనఁగ శశక
మొప్పఁ; బొడల మెకంబు నా దుప్పి యనఁగఁ
గాఱుకొమ్ముల మెక మనం ♦ గను ధరితి
రామనామ మృగంబు; [ధ ♦ రాశతాంగ]. 9

టీ. కుండేలు, (రూ) కుండేలు. చెవులపోతు - ౨ ను కుండేటికిఁ
బేర్లు. పొడలమెకము = మచ్చలుగల మృగము, దుప్పి, కాఱుకొమ్ముల
మెకము=సాంద్రశృంగములు గల మృగము ఈ ౩ ను దుప్పికిఁ బేర్లు.

తే. దుంత యెనుపోతు జమునెక్కి ♦ రింతదున్న
యనఁగ మహిషంబునకు సమా ♦ హ్వయము లమరు;
బరఁగు నెను పెంట్లు గేదెలు ♦ బత్తె లెనుము
లనఁగ మహిషీసమాఖ్యలు ♦ (ధనదమిత్ర.) 10

టీ. దుంత,యెనుపోతు, జమునెక్కిరింత=యమునివా హనము,దున్న=
ఈరను మహిషంబునకుఁ బేర్లు. ఎనుపెంట్లు (ఎనుము పెంటి = ఎనుపెంటి,
గేదె, బత్తె, ఎనుము - ఈ ర ను మహిషీ నామములు.

తే. పక్కి వులుగు పిట్ట యనఁగఁ ♦ బక్షి యొప్పఁ;
గఱులు తొక్కలు చట్టుప ♦ లెఱక లనఁగఁ
పక్షముల కివి పేళ్ళగుఁ; బర్ణములకు
నాఖ్యలగు లావు లన నీఁక ♦ లనఁగ (నీశ). 11

టీ. పక్కి, (ప్రకృతి, పక్షి. వులుగు, పిట్ట - ఈ ౩ ను పక్షికిఁ
బేర్లు. గఱు, తొక్కలు, చట్టుపలు, ఎఱకలు - ఈ ర ను తొక్కలకు
నామములు. లావు, ఈఁక - ఈ ౨ ను ఈఁకలకు నామములు.

సీ. తొలకరి కలుగు పు ధి ధి లులు నల్వతేజీలు
 పాలునీరును నేరు ధి పఱచు పులుగు ;
 లంచలు తెలిపిట్ట ధి లన నొప్ప హంసలు
 క్రొంచముల్ దనరారు గొంచ లనగఁ
 గొక్కరా లనగను ధి గొక్కు లనంగను
 గొక్కెర లనగను ధి గొంగ లనగఁ ,
 బరగు నభిఞ్చలు ధి బక-విహంగములకు
 నట్టువ పులుగు నా జుట్టు పులుగు

తే. నాగ నెమ్మన నెమిలి నా ధి నమ్మియనగఁ
 గేకికి సమాఖ్యలగుఁ ; జంచ ధి కికములకు
 నాఖ్యలు జమిలిముక్కాలి ధి యనగ దేటి
 యనగఁ దుమ్మెద నా ; [నీశ ధి యభ్రకేశ]. 12

టీ. తొలకరి కలుగుపులులు=వగ్గాకాలమునఁ బాటిపోవు పక్షులు,
 నల్వతేజీలు=బ్రహ్మకు వాహనములు, పాలు నీరును నేరుపఱచు పులుఁ
 గులు=క్షీరోదకములను వేటుపఱచునట్టి పక్షులు, అంచలు (ప్రకృతి,
 హంసలు] తెలిపిట్టలు=తెల్లని పక్షులు - ఈ ౫ ను హంసలకు నామ
 ములు, కొంచలు ఈయం క్రొంచపక్షులకుఁ జేరు. కొక్కరా, కొక్కు,
 కొక్కెర, కొంగ - ఈ ౪ ను బకమునకుఁ జేర్చు. నట్టువ పులుగు=నాట్టు
 ముచుజేయు పక్షి, జుట్టుపులుగు=సిగల పక్షి, నెమ్మి, నెమిలి, నమ్మి
 ఈ ౫ ను మయూరమునకు నామములు, జమిలిముక్కాలి = ఆరుకాళ్ళు
 గలది, తేటి, తుమ్మెద, ఈ ౩ ను భ్రమరము చేరులు.

తే. పరంగు నొడ్డిలు కూకీలు ♦ పల్లటీలు
 పాపురాలును బకదార్లు ♦ పాపురములు
 నాఁగఁ గలరవపక్షి బృం ♦ దముల పేళ్ళు
 (పంక జాతాక్ష సన్నిత) ♦ ఫాలనేత్ర). 13

టీ. పడ్డిలు, తోకీలు, పల్లటీలు, పాపురాలు, (పారావతశబ్దభవము)
 బకదార్లు, పాపురములు-ఈ ౭ ను పాపురమునకు చేరులు.

తే. పుడమిలోపలఁ జదువుల ♦ పులుగనంగఁ
 జిగురువిల్కాని తేజి నాఁ ♦ దొంగరు ముక్కు
 పులుఁ గనఁగ బచ్చితెక్కల ♦ పులుఁగనంగ
 చిలుక యన నొప్పుఁ గీరంబు ♦ (శ్రీమహేశ) 14

టీ. చదువుల పులుఁగు = మాటాడు పక్షి, జిగురువిలుకాని తేజి =
 మన్మథుని హాహాము, తొంగరుముక్కు పులుఁగు = యెఱ్ఱుని ముక్కుగలపక్షి,
 పచ్చితెక్కల పులుఁగు = పచ్చనితెక్కలు గల పక్షి, చిలుక-ఈ ౫ ను
 చిలుకకు చేళ్ళు.

తే. బట్టికాఁ డన గొరవంక ♦ పిట్టయనఁగఁ
 బరంగు శారిక; యేట్రీంత ♦ పసులపోలి
 గాఁడు కూఁకటిమూఁగ నాఁ ♦ గను జెలంగు
 నిల భరద్వాజ విహంగంబు ♦ (కృత్తివాస) 15

టీ. బట్టికాఁడు-పా. బట్టుకాఁడు, గొరవంకపిట్ట-ఈ ౨ ను గోరు
 వంకకు చేళ్లు. ఏట్రీంత, పసులపోలిగాఁడు, కూఁకటిమూఁగ - ఈ 3 ను
 భరద్వాజ పక్షికి చేళ్ళు.

తే. జాలె డేగనఁ గురుజ నా ♦ సాశ్వ మనఁగఁ
 గణుజ నాఁగను జలకట్టై ♦ యనఁగ వేస
 డం బనఁగ గిడ్డు నా నోర ♦ యం బనంగ
 శ్వేన భేదంబు లగు (మహా ♦ సేనజనక). 16

టీ. జాలె, డేగ, కురుజ, సాశ్వము, కణుజ, జలకట్టై, వేస డము, గిడ్డు, ఓరణము-ఈ ౯ యను శ్వేన విశేషములకుఁ బేర్పు.

తే. కోట డనఁగను గూబనా ♦ ఘూకమమరుఁ;
 జిఱుతగ్కూబ యనంగఁ ట ♦ సిండి కంటి
 యనఁగ సకినాలపులుఁగన ♦ నలరుచుండుఁ
 బృథివిఁ గనకాక్షి యనుపక్షి ♦ (శ్రీమహేశ). 17

టీ. కోటఁడు, గూబ-ఈ ౨ ను గుడ్లగూబకుఁ బేరులు. చిఱుత గూబ=చిన్నగూబ, బసిండికంటి=బం గారమువంటి నేత్రములుగలది (సమా సాంతము) రూ . పైడికంటి పయిడికంటి, సకినాలపులుఁగు=శకునములపక్షి సకినము ప్ర=శకునము-ఈ 3 ను బంగరుకంటి పిట్టకుఁ బేర్పు.

తే. పాము సప్పంబు నిడుపఁడు ♦ పడఁగదారి
 గాలిమేతరి విసదారి ♦ కానరాని
 కాళ్ళయది చిల్వ వీనుల ♦ కంటె * పుట్ట
 పెట్టెపట్టనఁ జను నహి ♦ పేళ్ళు (భర్గ.) 18

టీ. పాము, సప్పంబు (ప్రకృతి, సర్పము.) నిడుపఁడు=దీర్ఘముగా నుండునది, పడఁగదారి=పడఁగను ధరించినది, గాలిమేతరి=వాయుభక్షణము నేయునది, విసదారి=విషమును ధరించినది, కానరాని కాళ్ళయది=అగ

పడనిపాదములుగలది, చిల్వ-రూ. చిలువ, వీనులకంటి=చెవులేకన్నులుగాఁగలది, (చక్షుశ్రవస్సు) పుట్టపెట్టెపట్టు=వర్మకమును, పెట్టెయును నివాసముగాఁగలది-ఈ ౧౦ య సర్పమునకు నామములు.

క. ఇల నెంచ రుధిరమున కా

ఖ్యలు నల్ల యనంగ నెత్తురనఁగ ధరిత్రి;

బొలయీరు వెఱచి నంజుడు

పొల నన నివి పరఁగు మాంసమునకు(మహేశా) 19

టీ. నల్ల, నెత్తురు-ఈ ౨ సురక్తమునకుఁ జేళ్ళు. పొల, ఈరువు, ఎఱచి, నంజుడు, పొలను-ఈ ౫ ను మాంసమునకుఁ జేళ్ళు.

క. భర్గుడు కాశీనిలయుడు

దుర్గావతి యొసఁగు ముదము ♦ తో నీతిర్య

గ్వర్ధు లిఖించినఁ జదివిన

చార్ణత్యము లఱచి సంప ♦ దలు నిత్యంబున్. 20

టీ. ఈ తిర్యగ్వర్ధు వ్రాసినను, జదివినను, కాశీవిశ్వేశ్వరుడు దారిద్ర్యముల వొలగించి సంపదల నెల్లప్పుడు నొసంగును.

తిర్యగ్వర్ధ సమాప్తము.

* 18. పుట్టు దిట్టనియుఁ బ్రయోగము గలదు. పుట్ట పెట్టెప పుట్టయును పెట్టెయందుండునది యనియుం జెప్పనగును. పుట్టపట్టు, పెట్టె పట్టుఅనియు వాదవచ్చును.

నా నా ర వ రు

క. కలు పనఁ బేరగుదధికిం

గలు పన సస్యంబులోని ♦ గాదము పేరా

* వెలు గండ్లు కంపకోటను

వెలుఁ గందురు ప్రభను జనులు ♦ (విశ్వాధిపతీ). 1

టీ. 1 కలుపు = పెరుగునకును. పైరులోని కసవునకును వర్తించును. 2. వెలుగు = కంచెకుఁ; వెలుఁగు = వెలుతురునకు.

క. మావు లనం దగు హయములు

మావు లనం బరఁగు నామ్రు ♦ మహిజంబు లిలం

దావు లన స్థలములొప్పును

దావు లనక వాసనలకుఁ ♦ దగుఁ బేరు (శివా) 2

టీ. 1. మావులు = గుఱిములు, మామిడిచెట్లును, 2, తావులు = చోటులు, వాసనలును, (పైకిండుపదములకు బహువచనమందే యీ యగ్ధభేదంబు చెప్పవలగును గాని యేక వచనంబున నివి నేర్వేటంతిములు గలవి గావున స్థిద్వయము చెప్ప వలెగాదు, ఏకవచనమున గుఱిమునకు “మావు” మామిడిచెట్టునకు “మావి” యని రూపములు)

క. ఇమ్మహిలోపలఁ బేరగుఁ

గొమ్మ యనక వృక్షశాఖ ♦ కును భామినికిం;

* ఇది అరుసున్న గలప్పుడు కాంతికిని, లేనప్పుడు కంచెకును పేరుగును

దమ్ములనం బేరగుఁ బ

దమ్ముల కనుజన్ములకును ♦ (దరుణేందుధరా.) 3

టీ. 1 కొమ్మ = చెట్టుయొక్క కొమ్మ, ఆడుది, 2 తమ్ములు = తామరలు, అనుజులు, (ఏకవచనముననర్థద్వయమురాదు. తామరకు తమ్మి అనుజునికి తమ్ముడు అని రూపభేదము.)

క. ఇమ్ములఁ బే రగుఁ దాటం

కమ్ములకున్ లేఖలకును ♦ గమ్ములనన్ నా

మమ్ము దగుం గంతాభర

ణమ్మునకును లతకుఁ దీరె ♦ నా (గౌరీశా). 4

టీ. 1 కమ్మ = చెవి కమ్మ, లేఖ (జాబు.) 2 తీరె = మెడ మాలు, లత.

క. చెల్లును బేల్చె ధరలోఁ

దాళ్ళన సూత్రంబులకును ♦ దాళంబులకుం

గోళ్ళనఁ గుక్కుటములకును

బేళ్ళగు ఖట్వాంగములకుఁ ♦ బేళ్ళగు (నభవా). 5

టీ. 1 తాళ్ళు = పగ్గములు, తాటిచెట్లు. (ఏకవచనములో రాదు.) పగ్గము = తాడు, తాటిచెట్టు = తాడి, 2 కోళ్ళు = కుక్కుటములు మంచపుగోళ్ళు (ఈ యర్థము ఏకవచనములోరాదు, కుక్కుటము=కోడి. మంచపుగోడు=కోడు.)

క. చామ యన సస్యములకును

భామినికిని నాఖ్య యగుచుఁ ♦ బరగు ధరిత్రికా

నామము లగుచును వెలయును

తాములకుఁ జన్మములకు ♦ భంగములకున్. 6

టీ. చామ = ధాన్యవిశేషము, అడుది 2 బాము = పుటుకి తిరస్కారము.

తే. దంట యనఁగ నభిఖ్యయై ♦ దనరుచుండు

జగతిలోపలఁ బ్రాధకు ♦ యుగళమునకుఁ;

బలి పనంగ నభిఖ్య యా ♦ బానుపునకు

విస్తృతమునకు (వైల ని ♦ వేశ యీశ). 7

టీ. 1 దంట = ప్రాధాంగన, జంట, 2 పలుపు పానుపు-
న్యాసింతు.

క. తొలి యనఁగా నగు నామం

బులు పూర్వంబునకు నుషిర ♦ మునకును ధరలో

వెలియనఁగ బహి రవళం

బులకును నామంబు (శేష ♦ భుజగవిభూషా.) 8

టీ 1 తొలి = మునుపు, బెజ్జము, 2 వెలి = బయలు, తెల్లన.

క. నెమ్మి యనఁ వంజుల వృ

క్షమునకున్ బర్హికిని ను ♦ ఖసితికిని నా

మమ్ముగఁదగు (నతిధీర య

హమ్మతి జనదూర పన్న ♦ గాధిపహారా). 9

టీ. నెమ్మి=వంజులవృక్షము, నెమిటి, సౌఖ్యము గ లిగియుండుట,

క. పోలం బే రగుచుండును

బా లనగా క్షీరమునకు ♦ భాగంబునకుం ;

గా లనఁ బే రగు నాలవ

పాలికిఁ బాదంబునకును ♦ (బాలేందుధరా) 10

టీ. 1 పాలు = క్షీరము, భాగము, 2 కాలు = పాదము
నాలవభాగము.

క. మేలన శుభంబు పేరగు

మేలన నుపరికిని గూరి ♦ మిక్కిలిం బేరౌ

మేలన మెచ్చునఁ బల్కిన

యాలాపంబునకు నాఖ్య ♦ యగు (జగవీశా.) 11

టీ. మేలు = శుభము, పైభాగము, ప్రేమ, మంచిగా జెప్పినమాట

క. ధారుణిఁ బేరువహించును

బూరుగు నా నూడువాద్య ♦ మును శాల్మలియుం ;

బే రన నభిధానం బగు

హారమునకు నామమునకు ♦ (నంబరకేశా.) 12

టీ. 1 బూరుగు = వాద్యవిశేషము, బూరుగుచెట్టు, 2 పేరు =
ఒక నామము, హారము.

క. క ప్పన నీలిమపేరగు

గ ప్పనఁగా నింటిమీఁది ♦ కనవుకుం బేరౌ ;

గొప్పనఁ దగుఁ జాపాగ్రము

నొప్పగు ధమ్మిల్లమునుగ్ధ ♦ హోపరియు (శివా). 13

టీ. 1 కప్పు = నలుపు, ఇంటిమీఁదవేయు పూరి, కొప్పు =
నింటికొన స్త్రీలకొప్పు, ఇంటియొక్క నడికొప్పు.

క. పోలం బే రగుచుండును

బా లనగా క్షీరమునకు ♦ భాగంబునకుం ;

గా లనఁ బే రగు నాలవ

పాలికిఁ బాదంబునకును ♦ (బాలేందుధరా) 10

టీ. 1 పాలు = క్షీరము, భాగము, 2 కాలు = పాదము
నాలవభాగము.

క. మేలన పుభంబు పేరగు

మేలన నుపరికిని గూరి ♦ మికినిం బేరౌ

మేలన మెచ్చునఁ బల్కిన

యాలాపంబునకు నాఖ్య ♦ యగు (జగవీశా.) 11

టీ. మేలు = శుభము, ప్రైభాగము, ప్రేమ, మంచిగా జెప్పినమాట

క. ధారుణిఁ బేరువహించును

బూరుగు నా నూఁదువాద్య ♦ మును శాల్మలియుం ;

బే రన నభిధానం బగు

హారమునకు నామమునకు ♦ (నంబరకేశా.) 12

టీ. 1 బూరుగు = వాద్యవిశేషము, బూరుగుచెట్టు, 2 పేరు =
ఒక నామము, హారము.

క క ప్పన నీలిమపేరగు

గ ప్పనఁగా నింటిమీఁది ♦ కనవుకుం బేరౌ ;

గొప్పనఁ దగుఁ జాపాగ్రము

నొప్పగు ధమ్మిల్లమునుగృ ♦ హోపరియు (శివా). 13

టీ. 1 కప్పు = నలుపు, ఇంటిమీఁదవేయు పూరి, కొప్పు =
వింటికొన స్త్రీలకొప్పు, ఇంటియొక్క నడికొప్పు.

క. ఒకభూరుహమునకు ధమ

నికిఁ బేరగుఁ గ్రోవి యనఁగ ♦ నెఱి నట్టుల వే

ఱొక భూజమునకు నధరము

నకుఁ బేరగు మోవి యనిన ♦ (నగరాట్ఱాపా.) 14

టీ. 1 గ్రోవి = గోరింట చెట్టు, గొట్టము. 2 మోవి = ఒకచెట్టు
పెదవి.

క. చవు లనఁగా నభిదానము

లవు వడ్డుచులకును ముత్తి ♦ యవు పైత్తులకున్

భువిలోపల నామము లగు

గవు లన గుహలకును బూతి ♦ గంధంబులకున్. 15

టీ. 1 చవులు = ఆఱురుచులు, మత్తాలసరము, 2 గవులు =
గుహలు, దుర్వాసన, కంపు, (మొదటియర్థమున బహువచనము. దీనికి ఏక
గవి, గంధవ యర్థమున నిదె ఏకవచనము.)

తే. ఆఖ్యయై యొప్పు ధరణిలో ♦ నపరదివన

మునకు ఛత్రంబునకు నెల్లి ♦ యనెడినుడువు

జక్కియను పేరు పరఁగును ♦ సైంధవంబు

నకు ఘరట్టంబునకును (గం ♦ దర్పదమన). 16

టీ. 1 ఎల్లి = రేవు అనుట, గొడుగు 2 జక్కి = గుఱ్ఱము
తిరుగలి.

తే. ఆడె ననుమాట నటియించె ♦ ననుటకును వ

చించె ననుటకు మఱియు నిం ♦ దించె ననుట

కాఖ్యయగుచును శోభిలు ♦ నాలు నాఁగ

శోవులకు భార్యకును బే ♦ ర గు (న్యూహేళ). 17

టీ. 1 అడెను = నాట్యము చేసెను, పలికెను, నిందించెను,
2 (అలు = బహువచనము) (గోవులు, ఏకవచనము) భార్య (ప్రీతికి బహు
వచనము అందు).

సీ. రజతపునఃపదా ♦ రములకు నభిధాన
మగు వెండి యన బంతి ♦ యనఁగ గంధు
కమునకు శ్రేణికి ♦ నమరు నాహ్వాయముగా
దండ యనం బుష్ప ♦ దామమునకు
సంతికంబునకుఁ బే ♦ రగు దొర యన నాఖ్య
యగు సదృశమునకు ♦ వపనిపతికి
సమ్రుసంఖ్యకు నహా ♦ మృనుటకునాహ్వాయం
బగు నే ననఁగ సరి ♦ యనఁగ సదృశ

తే. మునకు సమసంఖ్యకును నామ ♦ ముగ నెసంగు
గొంతనఁగ నాహ్వాయం బగుఁ ♦ గుక్కుటాస
సంబునకుఁ గంతమునకును ♦ నల్లయనిన
రక్తనీలాఖ్యయై యొప్పు ♦ (రాజమకుట).

18

టీ. 1 వెండి = రజతము, మరల, 2 బంతి = చెండు, వసు.
3 దండ = పూలదండ, సమీపము. 4 దొర = సమానము, రాజు.
5 ఏను = అయిదు, నేను. 6 సరి = సమానము, సమసంఖ్య. 7 గొం
తు = కుక్కుటాసము, (గొంతుకూర్చొనుట) మెడ. 8 నల్ల = నెత్తురు,
నలుపు.

సీ. తీరంబునకు ధరి ♦ త్రీధరంబునకు స
మాఖ్యయై యొప్పు గ ♦ ట్టనఁగ [నీశ]

కేతువునకుఁ గాంతి ♦ కిని సమాహ్వాయ మగు
 డా లనంగను (మేరు ♦ శైలచాప)
 శౌర్యధుర్యునకు లాం ♦ ఛనమునకును నామ
 మగు బిరు దనఁగఁ (బ ♦ న్నగవిభూష)
 గూబ నా నాఖ్య యా ♦ ఘూకంబునకుఁ గర్ణ
 మూలంబునకు (నవి ♦ ముక్తనిలయ)

తే. యంతికంబునకును సమూ ♦ హంబునకును
 నామమై యొప్పుఁ జేరువ ♦ నాఁగ (నభవ)
 సమభిధానమై యొప్పుఁ బి ♦ శాచమునకు
 బవనమునకును గాలి య ♦ న్పలుకు (రుద్ర). 19

టీ. 1 గట్టు=తీరము, పర్వతము, 2 డాలు=పెక్కిము, కాంతి.
 3 బిరుదు=శౌర్యము, గుఱుతు, 4 గూబ=గుడ్డగూబ, చెవి మొదలు.
 5 చేఱువ=దగ్గఱ, గుంపు, 6 గాలి=దయ్యము, వాయువు.

క. ఇలలోపల నామం బగు
 బలుకులు నాశకలములకు ♦ భాషణములకు
 నెల యన నభిధానం బగు
 జలజారికి మాసమునకు ♦ (శైలనిశాంతా). 20

టీ. 1 పలుకు=మాట, తునుక. 2 నెల=చంద్రుఁడు, మాసము.

సీ. అంతర్వాతం డయ్యె ♦ ననుటకు నాగతుం
 డయ్యె ననుటకు స ♦ మాఖ్య యగుచు
 నలరును విచ్చేసెననుట (యంబరకేశ)
 నెఱి సమాహ్వాయ మగుఁ ♦ గఱచె ననఁగ

నభ్యాస మొనరించెననుటకు దంతపీ
 డ యొనర్చెననుటకు ♦ (నయుగనయన)
 వెలయుఁ దప్తక్షీర ♦ ములకు నభిజ్ఞకు
 నాఖ్యయై యానవా ♦ లనుట (యీశ)
 తే. పఱచె ననంగ సమాఖ్యయా బాధచేసె
 బ్రచలితుం డయ్యెననుటకుఁ (బాండురాంగ)
 పరగ మోహించె ననుటకుఁ ♦ బరిమళించె
 ననుట కొప్పును వలచె నా ♦ (నళికనేత్ర). 21

టీ. 1 విచ్చేసెను, రూ. వేంచేసెను=వచ్చెను, కనబడకపోయెను.
 2 కఱచెను = నేర్చుకొనెను, కొఱికినెను. 3 ఆనవాలు = కాగినపాలు,
 గుఱుతు, పఱచెను=ఇడుమల బెట్టెను, ప్రయాణమాయెను. 5 వలచెను=
 కోరినెను = పరిమళించెను.

సీ. ఆనె నంట సమాఖ్య ♦ యశాను వహించెఁ బా
 నము చేసె ననుటకు ♦ (నగనివేశ)
 చపకంబునకును దం ♦ ప్త్రుకు నాఖ్య యశాఁ గోర
 యనంగ (శశాంకి క ♦ శావతంస)
 మొక్కలీడనంగ గొ ♦ మ్ములు లేని కరికి ము
 ప్కరునకుఁ బేరగు ♦ (గరళకంఠ)
 మరకతచ్చవికి నం ♦ బరమున కగుఁ బేరు
 తచ్చడం బనిన (నం ♦ బా కళత్ర)

తే. క్షితిని దురగీపతికి వృత్త ♦ శిలకు నామ
 ధేయమై యొప్పు గుండునాఁ ♦ (ద్విపురహరణ)
 నామమా నొక్కసస్యంబు ♦ నకును లోప
 మునకుఁ గొట్టి యనంగ (నం ♦ బుద నిభాంగ). 22

టీ. ఆనెను = మోచెను, త్రాగెను. 2 కోర=గిన్నె, పెద్దపన్ను, 3 మొక్కలీడు, కొమ్ములులేని యేనుగు, మూర్ఖుడు. 4 పచ్చడము = పచ్చలకాంతి, పైచేసికొను వస్త్రము. 5 గుండు = మగ గుఱ్ఱము, గుండ్రని బండ. 6 కొఱ్ఱ=ధాన్యవిశేషము, కొఱత.

సీ. తాల్పునాఖ్యలు వధూ ♦ ధమ్మిల్ల భారంబుఁ
గోణంబు మూల నాఁ ♦ (గుధరచాప)
గొఱ యను నాఖ్యచేఁ ♦ గొఱలు లోపంబు ను
నోజ్జ వస్తువు (దక్ష ♦ యజ్ఞమధన)
నెఱి హేయపడియె న ♦ నే్వపించె నను రెంటి
కాఖ్యయా రోసె నా ♦ (నసితకంఠ)
నరసె నాఁ బేరగు ♦ నార్తివారించె వి
మర్చించె ననుటకు ♦ (మదనదమన)
తే. చరణమనకుఁ నధః ప్రదే ♦ శంబునకు స
మౌఖ్యయై యొప్పు నడుగునా ♦ (నళికనేత్ర)
మహిని నే రిగుచుండుఁ బ్ర ♦ మాణికంబు
నకును భాషకు బాసనా ♦ (నగనివేశ). 23

టీ. 1 మూల = స్త్రీ, కొప్పు, విదిక్కు. 2 కొఱ = కొఱలను ధాన్యము; మనోజ్ఞవస్తువు. 3 గోసెను = వెగటొందెను, నెదకెను. 4 అర సెను = బాధనివారించెను, విచారించెను. 5 అడుగు, పాదము, క్రిందిభాగము, 6 బాస=బట్టు, భాష.

సీ. నాగవాస మన ఘం ♦ టాప్రతీకమునకు
వేశ్యల కగుఁ బేరు ♦ (విశ్వనాథ)
నామ మౌ నండ బు ♦ నకు నంధకునకును
గుడ్డనంగను [రౌప్య ♦ కుఢరనిలయ]

చర్మవాద్యమున కు ♦ స్వమునకుఁ బేరగు
 నుడు కనియెడునాఖ్య ♦ (యుడుపమకుట)
 ముఖిదాన మగు మేడి ♦ యన హాత్రాంగమమనకు
 దుంబరమునకును ♦ (ధూతకలుష).

తే. కల్లనఁగ శిల సురయు నౌ ♦ (గరళకఠత)
 పరఁగు నాఖ్యయు లాంగల ♦ పద్ధతికిని
 (శ్రేణికిని జా లనంగ (భా ♦ సితసితాంగ)
 (వారధినిపంగ కాశీని ♦ వాసలింగ).

24

టీ. 1 నాగవాసము = గంటలోని చీల, వేశ్యలు. 2 గ్రుడు = కన్నులు తెరియనివాడు, అండము. 3 ఉడుపు = ఒకవాద్యము, వేడిమి, 4 మేడి = నాఁగటి వెనుకటి పటుకొయ్య, (మేడి) = అత్తిచెట్టు. 5 కల్లు = తాయి. మద్యము. 6 చాటు = పంక్తి నాఁగటిచాటు.

తే. జననికిని మాతృజననికి ♦ జనకజనని

కాఖ్య యగు నవ్వ యనఁగ (నా ♦ రాష్ట్రసహాయ)
 భగినికిని జనకునకు నా ♦ హ్వయము డనరు
 నప్ప యనఁగను (జంద్ర రే ♦ భావతంస).

25

టీ. 1 అవ్వ = తల్లి, తల్లితల్లి. తండ్రి తల్లి, 2. అప్ప = అక్క, తండ్రీ.

క. పో తనఁగఁ బరఁగు మహిషము

భూతలమునఁ బురుషమృగము ♦ బురుషఖగంబుం
 డాతన ధాతృ పితామహ

మాతామహులకునునగు స ♦ మాఖ్య [మహేశా]. 26

టీ. 1 పోతు = దున్నపోతు, పురుషమృగము, మగపక్షి. 2. తాత = బ్రహ్మ, తండ్రీ తండ్రీ, తల్లి తల్లి (తండ్రి).

క. పుడమిని శేరు వహించును

వడిగలవాఁ డనఁగ శౌర్య ♦ వంతుఁడు జవియున్

నడుమన నవలగ్నముఁ జె

న్నడరంగ మధ్యస్థలంబు ♦ నగు [నగధన్వీ]. 27

టీ. 1 వడిగలవాఁడు = శౌర్యవంతుఁడు, వేగము గలవాఁడు. 2 నడుము = మధ్యము, మధ్యప్రదేశము.

క. ఎద యనఁగఁ బరఁగు భీతికి

హృదయమునకు వక్షమునకు ♦ నిల జోడనఁగా

నది దనరు నామ మగుచును

సదృశమునకు వర్కమునకు ♦ [జందార్ధధరా]. 28

టీ. 1 ఎద = భయము, మనస్సు, హృదయము. 2 జోడు = సమానము, కవచము.

క. నానార్థవర్గు విది స

న్యానముతో దీనిఁ జదివి ♦ నను వ్రాసిన నా

మానవుల కబ్బునెప్పుడు

నానార్థంబులును విశ్వ * నాథుని కరుణన్. 29

టీ. ఈ నానార్థవర్గును చదివినవారికి, వ్రాసినవారికి, సకలసంపదలును గలుగును.

గద్యము ఇది శ్రీమదేకామమంత్రపుత్త్ర కౌండిన్య

గోత్రపవిత్రసదారాధిత మహేశ్వర పైఁడిపాటి

లక్ష్మణకవి ప్రణీతంబైన యాంధ్రనామ

సంగ్రహంబును నిఘంటువునందు

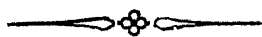
సర్వంబు నేకాశ్వాసము

సటీకాంధ్రనామ సంగ్రహము.

స మా స్త ము .

శ్రీ రస్తు.

సతీకాంధ్రనామశేషము.

అవతారిక.

ఆంధ్రనామశేషమనెడు నీ నిఘంటువును రచించిన
అడిదము సూరయ యనెడు కవి తాను జేయఁబూనిన గ్రం
థము నిర్విఘ్న పరిసమాప్తి నొందుటకుఁగాను గృతినాయకుఁ
డగు నీశ్వరుని సంబోధనరూపముగాఁ బ్రార్థించి, తదంకిత
ముగా గ్రంథనామపూర్వకప్రతిజ్ఞను రెండు పద్యములచేతఁ
జేయుచున్నాడు:—

క. శ్రీ గౌరీప్రియవల్లభ

రాగద్వేషాదిరహిత ♦ రమ్యచరిత్రా

యోగిధ్యేయపదాంబుజ

భోగివలయ రామచంద్ర ♦ పురవరనిలయా.

1

టీ. శ్రీ గౌరీప్రియవల్లభ = శోభాయుక్తరాలయిన పార్వతీదేవికిఁ ప్రి
యనాథా! రాగద్వేషాదిరహిత = రాగద్వేషాదిదోషములు లేనివాఁడా! రమ్య
చరిత్రా = మనోహరమైనచరితముగలవాఁడా! యోగిధ్యేయపదాంబుజ = యో
గులచేధ్యాసము నేయఁదగిన పాదారవిందములుగలవాఁడా! భోగివలయ =
సర్వములు హస్తకంకణములుగాఁ గలవాఁడా! రామచంద్రపురనిలయా =
శ్రేష్ఠమైనరామచంద్రపురము నివాసముగాఁ గలవాఁడా! (ఓపార్వతీకా!)

వ. అవధరింపుము.

టీ. నాచేయబోవు గ్రంథమును సావధాన మనసుగలవాడవై
యాలకింపుము.

ఆ. అంధ్రనామసంగ ధ హమునందుఁ జెప్పని
కొన్నిఁ తెలుఁగు మఱుఁగు ధ లన్నిగూర్చి
యాంధ్రనామశేష ధ మను పేరఁ జెప్పెద
తీనిఁ జిత్తగింపు ధ దేవ దేవ 3

తా. దేవదేవా! అంధ్రనామసంగ్రహమునఁ జెప్పకవిడిచిన కొన్ని
తెలుఁగు కఠినపదములను గూర్చి యాంధ్రనామశేషమును పేరుతోఁ దీని
జెప్పబూనితిని. దీనిని మనఃపూర్వకముగా నాలకింపుము.

క. తఱి యజ్జడ నన సమయం
బుఱఁ డనఁగను సరకునేయ ధ కుండె ననఁగఁ బే
ళ్యోతి పగు గణింపఁ డనుటకుఁ
[గరిచర్మాంబరత్రినేత్ర ధ గౌరీమిత్ర]. 4

టీ. తఱి, అజ్జ, అదను-ఈ 3 ను సమయమునకుఁ బేరుబు. ఉఱఁ
డు, సరకునేయకుండెను-ఈ 2 ను లక్ష్యపెట్టడనుటకుఁ జేర్చు.

తే. పెంపుసెందెను దామర ధ తంపరయ్యెఁ
బ్రబలె నెగడెను గొనసాగ ధ బలిసె పెరిగె
ననఁగ రేకత్తె ననఁగ బేళ్ళయ్యె వృద్ధి
బొందె ననుటకు [శేషాహి ధ భూషితాంగ]. 5

టీ. పెంపుసెందె, తామరతంపరయ్యె, ప్రబలె, నెగడె, కొనసాగ
బలిసె, పెరిగె, రేకత్తెను ఈ 5 యను వృద్ధిబొందెనుటకుఁ జేర్చు.

తే. పేర్మి యర్మిలి మక్కువ ♦ కూర్మి నెమ్మి
 నెనరు గాదిలి గారాము నెయ్యమింపు
 ప్రేముడి యనుంగు ము ద్దనఁ ♦ బ్రియమునకును
 నామధేయంబు లయ్యెఁ బ్రి ♦ నాకపాణి). 6

టీ. పేర్మి, అర్మిలి, మక్కువ, కూర్మి, నెమ్మి, నెనరు, గాదిలి, గారాము - రూ. గారము, నెయ్యము ఇంపు, ప్రేముడి, అనుంగు, ముద్దు-ఈ ౧౩ ను ప్రియమునకుఁ జేర్చు.

క. ఒనఁగూర్చె ననఁగ సమకూ
 ర్చెననన్ వీల్పటచె ననఁగఁ ♦ జేకూర్చెనునా
 ననుకూల పటచెననుటకుఁ
 దనరును నామంబులై (ను ♦ ధాకరమకుటా). 7

టీ. ఒనఁగూర్చెను, సమకూర్చెను, వీల్పటచెను, -రూ. వీలుపటచెను. చేకూర్చెను-ఈ ౫ ను అనుకూలపటచె ననుటకుఁ జేర్చు.

క. చరియించె ననుట కాఖ్యలః
 తిరిగెను జెరలాడె ననఁగ ♦ త్రిమ్మరె ననఁ గ్రు
 మ్మరె ననఁగ మసలె ననఁగాఁ
 (బురదానవహరణ శేష ♦ భుజగాభరణా). 8

టీ. తిరిగె, చెరలాడె, త్రిమ్మరె, క్రుమ్మరె, మసలె-ఈ ౫ ను చరియించె ననుటకుఁ జేర్చు.

తే. ఆటుమూడయ్యె గచ్చువి ♦ చ్చయ్యె ననఁగ
 బెడిసె బుసివోయె ననఁగను ♦ జెడియె ననఁగ

నాఖ్యలగుఁ గార్యవైకల్య ♦ మయ్యె ననుట
(కంధకాసురహరణ రా ♦ ప్యాద్రీశరణ).

9

టీ. అఱుమూడయ్యె, కచ్చువిచ్చయ్యె, బెడిసె, బుసివోయె చెడి
యె ఈ య ను కార్యముచెడె ననుటకుఁ బేర్లు.

క. అలజడి నెంజిలి పిమ్మట

సిలు గుత్తలపాటు వంత ♦ సేగి నేగుల్ గొం

దల మలమ టడరు గోడు

మృలిక వనటఁ గుందునా న ♦ మరు దుఃఖాఖ్యల్. 10

టీ. అలజడి, నెంజిలి, పిమ్మట, సిలుగు, ఉత్తలపాటు (ఉత్తల
ము + పాటు) వంత, సేగి, నేగులు, కొందలము, అలమట, అడరు, గోడు,
ఉమ్మలిక - రూ. ఉమ్మలికము, వనట, కుందు - ఈ ౧౫ ను దుఃఖము
నకు బేర్లు.

క. అరిది వెఱుం గచ్చెరు వ

బ్బుర మబ్రం బనంగ జిత్ర ♦ మునకుం బేల్లొ

సరణికిఁ బేళ్ళగుఁ ద్రోవనఁ

దెరు వన దారి యన బాట ♦ తెన్నన (నభవా). 11

టీ. అరిది, వెఱుగు, అచ్చెరువు, అబ్బురము, అబ్రము - ఈ య ను
చిత్రమునకుఁ బేర్లు. త్రోవ, తెరువు, దారి, బాట, తెన్న - ఈ య ను
మార్గమునకుఁ బేర్లు.

తే. ఐదుపదిచేసె వెనుకముం ♦ దయ్యె జూణిఁగె

వీఁగె వెన్నిచ్చె వెనుకంజ ♦ వేసె ననంగ

నోహటించె ననంగఁ బే ♦ శ్లోష్పచుండు

నాహవపరాజ్ఞుఖుం డయ్యె ♦ ననుట (కభవ). 12

టీ. అయిదుపదిచేసె (ముందునకొకయడుగుపెట్టియుద్ధము సేయఁజేసెను వాఁడు జడిసి కాలు వెనుకఁబెట్టుట) వెనుకముందయ్యె, జూజిఁగె, వీఁగె, వెన్నిచ్చె = వీపుచూపెను, వెనుకఁజవేసె (వెనుక + అంజ + వేసెను) = వెనుకడుగుపెట్టెను, ఓహటించె - ఈ 2 ను యుద్ధమందు పరాజ్ఞుఁడయ్యెననుటకుఁ జేస్తు.

తే. మోహరించెను దండెత్తి ♦ మొనసె దాడి
చేసె బోటాగ్గె గోల్తల ♦ చేసె మాటు
కొనియె దళమెత్తె ననఁగఁ బే ♦ శృంగరుచుండు
నాహవోద్యోగ మొనరించె ♦ ననుట (కభవ) 13

టీ. మోహరించె, దండెత్తె, మొనసె. దాడిచేసె, పోటాగ్గె, గోల్తల చేసె, మాటుకొనియె, దళమెత్తె-ఈ ౮ యు యుద్ధప్రయత్నముచేసెననుటకుఁ జేస్తు.

ఆ. ఆహవోన్ముఖతకు నోల ♦ మాసగొనక
పిఱుతివియ కీడఁబోకనఁ ♦ బేళ్ళు దనరు
నబ్బెనమొనర్చెఁ గఱచె నా ♦ నభ్యసించె
ననుట కభిధానములు (చంద్ర ♦ మావతంస). 14

టీ. ఓలమాసగొనక, పిఱుతివియక, ఈడఁబోక-అనునీ 3 ను వెనుకఁ జీయక అనుటకుఁజేస్తు. అబ్బెనమొనర్చె (అబ్బెనము-ప్రకృతి అభ్యాసము.) కఱచె-ఈ ౨ ను అభ్యసించెననుటకు నామములు.

క. వేటొక టనఁ బై పెచ్చన
మాఱుటయిమ్మడి యనన్ స ♦ మాహ్వాయములు పెం
పారును వ స్త్వంతరమున
(కౌరగకేయూరసహిత ♦ హత మారజితా). 15

టీ. వేటొకటి, పైపెచ్చు, మానట, ఇమ్మడి-ఈ ర ను మఱియొకటియనుటకుఁ జేర్చె.

సీ. అఱిడిపోయెను ♦ బీఱువోయెను రిత్త
 వోయెను వీసర ♦ వోయె ననంగ
 నుడివోయె బాలివోయె ♦ నుడివోయె ననంగను
 వ్యర్థమయ్యె నటంట ♦ కాఖ్య లయ్యె
 గడిమివీరంబు మ ♦ గంటిమి గం డన
 వికృమాహ్వయములై ♦ వెలయుచుండు
 నాస్థులన మొనర్చె ♦ ననుటకుఁ జఱచె నా
 నప్పళించె ననంగ ♦ నాఖ్య లయ్యె

శ్లో. నొగి వరుస యొలి సారిది నా ♦ నోజనాగఁ
 గ్రమమునకు నాఖ్యలయ్యెను ♦ (గాలకంఠ)
 కొఱ కొఱచె తక్కువ వెలితి ♦ కొదవకడమ
 యనంగ సూనంబునకు నాఖ్య ♦ లై తనర్చు. 16

టీ. అఱిడిపోయె, బీఱువోయె, రిత్తవోయె, వీసరబోయె, అఱిడివోయె, బాలివోయె, నుడివోయె- 2 ను వ్యర్థమయ్యె ననుటకుఁ జేర్చు. కడిమి, తీము, మాగంటిమి. గండు-ఈ ర ను విక్రమమునకుఁ జేర్చు. నఱచె, అప్పళించె ఈ 2 ను అఱిచేతితోఁ గొట్టెననుటకుఁ జేర్చు. ఒగి, వరుస, ఓతి పల్లి అతి, సారిది, ఓజ - ఈగను క్రిమమునకుఁ జేర్చు. కొఱ, కొఱచె, తక్కువ, వెలితి, కొదవ, కడమ-ఈ 3 ను ఊనమునకుఁ జేర్చు.

తే. నెట్టుకొనె బాలుపడె నొడి ♦ గట్టె ననంగ
 గడంగె దొడంగెను జెలరేంగె ♦ గాలుద్రొక్కె

గవినె గదినె ననంగ నా ఖ్యలయి యొప్పు
నభిముఖుం డయ్యె ననుటకుఁ ♦ (నగనివేశ). 17

టీ. నెట్టుకొనె, పాబుపడె, ఒడిగట్టె, కడఁగె, తొడఁగె, చెలరెఁ
గె, కాలుదొక్కి, కవినె, కదినె - ఈ ౯ యను అభిముఖుం డయ్యె
ననుటకు జేర్చు.

తే. అగపడకపోయె విచ్చు మొ ♦ గ్గయ్యె ననంగఁ
గంటఁ బడదయ్యెఁ బంచ బం ♦ గాళమయ్యె
ననంగ దృగఁగోచరం బయ్యె ♦ ననుట పేళ్ళు
(శయఘటిలశూల వైయాఘ్రు ♦ (చర్మచేల.) 18

టీ. అగపడకపోయె, విచ్చు మొగ్గయ్యె, కంటఁబడదయ్యె, పంచ
బం గాళమయ్యె - ఈ ౪ ను కనఁబడలేదనుటకు జేర్చు.

క. వెలిచవి చీకటితప్పనఁ
బొలుబారఁగ జారభావ ♦ మునకుం బేళ్ళొ
బులు కసటు చిలు మనంగను
మలిన మనుట కాఖ్యలయ్యె ♦ (మనసిజదమనా). 19

టీ. వెలిచవి, చీకటితప్పన - ఈ ౨ ను జారభావమునకు జేర్చు.
పులు, కసటు, చిలుము ఈ 3 ను మలినమనుటకు జేర్చు.

ఆ. వింగడం బనంగ ♦ వివరీత మగు నుక్కి-
వం బనంగను గుత్తి ♦ తంబు పరంగు
నాఖ్య యగుచుఁ దనరు ♦ నామని యనంగను
మదమునకును (జంద్ర ♦ మఃకలాప). 20

టీ. వింగడము - ఈ ౧ యు విపరీతమునకు జేరు. ఉక్కివము-ఈ యు కుత్సితమునకు జేరు. ఆము-ఈ ౧ యు ఆముదమునకు జేరు.

క. ఎల యండు తరుణ మనుటకు

గొలయన దురితంబు పేరు ♦ కుడియెడమలనన్

వలపలదాపల లనగను

బొలుపుగ నపసవ్యసవ్య ♦ ములకుం బేళ్ళు. 21

టీ. ఎల-ఈ ౧ యు తరుణమునకు జేరు. కొల-ఈ ౧ యు పాపమునకు జేరు. కుడియెడమలు, వలపలదాపలు - ఈ ౨ ను దక్షిణవాహ భాగములకు జేర్లు.

క. తగు నౌదత్యము పేల్చె

పొగ రన నా మనగ ద్రుళ్ళు ♦ పోతరమనగా

నెగడును భయంబు పేల్చె

నెగడు దిగులు వెఱపు జంకు ♦ బీ తలు కనగన్. 22

టీ. పొగరు, ఆము, ద్రుళ్ళు, పోతరము - ఈ ౪ ను గర్వమునకు జేరులు. నెగడు, దిగులు, వెఱపు, జంకు, బీతు, అలుసు - ఈ ౬ ను ధియమునకు జేరులు.

క. అరీ యనగప్పం బనగొ

గరమునకుం బేళ్ళు కాగు ♦ కడవ పనటిన్

బరగు ఘటాఖ్యలు (నమితా

మరమానికాయ భూతి ♦ మండితకాయ). 23

టీ. అరీ, కప్పము-ఈ ౨ ను (గాజులకు జెల్లించు) పన్నుకు జేళ్ళు కాగు, కడవ, పనటి, రూ. పంటి-ఈ 3 ను ఘటమునకు జేళ్ళు.

తే. అనిరుచుండును గొండ్లిరం ♦ తనగఁగేళి
హాని కాఖ్యలు చేటుకీ ♦ డఱి యనంగ
హెచ్చరిక హాళి సంతసం ♦ బెలమివేడ్క
యనగ నానందమున కాఖ్య ♦ లై తనర్పు. 24

టీ. గొండ్లి, రంతు-ఈ ౨ ను కేళికె బేళ్ళు. చేటు, కీడు, అఱి-ఈ ౩ ను హానికె బేరులు. హెచ్చరిక, హాళి, సంతసము, (ప్రకృ. సంతోషము.) ఎలమి, వేడ్క, రూ. వేడుక-ఈ ౪ ను ఆనందమునకు బేళ్ళు.

క. సాహిణ మనఁ బాగా యన
వాహాగారంబునకును ♦ వర్తిలు బేల్లై
వ్యూహమున కాఖ్యలయ్యెను
మోహర మన నొడ్డనంగ ♦ మొగ్గర మనగన్. 25

టీ. సాహిణము. పాగా-ఈ ౨ ను హయమునకు బేరులు. మోహరము, ఒడ్డు, మొగ్గరము-ఈ ౩ ను వ్యూహమునకు బేరులు.

క. ఒనరించె ననగఁ గావిం
చెననంగను సలిపె ననగఁ ♦ జేసె ననంగా
జనునాచరించె ననుటకు
(గనకాచలచాప చంద్ర ♦ ఖండకలాపా.) 26

టీ. ఒనరించె, కావించె, సలిపె, చేసె-ఈ ౪ ను ఆచరించెననుటకు నామములు.

తే. చీకువా లిరు లనగను ♦ జీ కటియనఁ
దిమిరమునకు నభిఖ్యలై ♦ తేజర్చిల్లు

నాఖ్యలై తనరాగు ను ♦ పాయమునకు
సుళు వనగ కెర వనగను ♦ సూటి యనగ. 27

టీ. చీడువాలు, ఇరులు (ఏకవచన) చీడటి-ఈ 3 ను అంధకారమునకు జేరులు. సుళువు, వెరవుసూటి-ఈ 3 ను ఉపాయమునకు జేరులు.

తే. చేరువయ్యెను డాసెను ♦ దారసిల్లె
ననగ సన్నిహితంబొట ♦ కాఖ్యలయ్యె
స్థూల మనుటకు బేళ్ళగు ♦ దోర మనగఁ
గడిది వలుడ యనంగను ♦ (గాలకంఠ) 28

టీ. చేరువయ్యె, డాసె-రూ. దాసె. తారసిల్లె-ఈ 3 ను సమీపించె ననుటకు జేరులు. దోరము, కడిది, వలుడ-ఈ 3 ను స్థూలమనుటకు బేళ్ళు.

తే. వాడె గనుగందె నన బుయి ♦ లోడె ననగ
విన్నవోయె ననంగను ♦ జిన్నవోయె
ననగ బేళ్ళగు నివి ఖిన్ను ♦ డయ్యె ననుట
(కంధకాసురహరణ చా ♦ ప్యాద్రశరణ). 29

టీ. వాడె, కనుగందె, పుయిలోడె, విన్నవోయె, చిన్నవోయె-ఈ 4 ను ఖిన్నుండయ్యెననుటకు జేరులు.

క. గరువము మురిపం బనగను
బరగున్ గర్వంబుచేళ్ళు ♦ భటనామము లొం
టరి లెంక బం టనంగను
(బురదానవహరణ శేష ♦ భుజగాభరణ). 30

టీ. గరువము, మురిపము-ఈ 2 ను గర్వమునకు నామములు. ఒం టరి, లెంక, బంటు, (భటశబ్దభవము)-ఈ 3 ను భటుని పేర్లు,

క. అరదంబు తే రనంగను

బరఁగు రథంబునకుఁ బేళ్ళు ♦ పరి యన్ననుగా
లరు లనఁ బదాతి సంహతి

(పురదానవహరణ శేష ♦ భుజగాభరణా). 31

టీ. అరదము, రథశబ్దభవము) తేరు-ఈ ౨ ను రథమునకు నామము
లు. పరి, కాలరులు- ఈ ౨ ను కాల్పలమునకు నామములు.

క. సందియ మన ననుమాన మ

నం దనరును సంశయంబు ♦ నకు బేల్చై గో
బృందాహ్వయంబు లలరును

మం దనఁ గోన యనఁ (జంద్ర ♦ మఃఖండధా). 32

టీ. సందియము, (సందేహశబ్దభవము). అనుమానము - ఈ ౨ ను
సంశయమునకుఁ బేళ్ళు. మంద, కోన - ఈ ౨ ను గోసమాహమునకుఁ బేర్లు.

క. మొన వాగు దండు దళ మనఁ

దనరున్ పైన్యంబుపేళ్ళు ♦ దళవాయి యనన్
మొనకాఁ డనంగబడవా

లనఁగన్ సేనాధిపతికి ♦ నాఖ్యలు పొలుచున్. 33

టీ. మొన, వాగు, దండు, దళము - ఇవిర ను పైన్యమునకుఁ బేర్లు.
దళవాయి, మొనకాఁడు, పడవాలు-ఇవి ౩ ను సేనాధిపతికిఁ బేర్లు.

క. మైకొనియె నియ్యకొనె నొడం ♦ బడియె నొప్పె

ననఁగ నంగీకరించుట ♦ కాఖ్య లయ్యె
సంఘటించుట కాఖ్యలై ♦ జానుమీఱుఁ

జెటివె దురిమెను గీల్కొల్పె ♦ జెక్కెననఁగ. 34

టీ. మైకొనియె, ఇయ్యకొనె, ఒడంబడె, ఒప్పె ఇవి ౪ ను అంగీకరించెననుటకుఁ జేరులు. చెరిపె, తుటిమె కీల్కొల్పె, చెక్కె ఇవి ౪ ను సంఘటించెననుటకుఁ జేరులు.

తే. దిట్టవడియె ముక్కాళలు ♦ దీరె ననంగ
నాటితేత్ర ననం గడి ♦ దేత్ర ననంగఁ
గసిమసంగె ననంగ నా ♦ ఖ్యలు దనర్చు
నిపుణుఁ డయ్యె నటంటకుఁ ♦ (దిపురవైరి).

టీ. దిట్టపడియె, ముక్కాళలుచీగె, అటితేత్రె, గడిదేత్రె, కసిమసంగె-ఇవి ౫ ను నిపుణుడయ్యె ననుటకుఁ జేరులు.

క. తడవు వడి కా రనంగా
నడరుం గాలంబు శిథిల ♦ మయ్యె ననుట యహా
విడవీడె నూడె విచ్చెను
నడలె నురలె వదలె బ్రదిలె ♦ జాత్ర ననంగన్. 36

టీ తడవు, వడి, కారు ఇవి ౩ ను కాలమునకుఁ జేరులు. విడె, వీడె, ఊడె, విచ్చె, నడలె, ఉరలె, వదలె, బ్రదిలె, జాత్ర ఇవి ౯ యు శిథిలమయ్యె ననుటకుఁ జేరులు.

క. మది డెంద ముల్ల మెద యన
హృదయంబున కాఖ్య లయ్యె ♦ నీఱం బనంగఁ
బొదరిల్లనంగ నికుంజము
(నదయాంతఃకరణ ♦ తరుణచంద్రాభరణా) 37

టీ మది, (ప్ర. మతి) డెందము, ఉల్లము, ఎద -ఈ ౪ ను హృదయమునకుఁ జేరులు ఈటము, పొదరిల్లు (పొద + ఇల్లు రేఫాదేశము)-ఈ ౨ ను నికుంజము చేరులు.

క. తెగ దినుసు తోయ మనంగను
 నెగడుఁ బ్రకారంబునకును ♦ నెఱి నామములై
 మెగ మనంగ మెక మనంగను
 మృగమునకునభిఖ్య ♦ (మేరుశరాసా.) 38

టీ. తెగ, దినుసు, తోయము-ఇవి 3 ను ప్రకారమునకు నామములు
 మెగము, మెకము. (ఇవి రెండును మృగశబ్దభవములు) ఇవి 2 ను మృగము
 నకుఁ జేరులు

క. ఎడ దవ్వు కెళ వనంగా
 నడరున్ దూరంబునకు న ♦ మాఖ్యలు నలి నాఁ
 బొడి నుగ్గు తుమురు నురు మన
 బెడఁగడరుఁ జూర్ణమునకుఁ ♦ బేల్తై(శర్వా). 39

టీ. ఎడ, దవ్వు, ప్రకృతి-దవియస్సు, కెళవు-ఇవి 3 ను దూరమునకుఁ
 చేరులు. నలి, పొడి, తుమురు, నురుము. ఇవి 4 ను చూర్ణమునకుఁ జేర్లు.

క. ప్రేరేచెను బురికొలిపెను
 దారిచె ననఁ జోదనకును ♦ దగు నాఖ్యలు పెం
 పారును జంబూద్వీపము
 నేరెడుదీవి తొలుదీ వ ♦ నెడు నామములన్. 40

టీ. ప్రేరేచెను, పురికొలిపెను, తారిచెను - ఇవి 3 ను ప్రేరణచేసె
 ననుటకుఁ చేరులు. నేరెడుదీవి=నేరెడుచెట్టుగల ద్వీపము. తొలుదీవి (దీవి
 దీప శబ్దభవము) = మొదటిద్వీపము - ఇవి 2 ను జంబూద్వీపమునకు
 చేరులు.

క. తొలఁగెం బాసె ననంగా
 నలరున్ విముఖతకుఁ బ్రాప్త ♦ మయ్యె ననుటపే

శృళమె నొదవె దక్కినియెను

నెలకొనియెన్ జెందెననగ ♦ నెక్కినియె ననన్. 41

టీ. తొలగెను, *పాసెను - ఇవి ౨ ను దూరముగాఁ బోవుటకు
జేరులు. అలమె, ఒదవె, దక్కినియె, నెలకొనియె, చెందె, నెక్కినియె-
ఇవి ౩ ను లభించెనుటకుఁ జేరులు.

క. వెనుకఁ దరువాతఁ బిమ్మట

ననఁగా నంతట ననంగ ♦ నంత ననంగా

దనరుం బశ్చాదరము

(కనకాచలచాప చంద్ర ♦ ఖండకలాపా.) 42

టీ. వెనుకఁ, తరువాతఁ, పిమ్మటఁ, అంతటఁ, అంతఁ, - ఇవి
౪ ను అనంతరమనుటకుఁ జేరులు,

క. పల్లఱపులు రజ్జులనం

బ్రల్లదము లనంగ వ్యర్థ ♦ భాషణములకున్

బేళ్ళై వర్తిలు నోలిగ

(నుల్లోకజయాభీసరణ ♦ యురగాభరణా) 43

టీ. పల్లఱపులు, రజ్జులు, బ్రల్లదములు - ఇవి 3 ను పనికిమాలిన
బడాయిమాటలకుఁ జేరులు.

క. కై నేఁ తలంకరించుట

బేసియనన్ విషమమునకుఁ ♦ శేరై వెలయున్

సేసలు దీవన బొలన

భాసిలు మంత్రాక్షతలకుఁ ♦ బర్యాయములై 44

* పాసెను. పాయభాతువు గూడైకవచనము బాల - క్రియ
34 స్కాత్రముచే యకారమునకు సకారదేశము.

టీ. కై సేత. (కై + చేత ఈ ౧ యు అలంకరించుట, బేసిసరి.
కాని సంఖ్య, సేసలు, దీవనబ్యాలు ఈ ౨ను మంత్రాక్షతలకు నామములు,

క. కోరనఁ బాలన సంశం

బేటన వాఁడ యననదికి ♦ నెనఁగును బేల్లె

నీరాజనంబు పేళ్ళగు

నారతి నివ్వాలి యనఁగ [నంగజడమనా]. 45

టీ. కోరు, పాలు - ఈ ౨ ను భాగమునకు నామములు. ఏఱు,
వాఁడ - ఈ ౨ ను నదికి నామములు. ఆరతి, (ప్ర). హరతి) నివ్వాలి -
ఇవి ౨ ను నీరాజనమునకు నామములు,

ఆ. మొఱవోయెననఁగ ♦ మొద్దవోయె ననఁగఁ

గుంతమయ్యెననుట ♦ కుం దనర్పు

శాతమునకు నాఖ్య ♦ లై తనరారును

జుఱుకు వాఁడి తెగువ ♦ కఱకనంగ 46

టీ. మొఱవోయె (మొరవ + పోయె) మొద్దవోయె (మొద్దు +
పోయె) ఇవి ౨ ను పదును లేనివయ్యె ననుటకుఁ రులు. చుఱుకు, వాఁడి,
తెగువ, కఱకు - ఇవి ౪ ను పదునుకుఁ బేరలు.

సీ. యామికులకు నాఖ్య లై ♦ ప్రవర్తిలుచుండు

నారెకు లనఁగఁ ద ♦ లారులనఁగఁ

గల్గెంబు వాగెనాఁ ♦ గను ఖలీనంబు పే

ళ్ళలరు దంతంబు పే ♦ రౌడనంగఁ

దఱిపి నా ముదురు నాఁ ♦ దరుణేతరం బంట

యిం చనఁ జెఱ కన ♦ నిక్షువలరు

నష్టం బొనర్చె నం ♦ టకు నాహ్వయము లయ్యెఁ
బోకార్చె ననగఁ గో ♦ ల్పుచ్చె ననగఁ

తే. గుదె యనగ దుడ్డనంగను ♦ గదకు బేళ్ళు
ఇవ మనగ మం చనంగను హిమముపేళ్ళు
కాన యన నడవి యనంగఁ ♦ గాననంబు
షడ్గుడు తోడియల్లుడు ♦ జగిలె డనగ. 47

టీ. అచెరులు, తలారులు=ఇవి ౨ ను తలవగ్లకు బేరులు. కశ్యము, నాగె-ఇవి ౨ ను ఖిలీనమునకు బేరులు. ఔడు-రూ. అవుడు-ఇది ౧ యు దంతముపేరు. తఱపి, ముదురు ఇవి ౨ ను లేతది కానిదానికి నామములు. ఇందు, (ప్రకృతి. ఇక్షువు.) చెఱు-ఇవి ౨ ను ఇక్షువునకు నామములు. పోకార్చె, కోల్పుచ్చె-రూ. కోలుపుచ్చె- ఇవి ౨ ను నష్టము చేసెననుటకు బేరులు. గుదె, దుడ్డు-ఇవి ౨ ను గదకు బేరులు. ఇవము, (హిమముప్రకృతి.) మంచు-ఇవి ౨ ను హిమమునకు బేరులు. కాన, (ప్ర. కాననము.) అడవి (ప్ర అటవి) - ఇవి ౨ ను అరణ్యమునకు బేరులు. తోడియల్లుడు, జగిలెడు - ఇవి ౨ ను షడ్గునికి బేరు.

క. తేనియ యన జున్నన నభి
ధానంబులు మధువునకును ♦ దనరుం బేళ్ళై
పానకము చెఱకుపా లనఁ
గా నిక్కురసంబునకును ♦ (గంఠేకాలా) 48

టీ. తేనియ, జున్న ఇవి ౨ ను మధువునకు బేరు. పానకము చెఱకుపాలు-ఇవి ౨ ను చెఱకురసమునకు నామములు.

క. ఉడిగెను జాలించెను నా
నడరు విరామం బొనర్చె ♦ ననుటకు బేళ్ళై

తొడరుం బశ్చాద్భాగము

పెడ యనఁగా వెనుక యనఁగ ♦ బిటుఁదుననంగన్.

టీ. ఉడిగెను, చాలించెను - ఇవి ౨ ను విరమించుటకుఁ జేర్లు. పెగ, వెనుక, పిటుఁదు-ఇవి ౩ ను పశ్చాద్భాగమునఁగఁ జేరులు.

క. విడుమర యన విడుదల యనఁ

గడముట్టుటయనఁగ శాంతి ♦ గనుటకుఁ బేళ్ళె

నెడ వంక చక్కి - చోటున

నడరు స్థలంబునకు నాఖ్య ♦ లై (శితికంతా) 50

టీ. విడుమర, విడుదల, కడముట్టుట - ఇవి ౩ ను శాంతిగనుటకుఁ జేరులు. ఎడ, వంక, చక్కి, చోటు - ఇవి ౪ ను స్థలమునకుఁ జేరులు.

క. చనుఁ గ్రుద్దుఁ డయ్యెననుటకు

గినిసెఁ గనలె నలిగెఁ కోప ♦ గించెననంగాఁ

దసరున్ మర్మములకుఁ బే

శ్యనువు లనఁగ నెఱుఁగు లనఁగ ♦ నాయములనగన్. 51

టీ. కినిసె, కనలె, అలిగె, కోపగించె - ఇవి ౪ ను క్రుద్ధుఁడయ్యెననుటకుఁ జేరులు, అనువులు, నెఱుఁగులు, ఆయములు ఇవి ౩ ను మర్మములకు నామములు.

ఆ. పరఁగుఁ బేళ్ళు కార్య ♦ కరునకుఁ బార్పత్తై

కాఁ డనంగ మణివ ♦ కాఁడనంగఁ

దేజరిల్లుచుండు ♦ దేవేరి దొరసాని

రాణి యనెడుపేళ్ళ ♦ రాజపత్ని.

52

టీ. పార్పత్తైకాడు, మణివకాడు-ఇవి ౨ ను కార్యకరునకు నామములు. దేవేరి, దొరసాని, రాణి-ఇవి ౩ ను రాజపత్ని చేరులు.

క. బ్రుంగె నన గ్రుక్కగొనియె న
 నంగన్ దగుఁ గబళనం బొ ♦ నర్చె నగుటకున్
 బ్రుంగె మునింగె ననఁగ (న
 నంగహరా) మగ్నమయ్యె ♦ ననుటకుఁ బేళ్ళె. 53

టీ. (బ్రుంగె, గ్రుక్కగొనియె-అవి ౨ ను కబళనముఁజేసెననుటకుఁ
 బేరులు. బ్రుంగె, మునింగె-ఇవి ౨ ను మగ్నమయ్యెననుటకుఁ బేరులు.

సీ. ఆఖ్యలై తనరు ధ ♦ నాగారమునకును
 గ్రాణం బనంగ బొ ♦ క్కనమనంగ
 నాస్థానమండపా ♦ హ్వయములై తనరు హ
 జారంబనంగ మో ♦ సల యనంగ
 దయకు నీరెం డభి ♦ ధానంబులయ్యెను
 గనికర మనఁగ న ♦ క్కటిక మనఁగ
 బాల్యస్థునకుఁ బేళ్ళు ♦ బరిధవిల్లును చిన్న
 వాఁ డనఁ గొండిక ♦ వాఁడనంగ

తే. సంధ్యకాఖ్యలు మునిమాపు ♦ సంజయనఁగ
 జూద మననెత్త మనఁగ దు ♦ రోదరంబు
 జడియనఁగ వాన యనఁగ వ ♦ ర్నంబుపేళ్ళు
 నోలి యుంకువ యన శుల్క ♦ మొప్పు (నభవ). 54

టీ. ఉగ్రాణము, బొక్కనము, ఈ ౨ ను ధనముంచెడి గృహము
 నకుఁ బేరులు, హజారము|| రూ|| హజారము, మోసల-ఈ ౨ ను ఆస్థాన
 మండపమునకుఁ బేరులు. కనికరము, అక్కటికము-ఈ ౨ ను దయకుఁ
 పేరులు. పిన్నవాఁడు, కొండికవాఁడు - ఈ ౨ ను బాలునకుఁ బేరులు-
 మునిమాపు, సంజ-ఈ ౨ ను సంధ్యాకాలము పేర్లు. జూదము, (ప్రకృతి-

ద్యూతము. నెత్తము-ఈ ౨ ను ద్యూతమునకు నామములు. జడి, వాన-
ఈ ౨నువర్ణమునకు జేర్లు. ఓలి, ఉంకువ - ఈ ౨ నుశుక్లమునకు జేరులు.

సీ. పయ్యెద యనంగను ♦ పైంగ యనంగ సం
వ్యానంబునకు నాఖ్య ♦ లై తనర్పు
నొక్క పెట్ట ననంగ ♦ నువ్వెత్తుగ ననంగ
యుగపత్పదంబున ♦ కొప్పఁ బేళ్లు
కవట లనం బాచి ♦ క లనంగ వక్షముల్
బన్న మొచ్చె మనంగ ♦ బరిభవంబు
వ్యాపారమగు చెయ్య ♦ మన జెయ్యియనంగను
గన్ననగీలన ♦ గపటచేష్ట

తే. కందుకము బంతి చెండన ♦ గను దనర్పు
నటవటలు చిద్రుప లన ఖం ♦ డాహ్వయములు
కాంచువడియంబు లనంగను ♦ కైరవళ్ళ
నంగ ఖాదిరఘటిక (ల ♦ నంగదమన).

55

టీ. పయ్యెద, పైట-ఈ ౨ ను ఉత్తరీయమునకు జేర్లు. ఒక్కపెట్ట
ఉవ్వెత్తుగ-ఈ ౨ ను ఒక సారిగ ననుటకు జేర్లు. కవటలు, పాచికలు-
ఈ ౨ ను అక్షములకు జేరులు. బన్నము, (ప్రకృతి, భంగము) ఒచ్చెము-
ఈ ౨ ను తిరస్కారమునకు జేరులు. చెయ్యము, చెయ్యి-ఈ ౨ ను వ్యా
పారమునకు జేరులు. కన్న, కీలు-ఈ ౨ ను కపటచేష్టకు జేళ్ళు. బంతి,
చెండు-ఈ ౨ ను కందుకమునకు జేరులు. అటవటలు, చిద్రుపలు-ఈ ౨ ను
ఖండములకు జేర్లు. [అనగా చిన్నముక్కలు] కాంచువడియములు, కైరవళ్ళ
ఈ ౨ ను ఖాదిరఘటికలకు జేళ్ళు (అనగా తాంబూలములలో నుపయో
గించు కాంచు మొదలగు వస్తువులతో చేసిన యుండలు).

సీ. మాగాని రాజ్యంబు ♦ మణివ ముద్యోగంబు
 చిట్టలు చిత్రముల్ ♦ చిలుకు శరము
 ఎత్తికోలు ప్రయత్న ♦ మీలువు మానంబు
 భారీయనంగ ను పద్రవంబు
 విన్నను వనంగఁ బ్రా ♦ వీణ్యం బెలర్చును
 తార్కాణ మనంగ ని ♦ దర్శనంబు
 నిట్టపంటయనంగ ♦ నిష్కారణంబంట
 బాసనం బనంగ మ ♦ హాసనంబు

తే. నామ మేకాంతమునకు మం ♦ తన మనంగ
 నంతిపుర మనశుద్ధాంత ♦ మలరుచుండు
 నుదిరియనఁ దప్తకాంచన ♦ మొప్పచుండుఁ
 దివురుట యభిలషించుట ♦ (దేవదేవ)

56

టీ. మాగాని=దేశమునకుఁ జేరు. మణివము=ఉద్యోగమునకుఁ జేరు
 చిట్ట=అశ్చర్యమునకుఁ జేరు. చిలుకు=బాణమునకుఁ జేరు. ఎత్తికోలు =
 ప్రయత్నమునకుఁ జేరు. ఈలువు=అభిమానమునకుఁ జేరు, బార=ఉపద్రవ
 మునకుఁ జేరు. విన్ననువు=నైపుణ్యమునకుఁ జేరు. తార్కాణము=దృష్టాంత
 మునకుఁ జేరు. నిట్టపంట=కాగణము శేకుండుటకుఁ జేరు. బాసనము=
 వంటయింటి పేరు. మంతనము=ఏకాంతమునకుఁ జేరు. అంతిపురము=అంతః
 పురమునకుఁ జేరు, ఉదిరి=అపరంజికఁ జేరు. తివురుట=కోరుటకుఁ జేరు.

సీ. బిట్టె గట్టనఁ జెల్లు ♦ పెద్దయుఁ దద్దయుఁ
 నురవడి పరువడి ♦ యుద్ధవిడియుఁ
 బనివడి పదపడి ♦ బలువిడి తలకొని
 నెట్టన యెంతేని ♦ నెటి గరంబు

లలివార కేడ్డెర ♦ పెలుచ వావిరి యన
 సటీముటియనఁ బొరిఁ మెరి యనంగఁ
 గడుఁజాల మిగులంగ ♦ గాటం బనంగ న
 త్యంతముగ ననుట ♦ కాఖ్యలయ్యె

తే. నుడుకు సెక వెట్ట వేడిమి ♦ యుబ్బయావి
 యుక్కయన నొప్ప నామంబు ♦ లుష్ణమునకుఁ
 దాల్చియోరిమి సైరణ తాళుకొంట
 సైఁచు టొర్పుట యనంగను ♦ తొంటిపేళ్లు. 57

టీ. బిట్టు; గట్టి, పెట్టు, పెద్దయు, తద్దయు, ఉరవడి, పరువడి, ఉద్ద
 విడి పా, ఉద్దండి, పనివడి, పదవడి, బలవిడి, తలకొని, నెట్టన, ఎంతేని
 నెటి, కరము, లలి, వారక, ఏడ్డెగ, పెలుచ, నావిరి, సటీముటి, పొరిఁబొరి,
 కడు, చాల, మిగుల, గాటము (ప్రకృతి-గాఢము) ఈ ౨౭ ను అత్యంత
 మనుటకుఁ జేరులు. ఉడుకు, సెక. (రూ. సెగ) వెట్ట, వేడిమి, ఉబ్బ, ఆవి
 ఉక్క ఈ ౭ ను ఉష్ణమునకుఁ జేరులు. తాల్చి, రూ. తాలిమి, ఓరిమి,
 సైరణ తాళుకొంట, సైఁచుట, ఓర్పుట - ఈ ౬ ను శాంతికి జేర్లు.

తే. పెద్దనిద్దరఁ జెందించె బిలుకుమార్చె
 గీటణంచెను గుదెతాల్పు ♦ వీటి కనిచెఁ
 గూలిచెను రూపుమాపెను ♦ నేలఁగలిపె
 ననఁగ హతిచేసె ననుట కా ♦ ఖ్యలు దనర్పు. 58

టీ. పెద్దనిద్దర జెందించె, పిలుకుమార్చె, గీటడంచె, గుదెతాల్పు
 వీటి కనిచె = యనుపురికిఁ బుపెను. కూలిచె, రూపుమాపె నేలఁగలిపె =
 ఇవి ౭ ను చింతె ననుటకుఁ జేర్లు.

క. పరిచూర్ణ మయ్యె ననుటకు
 వరుసన్ నామంబు లగుచు ♦ వర్తిలుచుండున్
 మరుమయ్యెన్ బరుమయ్యెన్
 నుఱుమయ్యెన్ బిండియయ్యె ♦ నుగ్గయ్యెన్ ననన్. 59

టీ. పుఱుమయ్యె, వరుమయ్యె, నుఱుమయ్యె, పిండియయ్యె, నుగ్గయ్యె-ఇవి ౫ ను చూర్ణమయ్యెననుటకు నామములు.

క. కునికె నిదురించె గూర్కెను
 గనుమోడ్చె ననంగ నిద్ర ♦ గనుటకు బేల్చె
 గనువిచ్చె ననంగ మేల్కనె
 ననంగఁ బ్రబోధంబు నొందె ♦ ననుటకు బేల్చె. 60

టీ. కునికె, నిదురించె, గూర్కెను, కనుమోడ్చెను-ఇవి ౪ ను నిద్రబోయెననుటకు బేర్లు. కనువిచ్చె - మేల్కనె-ఇవి ౨ ను నిద్రలేచెననుటకు బేర్లు.

క. డులిచె వదలించె నూడ్చెను
 దొలగించెన్ బాపెననంగ ♦ దోచెననంగా
 షలికొత్తె ననంగ బేల్చె
 యలరున్ విఘటన మొనర్చు ♦ ననుటకు [శర్వా]. 61

టీ. డులిచె, వదలించె, ఊడ్చె, తొలగించె, పాపె, ద్రోచె, వెలికొత్తె-ఇవి ౭ ను విఘటన మొనర్చెననుటకు బేర్లు.

క. పొలయలుక యనంగ నెయ్యపు
 టలుక యనం బ్రణయ కలహా ♦ మమరారు గుచ్చం
 బుల కొప్పు నామములు గు
 బ్బు లనంగా జన్మలనంగ ♦ బాలిండ్లనంగ. 62

టీ. పొలయలుక, నెయ్యపుటలుక (నెయ్యము + అలుక-నెయ్యపు+ అలుక-నెయ్యపుటలుక.) ఇవి-౨ను ప్రణయకలహమునకు నామములు, గుబ్బలు, చన్నులు, పాలిండ్లు=(పాలు + ఇండ్లు) పాలుండుచోట్లు-ఇవి ౩ ను కుచములకు నామములు.

తే. చాటిమున్నీ రనంగ నువ్వు ♦ సంధ్ర మనంగ
రాజిలుచు నుండు లవణవా ♦ రాశిపేళ్లు
కాలు వన బట్టె యనంగను ♦ జాలనంగఁ
గుల్మ కభిధాన మైపొల్పుఁ ♦ (గుధరనిలయ). 63

టీ. చాటి మున్నీరు, ఉప్పు సముద్రము-ఇవి-౨ను లవణసముద్రము పేరులు. కాలువ, రూ. కాల్వ, బట్టె, జాలు - ఇవి ౩ భేదించె నను నామములు.

తే. పెల్లగించెను బెకలించె ♦ బెటికె ననంగ
నాఖ్యలుత్పాటన మొనర్చె ♦ ననుట కలరు
నాహ్వయంబులు ఛేదించె ♦ ననుటకయ్యె
జించె నన వ్రచ్చె నన వ్రక్క ♦ లించె ననంగ. 64

టీ. పెల్లగించె, పెకలించె, పెటికె-ఇవి ౩ ను ఉత్పాటనమొనర్చె ననుటకుఁ జేరులు. చించె, వ్రచ్చె, వ్రక్కలించె ఇవి ౩ ను ఛేదించె నను టకు నామములు.

తే. కనుమొఱగె నేమటించె నాఁ ♦ గను నిగూఢ
వర్తన మొనర్చెననుట కాహ్వయము లడరు
మొయిలన మొగుళ్ళనంగను ♦ మొనయు మబ్బు
లన ఘనంబుల కాఖ్యలై ♦ (యభ్రకేశ). 65

క. పరిచూర్ణ మయ్యె ననుటకు

వరుసన్ నామంబు లగుచు ♦ వర్తిలుచుండున్

మరుమయ్యెన్ బరుమయ్యెన్

నుఱుమయ్యెన్ బిండియయ్యె ♦ నుగ్గయ్యెన్ ననన్. 59

టీ. తుఱుమయ్యె, వరుమయ్యె, నుఱుమయ్యె, పిండియయ్యె, నుగ్గయ్యె-ఇవి ౫ ను చూర్ణమయ్యెననుటకు నామములు.

క. కునికె నిదురించె గూర్కెను

గనుమోడ్చె ననంగ నిద్ర ♦ గనుటకుఁ బేల్చె

గనువిచ్చె ననంగ మేల్కనె

ననంగఁ బ్రబోధంబు నొందె ♦ ననుటకుఁ బేల్చె. 60

టీ. కునికె, నిదురించె, గూర్కెను, కనుమోడ్చెను-ఇవి ౪ ను నిద్రబోయెననుటకుఁ బేర్లు. కనువిచ్చె - మేల్కనె-ఇవి ౨ ను నిద్రలేచెననుటకు పేర్లు.

క. డులిచె వదలించె నూడ్చెను

దొలగించెన్ బాపెననంగ ♦ దోచెననంగా

జలికొత్తె ననంగఁ బేల్చె

యలరున్ విఘటన మొనర్చు ♦ ననుటకు [శర్వా]. 61

టీ. డులిచె, వదలించె, నూడ్చె, దొలగించె, బాపె, దోచె, జలికొత్తె-ఇవి ౭ ను విఘటన మొనర్చెననుటకుఁ పేర్లు.

క. పొలయులుక యనంగ నెయ్యపు

టలుక యనం బ్రణయ కలహా ♦ మమరారుఁ గుచం

బుల కొప్పు నామములు గు

బ్బ లనంగాఁ జన్నులనంగఁ ♦ బాలిండ్లనంగన్. 62

టీ. పొలయలుక, నెయ్యపుటలుక (నెయ్యము + అలుక-నెయ్యపు+ అలుక-నెయ్యపుటలుక.) ఇవియను ప్రణయకలహమునకు నామములు, గుబ్బలు, చన్నులు, పాలిండ్లు=(పాలు + ఇండ్లు) పాలుండుచోట్లు-ఇవి 3 ను కుచములకు నామములు.

తే. చొటిమున్నీ రనంగ నువ్వు ♦ సంద్ర మనంగ
రాజులుచు నుండు లవణవా ♦ రాశిపేళ్లు
కాలు వన బట్టె యనంగను ♦ జాలనంగ
గుల్మ కభిధాన మైపొల్పు ♦ (గుధరనిలయ). 63

టీ. చొటి మున్నీరు, ఉప్పు సముద్రము-ఇవియను లవణసముద్రము పేరులు. కాలువ, రూ. కాల్వ, బట్టె, జాలు - ఇవి 3 భేదించె నను నామములు.

తే. పెల్లగించెను బెకలించె ♦ బెటికె ననంగ
నాఖ్యలుత్పాటన మొనర్చె ♦ ననుట కలరు
నాహ్వయంబులు ఛేదించె ♦ ననుటకయ్యె
జించె నన వ్రచ్చె నన వ్రక్క ♦ లించె ననంగ. 64

టీ. పెల్లగించె, పెకలించె, పెటికె-ఇవి 3 ను ఉత్పాటనమొనర్చె ననుటకుఁ జేరులు. చించె, వ్రచ్చె, వ్రక్కలించె ఇవి 3 ను ఛేదించె నను టకు నామములు.

తే. కనుమొఱగె నేమటించె నా ♦ గను నిగూఢ
వర్తన మొనర్చెననుట కాహ్వయము లడరు
మొయిలన మొగుళ్ళనంగను ♦ మొనయు మబ్బు
లన ఘనంబుల కాఖ్యలై ♦ (యభిశేకే). 65

టీ. కనుమొఱుగె, ఏమరించె-ఇవి ౨ ను నిగూఢవర్తనము చేసె
(అనఁగా తెలియకుండ వర్తించె) ననుటకుఁ బేర్లు. మొయిలు, మొగుళ్ళు
మబ్బులు ఇవి ౩ ను మేఘములకు నామములు.

క. పగ అనఁగ మార్తు రనఁగనుఁ

బగవాం డ్రనఁ బగతు రనఁగఁ ♦ బరిపంధికిఁ బే

శృగు మెగ మనంగ మెక మన

మృగమునకు నభిఖ్యలయ్యె ♦ (మేరుశరాసా) 66

టీ. పగలు, మార్తురు, పగవాండ్రు, పగతురు-ఇవి ౪ ను విగోధికి
నామములు. మెగము, మెకము-ఇవి ౨ ను మృగంబునకుఁ బేర్లు.

తే. ఇంకె నడుగంటె వట్టెనా ♦ నివిరె ననఁగ

నిర్జలం బయ్యె ననుటకు ♦ నెగడుఁ బేళ్ళు

నిండె గ్రీక్కిటిసె ననఁ బూ ♦ ర్ణించె ననుట

కాఖ్యలై తనరారు (ను ♦ ధాంశు మకుట). 67

టీ. ఇంకె .అడుగంటె, వట్టెఇవిరె-ఇవి ౪ ను నిర్జలమయ్యె ననుటకు
నామములు. నిండె, గ్రీక్కిటిసె ఇవి ౨ ను పూర్ణించె ననుటకుఁ బేర్లు.

తే. పెచ్చు పెరిగె ననం బురి ♦ విచ్చె మీతె

నన విజృంభించె ననుటకు ♦ నాఖ్య లయ్యె

దిండికా డనఁ దిండిడు ♦ తిండిపో త

నంగ భక్షకునకును ద ♦ నర్పుఁ బేళ్ళు. 68

టీ. పెచ్చుపెరిగె, పురివిచ్చె, మీతె- ఇవి ౩ ను విజృంభించెననుటకు
నామములు. తిండికాడు, తిండిడు, తిండిపోతు-ఇవి ౩ ను భక్షకుని పేర్లు.

క. పెనగొనె గిటికొనియెను వల

గొనియెన్ మెలికొనియెఁ జుట్టు ♦ కొనె సుడిగొనె నాఁ

గను నులిగొనె నన నాఖ్యల

గును వలయితమయ్యె ననుట ♦ కును (శ్రితికంఠా). 69

టీ. పెనగొనె, గిటికొనె, వలగొనె, మెలికొనె, చుట్టుకొనె, సుడిగొనె, నులిగొనె-ఇవి ౬ ను వలయితమయ్యెననుటకుఁ జేరులు.

నీ మొగరాలన స్తంభ ♦ ములు చిట్టకము దంభ

మెరగలి వనవహ్ని ♦ యెడై మూర్ఖుఁ

ఊడుగర యుపహార ♦ మూటట విశ్రాంతి

మొదలని యనంగను ♦ మూల మనుట

తఱు లన తళులు చిం ♦ ద మనంగ శంఖంబు

తఱ టనంగఁ గళాభి ♦ ధానమయ్యె

దమటనఁ గీల ప ♦ దం బగు మెట్టన

గాయకులకుఁ బేరు ♦ గాణ లనంగ

తే. మృత్యువునకును బే రయ్యె ♦ మిత్తియనంగ

మకుటమున కాఖ్య లగు బొమి ♦ డిక మనంగ

నోముట యనంగఁ బోషించు ♦ టూడిగంబు

నేవ కభిధానమై యొప్ప ♦ (శేషభూష).

70

టీ. మొగరాలు=స్తంభమునకు, చిట్టకము=మిషకు, ఎరవలి, పా. ఎరగలి = కాటుచిచ్చునకు, ఎడై = మూర్ఖునకు, ఊడుగర = కాసుక, ఊటట = విశ్రాంతికి, మొదలు=మూలమునకు, తఱులు=మడతలకు, చిం దము = శంఖమునకు, తఱటు = కొరడాకు (తబుకు) తమట = నిప్పు మంటకు, మెట్ట = పాదమునకు, గాణ = గాయనకు మిత్తి (పృ). మృత్యువు) = చావునకు, బొమిడికము = కిరీటమునకు, ఓముట = పోషించుటకు, ఊడిగము = నేవకుఁ జేరు.

సీ. ఎట్ట కేల కనంగ ♦ నెనయును సకృతర్థ
 మఖిలం బటంటకు ♦ నంతవట్టు
 ఏకాకి యెక్కట ♦ నేకులు పలువురు
 వేనవేల్ పెక్కండ్రు ♦ వేపు రనంగ
 నలరు నోచేదర్థ మై ♦ కానినాఁడన
 నేతాదృశులె యంట ♦ కట్టివారె
 మిన్నక యూరక ♦ యన్నఁ దూర్జనుర
 మనుసరించి యటంట ♦ కగును దొట్టి

తే. యొండొకఁడనంగ మఱియు వే ♦ ఒకఁడు లాతి
 వాఁడు పెఱవాఁడు తక్కిన ♦ వాఁడనంగ
 నన్యునకు నాఖ్య లగుచుఁ బెం ♦ పారుచుండు
 (శయభుటితకూల నైయాఘ్రు ♦ చ్చచ్చేలు). 71

టీ. ఎట్టకేలకు = అప్పటికనుటకుఁ జేరు. అంతవట్టు = అంతయును
 టకు జేరు. ఎక్కటి = ఏకాకి, పలువురు, నేననేలు, పెక్కండ్రు, వేపురు.
 ఈ ర ను అనేకులనుటకుఁ జేరు. కానివాఁడు = అటుకాక పోయినప్పుడనుటకు,
 ఇట్టివారె = ఈలాటివారేయనుటకు, మిన్నక, దూరక కుల ను తూర్షిమ
 ర్థకములు. దొట్టి = అనుసరించి, ఒండొకఁడు, వేటొకఁడు, లాతివాడు,
 పెఱవాడు, తక్కినవాడు - ఈ గ ను అన్యునకుఁ జేరులు.

నా నా గ్ధ ము లు .

క. వడియనఁగా గాలం బగు

వడి యన వేగంబునకును ♦ వర్తిలుఁబేరై

మడి యనఁగేదారం బగు

మడి యనఁగా శుద్ధికిని స ♦ మాహ్వాయమయ్యెన్ 72

టీ. వడి = కాలమునకు, వేగమునకు, 2 మడి = పరిచేనికి, శుద్ధికి బేర్లు.

క. ఈ డనఁగ వయసు పేరగు

నీ డన సామ్యంబునకును ♦ నెనఁగును బేరై

నా డన రాజ్యము పే రగు

నాఁ డనఁ దత్కాలమం ద ♦ నఁగఁ బెంపారున్ 73

టీ. ఈడు = వయసునకు, సాటికి, 2 నాడు = దేశమునకు, అప్పుడు అనుటకును (‘రాడవయర్థ మున “నాడు” అని యరసున్నగలదు).

క. మొన యన సైన్యము పే రగు

మొన యనఁగా నగ్రభాగ ♦ మునకును బేరౌ

బొన యనఁ దూణీరం బగు

దొన యన నవసానమునకుఁ ♦ దొడకును బేరై. 74

టీ. 1 మొన = సైన్యమునకును, ముందుభాగమునకు, 2 దొన = అమ్ములపొదికి, కొనకుఁ జెల్లును.

క. వెన్న నఁగ బీజమంజరి

వెన్ననఁ జరమాంగమునకు ♦ వెలయును బేరై

కన్ను లనం బర్వంబులు

కన్ను లనన్ లోచనములు ♦ (కంఠేకాలా). 75

టీ. వెన్ను = కంకికి, వీపునకు, 2 కన్ను = గణుపునకు, నేత్రము నకుఁ జెల్లును.

క. తమ్మి యనఁ దరువిశేషము

తమ్మి యనం బంకజాభి ♦ ధానం బయ్యెన్

నెమ్మియనఁ బ్రియము పేరగు

నెమ్మి యన మయూరమున కు ♦ నెగడుం బేరై. 76

టీ. 1 తమ్మి = వృక్షవిశేషమునకు, తామరకు, 2 నెమ్మి = సుఖము నకు, నెమిలికిఁ జెల్లును.

క. దండ యనన్ సాన్నిధ్యము

దం డన సుమమాలికాభి ♦ ధానం బయ్యెన్

మం డనఁ బ్రకోష్ఠ మయ్యెన్

మం డన మృత్పాత్రకునున ♦ మాహ్వయమయ్యెన్. 77

టీ. దండ = చేరువకు, పూలదండకు, 2 మండ = ప్రకోష్ఠమునకు, మంటికుండకుఁ జెల్లును.

క. తెలుగుం గబ్బపుమర్కము

తెలుగు కవీంద్రులకుఁదేట ♦ తెల్లము గాఁగన్

దెలియఁగ నడిదము సూరయ

చెలువారఁగ నాంధ్రనామ ♦ శేషముఁ జెప్పెన్. 78

సటీకాంధ్రనామ శేషము.

స ం పూ ర్ణ ము .

శ్రీరస్తు.

ఆంధ్ర నామ సంగ్రహము

అకారాది శబ్దానుక్రమణిక

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అ.		అచట		అనిచెను	60
అంగద	54	అచట		అనిచెను	60
అంగలార్పు	54	అచ్చట	63	అనియెను	47
అంచ తేజీనెక్కి యాడు		అచ్చట		అనుగు	35
రాత్రు	7	అచ్చట		అలరుబోడి	34
అంజ	41	అట		అన్నింటినిండికాడు	18
అంచలు	84	అచ్చరలు	27	అన్న	34
అంటరాని వేల్పు	18	అడవిమనికిపట్టు	29	అన్నవ	59-60
అండ	63	అడిచెను	58	అపరంజి	78
అందమైనది	52	అడుగు	97-42	అప్ప	30-97
అందు	63	అడుగు	74	అబ్బ	30
అంపెను	60	అడ్డగించెను	63	అబ్బరపు...డంచు	
అక్క	30	అతివ	34	గబ్బి	20
అక్కడ	63	అత్తమిల్లెను.	44	అమ్మ	30
అక్కు	40	అత్తిమాను	68	అమ్మ	75
అగపడియెక్క	46	అదికెను	45	అయిదు	48
అగమయ్యెక్క	46	అనటి	68	అయిదువరాలు	31
అగ్గి	18	అనయము	57	అయ్య	30
అగ్గించెను.	56	అని	50	అయ్యెడక	63

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అరటి	68	అడక	63	ఇగురు	69
అరదము	75	అడెను	47, 93	ఇచ్చ	57
అరపదిపాము వేల్పు	3	అత్రము	54	ఇడుట	45
అరసెను	57-96	అప్రదేశమున	63	ఇడుమ	54
అరసెను	47	అనవాలు	95	ఇత్తిగ	48
అరుంగు	34	అనుట	43	ఇద్దరుతల్లులబిడ్డడు	10
అరుగుదొంచెను	} 49	అనుంగము	68	ఇనుమడి	47
అరుదొంచెను		అసెను	62, 96	ఇబ్బడి	47
అఱచెను	44	అరిగించెను	43	ఇమ్మడి	47
అఱచెయ్యి	41	అరసెను	18	ఇమ్ము	67
అఱు	42	అగోగణమొనచ్చె	43	ఇరవు	67
అలతి	60	అగోగణమొనచ్చె	43	ఇరు	43
అలపు) 59	అర్దుఱుతల్లుల కొమ		ఇరుంగ దళ	64
అలయక		రుడు	11	ఇరుంగెలకులక	64
అలరినది	52	అఱవసంద్రము	73	ఇరుక్రేవలక	64
అలరు	69	అఱు	48	ఇరుచక్రియందుక	64
అలరుబోడి	34	అఱెను	51	ఇరుచెస	64
అలరువిలుడు	12	అలకాపరి	6	ఇరునాలుగు	48
అలుకుడు	44	అలకించెను	47	ఇరుపక్రియందు	64
అళిది	72	అలపోతు	82	ఇరుమూడు	48
అళుకు	59	అలము	50	ఇరువంకలక	64
అవ్వ	30, 98	అలిచెను	47	ఇటీ	81
అసదు	60	అలు	31, 83, 90	ఇలుజేడు	29
అసలు	74	అలుబిడ్డలుగలయతడు	29	ఇల్లాలు	31
అదిక్కుగ	68	అవు	82	ఇల్లు	67
అఱబోతు	82	ఇంచుబోడి ఇ	34	ఇల్లువాసితిరుగు	29
అకసము	24	ఇంచువిల్లుదాల్చు	12	ఇవముచూడు	15
అగెను	63	ఇంతి	34	ఈక ఈ	83
అటచేడియ	33	ఇక్క	67	ఈడ	24

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ఈఁగి	45	ఎ.		ఎఱచి	84
ఈఁడు	77	ఎం తేనియు	60	ఎఱుపు	72
ఈఁరాఱు	48	ఎకిమిడు	29	ఎఱ	72
ఈరు	24, 48	ఎక్కుడు	60, 61	ఎఱిగల్వ	70
ఈరువు	87	ఎక్కుడు మెకము	80	ఎఱితామర	70
ఈఁదుకడలు	29	ఎక్కుడు మొగుల్గల		ఎఱనివేల్పు	15
ఈవి	45	ప్రొడ	17	ఎలనాగ	34
ఈవులమృస	26	ఎచ్చు	61	ఎలసెన్	45
ఉ.		ఎడ	41	ఎలుఁగు	80
ఉక్కు	53	ఎడకాఁడు	32	ఎలుపు	}
ఉక్కు తునియ	61	ఎడపక	57	ఎల్లప్పుడు	57
ఉగ్మలి	34	ఎడద	41	ఎల్లె	71, 92
ఉడుకు	97	ఎడసెన్	46	ఏ.	
ఉడుకగ	57	ఎత్తుబరికాఁడు	35	ఏగుదెంచెను	49
ఉడుటు	53	ఎత్తులు	76	ఏగెను	47
ఉద్ది	77	ఎద	40, 59, 98	ఏట్రిత	85
ఉనికిపట్టు	67	ఎదుటను	59	ఏటిబోటిమగలయెకి	
ఉప్పరవీధి	24	ఎద్దడి	53	మిఁడు	19
ఉప్పరిగ	77	ఎద్దు	80	ఏడిక	81
ఉబ్బడఁగెను	60	ఎన	77	ఏడు	48
ఉఱికెను	49	ఎనసెన్	45	ఏడుగుఱముల తేనెక్కు	
ఉఱిది	53	ఎనిమిది (ము)	48	జోడు	15
ఉలివు	44	ఎనిమిదడుగుల మెక	81	ఏడ్చెను	44
ఉల్లము	41	ఎనుపెంటి	83	ఏలెంచెను	49
ఉవిద	34	ఎనుబోతు	83	ఏను	48, 93
ఉ.		ఎనుము	83	ఏనుఁగు	80
ఉడెను	49	ఎన్నేనిమాఱులు	55	ఏనుఁగుగొంగ	79
ఉఁనెను	62	ఎపుడు	57	ఏనుఁగుగొంగనూడు	81
ఉఁడు	67	ఎఱకలు	83	ఏనుగు మొగంబు దేవగ	10
		ఎఱగెను	44		

పదము	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ఏనుగులగొంగుత్తడి		ఒడమె	76	కడలి	73
నెక్కువంట	8	ఒడలిచూపాడయడు	17	కడలికూతురు	9
ఎరాలు	30	ఒడలి...బలియందు	20	కడలివెన్న	14
ఏలిక	29	ఒడలు	38	కడలివెలచుక	25
ఏలెను	51	ఒడ్డీలు	85	కడసెను	53
ఐ.		ఒడ్డు	74	కడాని	78
ఐదువ	31	ఒడ్డు	63	కడుపు	41
ఐదు	48	ఒచరించి	52	కడుపు బంగారు	
ఒ		ఒప్పైసని	52	బొక్కిన...మేటి	7
ఒంటమి	50	ఒరపుగలది	52	కణుజు	86
ఒంటికొమ్ముదేవరి	10	ఒ.		కత్తళము	75
ఒంటిమామల పెను		ఒగిరము	42	కత్తలూని	81
ముప్పు	20	ఒడ	75	కత్తెరదొంగ	35
ఒంటె	81	ఒరణము	86	కడుపుట	82
ఒండు	48	ఒరెము	42	కక	39
ఒండె	45	ఒరుపు	60	కనియెను	47
ఒకటి	48	ఒర్పు	59	కను	39
ఒకతడవ	55	ఒలము	71	కనుగొనె	47
ఒకతూకు	55	క.		కన్గొనెను	
ఒకతూక	55	కణము	43	కన్నగాండు	35
ఒకతేప	55	కంజ	73	కన్నది	30
ఒకపారి	55	కంటు	50	కన్నాకు	75
ఒకపరి	55	కందు	37	కన్నియ	32
ఒకమరి	55	కంపు	76, 92	కన్ను	39
ఒకమాటు	55	కడగండ్లు	54	కన్నులమ్రాస	69
ఒకవిడుత	55	కడదెసంగాపరియకా		కన్నులవిలుడు	12
ఒకసారి	55	యొడయండు	22	కన్నె	35
ఒక్కండు	48	కడపటిమల	66	కపురము	53
ఒక్కండు		కడపెను	50	కప్పు	72-92
ఒడయండు	29	కడమ	61	కప్పుచెరువుజాడ	18

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కప్పురము	53	కల్ల	64	కుడుములతిండికాడు	1
కప్రము	53	కల్లకి	36	కుత్తుక	42
కమ్మ	89	కల్లు	97	కుప్ప	78
కమ్మన	76	కల్వ	60	కుప్పమ్ము	67
కమ్మవిలుకాడు	12	కవ	47	కురంగట	63
కమ్మవిల్తునిమామ	14	కవ్వడి	24	కురుజు	86
కయి	40	కవ్వంపుమల	66	కురులు	39
కయ్యము	50	కనపు	71	కురువు	40
కరువలి	20	కన్ది	54	కులుచ	37
కఱ	72	కా.		కుఱు	37
కఱకండు	4	కాంచెను	47	కూ.	
కఱచెను	95	కానరానికాళ్ళది	86	కూకటిమూగ	85
కఱివేల్పు	5	కాంపువాండ్రు	29	కూత	44
కఱివేల్పుడాకన్ను	14	కాఱుగొమ్ముల		కూతురిబిడ్డ	25
కఱివేల్పునిల్లాలు	9	మొకము	83	కూకీలు	85
కఱి	24	కాలంబుచేసెను	51	కూటువ	62
కఱినెచ్చెలి	5	కాలు	91	కూడు	42
కలను	50	కాళ్ళగుమ్మెను	58	కూడెను	45
కలము	75	కావిపుట్టగోచులసామి		కూన	37
కలికి	34	కీ	[29	కూరిమి	50
కలిమి	53	కీలుగంటు	39	కూలెను	51
కలుంగు	74	కు		కూళ	36
కలుపు	88	కుం		కే.	
కలుములజవరాలు	9	కుంకెనకాడు	32	కెంజాయ	72
కలుములపైదలికోడలు	9	కుందనము	78	కెంజిగురువిల్లుడు	12
కలువ	60	కుండు	61	కెందామర	60
కలువకంటి	34	కుందెను	60	కెందమ్మి	70
కలువలక్ష్మిడు	14	కుందేలు	83	కెంపు	72
కల్మికోమ్మమగనిబూర		కుచ్చితుడు	36	కెడపెను	52
గొమ్ము	27	కుడిచెను	43		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కడసెను	51	కొనియాడు	56	కమ్మన	56
కడ		కొప్పు	39-92	కమ్మటి	55
కేలు	40	కొమగాలు	32	కమ్మటా	55
కేల్మోగించెను	44	కొమరుడు	37	కమ్మటిచెను	63
కే		కొమరుసామి	17	కమ్మటికి	34
కే	40	కొమ్మనది	52	కమ్మటిసెను	60
కేలాటకాడు	36	కొమ్మ	34-89	కమ్మమెలు	66
కేవారముసేసెను	56	కొఱ	96	కమ్మగెను	61
కొ.		కొఱత		కమ్మ	82
కొంగ	84	కొఱము	96	కొమ్మడి	39
కొంచుబుట్టివ్రక్కలిం		కొలిచెను	54	కొమ్మద	39
చినబలుదిట	11	కొలిచెను	44	కొమ్మట	43
కొంచలు	84	కొలిచెను		కొమ్మ	92
కొంచెము	60	కొఱ	42	కొ.	
కొండ	66	కొఱచె	61	గండు	53
కొండాడె	56	కొటాడు	86	గండుకొనియెను	51
కొండవీటిజంగము	4	కొటె	30	గట్టి	53
కొండికవాడు	37	కొడకాడు	34	గట్టిదెంచుమువాడు	61
కొక్కరి	84	కొమ్మలు	29	గట్టివయసుది	32
కొమ్మ	84	కొమ్మ	43; 96	గట్టివాయి	31
కొమ్మతేజిరాను	10	కొమ్మ		గట్టు	74, 94
కొక్కెర	84	కొమ్మ	57	గట్టులయొకమీనిసటి	
కొట్టిక		కొమ్మ	75	పట్టి	11
కొట్టిక	67	కొమ్మ	22	గట్టులకొడు	65
కొట్టెను	58	కొమ్మ	69	గట్టువిల్లుడు	4
కొడుకు	37	కొమ్మ		గట్టెరాయనిపట్టి	3
కొద		కొమ్మ		గడ్డనక	33
కొదవ	61	కొమ్మ	40	గడ్డెం	35
కొస	61	కొమ్మ	57	గడ్డును	36
		కొమ్మ		గడ్డి	71

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
గమి	62	గుంపు	69	గో.	
గయ్యాలి	31	గుజ్జ	37	గోచిబాపడు	29
గరాను	35	గుజ్జవేల్పు	10	గోతి	34
గరత	34	గుజ్జవేల్పుతండ్ర	4	గోల	31
గరుటామఁతుఁడు	23	గుడి	22	గోవాళ్ళు	34
గతీకపూజ... వేల్పు	10	గుడునుఁగైదువు	26	గోరము	54
గఱులు	83	గుడతాల్పు	18	గౌ.	
గవులు	92	గుబురు	69	గౌరు	80
గాడ్పు	20	గుబ్బలి	66	గౌ.	
గాడ్పుకొడుకు	23	గుఱము	80	గ్రమ్మన	56
గాడ్పుతండ్ర	24	గూ.		గ్రద్దన	51
గాడుపునంగిడికాని		గూబ	86-94	గు)	
కొడుకు	11	గౌ.		గుడ్డి	38
గాలము తేఁడు	15	గౌ.		గుడ్డు	97
గాలి	20-94	గెలుపుమరియె	60	చ	
గాలిమేతరి	86	గే.		చందమామ	14
గాలి నెచ్చెలి	18	గేద	83	చందమామయల్లుడు	13
గి.		గేను	29	చంపెను	50
గిటక	37	గేనుగాలు	31	చక్కనివాఁడు	40
గిట్ట		గౌ.		చక్కనైనది	52
గిడ్డి	82	గొంటు	36	చక్కాడెను	50
గిడ్డు	86	గొంతు	42-93	చక్కుపగడ	48
గిత్తి	80	గొట్టు	20	చక్కిరవింటివాఁడు	12
గిన్నె	43	గొడవ	54	చచ్చెను	51
గిబ్బ	82	గొడుగు	71	చట్టుపలు	83
గి.		గొడువు	71	చట్టుపల్లెగ... కెట్టి	17
గీము	67	గొనబైనది	52	చదలు	24
గు.		గొమ్మనెన్	56	చదలుమానికము	15
గుండు	96	గొరవంకపిట్ట	85	చదిపెను	50

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చదువుల వేల్పు	7	చిన్న	60	చూడ్కి	39
చదువుల పులుగు	35	చిన్నవాడు	37	చూపు	39
చనియెను	47	చిటుత	37	చె.	
చనుచెను	49	చిటుతగూబ	86	చెంగట	35
చప్పుడు	44	చిలుక	85	చెండిపూకు	63
చలివట్టు	20	చిలుకలకొలికి	34	చెంత	63
చలిమిరిమల	65	చిలువ	87	చెందమ్మి	70
చలి వెలుంగు	14	చిలువకేడు	22	చెందామ	}
చలువల కేడు	14	చిల్వ	50-87	చెందోవ (గ)	70
చవులు	92	చివురు	69	చెందెను	45
చా.		చివ్వ	51	చెచ్చె	56
చాఁపు	77	చీ.		చెట్టు	69
చాగకాడు	21	చీకటిగొంగ	15	చెడిప	32
చాగము	45	చీకటివేటువిస్తు	14	చెడుగు	36
చాటు	71	చీకు	38	చెడ్డతొయ్యి	32
చాన	34	చీర, చీరె	42	చెనఁటి	36
చామ	34-90	చు.		చెనకె	45
చాయ	72	చుక్కల తెరువు	24	చెన్నెగడి	52
చాయమగడు	15	చుక్కలదొర	14	చెప్పెను	47
చారలమెకము	80	చుక్కలు	27	చెయి	40
చాలక	60	చుట్టలు	57	చెయ్యవు	60
చాలు	97	చుట్టలు	}	చెయ్యవుల సాకిం	15
చి.		చుట్టలు		చెయ్యి	40
చిక్కుపడెను	46	చుట్టుగెడువు	26	చెఱకు	69
చిక్కెను	46	చుట్టుగెడువుజోడు	5	చెఱకువిలుకాడు	12
చిగురాకుబోడి	34	చుట్టుగొండ	66	చెలి	34
చిగురువిలు కాని తేజి	35	చుట్టువాలుజోడు	27	చెలికాడు	35
చిగురు	69	చూ.		చెలిమి	35
చిదుర	}	చూచెను	47	చెలియలు	30
చిదురుప		చూడఁగలవాడు	38	చెలువ	34

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చెల్లెను	51	చౌవంచ...దరిట	12	జమిలి	47
చెల్లెలు	30	జ.		జమిలి...వేల్పు	17
చెల్వైనది	52	జంట	47	జమిలిముక్కాలి	84
చేవి	39	జంటదంట...ముద్ద	14	జమిలిముక్కాలి...	
చేవులపోతు	83	జంటముమ్మముల		విలుకాడు	12
చే.		దంటవేల్పు	11	జమునెక్కిరింత	83
చేఁత	61	జంటమోములసామి	18	జమునయ్య	16
చే	40	జంటాటుమేనుల		జముఁడు	18
చేగ	53	సామి	15	జముననైదోడు	18
చేగల మెకము	80	జక్కవకవవిప్ప	14	జరిగెను	49
చేఁటచేవులవేల్పు	10	జక్కవల...ఁడు	15	జలకట్టె	86
చేటు	54	జక్కి	80, 92	జవరాలు	32
చేడియ	34	జక్కిని	31	జవ్వనము	38
చేడ్పాటు	54	జమ్మలదొర	21	జవ్వని	32
చేను	73	జమ్మలతేని చెలి		జా.	
చేపడియెను	46	కాడు	4	జాణ	37
చేమోడ్చెను	44	జగడము	50	జానుగు	39
చేరువ	94	జగతి	74	జానైనది	52
చేవ	53	జగముకన్ను	16	జాబిల్లి	14
చేవాడికాడు	35	జగముచుట్టము	16	జాతెను	49
చె.		జగముతల్లి	9	జాలె	86
చె	40	జగిలె	74	జాళువా	78
చొ.		జగ్గిలె	74	జి.	
చొక్కటమైనది	52	జట్టి	54	జింక	81
చొచ్చెను	58	జడదారి	29	జిగి	72
చౌ.		జడముడిజంగంబు	22	జిడ్డు కడలి	73
చౌ	48	జడల మెకము	79	జిరా	75
చౌదంతి	25	జత	77	జి.	
చౌవంచ	48	జన్నంపువేటకాడు	4	జిట్టుపులుఁగు	84
		జన్నిగట్టు	7, 29		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
జే.		దబ్బుర	43	తన్నెను	58
జేజే	44	దా.		తపసి	29
జేజేలగట్టు	65	దాలు	72,94	తపసికన్నాస	14
జేజేలు	22	దా.		తమి	57
జొ.		దెందము	41	తమ్మలము	53
జొంపము	69	దే.		తమ్మి	60
జొహారు	43	దేంగ	86	తమ్మికంటి	5
జో.		దొ.		తమ్మిచూలి	7
జోటి	34	దొంకెను	60	తమ్మియింటిగిరె	9
జోడు	47,75,77,98	దొక్క	41	తమ్మిన్నాల్గంటిమగిడు	16
జోత	44	త.		తమ్మలపగివాడు	14
జోతి	72	తండ్రి	30	తమ్మలు	89
ట.		తక్కువ	61	తరకసము	75
టకటాంకు	36	తగరు	81	తరము	77
టక్కురి	36	తగిలెను	46	తరిగట్టుదా	5
టక్కు	59	తగుల్పుడెను	46	తరిగించి	66
టక్కులాడు	36	తగు	61	తర్వాతి	62
టా.		తగ్గెను	60	తటిమెను	62
టాటోటు	36	తటి	43	తఱచు	69
టె		తట్టువ	80	తలకట్టు	75
టెంకాయచెట్టు	68	తడబడెను	58	తలపాల	42
టెంకాయప్రూను	68	తడవులనిడుపడెను	22	తలవాడె	69
టెంకి	67	తడవెను	57	తల...పి...లెనుక	9
టెక్కుము	71	తడసెను	58	తలరు	69
తవలి	59	తత్తడి	80	తలిరుబో	34
తవలికాడు	36	తద్ద	60	తల్లి	30
త.		తద్దయు	60	తల్లితల్లి	9
తగ్గు	63	తనరినది	52	తళియ	43
		తనర్పు	77	తవిలెను	46

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
తా		తీ		తెక్కలికాడు	30
తాచెను	58	తీగ	69	తెగటాచ్చును	55
తాటిపడు, నాడు	23	తీగబోడి	34	తెప్ప	75
తాటిని డెమునానిచ్చి	25	తీగె	69, 79	తెమ్మెర	20
తాని	68	తీవ	69	తెరువాటుకాడు	35
తాడు		తీవంచ	48	తెఱగఁటియన్నులు	27
తాత	8, 9, 23	తీవయ	69	తెఱనోటిమెకము	79
తాప	75	తీనె	69	తెఱవ	34
తామ	60	తు.		తెలి	71
తాఱుగాఱునెయ్యెను	58	తుంటవిలుకాడు	12	తెలిదమ్మి...రాయడు	7
తాలిమి	59	తుంటుము	62	తెలిపిట్ట	84
తాలెను	62	తుద	69	తెలుపు	71
తాలి	59	తునిమెను	51	తెలె	43
తాలిక		తునియ	78	తెల్ల	71
తావి	76	తునుక		తెలడాలుమెకము	79
తావు	67	తుమ్మెద	84	తెల్లనిమెదంట	23
తావులు	68	తుఱుము	39	తెల్లయెను...దొంగ	17
తాళ్లు	89	తులువ	36	తే.	
తే.		తూ.		తేటి	84
తీగ	48	తూకొనెను	55	తేగము	45
తీట్ట	78	తూపు	75	తేజీ	80
తీనియె	43	తూరెను	58	తేప	75
తీన్నెయ్యె	52	తూర్పునొండ	66	తేరు	75
తీన్నె	74	తూర్పుమాగాణ		తొ	
తప్ప	66	మేలెడు...గాడు	17	తొగ	60
తీమ్మనెనది	52	తూర్పు...లావ	23	తొగరు	72
తీయ్యమాను	69	తే.		తొగరుముక్కు	
తీయ్యవిలుకాడు	12	తేంకాయమాను	68	పులుగు	85
తీరుగ	55	తేంకి	67	తొడవు	76
				తొడుకు	82

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
తొత్తు	31	త్ర		దిట్టము	53
తొత్తులి	34	త్రాగుట	43	నినును	77
తొఱ	69	త్రావుట		దివి	24
తొఱట		త్రొప్పెను		దు.	
తొఱ	82	త్రుంచెను	50	దుంతె	83
తొఱుపట్టు		ద.		దుక్కె వాలుదాల్చు	23
తొలగెను	49	దంట	37, 47, 90	దుగ	47
తొలి, తొల్లి	61, 69, 90	దండ	93	దుగ బొట్ట... నేల్చు	17
తొలుకరికల్లుపులుగు	84	దండము	43	దుత్తూరిము	59
తొలుగట్టు	66	దండలు	76	దున్న	83
తొలుచుచువులు	28	దండు	62	దుప్పటము	75
తొలుత	61	దక్కిణంపుసామి	18	దుప్పి	83
తొలుపలుకులు	28	దగ	45	దురము	50
తొలుమినుకులు		దగ్గ	63	దువ్వలువ	42
తొవ	60	దచ్చి	48	దూ.	
తొవగు	72	దచ్చికడలు	24	దూడ	82
తొవలరాయిడు కాడు	15	దట్టము	69	దూప	45
తొ		దప్పి	45	దూ.	
తొబుట్టు	30	దబ్బ	54	దూ.	
తొబుట్టువు		దరి	74	దే.	54
తొబుట్టుగు		దవ	69	దేవశంబు	22
తొడబుట్టు		దశము	62	దేవశ్శు	22
తొడబుట్టువు		దా.		దొ.	
తొడబుట్టుగు	30	దాచె	62	దొంగ	32
తొడికోడిలు		దాపు	63	దొడ్డు	85
తొడ్పాటు	51	దిగ్గజ్జ	56	దొస	75
తొరమైనది	52	దిట్టము	53	దొగ	29, 77, 93
తొలుదాల్చు	4	దిట్ట	61	దొగకోలుసన్నాసి	35
తొలెను	62			దొరసె	45

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
దోసఁగు	54	నపు } నవ్వు }	45	నిడుపఁడు	86
దో.		నా.		నిడుపు	77
దోయి	47	నాటఁగోతె		నిష్పచ్చిరము	53
దోరుసు	51	నాటఁబట్టి		నిమ్మ శము	59
దోసకా	36	నాటినుండి	49	నిల్వెను	63
న		నాటినుత		నినువు	37, 69
నంజుడు	87	నాడుమొదలు		నీ.	
నఁజే	73	నాగనానులు	34, 97	నీటితాత	20
నగచు }		నాణెమైది	52	నీరుపాప	18
నగు }	45	నాతి	34	నీరువట్టు	45
నట్టు	67	నాని	43	నీలెను	51
నటువపులుఁగు	84	నాయన	3	నీళ్ళరాయఁడు	19
నడుము	40, 98	నాలవనాఁడు	29	ను.	
ననుపుకాఁడు	33	నాలిబూతము	36	నుగ్గాడెను	50
నమలెను	43	నాల్గు	48	నుదురు	39
నమ్మి	84	ని.		నును...మేటి	5
నలికము	60	నింగి	24	నులుమునేసెను	50
నలు	45	నిక్కపుజగ...కాడు	7	నులిగొమ్ములమెకము	81
నలుగదలు	24	నిక్కము	54	నూ.	
నలుపు	72	నిక్కువము }		నూఱుంచు...జోడు	17
నలుమొ...వేల్పు }	7	నిక్కువీను...రొతు	17	నె	
నలువ		నిగ్గు	73	నెచ్చెలి	35
నలువపడఁతి	9	నిచ్చ	57	నెత్తురు	37
నలునెనెవి	52	నిచ్చలు	57	నెన్నుదుకు	39
నల్ల	71, 87, 93	నిచ్చెన	75	నెన్నొసలు	39
నల్లద్రావువాఁడు	19	నిజము	54	నెపము	57
నల్లవలువతొల్పు	23	నిడివి }	77	నెప్పటి	55
నల్వతేజీలు	84	నిడుద }		నెమకెను	75
నవలా	34				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	
నెమలి	}	84	పన్నులు	60	పండెను	44
నెమిలి			పక్కిడాలు తేలు	6	పయిడి	76
నెమ్మది	59	పక్కిడాల్నే... బిడ్డలు	7	పయ్యెడ	20	
నెమ్మి	59-84-90	పగ	50	పరంగిని	52	
నెఱకలు	89	పడగ	70	పరిగిమి	62	
నెఱులు	89	పగలు	27	పరిమా న్నచు	52	
నెల	14-94	పచ్చ	72	పరువము	38	
నెలఁతి	34	పచ్చగుతాలవజీరుడు	15	పరుం డెను	46	
నెలఁతుక	34	పచ్చడము	86	పఱచెను	49-95	
నెలవు	67	పచ్చతెక్కలపుల్లి	85	పఱపు	44-77-90	
నెవ్వ	58	పచ్చవియ్యండు	12	పలికెను	47	
నే.		పచ్చవియ్యినితండ్రి	5	పలుకు	94	
నేర్పరి	41	పచ్చవియ్యినితల్లి	19	పలుకులవెలఁది	9	
నేల	74	పజ్జ	63	పలుకులవెలఁదిమొగిలించు	7	
నేస్తకాండ	35	పట్టి	37	పలుగొమ్ము మొకము	80	
నేస్తము	35	పట్టువడియెను	46	పలు	40	
నొ.		పడఁతి	34	పలుచుఱు	}	55
నొడి నెను	47	పడగ	71	పలుమాటలు		
నొసలు	39	పడగ దారు	86	పలు	36	
నొ.		పడమటికొండ	66	పల్లెయిలు	84	
నోరు	10	పడమటినొ	19	పల్లెయిలు	66	
పంటకైరులయొకి	10	పడుచునాండ	37	పల్లె	40	
మీఁడు	14	పడుపుఁజెప్పి	33	పల్లె	67	
పంటవలఁటి	74	పదపడి	61	పవలు	27	
పండెను	44	పరివేసములసామి	5	పవలు సేయు వేలుపు	15	
పండెండు	48	పరువులు	82	పవ్వళించెను	44	
పంద	61	పనిచెను	60	పహము	82	
పంపెను	61	పనిచెఱుపునొ	10	పసమనాయ	72	
పక్కి	83	పనిపెను	60	పసాడము	42	
		పనివి నెను	40			

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పశుపద్యెను	45	పావురాలు	85	పునుక కంచము	} 65
పసి	82	పానెక్ పి.	46	వానివిల్లు	
పసిడి	78	పిండు	62	పునుక తాలు	
పసిడికంటి	86	పిట్ట	83	పుష్పము	68
పసిడిపుట్టముగాల్పు	5	పిదపక్	61	పురివిచ్చెను	46
పసిదిండి	79	పిన్ననైనది	52	పురుడు	77
పసు	82	పిన్నవాడు	37	పురియ	42
పసుపుచాయ	72	పిమ్మటక్	61	పుత్ర	42
పసులపోలిగాడు	85	పిఱికి	61	పులి	79
పల్లెరము	43	పిసాళి	36	పులు	71
పా		పిక్కారి	10	పులుగు	83
పాన్పు	44	పీ.		పులుగుత తడిరాడు	5
పాప	37	పీచమడచెను	50	పులుగులవార	23
పాపజందెములమేటి	10	పు.		పుపు	69
పాపతొడ... వేల్పు	22	పుంజుదాల్పు	11	పువ్వు	69
పాము	86	పుంజె	73	పూ.	
పాములవేటకాడు	23	పుచ్చెను	60	పూ	69
పాయము	38	పుట్టకూడుతిండిపోతు	80	పూసెను	63
పాఱుడు	29	పుట్టపెట్టె పట్టు	87	పూబోడి	34
పాఱుతపసి... కోడి	17	పుట్టము	82	పూరి	71
పాఱుపోడు	61	పుడమి	73	పె	
పాఱును	49	పుడమి తాలుపు	22	పెండ్లాము	31
పాలకడలి	73	పుడమి కేడు	29	పెందొడ	40
పాలకడలి యల్లుడు	6	పుడమి వేల్పు	29	పెక్కు మాఱులు	55
పాలవెల్లి	73	పుడుగు	45	పెచ్చు	60
పాలసుడు	36	పుడుకుదొడుకు	26	పెటి	} 77
పాలు	78-91	పుత్తిడి	78	పెట్టియ	
పాలునీరు... పులుగు	84	పుత్తడిగుబ్బలి	65	పెట్టె	
పాల్కడలిపట్టి	14	పునుక	42	పెట్టుడు	45
పావురము	85			పెడచెయ్యి	41

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పెతరులసామి	18	పొత్తముముత్తొ	9	ప్రాగ	15
పెదవి	40	పొది	75	ప్రాద్దు:కొమరుడు	18
పెద్ది	32	పొనరినది	52	ప్రాద్దు:బోడుకోడె	14
పెద్దకడుపువేల్పు	10	పొన్న	73	ప్రాగు	78
పెద్దనిదురవోయెను	51	పొమ్మటనియె	60	ప్రాచెను	51
పెద్దయె	60	పొల	84	ప్రాడ	37, 32
పెనుకువ	50	పొలఁతి	34	ప్రాయాలు	34
పెనుబాప...రాతు	11	పొలఁతుక	34	ప్రావు	78
పెనుమినుకులు	28	పొల్లి	34	ప్రాస	67
పెరవాడు	57	పొలము	73	బంగరు	78
పెల్లాటకఁజే	36	పొలసు	87	బంగారు	78
పేదఱికము	53	పొలసుతిండిపోతు	19	బంటు	51
పేరంటాలు	31	పో.	51	బంతి	93
పేరు	76, 91	పోట	50	బందిపోటు	39
పై.		పోట్లాట	98	బందువులు	57
పైడి	78	పోతు	18	బకదార్లు	86
పైదలి	34	పోతుజక్కి...రాతు	47	బక్కవారిలపెను	20
పైరు	71	పోయెను	16	బట్ట	26
పొందు	35	పోరనీతడు...దారి	50	బట్టిట్టుకాడు	85
పొందెను	45	పోరు	62	బడలిక	59
పొక్కిలి	42	పోగొగిరపు...తండ్రీ	57	బత్తలిక	75
పొగడెను	56	పొ.	38	బద్ద	54
పొట్ట	41	ప్ర.	15	బమ్మ	5
పొట్టి	37	ప్రకృతి	8	బమ్మదేవరతండ్రీ	34
పొట్టితమ్ము...వేల్పు	17	ప్రన్ననివాడు	28	బయలు	83
పొట్టెలు	81	ప్రాఁజదువులపెట్టియ	29	బలము	29
పొడలమొకము	83	ప్రాఁజదువులు	80	బలము	80
పొడుపుగుబ్బలి	66	ప్రాబలుకులు			
		ప్రామినుకులు			

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
బల్వాపటేడు	23	బూరుగు	91	మంచెను	51
బల్ రొక్క మెకి		బె		మందలు	82
మీడు	21	బెడఁద	54	మందసము	77
బవరము	50	బెర నెఱ	45	మగఁటిమి	53
బవంతము	59	బే		మగతసము	53
బసవఁడు	82	బేరజము	36	మగిడించెను	62
బసాపడియెను	43	బేరులు	62-29	మగుడఱ	55
బా		బేసికంటి వేల్పు	4	మగువ	44
బాగు	51	బేల	31	మచ్చెకంటి	33
బాగై నది	52	బో		మచ్చరము	50
బానిసె	31	బొంకు	54	మచ్చులు	77
బాపడు	29	బొంద	74	మడఁతి	34
బాబ	80	బొందశము	75	మడి	78
బాము	90	బొక్క	74	మడికాడు	36
బార	48	బొజుగు	33	మడిపెను	51
బారు	62	బొజ్జ	41	మడిసెను	51
బాస	97	బొట్టె	37	మడుగు	} 78
బాసట	51	బొడ్డు	42	మడువు	
బిగువు	53	బొబ్బ మెకము	79	మది	41
బిడ	37	బొటియ	74	మనికిపట్టు	67
బిత్తరిజింకతాల్పు	14	బొట్ట	41	మనిపెను	51
బిదెను	51	బో		మనెడు... వ్రాయు	
బిరుదు	94-51	బో		దేవర	7
బు		బోగముచాన	33	మన్ని గొనియెను	51
బుడుత	37	బోటి	34	మన్ను	74
బుడుత నెలతాల్పు	4	బోడ	29	మబ్బు	28
బుఱద	74	బోసము	42	మబ్బువిప్పు	20
బువి	74	బ్రతికించెను	51	మరలించెను	63
బువ్వ	42	మ		మరుఁడు	13
బూ		మంచుఁగొండ	65	మరునయ్య తేజి	23
బూఁచులయెకిమీడు	4				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మర్లల	55	మిక్కిలి	60	మగుడ	31
మఱి	55	మిక్కిలికంటిదేన	4	మచ్చ	35
మఱుగు, మఱువు	71	మిగులక	60	మడికాయలు	39
మల	66	మిట్ట	74	గుడియవినుపు	35
మాసము	53	మిత్తిగం	3	ముద్దు	31
మా.		మిద్దలు	77	ముత్రోవ నిమ్మ	25
మాటు	71	మిను	24	మునియ	} 32
మాడుగులు	77	మినుసిగదయ్యము	3	మునుసలి	
మాడువులు	77	మిన్న	24	ముద్దగాలు	31
మాదిరి	77	మిన్నవాచ	25	ముద్దయ	34
మాద్రె	77	మిన్నవాచదాము	4	ముద్దలగుచ్చ	34
మానికము	73	మిఱు	74	మునిముచ్చ	35
మానిసి నెక్కెడ		మీ.		మును	61
వాడు	21	మీను మొసలి... మేటి	13	మునుపు	61
మానెనది	62	మీరజెయ్యి	41	మున్నరు	73
మామమామ	11	ము.		మున్ను	61
మామిడి చెట్టు	68	ముంగిలక	} 59	ముప్పదిగూ శంఖు	} 35
మామ్రూసు	68	ముందటక		చనినది	
మావు	80	ముందు	61	ముమ్మనవాదా	54
మావులు	88	ముక్కంటి	3	మురువుగిల	52
మి.		ముక్కంటిగా		మురికి	75
మించు	60	ముద్దుపట్టి	10	ముచ్చన్న మెకిము	60
మించు బోణి	34	ముక్కంటితిప్పపువ్వు	14	ముచ్చోలుపులయ్య	15
మించులు	28	ముక్కంటిపండు...		ముసలి	32
మింటిచూలి	20	తిండిడు	15	ముసలిది	32
మింటి తెరువ	16	ముక్కంటిమల	66	మూ.	
మిండగీడు	33	ముక్కంటిమామ	65	మూక	62
మిండడు	33	ముక్కంటియనుగు		మూగు	36
మిండలకోరి	33	జెలి	21	మూలకొడుమువాం	
మిండలకోరి	37	ముక్కంటివెలసి	8	మూ	29

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మాఁడు	} 48	మేడ	77	మోసు	69
మారు		మేడి	67	మ్రా	
మూల	96	మేను	38	మ్రాచు	69
మూలకేఁడు	19	మేలు	50, 51, 91	మ్రాను	69
మూవ	38	మేలైనది	52	మ్రొ	
మొ.		మొ		మ్రొక్క	44
మొకము	78	మొండికట్ట	35	మ్రొక్కలదేవర	15
మొకములకొలము		మొక్క	69	మ్రొక్క...సామి	10
సామి	79	మొక్కలీఁడు	96	మ్రొ	
మొకములతిండిపోతు	79	మొగడ	60	మ్రొడు	77
మొక్కెను	43	మొగము	42	మ్రొలక	59
మొచ్చెనది	52	మొగులు	28	ర.	
మొట్టు	66	మొగ్గ	60	రంగు	72
మొద	42	మొత్తము	62	రక్కనుఁడు	19
మొత్తుకు	42	మొత్తేను	58	రతనము	73
మొత్తి	44	మొదపులు	82	రవణము	76
మొయి	38	మొద్దు	77	రా	
మొఱక	74	మొసగాఁడు	51	రాచిల్కు...	
మొఱుంగు	73	మొయిలు	28	రాయకొత్తు	12
మొఱుపులు	28	మొయిలుదారి	24	రాణి	31
మొసవెను	43	మొలక	69	రాతిరి	27
మొసఁగెను	43	మో		రి.	
మొ.		మొక	69	రిక్కలు	27
మొడి	68, 97	మొచెను	62	రూ.	
మే	38	మొదెను	58	రూపరి	38
మేటి	70	మొటు	77	రె.	
మేటి...సామి	19	మొను	} 40	రెంట	41
మేటిపాములమేఁత	20	మొర		రెండాలు...మగడు	11
మేలుబంతి	75	మొరలెలుపుమొకము	80		
మేలు	60	మొవి	40, 92		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చెండు	48	చొమ్మ	49	వ.	
చెట్టి	47	ల.		వంకరతొండంబు	
చే. చే.	27	లంజె	33	వాడు	10
చేద్రమ్మటేడు	19	లంజెకాడు	33	వంగడము	54
చేయి	27	లగ్గు	51	వంగసము	54
చేయెండ	27	లచ్చి	9, 53	వంటకము	42
చేతేడు	14	లచ్చికోమరుడు	13	వక్తలాపము	74
చేపెల్లు	14	లచ్చిమగడు	5	వక్తానించెను	37
చేపెల్లుజోడు	15	లా.		వచ్చెను	49
చో.		లాంగ	74	వడకుగుబ్బలి	65
చొక్కము	76	లాతివాడు	59	వడచెక్కేళిక	21
చొద	45	లావు	88	వడముడి	23
చో.		లి.		వడిగ్గ	36
చో	54	లిబ్బిపడతి	9	వడిగలవాడు	51, 98
చోసెను	57, 96	లె.		వడిగలబింక ... రాతు	20
చొ.		లెస్స	51	వడుగు	29
అంకులాడి	32	లెస్సెనది	52	వడరు	68
చొ		లే.		వడలెను	58
చొ		లే.		వన్నియ	
చొ	66	లేగ	82	వన్నె	72
చొగ	31	లేడి	81	వన్నెరాడు	38
చొయి	66	లేమ	34	వరపుడు	31
చొ.		లేమి		వలంతి	37
		లేమిడి		వలచెను	95
చొక్కలు	83	లొ		వలపు	50, 76
చొలుమాలు	15	లొచ్చు	61	వలమురి	27
చొడు	29	లొట్టిపిట్ట	81	వలమురితొల్పు	5
చొయు...వాడు	6	లొట్ట		వలరాజు	13
చొంపి	74	లొచ్చెయ్య	41	వలరాజుసూడు	4
చొప్పెను	62	లొచ్చెయ్య	46	వలదిబ్బ	65

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
వలిమలల్లుడు	4	విన్ను	24	వెడగు	37
వలువ	42	విప్పు	77	వెడద	77
వల్లడికాడు	35	విరి	69	వెడదమోముమెకము	79
వల్లెత్రాడుదాల్పు	19	విరివి	77	వెడలుపు	77
వెల్లడికాడు	39	విల్లు	75	వెడలెను	56
వా.		విలుస	54	వెడవిల్లుడు	12
వాక్రుచ్చెను	47	వివ్వచ్చుడు	24	వెడు	59
వాడిమగడు	51	విసదారి	86	వెత	54
వాతెర	40	విసపుమేరెర	4	వెడకెను	57
వాపోయెను	44	వీ.		వెనకయ్య	11
వామి	78	వీచు	42	వెనకయ్య...వాడు	11
వాయి	40	వీడియము	53	వెనుకచూపులమెకం	80
వారువము	80	వీడు	67	వెనుకక	61
వాలుగంటి	34	వీడెంబు	53	వెనుకమేను	42
వాపురము	80	వీడెను	58	వెన్నదొంగ	23
వాసి	60	వీడ్యము	53	వెన్నదొంగయన్న	23
వి.		వీడ్యదెను	58	వెన్నునడుగుపాప	25
వింతవాడు	57	వీను	39	వెన్ను	42
విందులు	57	వీనులకంటి	87	వెన్నుడు	5
విచ్చేసెను	49,95	వీటిండి	37	వెన్నునివలకన్ను	15
విడిచెను	58	వె.		వెన్ను పానుపు	22
విడిముడి	76	వెంగలి	37	వెన్నెల	72
విడిముడిగలవేలుపు		వెండి	93	వెన్నెలకేడు	14
జెలి	22	వెండికొండ	66	వెరవరి	37
విడెము	53	వెండియక	55	వెఱు	59
వినిచెను	47	వెండ్రుకలు	39	వెఱుపు	59
విను	24	వెంబరవిత్తు	37	వెఱి	37
వినుచూలి	20	వెక్కునమయ్యెక	60	వెఱిసీళ్ళమేలువాడు	23
వి నెను	47	వెగ్గలమయ్యెక		వెల	54
విన్నాణమైనది	52	వెచ్చకాడు	33	వెలది	34

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
వెలందుక	34	వేదురు	37	సంద్రము	73
వెలయాలు	33	వేనలి	39	సకినాలపులుగు	86
వెలలెను	56	వేమాలు	55	సగము	61
వెలి	90	వేయించుల కైదువు	26	సమలె	} 60
వేటిడి	37	వేయిచేతుల తేడు	15	సగ్గెలు	
వెలిచవు బగనినది	32	వేలుపడెను	46	సతి	50
వెలిచెను	52	వేలుపుకొండ	65	సదమన యివేసెను	50
వెలితి	61	వేలుపుగమికాడు	11	సద్దు	44
వెలిదిప్పు	66	వేలుపులగిడ్డి	26	సన్నము	60
వెలిమొదవు	26	వేలుపులగొరు	25	సప్తము	86
వెలియాలపోతురాకు	4	వేలుపులత్రోవ	24	సమసెను	51
వెలుగు	88	వేలుపులబువ్వ	14	సంగ	56
వెలుగులయెకిమీడు	15	వేలుపులతేనిదళ		సంగులు	76
వెలుగు	85	వాయి	11	సంగ	63
వెలువడియెను	56	వేలుపుల...మగడు	11	సంగ	77, 93
వెల్ల	71	వేలుపులు	23	సదులు	76
వెల్లగుట్టము	25	వేల్పుమచ్చకంటులు	27	సవతు	77
వెల్లమ్రాసు	26	వేల్పుజేట్టు	26	సదము	61
వెల్లయెనుగు	25	వేల్పుచేరు	25	ససి	71
వెల్లాటకత్తె	33	వేల్పుపెద్ద	7	సస్సెము.	71
వేళ్ళను	49-56	వేల్పువొక్కజే	25	సా.	
వెసన్	56	వేల్పుబారిసె	33	సాకెను	51
వే		వేసడము	86	సాటి	77
వేంచేసెను	49-95	వేళము	56	సాపడెను	43
వేగ	55	వేటిడి	40	సామి	29
వేగిరము	56	వ్రక్క	78	సామిసామేనుభవకొన్న	
వేడివెలుంగు	} 15	వ్రేతలమేలువాడు	6	చాన	9
వేడివేలుపు		సంగడి	63	సాము	61
వేడుకకాడు	33	సంగడేడు	35	సా	55
వేడ్క-కల్లె	33	సంగతి	35	సామము	80

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
సి.		సె.		సోమాశిపెట్టుజెట్టు	17
సింగము	77	సెజ్జ	44	సుక్ష్మము	60
సింగణి	75	సే.		హ.	
సింగగమైనది	52	సేద	59	హజ్జ	42
సిగ్గు	43	సె.		హత్తెక్	45
సిడెము	71	సె.		హరివాణము	43
సిబ్బితి	43	సెకము	60	హళది	71
సిరి	9, 53	సెదోడు	30	హ.	
సిసువు	37	సో.		హళుక్కి	54
సీ.		సొంపయినది	52	హే.	
సీద్రంపుఁజెద	22	సొగనుకాఁడు	38	హేచ్చ	
సూ.		సొగసైచది	53	హళా.	
సుడిగొట్ట	20	సొమ్ము	76	హళాన్న	78
సుద	69	సొరకాయ	68		
సుగటివీవుఁబుట్టు	20	సో.			
సూ.		సోకుదయ్యము	28		
సూడు	30	సోకుమాకలగొంగ	5		
		సోకుమాకలఁజేడు	19		

శ్రీ రస్తు.

ఆంధ్ర నామ శేషముందలి

అకారాది శబ్దానుక్రమణిక.

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అ		అఱ	107	ఇరులు	106
అంతిటన్	112	అఱవఱలు	117	ఇవము	114
అంతన్	112	అఱిముఱి	119	ఇవిన్	122
అంతవట్టు	124	అలజడి	102	ఈ	
అంతిపురము	118	అలమట	102	ఈడఁ బోక	103
అక్కటికము	116	అలమెను	112	ఈడు	125
అగపడకపోయెను	105	అలిగెను	115	ఈరము	110
అచ్చెరువు	102	అలుకు	106	ఈలువు	118
అజ్ఞ	100	అవుడు	113	ఉ	
అడరు	102	ఆ		ఉంపువ	116
అడవి	114	ఆము	106	ఉక్క	119
అడుగంటెను	122	ఆయములు	115	ఉక్కివము	106
అదను	100	ఆఱిపోయెను	104	ఉగ్రాణము	116
అనుగు	101	ఆరతి	113	ఉడిగెను	114
అనుమానము	109	ఆరేకులు	113	ఉడిపోయెను	104
అనువులు	115	ఆఱితేటెను	110	ఉడుకు	119
అప్పళించెను	104	ఆరుమూడయ్యె	102	ఉడుగర	123
అబ్బరము	101	ఆవి	119	ఉత్తలపాటు	102
అబ్బెసమొనర్చెను	103	ఇ		ఉరిది	118
అబ్రము	101	ఇంకె	122	ఉదవడి	118
అయిదుపది నేనె	103	ఇంచు	113	ఉద్దవిడి	118
అరదము	109	ఇంపు	101	ఉష్పసంద్రము	121
ఆరి	106	ఇట్టివారె	124	ఉబ్బ	119
అరిది	102	ఇమ్మడ	104	ఉమ్మలిక	102
అర్చిలి	101	ఇయ్యకొనెను	110		

పదము	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ఉమ్మలికము	102	ఒండ్రికడు	124	కడిమి	104
ఉరలెను	110	ఒక్కపెట్టు	117	కడు	119
ఉరవడి	118	ఒగి	104	కదిసెను	105
ఉఱుడు	100	ఒచ్చెము	117	కనలెను	115
ఉల్లము	110	ఒడంబడెను	110	కనికరము	116
ఉప్పెత్తుగ	117	ఒడిగట్టెను	105	కనుమొఱగెను	121
ఉ.		ఒడ్డు	107	కనుమొడ్చెను	120
ఉడిగము	123	ఒకపెను	112	కనువిచ్చెను	120
ఉడెను	110	ఒనఁగూర్చెను	101	కన్న	117, 126
ఉడ్చెను	120	ఒనరించెను	167	కప్పము	106
ఉరక	124	ఒప్పెను	110	కరము	118
ఉరట	123	ఓ		కఱక	113
ఎ		ఓజ	104	కఱచెను	103
ఎంతేని	118	ఓముట	123	కఱవలు	117
ఎక్కటి	124	ఓరిమి	119	కవిసెను	105
ఎట్టచేలకు	115, 111	ఓర్పుట	119	కనటు	105
ఎడ	123	ఓలమాసగొనక	103	కసిమసంగెను	110
ఎడె	118	ఓలి	104, 116	కనుగందెను	108
ఎత్తికోలు	110	ఓహటించెను	103	కఱ్ఱము	113
ఎడ	123	ఔ		కా	
ఎరగలి	106	ఔడు	113	కాఁగు	106
ఎల	107	క		కాఁచువడియములు	117
ఎలమి	119	కంటబడదయ్యెను	105	కాన	114
ఏ	121	కచ్చుచ్చువుయ్యెను	102	కానివాఁడు	124
ఏడైఱ	113	కడఁగెను	105	కారు	110
ఏమటించె		కడమ	104	కాలరులు	109
ఏఱు		కడముట్టుట	106	కాలుద్రొక్కెను	105
ఒ		కడవ	106	కాలువ	121
ఒంటరి	108	కడిది	108	కాల్వ	121
				కావించెను	107

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కె.		కో		గుబ్బలు	120
కిని సెను	115	కోన	109	గొ	
క్రి.		కోపగించెను	115	గొండ్లి	107
కీడు	107	కోరు	113	గో	
కీలు	117	కోలుపుచ్చె	114	గోడు	103
కీక్కులి పెను	110	కోల్లుచేసె	103	గొ	
కు.		కోల్పుచ్చె	114	గ్ర	
కుందు	102	క్ర		గ్రుక్కకొనియె	116
కుడియెడనులు	106	క్రిక్కిటిసె	122	చ	
కునికెను	120	క్రమమైన	101	చక్కి	115
కూ.		గ		చన్నులు	120
కూర్కాను	120	గండు	104	చఱచె	104
కూర్మి	101	గట్టి	118	చా	
కూలిచెను	119	గడిదేటెను	110	చాల	119
		గరువము	108	చాలించెను	114
కై		గా		చి	
కెళవు	111	గాటము	110	చించె	121
క్రై		గాణ	123	చించుము	123
క్రైరవళ్ళు	117	గాదిలి	101	చిట్ల	118
క్రైసేత	112	గారాము	101	చిట్లకము	123
కొ		గి		చిద్రుపలు	117
కొండికవాడు.	116	గిటికొనెను	122	చిన్నవోయె	108
కొందలము	102	గి		చిలుప	118
కొదవ	104	గీటుణచెను	119	చిలుము	105
కొనసాగెను	100	గు		చీ	
కొఱ	104	గుడె	114	చీడటి	108
కొఱత	104	గుడెతల్పుకీటి	119	చీడటిపప్పు	105
కొల	106	గునిచె	119	చీడువాలు	108

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చు.		జాలు	121	తాలిమి	119
చుట్టుకొనెను	122	జు.		తాల్మి	119
చుటుచు	113	జుణింగె	108	తాళుకొంట	119
చెండు చె.	117	జున్న	114	తిండికాడు	122
చెంచెను	112	జూ.		తిండిపోతు	122
చెక్కె	110	జూదము	116	తిండిడు	122
చెడియె	102	డాసె డ.	108	తిరిగె	101
చెయ్యము	117	దులిచెను	120	తిరువుట	118
చెయ్యి	117	డెండము	110	తుమురు	111
చెరలాడె	101	త.		తురిమె	111
చెరిపె	110	తక్కినవాడు	124	తులుమయ్యె	120
చెఱకు	114	తక్కువ	104	తెగ	111
చెఱకుపాలు	114	తడవు	110	తెగువ	118
చెలకెగె	106	తద్దయ	118	తెన్ను	102
చే.		తిమట	123	తెరువు	102
చేకూర్చును	101	తిమ్మి	126	తేనియ	114
చేటు	107	తఱసె	113	తేరు	109
చేరువయ్యె	108	తరువాతక	112	తొట్టి	124
చేసె	107	తఱటు	123	తొడ్డెగె	105
చో.		తఱి	100	తొలగించె	119
చోటు	115	తఱులు	123	తొలగెను	111
చౌ.		తలకొని	118	తొలుదీవి	111
చౌటిమున్నీరు	121	తలారులు	113	తొడియల్లుడు	114
జ.		తా.		తొయను	101
జంకు	106	తామరంబుయ్యె	100	తొరము	108
జగిలెడు	114	తారస్థై	108	తొమ్మిది	101
జడి	116	తారెచెను	111	త్రుళ్ళు	106
జాతె	110	తాగ్కాణము	118	త్రోచె	126
				త్రోపె	102

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
దండ ద.	126	నా.		నే.	
దండు	109	నాడు	125	నేలఁగలిసెను	119
దండెత్తి	103	నాఁడు		నేరేడుచీవి	111
దక్కొనియె	112	ని.		పంటి ప.	106
దప్పు	111	నిండె	122	పగతురు	122
దళవాయి	109	నిటపంట	118	పగలు	122
దళమెత్తె	103	నిదురించె	120	పగవాండ్రు	122
దళము	109	నివ్వాలి	113	పంచబంగళమయ్యె	105
దా.		నుగ్గు ను.	111	పడవాలు	109
దారి	102	నుగ్గయ్యె	120	పదపడి	118
దాడిచేసెను	103	నులునుయ్యె	120	పనఁటి	106
దాసె	107	నులుము	111	పనివడి	118
ది.		నులిగొనె	123	పయ్యెద	117
దిగులు	106	నె.		పర	109
దిట్టబడియె	110	నెక్కొనియె	112	పరువడి	118
దినుగు	111	నెంజలి	102	పరుమయ్యె	119
దీ.		నెగడె	100	పలుపురు	124
దీవనపాళులు	112	నెగులు	102	పల్లఱపులు	112
దు.		నెట్టన	118	పా.	
దుడు	114	నెట్టుకొనెను	106	పాగా	107
దే.		నెత్తము	116	పాచికలు	117
దేవరి	115	నెనరు	101	పానకము	114
దొ.		నెమ్మి	101-126	పాపె	123
దొన	125	నెయ్యము	101	పార్వతైకాఁడు	115
దొరసాని	115	నెయ్యపుటలుక	120	పాలిండ్లు	120
న.		నెఱకలు	115	పాలు	113
నలి	111	నెఱి	118	పాలుపడె	105
		నెలకొనియెను	112	పాసెను	111

అకారాది శబ్దానుక్రమణిక.

155

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పి.		పే.		బాట	102
పిండియయ్యె	120	పేర్చి	101	బాసము	118
పిన్నవాడు	116	పై.		బాళి	118
పిమ్మట	102	పైఁట	117	బిట్టు	118
పిమ్మటన్	112	పైపెచ్చు	104	బీతు	106
పిఱుతివీయక	103	పా.		బీరము	104
పిఱుడు	115	పొగరు	106	బీరువోయె	104
పిలువమాన్చె	119	పొడి	111	బుసివోయె	102
పు.		పొదరిల్లు	110	బె.	
పుయిలోడె	109	పొరిపొరి	119	బెగడు	106
పురికొలిపె	111	పొలయలుక	120	బెడిసెను	102
పుటివిచ్చె	122	పొలివోయె	104	బేసి	112
పులు	105	పో.		బొక్కసము	116
పె.		పోకాన్చె	114	బొమిడికము	123
పెంపునెంచె	100	పోట్లాగె	103	బ్రుంగె	116
పెకలించె	121	పోతరము	106	మ.	
పెక్కంగ్రుడు	124	ప్ర.		మంచు	114
పెచ్చుపెరిగె	122	ప్రబలె	100	మండ	127
పెడ	115	ప్రల్లదములు	112	మంతనము	118
పెద్దనిద్దుర జెందించె	119	ప్రిదిలె	110	మంద	109
పెద్దయు	118	ప్రేరేచెను	111	మక్కువ	101
పెనఁగొనె	122	ప్రేముడి	101	మగఁటిమి	104
పెరిగె	100	బంతి	117	మడి	125
పెఱవాడు	124	బంటు	108	మణివకాడు	115
పెఱికె	121	బన్నము	117	మణివము	118
పెలుచు	119	బలిసెన్	100	మది	110
పెల్లగించె	121	బట్టె	121	మబ్బలు	121
పెల్లు	118	బలువిడి	118	మసలె	101

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మా		మొనకాఁడు	109	వలసె	117
మాగాని	118	మొనసె	103, 119	వలపలనాపలపం	106
మాఱట	104	మొయిలు	121	వలఁగ	118
మారుకొనియె	103	మొఱువవోయె	113	వాఁడ	113
మార్తె	122	మోసల	116	వాఁగు	109
మిగుల	119	మోహము	107	వాగ	113
మిత్తి	123	మోహించె	103	వాఁడి	113
మిన్నక	124	మ్రొంగెను	116	వారె	108
మీఁకొను	122	ర.		వాన	116
ము		రెంటు	107	వాఁకి	119
ముక్తాకలుచేకొను	110	రజ్జులు	112	వారి	119
ముదురు	113	రాణి	115	వాని	119
ముగ్గు	101	రిచ్చివోయె	104	నీ.	
మునింగి	116	రూపుమాపె	119	ఓన్నున్నయ్యె	105
మునిమాపు	116	శేక	100	విచ్చె	110
మరిచము	108	ల		విలగించుము	106
మెకము		లలి	119	విడుచు	115
మొగము	111, 122	లాఁతివాఁడు	124	విడుచుట	115
మెట్ట	123	తెరికి	105	విడ	110
మెలికొనెను	122	పంక	115	విన్నవోయె	108
మేల్కొనె	120	పం	102	విన్ననను	118
మైకొనియె	110	పట్టె	122	వీ.	
మొగరాలు	123	వడి	110, 125	వీఁగ	103
మొగుభు	121	వదలించె	120	వీడె	110
మొగ్గము	107	వదలె	110	వీలుపఱచెను	101
మొదలు	123	వనట	102	వీరళవోయె	104
మొద్దువోయె	113	వనస	104	వెట్ట వె.	119
మొన	109, 125	వలకనె	122	వెన్నిచ్చె	103

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పెనుకంజపేసె	108	ప్రక్కల్నిచె	121	నూ.	
పెనుకమందయ్యె	108	ప్రచ్చె	121	నూటి	108
పెనుక	112	స.		సె.	
పెనుక	114	సంజ	116	సెక	119
పెన్ను	125	సంతసము	107	సెగ	119-126
పెఱపు	106	సంనియము	109	సేగి	100
పెలికొల్ల	120	సదలె	110	సేసలు	112
పెలిచిటి	105	సమకూర్చెను	101	సె.	
పెలితి	104	సమకునేయపండెను	100	సెరణ	119
పెఱగు	102	సరిపె	107	సెచుట	119
పెరపు	108	సా.		సా.	
పే.		సాహితము	107	సారిది	104
పేడిమి	119	సి.		హ.	
పేడ్క	107	సిలుగు	102	హజారము	116
పేడుక	107	సు.		హజారము	116
పేనపేలు	124	సుడివోయె	104	హళి	107
పేపులు	104	సుడికొనె	122	హొచ్చిక	107
పేటొకటి	104	సుళువు	108		
పేటొకడు	124				

అష్టాదశ పురాణ సారసంగ్రహము.

నాలుగు భాగములు
భాగము 1-కి రు. 1-0-0

కలియుగములోని జనులు వేదార్థమును తెలిసికొని తరింపజాలరని వ్యాసాది మహర్షులు ఆ వేదార్థమును పురాణ రూపముగా పరిణమింపజేసిరి. అట్టి పురాణములు 18. పురాణములనిన సామాన్యమైనవికావు. చతుర్విధ పురుషార్థ సాధకంబులగు విషయములు బాగుగ దెలియజేయు మహా గ్రంథములు. పురాణవర్తనము - మానవులకు సమస్త ధర్మా ధర్మముల బోధించును - విజ్ఞానమిచ్చును - సంపదలగూర్చును. ఇహమున సౌఖ్యము గూర్చును. మోక్షమునకు మార్గమును జూపును. ఇక మానవునకుగావలసిన దేమున్నది? ఇవియన్నియు సంస్కృతముననుండుటచే ఇహపర సాధనమగునాపురాణముల సారము సమస్తజనులకును దెలియునట్లు ఆంధ్రమున వ్రాయించి, బహుశ్రమకొర్చి ప్రకటించితిమి. స్త్రీబాలురు సైతము దెలిసికొన జాలునంతటి సులభమైనది లిలో ఈ గ్రంథము లలరారుచున్నవి. ప్రజోధ పేటికలనదగు నీ గ్రంథరాజముల మీరు చదివి యందలి మహా విషయంబుల గ్రహించి కృతార్థులగుడు.

ఈ గ్రంథరాజములగూర్చి యనేకులు సదభిప్రాయము లిచ్చియున్నారు. ఆంధ్రదేశమున బ్రతి గృహమున నుండ వలసిన గ్రంథములని తలంపుడు.

వలయువారు:—రామా ఆండ్ కో., ఏలూరు.

సాంబానిఘంటువు.

అవతారిక: కస్తూరిరంగకవి యీ యాంధ్రనిఘంటువును శ్రీ సాంబమూర్తి కంకితముచేయుచు, గ్రంథ రచనాపద్ధతులను దెల్పుచున్నాడు.—

సీ. శ్రీ వెలయంగ జే ♦ శీయముల్ దెనుగులుఁ
దద్భవంబులుఁ గూర్చి ♦ దైవవర్గు
దనరు మానవవర్గు ♦ స్థావరవర్గు తి
ర్యగ్వర్గు ననునాలు ♦ గలవరించి
జల్లు లుంపక వ్యర్థ ♦ శబ్దముల్ రాసీక
కుంటి నడతగాక ♦ కొదుకు లేక
యర్వీజనంబుల ♦ కుపకారసరణిగా
నాంధ్రనామనిఘంటు ♦ వనెడుకృతినిఁ

తే. గవులదయచేతనీకటా ♦ క్షంబువలన
సీసశతకంబుఁ జెప్పెదఁ ♦ జిత్తగింపు
దనుజ సమవర్తి ♦ భక్తహృదయ ♦ దబ్బవర్తి
సకలసురచక్రవర్తి ♦ శ్రీ సాంబమూర్తి.

1

తా. దేవతల కందఱకుఁ జక్రవర్తివి, రాక్షసాంతకుడవు, భక్తులహృదయక మలములందు వసించువాడవునైన యోసాంబమూర్తి కస్తూరిరంగకవి

యను నేను సాంపుగా నాంధ్రభాషయందు అన్యదేశీయపదములు, అంధ్ర
 జ్యేష్ఠపదములు, సంస్కృతభవప్రాకృతభవములు వీనినింగూర్చి దేవర్య, నూ-
 సవర్ణ, స్థావరవర్ణ, తిల్యగ్వర్ణ అను నాలుగు వర్ణములను సవరించుదును,
 మొదలగు పాదపురణపదములను, అర్థహీనములైన పదములను నానీయ-
 స్వయంకాతన్యములేక, ప్రడంబదకుండునట్టి సులభకైలిని నకలునొసకా-
 ముకొఱు “సాంబ నిఘంటువు” అను గ్రంథమును కవులచేయి-
 వలనను, నీకటాక్షము వలనను నూలు నీసపద్యములుగా వ్రాసెను.
 దీనిని జిత్తగింపుము.

—♦ దేవవర్ణ —

సీ. ముక్కంటితొలిపట్టి ♦ మొట్టికాయల మెప్పు
 గొప్పబొజ్జగలాడు ♦ గుజ్జువేల్పు
 గబ్బుచెక్కిళ్ళ మె ♦ కము మోముగలనామి
 కలుగులాయపుఁ జేజి ♦ బలుసిపాయి
 గుంజిళ్ళుపెట్టించు ♦ కొనుమేటి సిల్వారి
 కుడుముదాలుపు పెద్ద ♦ కడుపువేలు
 పొంటిపల్లు దొర ము ♦ క్కంటిపండులమెక్కు
 దేవర చిలువ జం ♦ యముల మేటి

తే. జమిలితల్లులబిడ్డ పె ♦ ద్ద మెయిప్రోడ
 చేటవీనులదణి పని ♦ చెఱుపువాడు
 మొదటివేలుపు నెనకయ్య ♦ పుంజుదారి
 పెద్ద యనఁ దగు గణపతి ♦ పేళ్ళు సాంబ.

టీ. ముక్కంటితొలిపట్టి = బ్రహ్మచరుడుగు శివుని మొదటి కొ-
 నడు, మొట్టికాయలమెప్పు = (భిక్షులు తమ తలలయందు నెసేవి.)

సిడికిటిపోటులకుఁ దలయూచువాఁడు, గొప్ప బొజ్జగలాఁడు = పెద్దకడుపుగలవాఁడు, గుజ్జవేల్పు = పొట్టిదేవుఁడు, గబ్బుచెక్కిళ్ళ మొకము మోముగలసామి = మదగంధముగల గండస్థలములుగల మృగంబుయొక్క (అనఁగా ఏనుగుయొక్క) శిరంబుఁదాల్చినదేవుఁడు, కలుగులాయపుఁడేజీ బలుసి పాయి = బొక్కలాయముగాఁగల వాహనము-అనఁగా ఎలుక వాహనముగాఁగల గొప్పబంటు, గుంజిళ్ళు పెట్టించుకొను మేటి = భక్తుల చేతగుంజిళ్ళు పెట్టించుకొనునట్టి దేవర, పిళ్ళారి, కుడుముదాలుపు = మోదకములు హస్తమందుఁగలవాఁడు, పెద్దకడుపు వేలుపు = లంబోదరుఁడు, ఒంటిపల్లువొర = ఏకదంతుఁడగు దేవుఁడు, ముక్కంటి పండుల మెక్కుదేవర = (ముక్కంటిపండులు = టెంకాయలు) వానినిఁ దినునట్టి వేలుపు, చిలువ శందములమేటి = పాములను యజ్ఞోపవీతముగాఁ దాల్చినదేవుఁడు, జమిలి తల్లులబిడ్డ = గంగా పార్వతులనెడి యిరువురు తల్లులకుఁ గొమరుఁడు, పెద్ద నుయిప్రోడ = గొప్పశరీరమును దాల్చిన దేవుఁడు, చేటవీనులదణి = చేటలవంటి చెవులుగల ప్రభువు, పనిచెఱుపువాఁడు = (తన్ను గొలువనివారి) కార్యములఁ జెఱుచువాఁడు, మొదటివేలుపు = (ఒక్కొక్క కార్యమునందును) మొదట బూజనేయఁబడు దేవుఁడు, వెనకయ్య, పుంజుదారిపెద్ద = కుక్కుటధ్వజుఁడగు కుమారస్వామికి అన్న, ఈ ౨౦ వినాయకుని పేర్లు.

సీ. చౌవంచమోముల ♦ నాహేబు జాళువా

గుబ్బులివిలుకాఁడు ♦ గిబ్బరాతు

జక్కులదొరనేస్తి ♦ జన్నంపుఁబగవాఁడు

పొడలగింటముదాల్పు ♦ పునుకదారి

వినువాళ మోపరి ♦ వెండికొండదునీడు

మినుజుట్టు దేవర ♦ మిత్తిమిత్తి

మంచుమలలుఁడు ♦ మరుగొంగ ముక్కంటి

నెలదారి ముమ్మైన ♦ యలుగుమేటి

తే. విసపుమేతరి తిగప్రోలి ♦ వేటకాడు

కప్పటైదువపెనిమిటి ♦ గాములదొర

వేల్పుదణిగన్నతండు గుజ్జు ♦ వేల్పుతండ్రి

బేసికన్నామి యన నీదు ♦ పేళ్ళు సాంబ.

ప్ర

టీ. చావంచమోములసాహేబు = అయిదు ముఖములుగల ప్రభువు, జాళువాగుబ్బలివిలుకాడు = మేరుపర్వతము విల్లుగాఁగలవాఁడు, గబ్బురాతు = ఎద్దునెక్కి తిరిగెడువాఁడు, జక్కులదొరనేస్తీ = యక్షుల కిధి పతియగు కుబేరునికి స్నేహితుఁడు, జన్నంపులంగనాఁడు = (చక్షుప్రజాపతి యొక్క) యాగమును ధ్వంసము చేసినవాఁడు, పొలంగటము చాల్ప = చుచ్చులుగల జంటనేత వస్త్రమును (వ్యాఘ్రచర్మమును) ధరించువాఁడు, పునకదారి = బ్రహ్మకపాలమును ధరించినవాఁడు, పినుపాఁకిమోపరి = (వినువాక = అకాశమందుబాటునేటు) - గుంగాదేవిని జడలించి చాల్చినవాఁడు, వెండికొండదునీడు = గజతిగిరి (క్షైలాసము) ఊనికికట్టుగాఁగలవాఁడు, మినుజుట్టుదేవ = అకాశమె జుట్టుగాఁగి నేల్లు, మినుమిత్తి = మృత్యువునకు మృత్యువు (అనగా మృత్యువును సంహరించిన) వాఁడు 2 ను మృత్యుశబ్దభవములు) మంచుమల్లుఁడు = సోమవత్స్యమునకు అల్లుఁడు, మరుగొంగి = మన్మథునికి పత్నివు, ముక్కుంటి = శ్రీనేత్రుఁడు, నెలదారి = చంద్రుని (మాళియందు) చాల్చినవాఁడు, ముమ్మెనయలుగుమేటి = మూడుకొనల యాయుధమును (స్త్రిసూలమును) చాల్చినవాఁడు, విసపుమేతరి = విషమును భక్షించినవాఁడు, తిగప్రోలి వేటకాడు = త్రిపురములను ధ్వంసముచేసిన దేవుఁడు, కప్పటైదువపెనిమిటి (కప్ప ఐదువ = నల్లని స్త్రీ-పార్వతి - (టుగాగముము) పావ్వితికిభర్త, గాములదొర = (గాములు = భూతములు - గ్రహశబ్దభవము.) భూతములకు తేఁడు, వేల్పుదణిగన్నతండు = దేవతల సేనానాయకుఁడగు కుమానస్వామి^క దండె, గుజ్జువేలుపు తండ్రి = వామనుఁడగు వేల్పునకు

(వినాయకుని) దండె, బేసికన్యామి = (మూడు అనునది బేసిసంఖ్య)
 తీసేత్రుడగు వేల్పు - ౨౩ శివుని వేళ్ళు.

సీ. వెన్నుడు పెరుమాళ్ళు ♦ వేగంటిసైదోడు
 కవ్వపుమలదాల్పు ♦ కట్టినేస్తి
 చిలువపానుపుదంట ♦ తెలిదీవిమన్నీడు
 బటువుగైదువుజోడు ♦ బమ్మతండ్రీ
 కటివేల్పు మలునయ్య ♦ కడలి యల్లుడు సంకు
 దారి గరుడికాతు ♦ తమ్మికంటి
 పది వేసములదిట్ట ♦ యెదమచ్చ గలసామి
 యడుగువాకగలాడు ♦ పుడమినంటు

తే. మొసలివాయెంట్లతాల్పు ర ♦ క్కనులగొంగ
 లచ్చిమగఁ డుడ్డకేలుగ ♦ లాడు పుట్టు
 వడుగు తామరపొక్కిలి ♦ వాడు పసిడి
 వలువ తాల్పన హరిపేరు ♦ లలరు సాంబ

4

టీ, వెన్నుడు = విష్ణుశబ్దభవము) పెరుమాళ్ళు (ఇది ద్రవిడభాష
 లోని పదము - లోవెలవంటిది.) వేగంటిసైదోడు = సహస్రాక్షుడగు
 దేవేంద్రుడు, తమ్మడు (ఉపేంద్రుడు) కవ్వపుమలదాల్పు = మందర
 పర్వతమును ధరించినవాడు, కట్టినేస్తి = (నేస్తి = నేస్తముగలవాడు)
 అర్జునునికి జేలికాడు, చిలువపానుపు దంట = శేషుడే శయ్యగాగల
 సూరుడు, తెలిదీవిమన్నీడు = శ్వేతప్రస మునికిపట్టుగాగలవేలుపు, బటు
 వుగైదువుజోడు = దిటవగు నాయుధమును (సుదర్శనమును) ధరించిన
 వాడు, బమ్మతండ్రీ = బ్రహ్మదేవునికి జనకుడు, కటివేల్పు = నల్లని
 దేవుడు, మలునయ్య = చున్మధునకు జనకుడు, కడలియల్లుడు = (పాల
 సముద్రమునందు బుట్టిన లక్ష్మికి మగడగుటచే) పాలసముద్రముననున్న

డు, సంకుదారి = పాంచజన్యమనెడి శంఖమును దాల్చినవాడు. గరుడి
 రాతు = గరుడవాహనమెక్కడి దిట్ట, తమ్మికంటి = కమలాక్షుడు,
 పదివేసముల దిట్ట = దశావతారముల నెత్తిన వేలుపు, ఎదమచ్చగల
 సామి = తొమ్మిదనందు శ్రీవత్సమను మచ్చగలదేవుడు, అడుగువాడగలా
 డు = పాదమునందు నదిగలవాడు, (విష్ణువుయొక్క పాదమునందు గంగా
 దేవి పుట్టినది యని ప్రసిద్ధి) పుడమినటు = భూదేవికి జెలికాడు,
 మొసలి వాయొంటితాల్పు = మొసలి మోటివలెనుండు క్లృభూషములను
 దాల్చినవాడు, రక్కసులగొంగ = రాక్షసులకు విరోధి, లచ్చిమగడు =
 లక్ష్మీదేవికి భర్త, ఉడ్డకేలుగలాడు = నాలుగు చేతులు గల దేవుడు.
 పుట్టువడుగు = ఎల్లప్పుడు బ్రహ్మచర్యవ్రతము పూనినవాడు, (విష్ణుడు
 అష్టలిత బ్రహ్మచారి యని పురాణప్రసిద్ధి.) తామరపొక్కిలివాడు =
 కమలముబొడ్డునందుగలవాడు, పసిడివలువతాల్పు = బంగారు పుష్పముధరి
 చినవాడు. ౨౯ విష్ణువు పేర్లు.

సీ. తీవంచమోముల ♦ దిట్ట తామర చూలి

తలపు కేళాకూళి ♦ పులుగు రాతు

తగవుల జడదారి ♦ తండ్రి వేలుపుజెద్ద

మాటల జవరాలి ♦ మగడు నలువ

యలరులవిలుకాని ♦ యన్న మేలిమిబొజ్జ

గలదుముదారి ♦ ప్రాచీ బలుకులదణి

నుదురాకులెక్కె జె ♦ న్నుగ వ్రాయుకరణీకు

డచ్చంపుడమ్మిపై ♦ నమరుజాణ

తే. నిక్కపుజగంబు బ్రోచుమ ♦ స్నేడు మొదటి

జాతిదొర బమ్మ దుగినడు ♦ తాత జగము

లన్ని పుట్టించుమేటి త ♦ నంత గల్లు

సతేడు పజదొర యన నజా ♦ ఖ్యలగు సాంబ. 5

టీ. తీవంచ మోములదిట్టంచతుర్ముఖుండగు దేవుడు, తామరచూలి= విష్ణువుయొక్క నాభికమలమందుబుట్టినవాడు (సమాసాంతము ఇకారము). తలపుకేశాకూళి పులుగురాతు = మానససగోవరమునందు విహరించు పక్షి (హంస) వాహనముగా గల బంటు, తగవులజడదారి తండ్రి = కలహముల బెట్టెడు మునికి (నారదమునికి) దండ్రీ, వేలుపులబెద్ద = దేవతలకు మేటియైనవాడు, మాటలజవగాలిమగడు = వాగ్దేవికి (సరస్వతీదేవికి) భర్త, నలువ=నాలుగుమోములు గలవాడు (సమాసాంతము). అలరుల విలుకాని యన్న=పూవిల్లునికి (మన్మథునికి) అన్న (విష్ణునికి బుత్రుడు మన్మథుడు, విష్ణువు నాభికమలమందు బ్రహ్మపుట్టుటచేత మన్మథుని కితఁ డన్నయ్యెను), మేలిమిబొజ్జగలదు ముదారీ=శ్రేష్ఠమయిన (బంగారుమయమగు) కడుపును దాల్చిన మొనకాడు, ప్రాబలుకులదణి = వేదముల ప్రభువు, నుదురాకులెక్కడెన్నగ వ్రాయునట్టి కరిణీకుడు = నొసలనెడు తాటాకులందు లెక్కలను సొగసుగా వ్రాయునట్టి కరణము, అచ్చపుదమ్మిపై నమరు జాణ=తెల్లని తామరపువ్వునందు గూర్చుడు నేర్పరి, (అచ్చము - ప్ర. అచ్చము), నిక్కపుజగంబు బ్రోచుమన్నీడు = సత్య లోకమునెలెడు ప్రభువు. మొదటిజాతిదొర = బ్రాహ్మణులకు అధిపుడు. బమ్మ బ్రహ్మశబ్దభవము). దుగినడు (ద్రుహిణశబ్దభవము). తాత = పితామహుడు, జగములన్ని పుట్టించుమేటి = లోకములకెల్ల సృష్టికర్తయగు శ్రేష్ఠుడు, తనంత గలుగునతేడు = స్వయంభువు, పజదొర = పజ-ప్ర, ప్రజ) ప్రజాపతి 1 బ్రహ్మదేవుడు షేర్లు.

సీ. గట్టురాకొమరిత ♦ కప్పముతైదువ

మగనియందపుమేనఁ ♦ దగిన మగువ

కఱకంతురాణి సిం ♦ గవుఁ దేజి గలచాన

వెనకయ్య తల్లినా ♦ వెలయు గౌరి

కలుముల చెలి జడ్డు ♦ కడలి బొట్టియ లచ్చి
 తమ్మి గడ్డియబోటి ♦ తల్లి తల్లి •
 పెనిమిటి యెదనుండు ♦ ననఁజొడిమరుతల్లి
 నెలచెలియలు లిబ్బి ♦ నెలఁతుక సిరి

తే. యనఁగ లక్ష్మీసమాఖ్యలా ♦ సంచతేజి
 పాలతి తలవాకిట మెలంగు ♦ చెలువ నలువ
 రాణి పలుకుల జవరాలు ♦ లచ్చికోడ
 లనఁగ భారతినామంబు లమరుసాంబ.

టీ. గట్టురాకొమరికి = పవిత్రములని పేరుగల హిమనాథుని పేరు, కప్పము తైదువ = నల్లని రూపముగల ముగ్గురిని, మగని యొకప్పుడు మేనదగిన మగువ = ప్రియుని యందపైన నుండి మునగుచు నున్న భాగముల గైకొన్న కాంతి, కరకంఠగాణి = శివునిదేవత, సింహపురి దేవాలయము = సింహవాహనమెక్కడి యాడుది. పెనిమిటి తల్లి = పెనిమిటిని తల్లిగా పావనము చేసి పేర్లు. కలుములచెలి = ముసలము అభివేదనముగ మగువ, కడలిబొట్టియ = పాలనముద్రముగల గూఁతుర, లచ్చి, (ప్రకృతి లక్ష్మి). తమ్మి గడ్డియబోటి = కమలమునెడు సింహాసనములందు గూర్చుండు చెలువ. తల్లితల్లి = తల్లియగు గంగకుం దల్లి, పెనిమిటియెదనుండు ననఁజొడి = భర్తయొక్క వత్సలమునందు వాసముచేకొనుట, ముగ్గులు = ముగ్గులనికొనిన, నెలచెలియలు = చంద్రునికే జెల్లలు, లిబ్బి నెలఁతుక = భాగ్యమునకు అధిక నున్న యాడుది. (సిరి, ప్రకృతి. శ్రీ) ౧౦ లక్ష్మీదేవి ఆంచతేజపాలతి = హంసవాహనముగాగల బ్రహ్మయొక్క భార్య, పలుకుల జవరాలు = వాక్కులకు (విద్యలకు) అధికముత యగు శ్రీ, లచ్చికోడలు = (బ్రహ్మపత్నియగుట) చే లక్ష్మీదేవికి కోడలు. ౫ సున్నతి పేర్లు.

సీ. అడుగుకై దువుపుల్లు ♦ పడగదునేదారి
 యరబారతల్లుల ♦ యరిదిబిడ్డ
 వెనకయ్య వెనుకయ్య ♦ వేల్పులదళవాయి
 చిలువలబోనంపు ♦ బునుగురౌతు
 సత్తిగ బూనువలంతి ♦ యిత్తిగమోముల
 బలియుడు బారచే ♦ తులుగలాడు
 రిక్క రక్కసుమిత్తి ♦ తెల్లుకానుపుకొంచ
 మల వ్రక్కలించిన ♦ మన్నెకాడు

తే. గట్లయేలిక మనుమడు ♦ కప్ప తెఱవ
 మేటికొమరుడు వేలుపు ♦ తేటిసవతి
 కొడుకు ముద్దయ్య కందుడు ♦ కొమరుసామి
 యనగ గుహనామధేయంబు ♦ లమరు సాంబ 7

టీ. అడుగు కైదువు పుల్లుపడగ దునేదారి = అడుగుకైదువు పుల్లు
 (కొళ్ళు అయిదముగాఁగల పక్షియగు) కోడి తెక్కముగాఁగల మొస
 కాడు, (కోడి=చరణాయుధము అని యమరము) అర బారతల్లులయరిదిబిడ్డ =
 అర్జున తల్లులకు (పట్ కృత్తికలకు) ముద్దుకొమరుడు, వెనకయ్య వెను
 కయ్య = విఘ్నేశ్వరునికి తమ్ముడు, వేల్పుదళవాయి = దేవతలకు
 సేనాధిపతి, చిలువలబోనంపుబునుగురౌతు = వాములే ఆహారముగాఁ
 గలిగినపక్షి (నెమలిని) వాహనముగాఁ గలిగినదిట్ట, సత్తిబూనువలంతి =
 శక్తిఅను అయిదమును ధరించినట్టి నేర్పరి. ఇత్తిగమోముల బలియుడు =
 [ఇరు + తిగ = ఇత్తిగ-రెండు-మూడులు-అటు] అటుమొగములు గలిగిన
 ప్రభువు - షణ్ముఖుడు, బారచేతులుగలాడు = పల్లెఁడు బాహువులు
 గలవాడు, రిక్కరక్కసుమిత్తి = (రిక్కరక్కసుడు-అతనికి మృత్యువు;

తారకాసురుని చంపినవాడు, తెల్లుకాన్ను = తెల్లులూఁ బుట్టినవాడు (శరీజన్ముడు), కొంచమల ప్రక్కలించిన మన్నెకాడు = క్రొంచమను పర్వతము తొలచిన ప్రభువు, గట్లయేలిక మనుషుడు = హిమవంతుని దౌహిత్రుడు, కప్పుతెటపమేటికొమరుడు = పార్వతియొక్క ముద్దుబిడ్డడు, వేలుపుజేటి సవతికొడుకు = (వేలుపు + ఏలు = దేవతలనది) గంగాదేవికి సవతియైన పార్వతికిఁ బిడ్డడు, ముద్దయ్య = పిన్నవాడు, కందుడు (స్కందుడు - ప్రకృతి.) కొమరుసామి (కుమారస్వామి శబ్దభవము.)-౧౭ కుమారస్వామికిఁ బేళ్ళు.

సీ. తలఁపుచూలి మరుండు ♦ వలతేడు చిలుకరౌ

తామనిచెలి గాడ్పు ♦ టరదపుదొర

జాబిల్లియల్లుడు ♦ చౌవంచతూపుల

నెఱదంట కలుముల ♦ గరితబిడ్డ

కన్నులవిల్తుడు ♦ కమ్మవిల్తుడు పచ్చ

విలుకాడు చక్కెర ♦ వింటిజోడు

వెడవిలుతుడు తియ్య ♦ విల్తుడు చిగురాకు

విలుకాడు తుంటవిల్ ♦ గలదుసీడు

తే. తలిరువిల్తుడు ననవిల్తు ♦ డలరువిల్తుఁ

డించువిల్కాడు రాచిల్కా ♦ నెక్కురౌతు

మీను మొసలిసిడెంబుల ♦ మేటితేటి

యల్లెవాఁ డన మదనాఖ్య ♦ లమరు సాంబ.

8

టీ. తలఁపుచూలి = సంకల్పమునందుఁ బుట్టినవాడు, మరుడు (ప్ర. స్మరుడు,) వలతేడు - (వలపు + తేడు) మోహమునకు అధిపతి, చిలుకరౌతు = చిలుకవాహనము గాఁగలబంటు, తామనిచెలి = వసంత

నకు (వసంతర్తువునకు) స్నేహితుడు, గాడ్పుటరదపుదొర = గాలియే
 తేరుగాఁగల ప్రభువు (గాడ్పు + అరదము = టుగాగము). జాబిల్లియల్లు
 డు = చంద్రునికి మేనల్లుడు, చౌవంచతూపుల వెటదంట = అయిదు
 బాణములుగల గట్టిబంటు, కలుముల గరితబిడ్డ = లక్ష్మిదేవికి బుత్రుడు,
 కన్నులవిల్తుడు = గణుపులు గల వింటివాడు, కమ్మవిల్తుడు = మధుర
 మైన విల్లుగలవాడు, పచ్చవిలుకాడు = పచ్చనివిల్లుగలవాడు, చక్కె
 వింటిజోడు = చెఱకువిల్లుగాఁగల బంటు, వెడవిలుతుడు = తేలికయిన
 ధనుస్సుగలవాడు, తియ్యవిల్తుడు = తియ్యనైన విల్లుగలవాడు, చిగు
 రాకు విలుకాడు = మామిడి మొదలగు వాని) యిగుళ్ళువిల్లుగాఁగల
 వాడు, తుంటపిల్ గలదుసిడు = చెఱకుతుంటవిల్లుగాఁగల ప్రభువు, తలి
 రువిల్తుడు = చిగురువింటివాడు, ననవిల్తుడు, అలరువిల్తుడు = పూవిం
 తివాడు, ఇంచువిల్కుడు = చెఱకువిల్లుగాఁగలవాడు, రాచిల్కు
 నెక్కురాకు = మేటిచిలుక నెక్కుబంటు, మీసుమొసలిసిడెంబులమేటి =
 చేపలు, మొసళ్ళు తెక్కిమునందుగల ప్రభువు, తేటియల్లవాడు =
 శుమ్మెడ యల్లెత్రాడుగాఁగలవాడు-౨౪ మన్మథుడు.

శ్రీ. సతపేరు తత్తడి ♦ జతతేరుగలప్రోడ

యనిబడ్డ నెఱబంటు ♦ లరుగుత్రోవ

వెన్నునివలకన్ను ♦ వేయిచేతులదిట్ట

తిగవేలుపుల తెంకి ♦ పగటిజోతి

జమునయ్య మినుమాని ♦ కము చాయ పెనిమిటి

పగలుసేయు వలంతి ♦ జగముకన్ను

నెలజోడుతమ్మిచ ♦ క్కిలిగింత వేవెల్లు

కలువలనూడు చీర ♦ కటులగొంగ

తే. జక్కువలయంటు మొక్కుల ♦ సొక్కుసామి

బొరరూపులవేల్పు ప్రాఁ ♦ బల్కుసామ్మ

తారకానురుని చంపినవాడు, తెల్లుకాన్ను = తెల్లులోఁ బుట్టినవాడు (శరజన్ముడు), కొంచమల ప్రక్కలించిన మన్నెకాడు = క్రొంచమను పర్వతము తొలచిన ప్రభువు, గట్టయేలిక మనుమడు = హిమవంతుని దౌహిత్రుడు, కప్పుతెఱవమేటికొమరుడు = పార్వతియొక్క ముద్దు బిడ్డడు, వేలుపుజేటి సవతికొడుకు = (వేలుపు + ఏలు = దేవతలనది) గంగాదేవికి సవతియైన పార్వతికిఁ బిడ్డడు, ముద్దయ్య = పిన్నవాడు, కందుడు (స్కందుడు - ప్రకృతి.) కొమరుసామి (కుమారస్వామి శబ్దభవము.)-౧౭ కుమారస్వామికిఁ బేళ్ళు.

సీ. తలఁపుచూలి మరుండు ♦ వలతేడు చిలుకరౌ

తామనిచెలి గాడ్పు ♦ టరదవుదొర

జాబిల్లియల్లుడు ♦ చౌవంచతూపుల

నెఱదంట కలుముల ♦ గరితబిడ్డ

కన్నులవిల్తుడు ♦ కమ్మవిల్తుడు పచ్చ

విలుకాడు చక్కెర ♦ వింటిజోడు

వెడవిలుతుడు తియ్య ♦ విల్తుడు చిగురాకు

విలుకాడు తుంటవిల్ ♦ గలదుసీడు

తే. తలిరువిల్తుడు ననవిల్తు ♦ డలరువిల్తుఁ

డించువిల్కాడు రాచిల్కా ♦ నెక్కురౌతు

మీను మొసలిసిడ్డంబుల ♦ మేటితేటి

యల్లెవాఁ డన మదనాఖ్య ♦ లమరు సాంబ.

8

టీ. తలఁపుచూలి = సంకల్పమునందుఁ బుట్టినవాడు, మరుండు (ప్ర. స్మరుండు,) వలతేడు - (వలపు + తేడు) మోహమునకు అధిపతి, చిలుకరౌతు = చిలుకవాహనము గాఁగలబంటు, తామనిచెలి = వసంత

ఁకు (వసంతర్తువునకు) స్నేహితుఁడు, గాడ్పుటరదపుదొర = గాలియే
 తేరుగాఁగల ప్రభువు (గాడ్పు + అరదము = టుగాగమము). జాబిల్లియల్లుఁ
 డు = చంద్రునికి మేనల్లుఁడు, చౌవంచతూపుల వెఱదంట = అయిదు
 బాణములుగల గట్టిబంటు, కలుముల గరితబిడ్డ = లక్ష్మీదేవికి బుత్రుఁడు,
 కన్నులవిల్లుఁడు = గణుపులు గల వింటివాఁడు, కమ్మవిల్లుఁడు = మధుర
 మైక విల్లుగలవాఁడు, పచ్చవిలుకాఁడు = పచ్చనివిల్లుగలవాఁడు, చక్కె
 వింటిజోడు = చెఱకువిల్లుగాఁగల బంటు, వెడవిలుతుఁడు = తేలికయిన
 ఘనుస్సుగలవాఁడు, తియ్యవిల్లుఁడు, = తియ్యనైన విల్లుగలవాఁడు, చిగు
 రాకు విలుకాఁడు = మామిడి మొదలగు వాని) యిగుళ్ళువిల్లుగాఁగల
 వాఁడు, తుంటుపిల్ గలదునీఁడు = చెఱకుతుంటువిల్లుగాఁగల ప్రభువు, తలి
 రువిల్లుఁడు = చిగురువింటివాఁడు, ననవిల్లుఁడు, అలరువిల్లుఁడు = పూవిం
 తివాఁడు, ఇంచువిల్లుఁడు = చెఱకువిల్లుగాఁగలవాఁడు. రాచిల్లు
 నెమ్మరాతు = మేటిచిలుక నెక్కుబంటు, మీసుమొసలి నీ డెంబులమేటి =
 చేపలు, మొసళ్ళు తెక్కిమునందుఁగల ప్రభువు, తేటియల్లెవాఁడు =
 చుమ్మెద యల్లెత్రాడుగాఁగలవాఁడు-౨౪ మన్మథుఁడు.

సీ. సతపేరు తత్తడి ♦ జతతేరుగలప్రోడ

యనిబడ్డ నెఱబంటు ♦ లరుగుత్రోవ

వెన్నునివలకన్న ♦ వేయిచేతులదిట్ట

తిగవేలుపుల తెంకి ♦ పగటిజోతి

జమునయ్య మినుమాని ♦ కము చాయ పెనిమిటి

పగలునేయు వలంతి ♦ జగముకన్న

నెలజోడుతమ్మిచ ♦ క్కిలిగింత వేవెల్లు

కలువలసూడు చీఁ ♦ కటులగొంగ

తే. జక్కువలయంటు మొక్కుల ♦ సొక్కుసామి

బారరూపులవేల్పు ప్రాఁ ♦ బల్కుసొమ్ము

పెట్టెలి దాయ ప్రాద్దునాఁ ♦ బేళ్ళు దనరు

లోకబాంధవునకు శివా ♦ లోల సాంబ.

9

టీ. సతపేరుతత్త డిజతపేరుగల ప్రోడ = సప్తయసు పేరుగల పెండు గుఱములనుగట్టిన రథంబునఁబోవు సేర్పరి, అనిఁబడ్డ నెఱబంటులరుగుత్రోవ-యద్ధమునఁ జచ్చినకూరులు పోవుమార్గము (యద్ధమునఁజచ్చినవారుసూర్యునిభేదించుకొని వీరస్వర్గమునకుఁ బోవుదురు అని శ్రుతి). వెన్నునివలకన్ను = విష్ణువుయొక్క కుడికన్ను, వేయిచేతులదిట్ట = వేయిచేతులుగలయోధుఁడు, తిగ వేలుపులఁజేరి = త్రిమూర్తులకు వాసమయినవాఁడు, పగటిజోతి = పగటియందు వెలుఁగునట్టి జ్యోతిస్వరూపుఁడు, (జ్యోతి-ప్ర-జ్యోతిస్సు). జమునయ్య = యమునికీ దండ్రు, మినుమానికము = అకాశమునకు రత్నమయినవాఁడు-ద్యుమణి, చాయపెనిమిటి = ఛాయాదేవికిమగఁడు, పగలు సేయువలంతి = దినమునుగల్గించు సేర్పుకాఁడు-దినకరుఁడు, జగముకన్ను = లోకమునకు సేత్రమయినవాఁడు-జగచ్ఛక్తువు, తమ్మిచక్కిలిగింత = కమలమునకు గిలిగింతపెట్టువాఁడు, వేపెల్లు = (వేయి + వెలుఁగు) వేయి కిరణములుగలవాఁడు-సహస్రాంశువు, కలువలసూడు = కలువలకువిరోధి, చీలకటులగొంగ = అంధకారమును బోగొట్టువాఁడు, జమ్మవలయంటు = చక్రవాకపక్షులను జేర్చువాఁడు, మ్రొక్కులసొక్కుసామి = నమస్కారములకు (మెచ్చుకొని) మైమరచునట్టివేలుపు, బారరూపులవెల్పు = పండ్రెండుమేనులుగల దేవుఁడు-ద్వాదశాత్ముఁడు, ప్రాఁబల్కుసొమ్ముపెట్టె = తొలిపలుకులు (వేదములు) అనెడు భూషణములకుఁ బెట్టియవంటివాఁడు, చలిదాయ = చల్లదనమునకు విరోధి, ప్రాద్దు, (బ్రద్దు శబ్దభవము) అశూర్యుఁడు.

సీ. కరకంతుతలమాని ♦ కము వేలుపులబువ్వ

జాబిల్లి మరుమామ ♦ చందమామ

జింకతాలుపులొగ ♦ చెలికాడు జడదారి
కన్నాప రేణేడు కడలివెన్న
చుక్కలగమికాడు ♦ జక్కవ పగవాడు
చలివెల్లు రేవెల్లు ♦ చలువజోతి
వెన్న నెడమకన్ను ♦ వెన్నెలరాయడు
నెలతమ్మిదాయ ♦ మున్నీటిపట్టి

తే. కందుగల దుండగీడు చీ ♦ కటులమిత్తి
పంటపైరులదొర ప్రొద్దు ♦ జంట లచ్చి
యన్న రేజోతి చందన ♦ నమరుచుండు
గుముదమిత్రుని నామధే ♦ యములు సాంబ. 10

టీ. కఱకఱు తలమానికము = శివునికి శిరోభూషణము, వేలపుల
బువ్వ = దేవతలకు ఆహారమైనవాడు (చంద్రునికళ్ళలలో పదునైదింటిని దేవ
తలలోఁగొందరు ప్రతిదినమును నొక్కొక్క యొక్కొక్కటివంతునఁబెందురు.
అని శ్రుతి,) జాబిల్లి = (జాను + బిల్లి) చక్కని బింబముగలవాడు, మరు
మామ = మన్మథునికి మేనమామ, చందమామ (చంద్రశబ్దభవము) జింక
తాలుపు = జింకను ధరించినవాడు, తొగచెలికాడు = కలువలకు స్నేహి
తుడు, జడదారికన్నాప = అత్రిమహామునియొక్క నేత్రమువలనఁబుట్టిన
వాడు, రే టేడు = రాత్రికి ప్రభువు, కడలివెన్న = క్షీరసముద్రమునందుఁ
బుట్టినవెన్న, చుక్కలగమికాడు = నక్షత్రములకు రాజు, జక్కవ పగ
వాడు = చక్రవాకపక్షుల దంపతులకువిరోధి (వాని నెడఁబాపువాడని
యర్థము) చలివెల్లు = చల్లనిరణములు గలవాడు, రేవెల్లు = రాత్రియందుఁ
బ్రకాశించువాడు, చలువజోతి = చల్లదనమునకురాజు, వెన్ను నెడమకన్ను -
విష్ణువుయొక్క వామనేత్రము, వెన్నెలరాయడు = చంద్రకుఁ బ్రభువు,
నెలతమ్మిదాయ = కమలములకువిరోధి (చంద్రోదయమయినఁ దామరపూ
వులుమూసికొనును.) మున్నీటిపట్టి = సముద్రునికేబుత్తుడు. కందుగలదుం

డగీడు = నల్లని కళంకముగల దూర్బుడు, చీకటులమిత్తి = చీకటికి మృత్యువు-చీకటిని బోగొట్టువాడు, పంటపైరులదొర = సస్యములకురాజు, ప్రొద్దుజంట = సూర్యునకు సాటి, లచ్చియన్న = లక్ష్మీ దేవికన్నయైనవాడు, రోజోతి = రాత్రిపెలుగువాడు చందు (ప్ర. చంద్రుడు) ౨? చంద్రునిశేష్ఠు.

సీ. పదిపదులంచుల ♦ బాగు దాల్చుదునీడు

కొండలతెక్కలు ♦ కొట్టినదణి

జమిడియేబదుల జ ♦ న్నములు చేసినమేటి

సోమాసులకు దావు ♦ సూపుజాణ

యెత్తరంపుఁ జెవుల ♦ తత్తడివజ్రీడు

విప్పుతెప్పలతేడు ♦ వెల్లిగొరు

మావటీడు తలపు ♦ మానికముగలాడు

నిలువెల్ల జూపులై ♦ వెలయుచాచు

తే. మింటిప్రోల్సామి జడదారి ♦ యింటికోడి

పెట్టుమాకుల వెలిగిడి ♦ బెనిచినదొర

మొదటిదిక్కు సుబాదారి ♦ మొయిలుజక్కి

సామి యన నింద్రునామముల్ ♦ జరుగుసాంబ. 11

టీ. పదిపదులంచులబాగుదాల్చుదునీడు = (పదిపదులునూలు) నూలుఅంచులగల యాయుధమును (ప్రజాయుధమును) ధరించినమేటి, కొండతెక్కలుకొట్టినదణి = పర్వతములయొక్క తెక్కలను నణికిననేర్పుకాడు, జమిడియేబదులజన్నములుచేసినమేటి = (జమిడియేబదులు = నూలు) నూలుయజ్ఞములుచేసిన యుత్తముడు = (శతములుడు) సోమాసులకు దావునూపుజాణ = యాగములొనర్చినవారి 'కునికిచూపునట్టి' నేర్పరి, (సోమాసి-ప్ర-సోమయాజి) ఎత్తరంపుఁజెవులతత్తడివజ్రీడు = నిక్కుకొనియుండు చేవులుగలవాహనము (హస్తైశ్రవము) నెక్కడి మొనకాడు, విప్పుతెప్పలతేడు =

అప్పు శైషులు, తెఱచికోనియుండు తెప్పలుగలవాఁడు-అనిమిషులు=దేవతలు
దేవేంద్రుఁడు, వెల్లగారుమావటీఁడు = తెల్లనియేనుగును (విరావలమును)
ఎక్కెడి మావటివాఁడు, తలఁపుమానికముగలాఁడు = సుతామణి గల
వాఁడు, నిలు నెల్లఁజూపులై వెలయువాఁడు = దేహ మెల్ల నేర్పములుగల
వాఁడు-సహస్రనేత్రుఁడు, మింటిప్రోల్ సామి = స్వప్నపట్టణము నేలురాజు,
పదనాం యింటికోడి=గౌతమసుసామునియొక్క యాశ్రమమున గుక్క-ట
రూపంబుఁ దాల్చినవాఁడు, పెట్టుప్రమాణుల నెలిగిడ్డిఁబెనిచినచో = కన్న
స్పృక్షములను, కామధేనువును బోషించునట్టి ప్రభువు, మొదటి దిక్కున బా
దారి=తూర్పుదిక్కు నేలఁడు ప్రభువు (సుబాదారి-ఆస్యదేశ్యము, (మొయిబా
దారి) సామి = మేఘములు వాహనములు గాఁ గల ప్రభువు - రస
పరేంద్రుని పేర్లు.

సీ. తగరు బాబాసాని ♦ దుగమోరపాదుసా

తెమ్మెర చెలి యన్ని ♦ తిండికాఁడు

నీటిబిడ్డఁడు కిత్తు ♦ నిప్పు ముట్టగరాని

బలియుండు సతనాలు ♦ కల దునీఁడు

కప్పత్రోవరి తిగ ♦ కాళ్ళదేవర యగ్ని

చిచ్చింగలం బనఁ ♦ జెలగు వహ్ని

పోతుతత్తడిరాతు ♦ ప్రాద్దుకూనజముండు

మిత్తిదక్కిన మేలు ♦ మేటిజమున

తే. తోడు గుదెతాల్పు పెతరుల ♦ తేడనంగఁ

గాలుని సమాహ్వాయము లగు ♦ మూలజేడను

త్రిమూర్తిఁడు రక్కసి పాల ♦ దిండి సోఁకు

• మూఁకదణి నా నిర్మతిపేళ్ళు ♦ పొసగు సాంబ 12

టీ, తగరుబాబాసాని = పొట్టేలు వాహనముగాఁగల రాతు, దుగ
 మోరపాదుసా = రెండు ముఖములుగల దేవుఁడు, (పాదుసా-అన్యదేశ్యము)
 తెమ్మెరచెలి = వాయువునకుఁ జెలికాఁడు, అన్నిటిండికాఁడు = సర్వభ
 క్షుఁడు, నీటిబిడ్డడు = ఉదకమునందుఁ బుట్టినవాఁడు, కిత్తు, నిప్పు, ముట్టఁ
 గరానిబలియుఁడు = తాఁకఁగూడనిదిట్ట, సతనాలుకలదునిఁడు = ఏడునా
 లుకలుగల ప్రభువు-(సప్తజిహ్వఁడు), కప్పవ్రోవరి = నల్లనిమార్గము గల
 వాఁడు-కృష్ణవర్ణు, తిగ కాళ్ళదేవర = మూడుపాదములుగల వేల్పు అగ్ని
 (అగ్ని-ప్రకృతి) చిచ్చు, ఇంగలము (అంగారశబ్దభవము) ౧౪ అగ్నికిపేర్లు.
 పోతుతత్తడిరాతు = దున్నపోతు నెక్కుబలియుఁడు, ప్రొద్దుకూన = సూ
 ర్యునిబిడ్డఁడు, జముఁడు. (ప్ర). యముఁడు, మిత్తి, (మృత్యుశబ్దభవము).
 దక్కినమేలు మేటి = దక్షిణదిక్పాలుఁడు (దక్కినము-ప్ర. దక్షిణము) జము
 నతోడు = యమునకుతోబుట్టువు, గుదెతాల్పు = పాశమును చాల్చిన
 వాఁడు, పెతరుల తేఁడు = పితృదేవతల కధిపతి-౨ యమునకుఁ బేళ్ళు,
 మూలతేఁడు = నైఋతిమూల కధిపతి, త్రిమ్మరేఁడు = రాత్రులందుఁ
 దిరుగువాఁడు, రక్కసి (ప్ర). రాక్షసుఁడు) పొలదిండి = మాంస మాహా
 రముగాఁగలవాఁడు, సోఁకుమూకదణి = రాక్షససమాహముల కధిపతి -
 ౫ నైర్వృతికిఁ బేళ్ళు.

సీ. పడమటిదొర నీటి ♦ యొడయఁడు జడిసామి

మొసలిగుట్టమురాతు ♦ మొయిలుతేఁడు

వల్లెత్రాడుగలట్టి ♦ వాఁడు నా వరుణాఖ్య

లమరును జింక గు ♦ ట్టమువలంతి

బీదల పెనుబాద ♦ యీద త్రాచులమేత

గందపుమల గుఱి ♦ కాఁడు గాడ్పు

పయ్యరతావిమో ♦ పరి వలి మరుతేరు

సుడిగొట్టు తెమ్మెర ♦ సోఁకుబూచి

తే. మేనుతాల్పుల కుసురైన ♦ మేటినింగి
 చూలి మబ్బులపగదాయ ♦ గాలి సురటి
 వీవనలపుట్టు దువ్వగా ♦ వించుజాణ
 కరువలి యనంగ మారుతా ♦ ఖ్యలగు సాంబ 13

పడమటిదొర = పళ్ళిమదిక్కు నేలెడువాడు, నీటియొడ
 యడు = ఉదకముల కి ధి పతి (అపాంపతి) జడిసామి=వాన క ధి పుడు,
 మొసలిగుఱ్ఱమురొతు = మొసలివాహనముగాగల శూరుడు. మొయిలు
 తోడు = మేఘా ధి పతి, వల్లెత్రాడుగలట్టివాడు = పాశమును దాల్చిన
 వాడు-ఎవరుబునకు బేళ్ళు. జింకగుఱ్ఱమువలంతి = జింక వాహనముగా
 గల నేర్పుకాడు, బీదల పెనుబాద = బీదలను జలికాలమున మిక్కిలి
 బా ధించునది, ఈడ = చల్లచివాడు, త్రాచులమేత = సాములకాహా
 రమైనవాడు, గందపు మలగుటికాడు = మలయపర్వతమునుండి వీచు
 వాడు, గాడ్పు, పయ్యర, తావిమోపరి = పుష్పదుల గంధముజూల్పు
 వాడు, వలి, మరుతేరు = మన్మథునకువరదమయినవాడు, సుడిగొట్టు =
 చుట్టివీచువాడుతెమ్మెర, సోకుబూచి = స్పర్శగుణముగల దయ్యము
 మేనుతాల్పుల కుసురైనమేటి = శరీరధారులకు బ్రాణమైనమేటి, సంగి
 చూలి = అకసమునఁబుట్టినవాడు, మబ్బులపగదాయ = మేఘములను జేద
 రగొట్టువీరోధి, గాలి, సురటివీవనలపుట్టు విసకఱ్ఱలు వీచుటచేఁ బుట్టు
 వాడు, దువ్వకావింతుజాణ = దుమ్మును గలిగించు నేర్పరి, కరువలి అం
 వాయుదేవునకు బేర్లు.

సీ. జక్కులపాదుసా ♦ ముక్కంటినంగాలి
 కాయకన్నేటి రొ ♦ క్కములతోడు
 వానీడు గారాజు ♦ వడిచక్కి యెకిమీడు
 తత్తడి నెక్కుడు ♦ దంట యనంగ

దనదు పేళ్ళగు జడ ♦ దారి గిబ్బసిపాయి

తిగకంటిదొర తుది ♦ దిక్కు టెంకి

యనంగ నీశానాఖ్య ♦ లను వొందుఁ జిందము

కూతకైదువు బూరఁ ♦ గొమ్ము సంకు

తే. వలమురి యనంగ శంఖము ♦ వెలయుఁ జుట్టు

వాలు సుడివాలు వట్టువ ♦ వాలు బటువు

వాలు పదినూలులంచుల ♦ వాలు బిల్లు

వాలన సుదర్శనాఖ్యలు ♦ వట్లు సాంబ.

14

టీ. జమ్మలపాడుసా = యక్షలకుఁజేడు, ముక్కంటిసంగతి =
 శ్రీనేత్రునకుఁ జెలికాఁడు, కాయకన్నేటి = కాయగాచినకన్నలుగలయు
 త్తముఁడు, రొక్కములఁజేడు = ధనములక ధి పతి నాచీడు = (నానె +
 ఈడు) వైశ్యకులమునఁ బుట్టినవాఁడు, రారాజు = రాజులకుఁగాజు = రా
 రాజు, వడచక్కియొకిమిఁడు = ఉత్తరదిక్కు కేలువాఁడు, తిల డినెక్కెడు
 దంట = గుట్టపువాహనము నెక్కెడిగూరుఁడు ౨ కుజేరునకు నామములు.
 జడదారి = జడలను (బటాజూటమును) ధరించినవాఁడు. గిబ్బసిపాయి =
 ఎద్దునెక్కెడిరాతు, తిగకంటిదొర = త్రినేత్రుఁడగు ప్రభువు. తుదిదిక్కు
 టెంకి = కడపటిదిక్కు (ఈశాన్యమాల) యునికిపట్టుగాఁగలవాఁడు - ౪
 ఈశానుని పేరులు. చిందము, కూతకైదువు = ఊరదెడి యాయుధము, బూ
 గొమ్ము, సంకు (ప్ర. శంఖము) వలమురి = కుడితట్టుగాఁ దిరుగునది - ౫ విష్ణు
 వుయొక్క పాంచజన్యము పేర్లు. చుట్టువాలు, సుడివాలు, వట్టువవాలు
 (ఈ ౩ పదములకు గుండ్రని యాయుధము లని యాధి.) బటువువాలు =
 గట్టియాయుధము, పది నూలులంచులవాలు = (పది నూలులు = వేయి)
 నేయి యంచులుగల యాయుధము, బిల్లువాలు = బిళ్ళవలె గుండ్రమైన
 గూయధము - ౬ విష్ణువుయొక్క సుదర్శనము పేర్లు.

సీ. తుదచుక్క పేరిటి ♦ తొయ్యలి పెనిమిటి

కప్పదేవరయన్న ♦ కలపదారి

కఱివల్వప్రోడ రో ♦ కలితాల్పుతాటిటె

క్కెము మేటిబలియుడు ♦ జమునగొంగ

యన బలభద్రుపే ♦ శృంగు గ్రీడిచెలి తేరు

పులుగురాయడు దెలి మోముపక్కి

బొల్లిమోరపులుంగు ♦ నల్లనయ్యరవాలు

తొడలేనివాని సై ♦ దోడు గరుడి

వేలుపులబువ్వగొను జోదు ♦ వెన్నుపడగ

చిలువమేతరి మేలిచ్చు ♦ పులుగు గరుటి

తల్లివేసట వాపిన ♦ దంట యనగ

వైనతేయసమాఖ్యలు ♦ వఱలు సాంబ,

15

టీ. తుదచుక్క పేరిటితొయ్యలిపెనిమిటి—తుదచుక్క పేరు=నక్షత్రములలోఁ గడపటినక్షత్రముయొక్క [పేరికాంతకుఁ బెనిమిటి.] కేవలమును, కప్పదేవరయన్న=నల్లనిదేవరకు [కృష్ణునికి] అన్నయైనవాడు, కలపదారి=నాఁగేలు ఆయుధముగాఁగలవాడు, కఱివల్వప్రోడ=నల్లని బట్టను ధరించిన దేవర, నీలాంబరుడు, రోకలితాల్పు=ముసలాయుధుడు, తాటిటెక్కెము మేటిబలియుడు=తాళధ్వజుడగు గొప్పబలవంతుడు, జమునగొంగ=యమునానదికి శత్రువు - బలరాముని పేళ్ళు. గ్రీడిచెలితేరు=అర్జునుని చెలికాడగువిష్ణువుయొక్క వాహనమైనవాడు, పులుగురాయడు=పక్షులకురాజు. తెలిమోముపక్కి=తెల్లనిముఖముగల పక్షి, బొల్లిమోరపులుంగు, [పైయట్లే.] నల్లనయ్యరవాలు=నల్లని దేవునియొక్క రవగాలు, అస్కందిరగితిని బోవు గుఱము=విష్ణువునకు

వేగమీగాఁ బోవ సాధనమైనవాహనము, తొడలేనివానిపైదోడు = అనూ
రునికొదమ్మడు, గరుడి-[[ప్ర - గరుడుడు], వేలుపులబువ్వ గొనుజోడు =
వేలుపుల కాహారమయిన యమృతము నపహరించినబంటు, వెన్నుపడగ =
విష్ణువుయొక్క - ధ్వజమయినవాడు, చిలువమేతరి = పాములనుదెరువాడు,
మేలిచ్చుపులుగు = జనులకు మేలుకలుగఁజేయుపక్షి, గరుటి [రూ. గరుడి],
తల్లి నేసటవాసినదంట = తల్లియొక్క శ్రమలను బోగొట్టిన శూరుడు - ౧౩
గరుత్మాతుని నామములు.

సీ. వడముడి తెమ్మెర ♦ కొడు కన భీముడౌ
వేగంటి కొమరుడు ♦ వెన్నునంటు
వెన్నుమచ్చదునీడు ♦ వివ్వచ్చు కవ్వడి
గెలుపు పేరుగలాడు ♦ క్రీడి యనగ
నర్జుననామంబు లగు ♦ ముత్తైరువులాడి
తెలివాగ పొందామ ♦ రలకు బంట
కటకంతులయేలు ♦ పెరుమాళ్ళడుగుబుగ్గ
జెడదారి చెవియాట ♦ చదలువాక

తే. తాటిపెక్కిముదణితల్లి ♦ తాతపనటి
వెల్లి మినువాక మిన్నేలు ♦ వేల్పుటేలు
తెల్లుకానుపు నవతి త ♦ ల్లి యన దనరు
నమరతటికిని నామధే ♦ యములు సాంబ.

16

టీ. వడముడి, తెమ్మెరకొడుకు = పవననందనుడు - ౨ భీముడు,
వేగంటికొమరుడు = వేయికన్నులుగలదేవుని (ఇంద్రుని) పుత్రుడు, వెన్ను
నంటు = కృష్ణునికొ బ్రియన్నేహితుడు, వెన్నుమచ్చదునీడు = వీరపునందు
మచ్చగల సరదారు, వివ్వచ్చు [[ప్ర. భీభత్సుడు] కవ్వడి = [కవ + వడి] ౧౦
డుచేతులతో బాణముల నేయు వాడు. గెలుపు పేరు గలాడు =

“విజయఁడు” అను నామముగలవాఁడు, క్రీడి=(కిరీటి, ప్రకృతి). కిరీటము
గలవాఁడు- ౩ అర్జునుని పేళ్ళు. ముత్తైరువులాఁడి=(మూఁడు + తైరువులు)
మూఁడు మార్గములయందుఁ బ్రవహించునది-త్రిపథగ. తెలివాఁడ = తెల్లని
నది, పాండూమరలకుఁ బంట = బంగారుతామరపువ్వుల కునికిపట్టునునది,
ఁజకంఠులయేలు = ఈశ్వరుని శిరసునందువశించునది, పెరుమాళ్ళడుగు
బుగ్గ=విష్ణువుయొక్క, పాదములయందుఁ బుట్టిన నీటియూట-విష్ణుపది)
జడదారిచెవియూట=జహ్నువనెడి మహర్షి యొక్క చెవి నుండి పుట్టినది,
నదబువాడ=ఆకళమందు బాటునది, తాటిటెక్కుముదణితల్లి = తాళధ్వ
జాఁడగు భీష్ముని తల్లి. తాతపనఁటివెల్లి = బ్రహ్మకమండలువునందలి నీటి
ప్రవాహము, మినువాడ = ఆకళమందుఁ బాఁడునది, మిన్నేలు (చూ
పైన) వేల్పుఁజేలు (వేల్పు + ఏలుటగాగమము) దేవతలనది, తెల్లుకానుపు
సవతితల్లి=కుమారస్వామికి మారుతల్లి-౧౩ గంగానది పేర్లు.

సీ. వేల్పుసువారంపు ♦ విడిది వెన్నునిటెంకి

రతనాలపంట సం ♦ ద్రంబు కడలి

పుడమిముద్దియకోక ♦ మున్నీరు ప్రాయేలు

మబ్బుపువ్వులవెల్లి ♦ మామ మామ

గట్టురాకొమరుని ♦ గాచిన నేర్పరి

యేలులమగఁడు రే ♦ యింతిమామ

ముక్కంటియమ్మల ♦ పొదిమింటిలాయంబు

తోట దొడ్డి యొనర్పు ♦ నీటుకాఁడు

తే. చందువయ లచ్చితండ్రి నా ♦ జలధి పరగు

వెల్లయేనుగు చౌదంతి ♦ వేల్పుగారు

మొదటిహత్తినా సురకరి ♦ పొదలుఁదెల్ల

జక్కినిక్కువీమలమావు ♦ చదలుతేజి

యనగ నుగ్గెచ్చెవముపేరు ♦ లమరుసాంబ. 17

టీ. వేల్పునువారంపువిడిది = దేవతల వంటయిల్లు, వెన్నునిటెంకి =
పెళ్ళువుయొక్క వాసస్థానము. రతనాలపంట = రత్నములుబండుచోటు,
సందర్బంబు (ప) - సముద్రము. కడలి. పుతమిముద్దియకోక = భూదేవికి.
చస్త్రరూపమైనది. మున్నీరు-(ముందు + నీరు) పురాతనమైననీరు. ప్రా
యేణు = (ప్రాత + ఏణు). ప్రాచీనమైనది, మబ్బుపువ్వులవెల్లి =
మబ్బుపువ్వులు (మేఘపుష్పములు = నీళ్ళు). నీటి కునికపట్టు, మామ
మామ = మామ యగు విష్ణువునకు మామ, గట్టురాకొమరునిఱ గాచిన
నేర్పరి = (గట్టురాకొమరుడు = హిమవంతుని కొమరుడు—మైనా
కుడు, మైనాకుని రక్షించిన సమర్థుడు. ఏణులమగడు = నదులకు భర్త.
“రేయింతిమామ = రాత్రియనుకాంతకు మామ, (రాత్రి చంద్రుని భార్య
యను నాడుకగనుకను, చంద్రుడు సముద్రునికి బుత్రుడగుటచేతను రాత్రి
కి మామయనబడియె) ముక్కంటియమ్మలపొది = త్రినేత్రునకుఁ ద్రిపు
రసంహారసగుయమున నమ్మలపొదియైనవాడు. మింటిలాయంబుతోటదొడ్డి
యొనర్చు నీటుకాడు = ఆకాశమును (స్వర్గమును) గుఱపు శాలగాను,
చెట్లతోటగను, పసులదొడ్డినిగాను చేసిన నేర్పరి-స్వర్గమునఁగలయుచ్చై
శ్రవమును గుఱమును, కల్పవృక్షములును, గామధేనువునుగన్నవాడు, చందు
వయ = 'చంద్రునితండ్రి, లచ్చితండ్రి = లక్ష్మీదేవికి జనకుడు, ౧౩
సముద్రముపేర్లు. తెల్లయేనుగు చాదంతి = నాలుగు దంతములు గలది,
వేల్పుగారు = దేవతలయేనుగు, మొదటిహత్తి = మొదటి యేనుగు
ర విరావతము పేర్లు. తెల్లజక్కి = తెల్లనిగుఱము, నిక్కువీమలమావు =
నీల్గుకొనియుండు చెవులు గల గుఱము, చదలు తేజి = స్వర్గమందలి గుఱము.
2 ను ఊచ్చైశ్రవము పేర్లు,

సీ. వేలుపు టెంకి కో ♦ వెల దేవళముగుడి

యనగ దేవాలయా ♦ ఖలు చెలంగుఁ

దెఱగంట్లు జన్మంపుఁ దిండులు జేజేలు
 తొలివేల్పు పగతురు ♦ పలుకుటల్లు
 వేటులు వేల్పులు ♦ మింటిత్రోవరులు ని
 ద్దుర లేనిప్రోడలు ♦ నరలుగనని
 పెద్దలనఁగ సురా ♦ భిఖ్య తా విన్నోలు
 వేగంటి కచ్చేరి ♦ వేల్పుటెంకి

తే. యనఁగ స్వర్గము పేళ్ళగు ♦ వినుమిటారు
 లచ్చరులు వేల్పుచెలు లన ♦ నమరు నమర
 తరుణులకుఁ జాగరతనము ♦ తలఁపుమాని
 క మనఁ జింతామణి సమాఖ్య ♦ లమరుసాంబ. 18

టీ. వేలుపుటెంకి = దేవతల యునికిపట్టు. కోవెల, దేవళము (ప్ర).
 దేవాలయము, గుడి - దేవాలయము పేర్లు, దెఱగంట్లు = దెఱచికొని
 యుండు కన్నులు గలవారు, అనిమేషులు, జన్మంపుదిండులు = యజ్ఞము
 లయందు హవిర్భాగములను దినువారు, జేజేలు - తొలివేల్పుపగతురు =
 పూర్వదేవులను (అసురులకు) విరోధులు, పలుకుటల్లుమేటులు = మాటలె
 యాయుధములుగఁ గలవారు, [గీర్వాణులు] వేల్పులు = వేలుపులు.
 మింటిత్రోవరులు = ఆకాశమునఁ దిరుగువారు. నిద్దురలేని ప్రోడలు =
 నిద్రలేని నేర్పరులు, నరలుగనని పెద్దలు = [మదిమివలన పెండ్లుకలు
 మున్నగువానియందుఁ గలుగు] తెల్లదనములేని గొప్పవారు. ౯ దేవతలపేర్లు.
 విన్నోలు = ఆకాశమందుండు పట్టణము, వేగంటికచ్చేరి = ఇంద్రునిసభ.
 వేల్పుటెంకి = దేవతలందు చోటు - ౩ స్వర్గము పేర్లు. అచ్చరులు [ప్ర].
 అప్పరసలు.] వేల్పుచెలులు = దేవతాంగనలు ౨ అప్పరసల పేర్లు, చాగ
 రతనము = ఇచ్చనట్టి రత్నము, తలఁపుమానికము = కోర్కెలొనఁగు రత్న
 ము - ౨ చింతామణి పేర్లు.

సీ. అడిగిన నొసఁగెడి ♦ యావు జేజేగిడ్డి
 చదలు తొడుకు తెల్ల ♦ మొదవనంగ
 సురగవిపేళ్ళగు ♦ దెఱగంటి మ్రాకులు
 పెట్టుమ్రాకులు మింటి ♦ చెట్టు లనఁగఁ
 గల్ప కాఖ్యలగు వే ♦ గంటిగొంగలు రక్క
 సులు రేయిదిమ్మరుల్ ♦ సుకురుసినులు
 వేల్పుదాయలు తొలి ♦ వేల్పులు నాదైత్య
 నామంబు లగు గాలి ♦ గాము నెగడి

తే. కొఱవిరాలుపు బూచి నొఁ ♦ కుడు పిసాసి
 దయ్యమనఁగఁ బిశాచాభి ♦ ధానము లగు
 నివము వలి మం చనంగను ♦ హిమము దనరుఁ
 బిడు గనఁగ జెల్లు నశనికిఁ ♦ బేళ్ళసాంబ. 19

టీ. అడిగిననొసఁగెడియావు = కోరినతొడుతనే యిచ్చునట్టియావు, జేజేగిడ్డి = దేవుతలగోవు, చదలుతొడుకు = స్వర్గమందుండు గోవు, తెల్ల మొదవు = ధవళవర్ణమైనగోవు - ౪ కామధేనువు పేర్లు. తెరగంటిమ్రాకులు = దేవతలకు సంబంధించిన చెట్లు, పెట్టుమ్రాకులు = కోరినది యిచ్చుచెట్లు, మింటిచెట్టులు = స్వర్గమందలి వృక్షములు = ౩ కల్పవృక్షముల పేర్లు. వేగంటిగొంగలు = ఇంద్రునికిఁ బగవారు, రక్కసులు (ప్ర. రాక్షసులు) రేయిదిమ్మరుల్ = రాత్రులయందుఁ బరుగువారు, సుకురుసినులు = (సినులు - ప్ర. శిశువులు) శుక్రాచార్యునిశిష్యులు, వేల్పుదాయలు = దేవతలకు విరోధులు, తొలివేల్పులు = పూర్వదేవులు - ౬ రాక్షసుల పేర్లు, గాలి, గాము [ప్ర. గృహము.] నెగడి, కొఱవిరాలుపు = కొఱవికన్నె.

ప్రీప్సది, బూచి, సోతుడు, పిసాసి [ప్ర] - పిశాచము. దయ్యము [ప్ర].
దైవము]-౨ పిశాచము పేర్లు. ఇవము [ప్ర] - హిమము], వలి, మంచు -
౩ హిమము పేర్లు. పిడుగు - ౧ వజ్రాయుధము పేరు.

సీ. మిన్నుచుక్కల త్రోవ ♦ విన్నుప్పరము నింగి
వెన్నునియడుగు విన్ ♦ వేల్పుచెరువు
గాలితండ్రి బయలూ ♦ కసము మొగులు తెన్ను
చదలు నా గగనాఖ్యి ♦ లొదవుచుండు
బవలు పగలు నాగ ♦ దినము పేళ్ళగు రేయి
రాతిరి రే యన ♦ రాత్రి యమరు
దెస దిక్కు కడ యన ♦ దిశ యొప్పు నెల చంద
నగ మాస మమరు బు ♦ న్నమ యనంగ

తే. నలరు బూరిమకు సమాస ♦ యమవస యన
జను సమావాస్యపేరులు ♦ సంజ సందె
యనగగ దగు సంధ్యకాతపం ♦ బునకు నెండ
ప్రొద్దు వేండం బనెడిపేళ్ళు ♦ పొనగు సాంబ. 20

టీ. మిన్ను, చుక్కలత్రోవ = నక్షత్రముల మార్గము, విన్ను, ఉప్పు
ము, నింగి, వెన్నునియడుగు = విష్ణుపది, విన్, వేల్పుచెరువు = దేవ
తలు పోవునట్టిబాట. గాలితండ్రి = వాయువునకు బుట్టుచోటు, బయలు
ఆకసము [ప్ర. ఆకాశము] మొగులు తెన్ను = మేఘముల మార్గము. చద
లు - ౧౩ ఆకాశము పేర్లు. పగలు. పవలు - ౨ దినము పేర్లు. రేయి,
రాతిరి, రే - ౩ రాత్రిపేర్లు, దెస = [ప్ర. దిశ.] దిక్కు [ఇది సంస్కృ
తసమము], కడ (ప్ర. కావ్య.) - ౩ దిక్కు పేర్లు. నెల, చందు - ౨ మాస
ము పేర్లు. పున్నమ ౧ పూర్ణిమ పేరు. అమాస, అమవస - ౨ అమావాస్య

షేర్లు, సంజ. సందే ప్ర - సంద్య - ౨ సంధ్యాకాలము షేర్లు. ఎండ, ప్రాద్దు
సేంద్రము - ౩ ఆతపము షేర్లు.

నీ. మెఱపులు మెఱుగులు ♦ మించు లనఁ దటిత్తు
లగును జుక్కలు రిక్క ♦ లనఁగ దార
లమరు జేజేతేని ♦ యరదమునీటి మో
పరి మబ్బు మొయిలనఁ ♦ బరఁగు ఘనము
తెర యల తరఁగ నాఁ ♦ బారయు వీచికపేళ్ళు
నుఱువు నుఱు గనంగఁ ♦ గొఱలు ఘేన
మంతస్సమాభిఖ్య ♦ లగును లోపల లోన
లో నన బహిరాఖ్య ♦ లొప్పసు వెలి

తే. బయలు వెలుపల నాఁగ దీ ♦ పంబు పేళ్ళు
వఱుచుండును జోతి తి ♦ ర్వళిక దివ్వె
యనఁగ మందోష్ణమునకు వె ♦ చ్చన యొకింత
వేడి యిసుమంతకాఁక నా ♦ వెలయు సాంబ. 21

టీ. మెఱపులు, మెఱుగులు, మించులు - ౩ విద్యుత్తు షేర్లు.
చుక్కలు, రిక్కలు [ప్ర. బుక్షములు] - ౨ నక్షత్రముల షేర్లు. జేజేతేని
యరదము = ఇంద్రునివాహనమయినది, నీటిమోపరి = నీటినిధించునది. [జల
ధరము] మబ్బు మొయిలు - ౪ మేఘముల షేర్లు. తెర, అల, తరఁగ (ప్ర.
తరంగము), ౩ సముద్రపుటలల షేర్లు. నఱువు, నఱుగు. ౨ను ఘనము షేర్లు.
లోపల, లోన, లో - ౩ అంతర్భాగము షేర్లు. వెలి, బయలు, వెలుపల
౩ బహిర్భాగము షేర్లు, జ్యోతి [ప్ర. జ్యోతిసుని] తిర్వళిక [ఇది ద్రావిడ
పదము] దివ్వె, [ప్ర. దీపము.] - ౩ దీపము. వెచ్చన, ఒకింతవేడి, ఇసు
మంతకాఁక - ౩ కొంచెపాటి యుష్ణము షేర్లు.

క. సిస్తుగ లక్షణకవి యగు

కస్తురి రంగాఖ్యుడను జ ♦ గద్ధితముగ నీ

నిస్తుల దై వతవర్ణను

విస్తర మొనరించినాడ ♦ విబుధులకరుణన్. 22

తా. చక్కగా లక్షణము లెఱింగిన కవిసైన కస్తురి రంగాఖ్యుడు నేను అంబోపకారార్థము పండితుల యనుగ్రహముచే సాటిలేని దేవవర్ణను విపులముగా జెప్పితని.

దేవవర్ణ సంపూర్ణము.

మా న వ వ ర్గు.

—0—

క. శ్రీనగజామానస లస

మాన సరోహంస నిరుప ♦ మానవిభవ ధా

మా నవముగ నీపేరిట

మానవవర్గువు రచింతు ♦ మానక సాంబా.

తా. కాంతియున్నరాలగు పార్వతియొక్క మానసమనెడు పరికాశించెడి కొలనికి రాయంచయైనవాడా! (పార్వతిచే నెల్లప్పుడు ధ్యానింపబడువాడా!) సాటిలేనికల్పికి నివాసమైనవాడా! ఓసాంబమాత్రి! నీకంకితముగా నేను తప్పక నూతనముగా మానవవర్గును రచించెదను.

సీ. తొలిచదువులు ప్రాత ♦ పలుకులు మినుకులు

ప్రామినుకులు తొంటి ♦ బాస లనంగ

వేదాఖ్య లగు నేల ♦ బేల్పులు తొలిజాతి

వారు మిన్నులచదు ♦ వరులు జన్ని

గట్టులు దుగవుట్టు ♦ కలు పార్లు బాపలు

నాగ బ్రాహ్మణులకు ♦ నామములగు

తేలు దొరలు నేల ♦ యేలుదంటలు వెన్నుని

వలబుజమున గల ♦ వారు రాచ

తే. వారు తేడులు రెండవ ♦ వంగడంపు

బబువులన క్షత్రియాఖ్యతా ♦ బచ్చు బేరి

మూడవకొలం బతేడు నాడె ♦ కాడునల్ల

నయ్యతోడబిడ్డ కోమటి ♦ నాఁ దనర్పు
వైశ్యనామంబు లద్రి ని ♦ వాస నాంబ.

టీ. తొలిచదువులు, ప్రాంతపలుకులు, మినుకులు, ప్రామినుకులు, తొంటిబాసలు (ఈయన్నింటికిని బూర్వవాక్యములు అని యర్థము.)-గ నేదము పేళ్ళు. నేల పేట్లులు-పుడమికి దేవులు (భూసురులు) తొలిజాతి నారు = అగ్రజన్మలు, మిన్నల చదువరులు = వేదాధ్యయనముచేయు వారు, జన్మిగట్టులు = యజ్ఞోపవీతముఁ దాల్చినవారు, దుగపుట్టుకలు = స్వైజన్మలు, పార్లు (పాటులు) = పాటునాగు, బాఁపలు - 2 బ్రాహ్మణులకు బేర్లు. తేలు, దొరలు, నేలయేలుదంటలు=పుడమిని బాలించు నేర్పరులు, వెన్నుని వలబుజమునగలవారు = విష్ణువుయొక్క కుడిభాగము నుండిపుట్టినవారు, రాచవారు=క్షత్రియులు, తేఁడులు, చెండవవంగడంపు బబావులు = చెండవకులమునఁ (క్షత్రియవంశమున) బుట్టినరాజులు - 2 క్షత్రియులు. బచ్చు, బేరి, మూడవకొలం బతఁడు = మూడవ వంశమునఁ (వైశ్యకులమున) బుట్టినవాఁడు, నాఁడేకాఁడు = నాణెము చేయువాఁడు, నల్లనయ్యతోడబిడ్డ = విష్ణువుయొక్క తొడయందుఁ బుట్టినవాఁడు, కోమటి-౬ వైశ్యుఁడు.

సీ. కలపతాల్పులు తుది ♦ కొలమునేర్పరులు కాఁ

పులు వినువాఁకతోఁ ♦ బుట్టువు లన

నలరును శూద్రాఖ్య ♦ లమ్మకన్నది తల్లి

యవ్వ నా మాతపేళ్ళనురుఁ దండ్రీ

యబ్బ కన్నయ్య నా ♦ యన యయ్య యప్పన

జలకాఖ్య లగుఁ దమ్ముఁ ♦ డనుఁగుతోడు

తోడఁబుట్టు వనంగఁ ♦ దోఁబుట్టు వన సోద

రాఖ్యలా మొదటివాఁ ♦ డన్న పెద్ద

తే. యనగ నగ్రజాడగు నక్క ♦ యప్ప యనగ
జ్యేష్ఠ కన్యకుఁ జెల్లెలు ♦ చెల్లె చెలియ
లనగ దనరుఁ గనిష్ఠ కి ♦ ల్లాలు రాణి
యాలు పెండ్లా మనగ భార్య ♦ కగును సాంబ లి

టీ. కలపతాల్పాలు = నాఁగెటిని ధరించినవారు, శుడికొలముసేర్పరులు = కడపటి (నాలుగవ) కులమునందుఁబుట్టిన సేర్పరులవారు, కాఁపులు = శ్రేష్ఠములను రక్షించువారు, వినువాఁకతోఁబుట్టువులు = గంగాదికి సైదోడులు (శూద్రులువిష్ణుపాదమునఁబుట్టిరి యని శ్రుతిచెప్పటచేరిను, గంగ విష్ణుపాదోద్భవ గనుకను గంగకు శూద్రులుదోఁబుట్టువులనిచెప్పఁబడిరి) - ౪ శూద్రులు. అమ్మ, కన్నది, తల్లి, అవ్వ - ౪ జనని. తండ్రీ, అబ్బి, కన్నయ్య (కన్న + అయ్య) నాయన, అయ్య = పూజ్యుఁడు, అప్ప - ౬ జనకుఁడు, తమ్ముఁడు, అనుఁగు, తోఁడు, తోడఁబుట్టువు, తోఁబుట్టువు-గోదరుఁడు (చిన్నవాఁడు) మొదటివాఁడు - మొదటఁబుట్టినవాఁడు, అన్న, పెద్ద-రి పెద్దతోఁబుట్టువు (అగ్రజాఁడు) అప్ప, అక్క - ౨ జ్యేష్ఠభగిని, చెల్లెఁ చెలియలు - ౨ కనిష్ఠభగిని, ఇల్లాలు (ఇల్లు + అల్లు) రాణి, అలు, పెండ్లాను. రూ. పెండ్లము-గ భార్య.

సీ. అయిదువరాలు ము ♦ తైదువనఁబురంధి
కగుఁ దోడికోడలే ♦ రా లనంగఁ
బలిసోదరునిభార్య ♦ పరఁగుఁ గూతురు కూతు
కొమరిత యనఁ బుత్రి ♦ కమరుచుండుఁ
గొమరుండు బుడుకఁడు ♦ కొడుకు పట్టి యనంగఁ
పుత్రుడౌ బిడ బిడ్డ ♦ పూప పాప
కుట్ట చిఱుత కందు ♦ కూన నిసువు పాల
బుడుత నాశిశునామ ♦ ములు దనర్పు

తే. గోలముద్దియ ముద్దరాల్ ♦ బేల ముగుద
యనంగ ముగ్ధాంగనకు నాఖ్య ♦ లగును ఘుడిమి
వాడుముదుకాడు ముదిసిన ♦ వాడు ముసలి
ముదుసలి యనంగ వృద్ధుపే ♦ ల్మోపపు సాంబ. 4

టీ. అయిదువరాలు (అయిదువ + అలు, రేఫాగమము)రూ.విదువరా
లు, ముత్తైదువ-౨ వృద్ధసుమం లి. తోడిచోడలు, ఏరాలు-౨అన్నదమ్ముల
భార్యలు. కూడురు, కూడు, కొమరిత-౩ పుత్రిక. కొమగుడు,బుడుకాడు,
కొడుగు, పట్టి-౪ పుత్రుడు-బిడ, బిడ్డ, పూస, పాప, కట్ట. చిలుల, కండు,
మాస. నిసువు రూ. నిసుగు పా. శిసువు, పొలబుడులి = పుటిబిడ్డ-౧౨
కొడువు, గోల, ముద్దియ, ముద్దరాలు (ముద్ద + రాలు). బేల, ముగుద (ప్ర.
ముగ్ధ)-౫ ముగ్ధ (ప్రాయమువచ్చిన యాడుది). ముసిమిగాడు, ముదు
కాడు, ముదిసివాడు, ముదుసలి, ముసలి-౫ వృద్ధుడు.

సీ. పిన్న కొండికవాడు ♦ చిన్నసడుచు పోత

పసివాడు డనెడి పేర్లు ♦ బాలున కగు
జతురు పేర్లుగు నిట్టి ♦ జాణ దంట వలంతి
వెరవరి పోడి నే ♦ ర్పరి యనంగ
జెలికాడు సంగాతి ♦ చెలిమరి గాదిలి
సకియ సంగడికాడు ♦ సంగడిడు
చెలినేస్తి యన జను ♦ స్నేహితునకుఁ బెల్లి
నంటు మాలిమి పొంద ♦ నంగ నైతి

తే. కొఱలు ; గుఱచ టింగణ గిడ్డ ♦ గిఱక గుడ్డ
పొట్టి యన వామనాన్యతా ♦ గట్టివాఱు
తాంగ జంత గయాళియు ♦ నాంగ దనరు
ధూర్తననితకు దురితవి ♦ దూర సాంబ.

టీ. పిన్న, కొండికవాడు = చిన్నవాడు, చిన్న, పడుచు, పోట, రూ. పోట, పసివాడు-2 బాలుడు. దిట్ట, జాణ, దంట, వలంతి, వెరవరి, (వెరవు + అరి) = ఉపాయముగలవాడు (మత్స్యరీయకతద్ధితాంతము) ప్రోడ ప్ర. ప్రాథుడు (నేర్పరి) నేర్పు + అరి = మత్స్యరీయకతద్ధితాంతము = సామస్థ్యముగలవాడు 2 సమర్థుడు. చెలికాడు = సంగతి = సంగతము, (స్నేహము) గలవాడు, (సమాసాంతము) చెలిమిరి = చెలిమి + అరి.) చెలిమిగలవాడు, గాదిలి, సకియ (ప్ర. సఖి). సంగడికాడు-సంగడిడు, (పైరెండింటికి సంగడికలవాడు అని యగము. చెలి, నేస్తి = నేస్తముగలవాడు (నేస్తము + ఇ. మత్స్యరీయకతద్ధితాంతము). ౯ స్నేహితుడు. చెల్లి. రూ. చెలిమి, నంటు, మాలిమి, రూ. మాల్మి, పొందు-౪ స్నేహితము. కుటుచ, టింగణ. రూ. టింగణా, గిడ్డ, గిఱక, గుజ్జ, పొట్టి 2 కుటుచవాడు. గట్టి వాయి = పెద్దగొంతుగలది, తొంగ. జంత, గయాళి = రూ. గయాళి, అలక్ష్యము నేయునది—౪ భూర్భూరాలు.

సీ. కబ్బపునేతరి ♦ కయి కై సరుడు మాట

లల్లువాడను పేళ్ళు ♦ చెల్లు గపికి

బట్టులు చదువరుల్ ♦ బట్టుక్కిలనంగ

వందులకగు బడ ♦ వాళ్ళు వేగు

వారు వేగరులనఁ జారుల పేళ్ళొప్పు

బోయాలు బెస్తలు ♦ మోపరు లన

వాహకులకుఁ జెల్లు ♦ సాహిణి సాని రా

తనఁగ నశ్వారోహ ♦ కునకుడనరుఁ

తే. గట్టికలు పణిహారులు ♦ కటిక లనఁగ

వేతపాణుల కగు బోయ ♦ వేటకాడు

నడవిద్రిమ్మరి యనఁ గిరా ♦ తాళ్ళు తెనఁగు

నన్నగళ పేడి యనషండు ♦ డగును సాంబ.

టీ. కబ్బపునేతరి = గ్రంథములను రచించువాడు, కయి, కైసరుడు, మాటలల్లువాడు = పదము లొక్కటిగఁ జేర్చువాడు - ౪ కవి. బట్టలు, చదువరులు (చదువు + అరులు) = చదువగలవారు, బట్టు. ప్రభట్టు, క్రీక్కలు - ౪ స్తుతిపాఠకులు. పడవాళ్ళు, వేగువారు, వేగురులు - ౩ వేగులవాండు. బోయీలు, బెస్తలు, మోపరులు - ౩ పల్లకులు మొదలగు వానిని మోయువారు. సాహిణి, సాని, రౌతు - ౩ గుఱపురౌతు. కట్టికలు, పనిచోరులు, కటికలు = బెత్తమువాల్ని కొలువునెయు ద్వారపాలురు మున్నగువారు. బోయి, వేటకాడు, అడవిద్రిమ్మరి = అడవులందు సంచరించువాడు - కిరౌతుడు. అన్నగళ, పేడి, నవుంకుడు.

సీ. జాలరి వలతేఁగు ♦ మీలవేటరి యనఁ

దగుధీవరునిపేళ్ళు ♦ తడుపుదాల్పు

వడు గొంటిజందెము ♦ వాడు బమ్మచారి

యన బ్రహ్మచారి పే ♦ శృమరుగేస్తు

మనికితేఁ డింటివాఁ ♦ డన గృహస్తున కగు

నడవికాపు తపసి ♦ జడలదారి

నాఁ జెలువొందు వా ♦ న ప్రసూనకు నొంటి

కాడు గోణముదారి ♦ బోడ బీద

తే. కావులుగలాడు సన్నాసి ♦ నా వెలుంగు

యతినమాఖ్యలు ముగితి ము ♦ తైదు వనఁగ

జక్కిననఁ బేరటా లన ♦ జరగుమృతచి

రింటినామంబు లాపన్న ♦ రక్షసాంబ.

7

టీ. జాలరి = (జాలము + అరి,) జాలముగలవాడు, వలతేఁడు = వలకుఁ బ్రభువు. మీలవేటరి = చేపలను వేటాడువాడు - ౩ చెంబడివాడు. (అనగా బెస్తవాడు) తడుపుదాల్పు = కొల్లాయి వంటిపంచెకట్టుకున్నవాడు,

పడుగు (ప్ర. పటువు.) ఒంటిజందెమువాడు = ఒక్కజందెము నేసికొను
వాడు, బ్రహ్మచారి (ప్ర. బ్రహ్మచారి) ౫ బ్రహ్మచర్యము పూనినవాడు
శస్త్ర (ప్ర. గృహస్థ) మనికి ఊడు=ఇంటియజమానుడు, ఇంటివాడు=
ఇల్లుగలవాడు-౩ పెండ్లియైనవాడు. అడవికాపు=అడవియందువసించు
వాడు-తపసి (ప్ర. తపస్వి)=తపస్సుచేయువాడు, జటలదారి=జటలను
నాల్చినవాడు, ౩ వానప్రస్థుడు, ఒంటికాడు=నీకాకి, గోణముదారి=
గోచిపెట్టుకున్నవాడు, బోడ, బీద. కాపులుగలాడు=కాపాయవస్త్రము
నాల్చినవాడు, సన్నాసి- ౩ సన్యాసి. ముగితిముత్తయిదువ = ముత్తినొం
దిన ముత్తెదువ, జక్కిని పేరంటాలు- ౩ మృతినొందిన స్త్రీకుమరిలి.

సీ. మూకాఖ్యలగుమూవ ♦ మూఁగ మూఁగి యనంగ

గ్రుడ్డి చీక కన నంధ ♦ కునకుజెల్లు

బరువము ప్రాయము ♦ వయసు జవ్వన మన

యావనాభిఖ్య లా ♦ నందగాడు

వగకాడ మరువాడు ♦ వన్నెకా డెమ్మికా

డొనుకా డన ♦ సొగసైనవాడు

నీటుకాడనంగ రా ♦ నించు శృంగారికి

గోవాళ్ళు బొజుగునా ♦ గోడకాడు

తే. వెచ్చకాడు ననువుకాడు ♦ వేడ్కకాడు

లంజెకాడు మిండడన బ ♦ ల్లవుడు దనరు

సోయగంబు చక్కదనంబు ♦ సొబగురూపు

నాంగ సొందర్యమునకు జె ♦ న్నగును సాంబ. 8

టీ. మూవ, మూఁగ, మూఁగి-౩ నోరులేనివాడు, గ్రుడ్డి, చీక ౨
కన్నులులేనివాడు. పరువము, ప్రాయము, రూ.పాయము, వయసు, (ఇదిసం
స్కృతసమమని తోచెడి) జవ్వనము (ప్ర.యావనము) ౫ ప్రాయము. అం

దగాడు = అందముగలవాడు, వగకాడు, ఆమరువాడు, ఎమ్మెకాడు, జొసుకాడు = హోషుకలవాడు, సొగసైనవాడు, నీటుకాడు-2 సొగసుచేసికొన్నవాడు, గోవాళ్ళు, బొజుగు, కోడెకాడు, వెచ్చకాడు = అప్పిచ్చువాడు, ననువుకాడు = ప్రేమగలవాడు, వేడ్కకాడు = తమాషాలుకలవాడు, లంజెకాడు, మిండడు ౧ విటపురుషుడు. సోయగము, చక్కదనము, సొబగు, రూపు-ర సౌందర్యము.

నీ. గట్టిమనసువాడు ♦ గడుసరి యుక్కరి

దిటవరి దిట్టన ♦ ధీరునకగు

గుచ్చితుండడిగొట్టు ♦ కూళ పెంకె బికారి

ముడికాడు చిలుమువాల్ ♦ మోటులుచ్చ

చెండిపోతు గరాసు ♦ మొండికట్టె తులువ

కైలాటకాడు ట ♦ కక్కరి పిసాళి

టకటొంకు టాటోటు ♦ తవళి దబ్బిలి దూబ

గడుసు కల్లరి దోస ♦ కారి చెనటి

తే. పాలనుడు లండి పిక్కరి, పలువ చెడుగు

బేరజ మనంగ ధూర్తుని ♦ పేరు లమరు

బగలు మార్తురు పగతురు ♦ పవతు రనంగ

నహితులకు నామధేయము ♦ లమరు సాంబ.

9

టీ. గట్టిమనసువాడు, గడుసరి. (గడుసు + అరి), ఉక్కరి (ఉక్కు + అరి), దిటవరి (దిటవు + అరి), పైమాడు వచనములకు "బలిమిగలవాడు" అనియర్థము. దిట్ట-గి ధీరుడు, గుచ్చితుడు (ప్ర. కుత్తితుడు). అడిగొట్టు, కూళ, పెంకె, బికారి, ముడికాడు, చిలుమువాలు, మోటు, లుచ్చ, చెండిపోతు, గరాసు, మొండికట్టె, తులువ, కైలాటకాడు (కైలాటము + కాడు) = మాయోపాయముగలవాడు, టక్కరి = టక్కులు గలవాడు

పిసాళి, టకటొంకు, టాటోలు, రూ. తాటోటు, తవళిరూ. తవలి.దబ్బిలి, దూబ, గడుసు, కల్లరి = బొందలాడువాడు, దోసకాకి = పాపకార్యము లొనర్చువాడు, చెనటి, పాలనుడు, లండి, పిక్కరి = పిక్కబలముగల వాడు, పలువ, చెడుగు, బేరజము-33 ధూర్తుడు. పగలు, మార్తురు, పగ తురు, పవతురు-౪ శత్రువులు.

సీ. పెరివారు కడవారు ♦ వింతవా రెడవారు
 లాతివారన నన్యు ♦ లకుఁ జెలంగుఁ
 జుట్టలు చుట్టలు ♦ చుట్టముల్ విందులు
 బందుగు లనఁ జెల్లు ♦ బంధువులకుఁ
 గూర్చువాఁ డెడకాడు ♦ కుంఠనకాఁ డన
 దాపికాఁ డన బేరుఁ ♦ దనరుచుండు
 విటదూత బయకాడు ♦ వీణెకాఁడనఁబొల్పు
 వైకికునకు గాణ ♦ పాటకుఁ డన

తే. గాయకున కగుఁ దిక్క వెం ♦ గలి వెడంగు
 వెకలి వీటిడి వెంబర♦ విత్తు వెట్టి
 వేదంబు అనగ నపస్సారి ♦ వెలయుఁ జెవిటి
 విననివాడన బధిరాఖ్య ♦ లొనరుసాంబ.

10

టీ. పెరివారు, కడవారు, వింతవారు, ఎడవారు, లాతివారు—౫
 పొరుగువారు. చుట్టలు (చుట్టములు + లు, మువ్వలోపము). చుట్టలు (చు
 ట్టము + లు-మువ్వలోపము, దత్పూర్వహ్రస్వమునకు దీర్ఘము). చుట్టములు,
 విందులు, బందుగులు (ప్ర. బంధువు) ౫ బంధువులు. కూర్చువాడు =
 (తాంబూలాదికమును) దెచ్చియిచ్చువాడు, ఎడకాడు, తాపికాడు-౪
 విటునిదూత. బయకాడు, వీణెకాడు-౨ వీణెవాయింపువాడు గాణ
 పాటకుడు-౧ గానముచేయువాడు తిక్క, వెంగలి, వెడంగు, వెకలి,

వీటిఁడి, వెంబరవిత్తు, వెట్టి, వేఁదురు... మఱుపుగలవానిపేళ్ళు. అపస్మారి, చెవిటి, విననివాఁడు ౨ చెవులు వినఁబడనివాని పేళ్ళు.

సీ. ఎకిమీఁడు పాదుసా ♦ యేలిక మన్నీడు
సాహేబు రాయఁడు ♦ సామి పబువు
జియ్య తుపాసి వ ♦ జీరుండు రాయలు
దునెదారి రాజేఁడు ♦ దొర యొడయఁడు
నేఁ డనవ ర్తిలు ♦ నృపుపేళ్ళు పడవాలు
దళవాయి దళాయి ♦ దణి యనంగఁ
దగుదళక ర్తకుఁ ♦ దగువాఁడు వెరవరి
తీర్పరి కార్పారి ♦ దిట్టయనంగఁ

తే. కార్యక ర్తకుఁ జెలఁగు బ్రె ♦ గ్గడనిజోగి
ప్రెగడ మంతిరి నా మంతిరి ♦ పేర్లు వెలయుఁ
బంగునకు లేవఁ జాలని ♦ వాఁడు పుట్టు
మొండి పిచ్చుకుం తను పేళ్ళు ♦ పొనఁగు సాంబ. 11

టీ. ఎకిమీఁడు, పాదుసా (ఇది హిందూస్థానీపదము.) రూ. పాదు సాహి, ఏలిక, మన్నీడు, పా. మన్నియ. రూ. మన్నియఁడు, మన్నెడు మన్నె, సాహేబు (ఇది హిందూస్థానీపదము) రాయఁడు, సామి (ప్ర). స్వామి, పబువు (ప్ర). ప్రభువు, జియ్య, తుపాసి, వజీరుడు (ఇది హిందూస్థానీపదము.) రాయలు, దునెదారి, రూ. దునేదారి. రా, తేఁడు, దొర, ఒడయఁడు, నేడు-౨౭ రాజు, పడవాలు, దళవాయి, దళాయి, దణి-౪ నేనానాయకుఁడు, తగువాఁడు, వెరవరి (వెరవు + అరి) = ఉపాయముగలవాఁడు, తీర్పరి (తీర్పు + అరి) = దిద్దుపాట్లు గలవాఁడు. కార్పారి దిట్ట - ౫ కార్యములను జక్కఁగాఁజేయువాఁడు. ప్రెగడ, నిజోగి, (ప్ర). నియోగి) = ఉత్తరువు చేయువాఁడు, ప్రెగడ, మంతిరి -

౪ మంత్రి. లేవజాలనివాడు, పుట్టుమొండి, పిచ్చుకుంటు. రూ. పిచ్చుక
కుంటు-3 పంగువు-ఈచలబోయిన కాళ్ళవాడు.

సీ. ఎడకాడు గొల్లగాడు ♦ డెడత్రోవకాపరి
గడిదొంగ దోపుడు ♦ కాడు నాచు
గజముచ్చు చేవాడి ♦ కాడు జాజరకాడు
మచ్చరి మునిముచ్చు ♦ మాయదారి
తెరువాటుకాడు క ♦ తైరదొంగ దొరకోలు
సన్నాసి వడికాడు ♦ కన్నగాడు
రేద్రిమ్మరిడు ము ♦ ల్లియవిప్ప లోవాడి
కాడు తెక్కలికాడు ♦ కల్లరిడు

తే. తవలి మోసరి యన జెల్లు ♦ దస్కరునకు
దొత్తు సాకుడు బోనము ♦ కత్తెదాది
విలువరమ్మడు వరపు డిల్ ♦ బిడ్డయనగ
దాసికానామధేయముల్ ♦ దనరు సాంబ.

12

టీ. ఎడకాడు, కొల్లగాడు = కొల్లచేయువాడు, ఎడత్రోవకాప
3 = నిజసమర్థమునందుఁ గాచియుండువాడు, గడిదొంగ = ఒకవెటిం
గినదొంగ, దోపుడుకాడు. రూ. దోపికాడు = పరులసొమ్ము దోచు
వాడు, నాచు, గజముచ్చు = పెద్దదొంగ, చేవాడికాడు - చేతిపదును
గలవాడు. జాజరకాడు. రూ. జజ్జరకాడు = వంచన సేయువాడు,
మచ్చరి (పృ. మత్సరి), కంటుగలవాడు, మునిముచ్చు = పశ్యతోహరుడు.
చూచుచుండఁగనే మార్చి కొట్టుకొనిపోవువాడు, మాయదారి = మోస
ముగలవాడు. తెరువాటుకాడు = దారినడగించువాడు. కత్తైరదొంగ =
కత్తైరతోఁబనిచేయుదొంగ, దొరకోలుసన్నాసి = సమ్మించిమోసపుచ్చిదొంగ
లించుదొంగ, వడికాడు = చుఱుకుదనముగలవాడు, కన్నగాడు = కన్న

మువేయవారు, రేద్రమ్మరీడు = రాత్రులయందు సంచరించువారు,
ముల్లియవిష్వ = ధనములముడులను విష్వవారు, లోవారు = మనమునఁ
గతినత్వముగలవారు, తెక్కలికాడు = దొంగతనము గలవారు, కల్ల
రీడు (కల్ల + అరి + ఈడు. స్వాగ్ధమున నీ ప్రత్యయము) = బొంకులారు
వారు, తవళి, మోసరి (మోసము + అరి) మోసము గలవారు ౨౨
నొంగ, తొత్తు, సాడుడు, బోనముకత్తె, (వంటచేయునది), దాది (ప్ర.
భాత్రి), విలువరమ్మడు + కూలికే బనిచేయునది, వరపుడు, ఇల్ బిడ్డ
౨ దాసి = పనికత్తె.

సీ. పడపు జాన గడించు ♦ పడతి మేల్దాపరి
బోగపుజేడియ ♦ పొత్తుటాలు
వేడుకచెలి లంజె ♦ వెలయాలు రోచల్వ
వెల్లాటకత్తె నా ♦ వేశ్య వెలయు
గూర్చియిచ్చుమిటారి ♦ కుంటెనకత్తియ
తాపికత్తె యనంగ ♦ దనరు దూతి
నాగవాసం బన ♦ నామమా వేశ్యల
మేళంబునకు గొమ ♦ రాలు కొమిరె

తే. చామ జవరాలు కొమరిత ♦ జవ్వని యన
సుందరికి జెల్లు గట్టివె ♦ సుదియు బోగ
యనగ దగు బ్రాహ్మ ♦ వయసు చెల్లినది ముసలి
మిండకోరన లోలాఖ్య ♦ మెఱయు సాంబ. 13

టీ. పడపుజాన (పడపు + చాన) = ధనసంపాదనచేయునట్టి (స్త్రీ),
గడించుపడతి = ధనమునుగూర్చుకాంత, మేల్దాపరి = మోహమునుజూపనిది
లాభమునఁ దాచునది, బోగపుజేడియ (బోగము + చేడియ) సుఖాను
భవమునకైనట్టి మగువ, పొత్తుటాలు (పొత్తు + టాలు) = అనురాగము

జూపు పెండ్లము. వేడుకచెలి = సంతోషముగలిగించు సుందరి, లంజె, వెల
యాలు (వెల + ఆలు) = విలువకువచ్చెడి పెండ్లాము, లోచెల్వ = డబ్బు
నకువచ్చుభార్య, వెల్లాటకత్తై. పా. వెల్లాటకత్తై = మిగులనాట్యముచేయు
నట్టిది ౧౦ వేశ్య. కూర్చియిచ్చుమిటారి = విటునిజేర్చునది, కుంఠెనక త్రియ
తాపికత్తై ౩ దూతిక. నాగవాసము, ౦ వేశ్యలసమూహము. కొమరాలు,
కొమిరె = పిన్నవయసుది, చామ, జవరాలు = యౌవనముగలది, కొమ
రిత, రూ. కొమరిత. కొమాన్దై, జవ్వని (జవ్వనము + ఇ) = యౌవనము
గలది = ప్రాయముగల పడుచు, గట్టివైసుది, ప్రోడ (ప్ర. ప్రాథ) ౨ ప్రా,
థాంగన-౩౦ యేండ్లకు పోచ్చుతక్కువ వయసుగలది. వయసు చెల్లినది.
ముసలి, మిండకోర. రూ. ముండలకోర - ౩ ను ౫౦ ఏండ్లకు బయిపడినను
విటులను గోరునట్టి స్త్రీ - లోలస్త్రీ.

సి. కన్నియ కన్నెనా ♦ కన్యక కగుఁ బేరు

లాస గలది అంకు ♦ లాడి చెడిపె

వెలిచొరవరి యన ♦ వెలయు జారిణిపేళ్ళు

మెయి మేయి యొడలు నె ♦ మ్మేను మేను

బొంది మేమై యనఁ ♦ బొసఁగు దేహమునకు

నెఱకలు వెండ్రుకల్ ♦ నెఱు లనంగఁ

గేశ సమాఖ్యలొ ♦ గేశ బంధముపేళ్ళు

కీల్బుడి కొమ్ముడి ♦ కీలుగంటు

తే. నూనెముడి వెన్న గం టన ♦ నొనరు శిఖకు

జాట్టు సిక సిగ యనఁ జెల్లుఁ ♦ జంచు కురులు

ముంగురులు కూకటు లనంగ ♦ బొసఁగుచుండుఁ

గుంతలమునకు జిత దైత్య ♦ కూట సాంబ.

టీ. కన్నయ, కన్నె - ౨ కన్యక. అసగలది = ఇతరులపై యాశ
గలది, అంకులాడి, చెడిపె, వెలిచొరవరి=బయటిరుచిగన్నది. ౪ జారణీశ్రీ.
మెయి, మేయి, ఒడలు, నెమ్మేను, మేను, బొంది, మే, మై. ౫ శరీరము.
నెఱకలు, వెండ్రుకలు, నెఱులు - ౩ కేశములు. కీల్కుడి, కొమ్ముడి
(కొత్త + ముడి.) కీలుగంటు, నూనెముడి. వెన్నుగంటు + వీపునంటునది,
౫ కేశబంధము - జాటుగముడిచినముడి) జాట్టు, సిగ, సిక-ప్ర. శిఖి3 జాట్టు
ముడి. చుంచుకురులు, ముంగురులు (మున్ను + కురులు) =ముందటి వెండ్రు
కలు, కూడకటులు - ౩ చూర్ణ కుంతలములు) - పొడివెండ్రుకలు.

సీ కొప్పు వేనలి మూల ♦ కొవ్వెద తుఱు మనఁ
గబరి యకా కన్ గను ♦ కన్ననంగ
నేత్రాఖ్యలగు నొసల్ ♦ నెన్నొసల్ నుదురు నె
న్నదు రన నిట లాఖ్య ♦ లొదవుఁ జూడ్కి
పారువ దిస్తి చూ ♦ పన వీక్షణము లొప్పు
వీనులు చెవులును ♦ జానుగులును
నా నొప్పు శ్రోత్రముల్ ♦ కౌను లేఁగాను నె
న్నడుము నడు మనంగ ♦ నడరు మధ్య

తే. మునకుఁ బొక్కిలి బొడ్డనఁ దనరు నాభి
మూతి మోర మొకము మోము ♦ మొగమనంగ
వదనము దనర్చు వా నోరు ♦ వాయిఁ యనఁగ
ముఖగుహాభిఖ్య లగు గురు ♦ మూర్తి సాంబ. 15

టీ. కొప్పు వేనలి, మూల, కొవ్వెద (కొత్త + వెద,) తుఱుము ౫
శ్రీలకొప్పు, కక, కన్న-౩ నేత్రము, నొసలు, నెన్నొసలు. నుదురు.
నెన్నుదురు. ౪ ఫాలము. చూడ్కి, చూ. చూడికి, పారువ (ద్రావిడము,
దిస్తి, చూపు-౫ వీక్షించుట - వీనులు, చెవులు, జానుగులు - ౩ శ్రోత్ర

ములు. కాను, లేకాను (లేత + కాను), నెన్నడుము (నెఱు + నడుము) - నడుము. ౪ మధ్యము, పొక్కిలి బొడ్డు - ౨ నాభి. మూతి, మోకము, మోము, మొగము (ఈ ౩ ను ముఖశబ్దభవములు) ౫ వదనము. వా, నోరు వాయి. ౩ వదనగుహ (నోరు.)

సీ. పలు పల్లుపండులు ♦ పండ్లన రదము తొఁ
జెంప దవుడ చెక్కు ♦ చెక్కిలనంగఁ
దగుఁ గపోలము నెత్తి ♦ తల యన శిర మొప్పు
ముక్కు ముక్కునంగ నా ♦ సిక చెలంగు
బొమకనుబొమయన ♦ భూనామ మమరు మీ
సలు మీసములనంగ ♦ శృంగ్రు వలరు
వదరము కెమ్మోవి ♦ పెదవి వాతెఱ మోవి
యన నోష మగు నెద ♦ యక్కు తొమ్ము

తే. నెడఁద యన వక్ష మగుఁ బొట్ట ♦ కడుపు బొజ్జ
బొట్ట ఊక్కున నుదరంబు ♦ పొసఁగుచుండుఁ
గేలు కైకయి చేయి కెం ♦ గేలనంగఁ
బంచశౌఖకు నామముల్ ♦ పరఁగు సాంబ.

16

టీ. పలు, పల్లు, పండులు, పండ్లు - ౪ దంతములు. చెంప. రూ - చెంప, దవుడ, రూ: దొడ, చెక్కు, చెక్కిలి-౪ కపోలము. నెత్తి, తల, శిరస్సు. ముక్కు, ముక్కు-౨ భూమి. బొమ, కనుబొమ-౨ భూమి. బొ. మీసలు (మీసము + లు - మువర్ణలోపము.) మీసములు రూ. మీసాలు-౪ శృంగ్రువులు. అదరము (ప్ర. అధరము.) కెమ్మోవి (కెంపు + మోవి). పెదవి, వాతెఱ = (వాయి + తెఱ) పాఠ్యాదిసమాసము. నోటి గంధమును మాయునది, మోవి - ౫ ఓవము. ఎద, అక్కు, తొమ్ము

ఎడఁద - ౪ ను హృదయము. పొట్ట, కడుపు, బొజ్జ, బొజ్జ, డొక్క - ౫
ఉదరము, కేలు, (నిత్యైకవచనాంతము). కై, కయి, చేయి, రూ. చెయ్యి,
చేయి, చే. కెంగేలు (కెంపు + కేలు) - ౮ కరము.

సీ. అటచెయ్యి లోచెయి ♦ యనఁ గరతల మొప్పుఁ

పెడచెయ్యి మీఁజెయ్యి ♦ వెనుకచెయ్యి

యనఁ దగు, జరమశ ♦ యంబు వేల్ వేలన

నంగుళి యగుఁ జర ♦ మాంగమునకు

వెన్ను వెనుకమేను ♦ వీ పన వ ర్తిల్లు

గద్దవగడ్డము ♦ గౌద యనఁగఁ

జిబుకనామంబు రా ♦ జిల్లుఁ గడవసంబు

చట్టతో లనఁ గళా ♦ సంబు నాఁగఁ

తే. జన్మ మమరు మోఁకాళ్ళన ♦ జానువు లగుఁ

బిక్క చిఱుదొడ యన జంఘ ♦ పేళ్లుదనరు

గురువుతోడయన నూరువు ♦ వరలు ముడ్డి

పిఱుదు తుం టన జఘనంబు ♦ పేళ్ళు సాంబ 17

టీ. అటచెయ్యి, లోచెయి - ౧ చేతిలోభాగము, పెడచెయ్యి, మీఁ
జెయి [మీఁదు + చెయ్యి], వెనుక చెయ్యి = చేతి వెనుకటి భాగము - ౨
చేతివెనుకటిభాగము. వేలు, వ్రేలు - ౩ అంగుళి. వెన్ను, వెనుకమేను,
వీచు - ౩ పృష్ఠము. గద్దవ, గడ్డము, గౌద, రూ. గవుద - ౩ గడ్డము.
కడవసంబు, చట్ట, తోలు, కళాసము - ౪ చర్మము. మోఁకాళ్ళు - ౫
జానువు, పిక్క. చిఱుదొడ = చిన్నతొడ - ౬ పిక్క. నూరువు, తొడ -
౭ ఊరువు. ముడ్డి, రూ. మూడి. పిఱుదు, తుంటి - ౮ కటిభాగము.

సీ. పునుక పుటియ పుచ్చె ♦ యనఁ గసాలం బొప్పు

బుజము మూఁ పన ♦ జెల్లు భుజము పేళ్లు

బట్టవలువ కోక ♦ పుట్టంబు గింటెంబు
 చీర నావననంబు ♦ చెలంగు నలుత
 గొంతు కుత్తుక యట్టు ♦ కొలిమి మెడ యనంగ
 గళమున కగుఁ బిడి ♦ కిలన ముప్పి
 కగుఁ బ్రసృతికిఁ జేర ♦ యన నంజలికి దోయి
 లనహస్తమునకు మూ ♦ రనంగఁ బొసంగు

తే. బారయనంగను వ్యామాఖ్య ♦ పరంగు జేన
 దుత్తయనఁ దాలమున కొప్పు ♦ బెత్తయనంగ
 నంగుళాభిఖ్య యగు నంజ ♦ హజ్జయడుగు
 నాంగఁ బాదాఖ్యలగు లోక ♦ నాధ సాంబ. 18

టీ. పురుక. రూ. పున్న. పుటియ. రూ. పుత్రి, పుచ్చె - 3 కపా
 లము. బుజము, మూఁపు, - 1 బాహువు. బట్ట, వలువ, కోక, పుట్టము,
 గింటెము, చీర ౬ వస్త్రము, అలుత, గొంతు, కుత్తుక, అట్ట, కొలిమి,
 మెడ—౬ కంఠము, పిడికిలి-౧ముప్పి. చేర ౧ ప్రకృతి [చాచినవేళ్లు గల
 యుతిచేయి.] దోయిలి. రూ. దోసిలి - ౨ అంజలి. మూర-౧ [మోచె
 యియ్య మొదలు వేళ్ళకొనవఱకుండు భాగము.] బార-౧ వ్యామము [రెండం
 చేతులు చాచిననడుమనుండుసందు] జేన, దుత్త - ౨ తాలము [చాచిన
 బొటనవ్రేలికొనకు చిటికెనవ్రేలికిని నడుమనుండు సందు] బెత్త-౧ అంగుళ
 ము, అంజ, హజ్జ, రూ. అజ్జ, అడుగు - 3 పాదము.

సీ. చనులు గుబ్బలు చండ్లు ♦ చాచులు పాలిండ్లు
 చన్ను లనంగఁ గు ♦ చంబు లమరు
 నారు నూగా రన ♦ నలరు రోమావళి
 పావల గనుతావు ♦ పత్తబుయ్య

మరునిల్లు దుబ్బన ♦ మదన మందిర మొప్పు
బిల్లలఁ గలిగించు ♦ వేరు చుల్లి
బుల్లబెల్లమనంగఁ ♦ బొసగు శేఫముగాఁడు
గుడ్డ పిట్ట యనంగ ♦ గుదము దనరుఁ

తే. బైట పయ్యెడ ♦ పయ్యెట చెఱుగు
నాఁగఁ జేలాంచలాభిధా ♦ సంబు చెలఁగుఁ
గలువడము చందువా మేలు ♦ కట్టనంగ
నతిశయిల్లు వితానావ్వా ♦ యములు సాంబ. 19

టీ. చనులు, గుబ్బలు, చండ్లు, చాచులు, పాలిండ్లు, చన్నులు-౬
స్తనములు. ఆరు. నాఁగారు-౨ నాభిక్రింది రోమశేఖ, పాపలఁగనుతా
వు=బిడ్డలనుగమనటితావు, పత్త, బుయ్య, మరునిల్లు, దుబ్బ - ౫ మన్మథా
గారము (స్త్రీలింగము). పిల్లలఁ గలిగించువేరు=బిడ్డలఁబుట్టించుటకు మూ
లమైనది, చుల్లి, రూ. చుల్ల, బుల్ల, బెల్లము-౫ పులింగము. గాఁడు, గుడ్డ
పిట్ట - ౩ అపానస్థానము. పైట, పయ్యెట, పయ్యెడ, రూ. పయ్యెడ,
పయ్యెట, చెఱుగు - ౯ చీరకొంగు. కలువడము, చందువా, మేలుక
ట్టు - ౩ పితానము (వివాహాదులందుఁ బండిటికిఁజేయు వస్త్రాలింకారము.)
(చాందినీ.)

సీ. చెలిముద్దుగుమ్మ యు ♦ గృలి నవలా చాన
కన్నెబిత్తరి గోతి ♦ కలిగి మగువ
జవరాలు చేడియ ♦ జవ్వని తొయ్యలి
నాతి పైదలి యెల ♦ నాగ లేమ
సకియ జక్కవచంటి ♦ చామ చిల్కల కొల్కి
గుబ్బెత ప్రోయాలు ♦ కొమ్మ పడఁతి

పొలతి ముద్దయ నన ♦ బోడి యింతి మిటారీ
 నెలతుక వాల్లంటి ♦ నెలత తెఱవ
 తే. యన్ను లతకూన యొయ్యారి ♦ యతివ వెలది
 చెలియ సకి బోటి కొమరిత ♦ చిగురు బోడి
 ముగుద వగలాడి సింగారి ♦ ముదిత యవిద
 గరిత యన భామనీ సమా ♦ ఖ్యలగు సాంబ. 20

టీ. చెలి, ముద్దుగుమ్మ = ముద్దులు గులుకునది, ఉగ్మలి. నవలా చా
 న, కన్నె, చిత్తరి, గోతి, కలికి, మగువ, జవరా. చేడియ, జవ్వని, తొ
 య్యలి, నాతి, పైదలి, ఎలనాగ, లేను, సకియ, జక్కవచంటి = చక్రవా
 కపక్షులమాడ్కి నొండొంటి గదిసియుండు స్తనములుగలది. చామ, చి
 లుకల కొలికి = చిలుకలకొలుకులవంటి కంటికొనలుగలది. గుబ్బెత = గుబ్బ
 నులుగలది, ప్రోయాలు, కొమ్మ, పడతి, పొలతి, ముద్దయ, ననబోడి =
 పుష్పముంబోలు మేనుగలది, ఇంతి, మిటారి, మిటారముగలది, నెలతుక,
 వాల్లంటి = (వాలు + కంటి) నిడుపుకన్నులు గలది, నెలత, తెఱవ, అన్ను,
 లతకూన = లేతతీగెను బోలినది, ఒయ్యారి = ఒయ్యారముగలది, అతివ,
 వెలది. రూ. వెలదుక, చెలియ, సకి (పగి. సఖి), బోటి, కొమరిత,
 చిగురుబోడి = ఇగురువంటి మేనుగలది, ముగుద ప్ర. ముగ్ధ. వగలాడి = చగ
 లుగలది, సింగారి = సొగసుగలది, ముదిత, ఉవిద, గరిత = గరి (స్త్రీ).

సీ. ఆనవాలును పులు ♦ గంగమచ్చము గుఱు
 తడియాల మన లాంఛ ♦ నాఖ్యలొదవు
 జడితి గొబ్బన వేగ ♦ సరగు గ్రక్కున వడి
 వేగిర మనఁ దగు ♦ వేగమునకు
 మరియాద గడి మేర ♦ సరుదెల్ల కర యనఁ
 బఱగు మర్యాదకు ♦ వెఱగు వింత

యక్కజ మబ్బుర ♦ మరిది నివ్వెఱ యబ్ర
 మచ్చెరు వన నద్భు ♦ తాఖ్య లమరుఁ
 తే. బుఁగు కదలిక పరువన ♦ మెఱయుధావ
 నమ్మునకు వేడెమునరించె ♦ గ్రమ్మె బొదివెఁ
 జుట్టుకొనె నావరించె నా ♦ నిట్టినుడులు
 వేష్టనంబున కమరు సర్వేశ సాంబ.

21

టీ. అనవాలు, పులులు, అంగమచ్చము, గురుతు, అడియాలము-౧
 హ్మము, జడితి (ప్ర. ఝడితి), గొబ్బనక, వేగ, సరగు, గ్రమ్మనక
 ఁడి, వేగము - ౨ శీఘ్రము, మరియాద, గడి, మేర, సరుదు, ఎల్ల, కర,
 హద్దు. వెఱగు, వింత అక్కజము, అబ్బురము, అరిది, నివ్వెఱ (నిండు
 + వెఱ), అబ్రము, అచ్చెరువు (ప్ర. ఆశ్చర్యము.) - ౩ ఆశ్చర్యము,
 పరుగు, కదలిక, పరువు-౩ పరుగెత్తుట. వేడెమునరించె, క్రమ్మె, బొదివె,
 చుట్టుకొనె, ఆవరించె - ౪ చుట్టును గూర్చుండియుండె.

సీ. బువ్వ మెతుకు కూడు ♦ బోన మోరెము పసా
 దము వంటకము పస ♦ దనము బాతు
 సాద మోగిర మన ♦ జరుగు నన్నము పేళ్ళు
 కుడిచె బోసేసె సా ♦ పడియె నమలె
 నారోగిణ మొనర్చె ♦ నారగించె మెనవెఁ
 దినె మెక్కె ననభుక్తి ♦ గొనుట కలరుఁ
 బనులు చెయ్యలు సేత ♦ లనఁ గర్మముల కొవ్వఁ
 గనలు మోడి యలుక ♦ కినుక కిన్క

తే. నాగఁ గోపాఖ్యలగు లజ్జ ♦ నాన సిగ్గు
 జొనుకుఁ పుయిలోట సిబ్బితి ♦ పుచ్చటి కన

బరగు వీడాఖ్య యోల నె ♦ పంబు సాక
నంగ వ్యాజం బమరు జగ ♦ న్నాధ సాంబ.

22

టీ. బువ్వ, మెతుకు, కూడు, బోనము, ఓరెము, పసాదము (ప్ర-
సాదము) వంటకము, పసదనము, బాతు, (అన్యదేశ్యము) సాదము
(ఇది ద్రావిడపదము.) ఓగిరము - ౧౦ అన్నము. కుడిచె, బోసేసె, సాప
డియె, నమలె, అరోగిణ మొనర్చె. రూ. అరోగణ మొనర్చె, అరగించె, మెసవె,
తినె, మెక్కె - ౧౦ భోజనము చేసెను. పనులు, చెయ్యెలు, చేతలు - ౩
కార్యములు, కనలు, మోడి, అలుక, కినుక, కిన్న - ౫ కోపము, లజ్జ,
నాన, సిగ్గు, బొనుకు, పుయిలోట, సిబ్బిత, పుచ్చటిక, రూ. పుచ్చడిక - ౨
సిగ్గు, ఓల, నెపము (ప్ర. నిధము.) సాకు - ౩ మిష.

సీ. పానుపు తలిమంబు • పలుపు లే పన మెత్తి
సెజ్జ యనంగ శయ్య ♦ చెలగుచుండుఁ
బన్నుండె దెన్నుండె ♦ బండుకొనె బరుండె
బవ్వళించెను బండె ♦ బడక సేసె
నత్తమిలై ననంగ ♦ నలరారు శయనించె
ననుటకు నిద్దుర ♦ గొనియె గుఱక
గొనియె నిద్దురవోయె ♦ గూర్కిడె నన నిద్రి
తునకొప్పలేచె మే ♦ ల్కొనియె మెలకు

తే. వయ్యె నన జాగ్రదభిధాన ♦ మమరు వేడ్క
యెలమి వేడుక సంతోస ♦ మింపు ముదము
పంతనము సొంపు మేలరు ♦ సంబనంగఁ
బ్రమదమున కాఖ్యలగు జగ ♦ త్పాల సాంబ.

23

టీ. పానుపు, రూ. పాన్పు, తలిమము, పలుపు, లేపు, మెత్త, సెజ్జ (ప్ర. శయ్య) ౭ శయ్య. పన్నుండెను, తెన్నుండెను, పా. తొన్నుండెను. పండుకొనెను, పరుండెను, పవ్వళించెను, పండెను, పడకవేసెను. అత్తమిల్లెను- ౮ శయనించె. నిద్దురగొనియె, గుఱకగొనియె, నిద్దురవోయె కూర్చిడెను. ౪ నిద్రించెను, లేచె, మేల్కొనియె, మెలకువయ్యె ౭ నిద్ర లేచెను, వేడ్క, ఎలమి, వేడుక, సంతోషము. వి. సంతోషము. ఇంపు, ముదము, సంతసము, సొంపు, మేలు, అరుసంబు - ప్ర హర్షము ౧౦ సంతోషము.

సీ. పలికె వాక్రుచ్చె ♦ నప్పననేసె మందలిం

చెను విన్నవించె జె ♦ ప్పెననె నొడివె

నాడె బల్కెవచించె ♦ ననభాషణము నేసె

ననుట కొ వీనిచ్చె ♦ నాలకించె

వినె జెవియొగ్గెను ♦ వినియె నాలించె నా

శృతమయ్యె ననుట కొ ♦ జులుక చొక

యులక యెల్లిద మన ♦ నొనరు లఘుత పేళ్ళు

పులకలొత్తెను గగు ♦ ర్పొడిచె గగురు

తే. పాటె గరుపాటె మైమోజు ♦ పర్వెననగఁ

దగును రోమాంచనామముల్ ♦ నగవు నవ్వు

నగు నవన హాసమున కొప్పు ♦ నడిమిదిన్నె

దీవి యన ద్వీప మగుఁ బర ♦ దేవ సాంబ

24

టీ. పలికెను, వాక్రుచ్చెను, అప్పననేసె (ప్ర. అర్పణచేసెను), మందలించెను, విన్నవించెను, చెప్పెను, అనెను, నొడివెను, ఆడెను, పల్కెను, వచించెను-౧౦ మాటలాడెను. వీనిచ్చె. అలకించె, వినె, చెవియొగ్గె, వినయొ, అలించె - ౬ వినెను. చులుక. రూ: చుల్క, చొక, రూ. చవుక, ఉలక, ఎల్లిదము-౬లఘుత్వము, పులకలొత్తెను, గగుర్పొడిచె. రూ. గగురు వొడిచె, గగురుపొడిచె. గగురుపాటె, గరుపాటె మైమోజుపర్వె-భిరోమాం

చము గలిగెను. నగవు, నవ్వు, నగు, నవు - ర హాసము, నడిమిది నె
దీవి ౨ ద్వీపము.

సీ. జోత జాగిల కొల్పు ♦ జోహారు గిడిగిడి

మోడుపు చేకూర్పు ♦ మ్రొక్కు మొగువు

చిన్న పూచేమోడ్పు ♦ జేజె వెన్నెలచెంగ

నాలు గొబ్బలు టెంక ♦ నాలు నేరె

డల్లుల్ సలా మన ♦ నమరు దండము పేళ్ళు

పళ్ళెము కంచము ♦ పళ్ళెరంబు

తెలె హరివాణంబు ♦ తలియ తట్టియనంగ

భాజనం బగు గిన్నె ♦ బటుదికొర

తే. డబ్బుర యనంగఁ జపక మా ♦ డప్పి దూప

దప్పి దగ నీరువట్టన ♦ దాహ మమరుఁ

జాగ మీవి పుడుకు పెట్టు ♦ తేగ మీగి

యనంగ ద్యాగనమాభిక్య ♦ లగును సాంబ.

25

టీ. జోత. రూ. జోతము, జాగిలి, కొల్పు, జోహారు. రూ. జోహారువు - జోహారు-జోహారువు, గిడిగిడి, మోడుపు. రూ. మోడ్పు, చేకూర్పు, మ్రొక్కు, మొగువు, చిన్నపూ, చేకూర్పు, జేజె, వెన్నెల, చెంగనాలు, దొబ్బలు, టెంకనాలు, నేరెడల్లులు. సలాము (ఇది యన్యదేశ్యము). ౨౭ నమస్కారము, పళ్ళెము రూ. పళ్ళెము: కంచము, పళ్ళెరము, తెలె, రూ. తెలియ, హరివాణము, తలియ, తట్టి 9 పాత్రము. గిన్నె, బటుది, కొర, డబ్బుర రూ. డబ్బుర-గ్రతాగుగిన్నె, డప్పి, దూప, దప్పి, నీరువట్ట-ర దాహము. చాగము, ఈవి, పుడుకు; పెట్టు, తేగము, ఈగి, రూ. ఈవి-తాగము.

సీ అగపడె జేపడె • నబ్బె దొరకె జిక్కి
 దగిలె దగుల్కొనె • దగులువడియె
 బట్టువడియె జిక్కు • వడె దవిలె ననంగ
 నమరు గృహీతాఖ్య • లఱచె నేడ్చె
 వాపోయె మొఱలిడె • వాచఱచె ననంగ
 రోదనంబున కగు • రొద గలిబిలి
 చప్పడు గొలగొల సద్దు • కూత యులిపు
 నలుకుడు రవళి అం • తనంగ ధన్వికి

తే. నలరు గలసె బెరసె గూడె • హత్తె దొరసె
 నందె బొందె బెనగె జెందె • నంటె ననంగ
 నమరు సక్తాఖ్య లోనయ్య • నగ్గమయ్య
 లోపడె ననంగ స్వవశాఖ్య • లు చను సాంబ 26

టీ. అగపడెను (అగ్గము + పడెను,) చేపడెను, అబ్బెను, దొరకెను,
 చిక్కిను, తగిలెను, తగుల్కొనెన్, తగులువడియెను, పట్టువడియెను, చిక్కు
 వడెను, తవిలెను, ౧౦ చేతల జిక్కిను. అఱచెను, ఏడ్చెను, వాపోయెను,
 మొరలిడెను, వాచఱచెను ౫ రోదనముచేసెను, రొద, గలిబిలి, చప్పడు]
 గొలగొల, సద్దు, కూత, ఉలిపు, అలుకుడు, రవళి, అంతు - ౧౦ శబ్దము.
 కలసెను, పెరసెన్, కూడెన్, హత్తెన్, దొరసెన్, అందెన్, పొందెన్,
 పెనగెన్, చెందెన్, అంటెన్ - ౧౦ చేరుకొనెను, లోనయ్యెన్, అగ్గ
 మయ్యెన్. లోపడెను - ౩ స్వాధీనమాయెను.

సీ. ఎడసె వీడెను బాసె • నెడఁబాసె బురివిచ్చె
 వేఱువడె ననంగ వెలయుచుండు

బ్రత్యేకమయ్యె ననన్ • పలుకులు వెడలించె
 వెళ్ళగొట్టెను దోలె • వెలల బన్నె
 దఱిమె రొప్పెననంగ • దనరు నుచ్చాటనం
 బానరించె ననుటకు • గనియె జూచె
 గనుగొనె దిలకించె • గనె గాంచె నన జెల్లు
 దర్శించె ననుటకు • దాల్చె బూనె

తే. నానె మోచె ననంగ జెల్లు • నధివహించె
 ననుట కరికట్టె బోనీక • యంకచేసె
 నాంగె నిల్చె దటాయించె • నడ్డగించె
 నానుకొనె ననదగు వార • ణాఖ్యసాంబ. 27

టీ. ఎడసెను, వీడెను, పాసెను, ఎడబాసెను, పురివిచ్చెను, వేటు
 పడెను, ౬ ప్రత్యేకమాయెను. వెడలించెను, వెళ్ళగొట్టెను, తోలెను, వెలల
 బన్నెను, తఱిమెను, రొప్పెను ౬ తఱుమగొట్టెను. కనియెన్, చూచెన్
 కనుగొనెన్, తిలకించెన్, కనెన్, కాంచెన్, - ౬ వీక్షించెను. తాల్చెను,
 పూనెను, ఆనెను, మోచెను, - ౪ ధరించెను. అరికట్టెను. = చుట్టునిలిచెను,
 పోనీక యంక చేసెను, అంగెను. నిల్చెను, తటాయించెను, అడ్డగించెను,
 అనుకొనెను - ౭ నివారించెను, నిగోధించెను.

సీ. అంటు గైకొనియె ము • ట్టయ్యె జెఱుగుమాసె
 గడకేగె నింటికి • గాకపోయె
 ననంగ దూరస్థకు • దనరు దానముచేసె
 నీళ్ళు పోసికొనె ము • నింగె గుంకె
 నన నిమజ్జనమయ్యె • ననుటకు దగు మడి
 మడుగు మడు వనంగ • నడరు శుచికి

మైల కట్టువిడుపు ♦ మా పన మలినాఖ్య
 లగుఁ దల్పువాకిలి ♦ యనఁ గవాట
 తే. మునకొనరు నేకతంబు మం ♦ తన మనంగ
 నంతరంగమునకుఁ జెల్లు ♦ నక్కట పని
 యొంజలియు జోలి యనఁ గార్య ♦ మొనరు గంజి
 వార్పన యవాగునామముల్ ♦ వఱలు సొంబ. 28

టీ. అంటుగైకొనియె = మలిన భావము నొందెను. ముట్టయ్యెన్, చెఱఁగుమానెన్, కడకేగెన్, ఇంటికిగాక పోయెన్ - ౫ బహిష్ఠయాయెను, తానముచేసెను. [తానము-ప్ర. స్నానము.] నీళ్ళుపోసికొనెను, మునింగెను, [కుంకెను - ౪ స్నాన మొనర్చెను. మడి, మడుపు, మడుఁగు - ౩ పరిశుద్ధి [మడుఁగుదోవతి] మైల. రూ. మయిల. కట్టువిడుపు, మాపు - ౩ మైల. [మైలగుడ్డ] తల్పు. రూ. తలుపు, వాకిలి - ౩ కవాటము. ఏకతము, మంతనము - ౨ ఏకాంతస్థలము. అక్కట, పని, ఒంజలి, జోలి - ౪ కార్యము గంజి వార్పు - ౨ యవాగువు.

సీ. ఒకటి యొక్కఁ డొకండు ♦ నొండన నేకాఖ్య
 జమి డిమ్మ డిబ్బడి ♦ జంట రెండు
 దుగ రెట్టి దువ యన ♦ ద్విగుణాఖ్య కవ జోడు
 దంట దోయి యనంగ ♦ ద్వంద్వసంఖ్య
 మూఁొండొకటి తిగ ♦ మూఁ డనఁ ద్రయసంఖ్య
 చౌ యుడ్డ తీవంచ ♦ చౌకము నలు
 నాలుగనఁగఁ జతు ♦ ర్నామముల్ చౌవంచ
 యరపదియేనునై ♦ దనగఁ బంచ
 తే. కంబు నాటి త్తిగ యన ప ♦ ట్కంబు చక్క
 పగడ సత యే డనంగ స ♦ ప్తకము దచ్చి

యెనిమి దన నష్టకము తొమ్మిది ♦ దనఁ గ నవము

పదియు నీరై దన దశాఖ్య ♦ పరఁగు సాంబ. 29

టీ. ఒకటి, ఒక్కఁడు, ఒకఁడు. ఒండు-ర ఏకసంఖ్య. జమిడి రూ. జమిలి, ఇమ్మడి, రూ. ఇనుమడి, ఇబ్బడి, జంట, రెండు, దుగ, రెట్టి దువ - ౧౦ ద్విసంఖ్య. కవ, జోడు, దంట, దోయి - ౪ జత - [మిథునము] మూ, రెండొకటి, తిగ, మూడు-ర త్రితయము-త్రిసంఖ్య, చా, ఉడ్డ, తీ పంచ, చొకము, నలు, నాలుగు - ౬ చతుష్టయము, చొపంచ, అరపని - పనిలో సగము ఏను, ఐదు, రూ. అయిదు - ౮ పంచసంఖ్య - పంచకము, ఆఱు, ఇత్తిగ [ఇరు + తిగ] - ౨ షట్సంఖ్య - షట్కము చక్కుపగడ. సత, ప్ర. సప్త ఏడు-౩ సప్త సంఖ్య-సప్తకము దచ్చి. ఎనిమిది-౪ అష్టసంఖ్య అష్టకము. తొమ్మిది - ౫ నవసంఖ్య. పది. ఈరైదు రెండు అయిదులు - ౬ దశసంఖ్య-దశకము.

సీ. పదునొకం డనఁగను ♦ బరఁగు నేకాదశం

బీరాఱు పంఁడెండు ♦ బారయనఁగ

రవిసంఖ్య యగు నానె ♦ ద్రాగె ద్రావెను గ్రోతె

ననఁ గ బానముచేసె ♦ ననుట కొనరు

బనివినియెను బోయె ♦ జనె నేఁగె నరిగె నా

గృతగమనునకుఁ బే ♦ శ్మేసఁగు గ్రమ్మ

ఱింఁచె ద్రిప్పెను మగి ♦ డింఁచె మరలె నా

నావర్తన మొనర్చె ♦ ననుట కొనరు

తే. బాటె వెళ్ళెను పరువెత్తె జఱుచె గదలె

నుఱికె దొలఁగె నటమరించె ♦ జరిగె ననఁ బ

లాయితం డయ్యె ననుటకు ♦ నలరుచుండు

సకలసురచక్రవర్తి శ్రీ ♦ సాంబమూర్తి.

టీ. పదునొకండు-౧ ఏకాదశసంఖ్య. ఈరాఱు=రెండు అఱులు, పండ్రిండు, బార - 3 ద్వాదశసంఖ్య, అనెను, త్రాగెను, త్రోలెను - ౪ పానముచేసెను. పనివినియెను, పోయెను, చనెను, ఏఁగెను, అరిగెను - ౫ వెళ్ళె ననుట కర్థము, క్రమ్మఱించెను, త్రిప్పెను, మగిడించెను, మరల్చెను - ౬ నివృత్తిచేసెను. పొతెను, వెళ్ళెను, పరుగెత్తెను, పఱచెను, కదలెను, ఉఱికెను, తొలఁగెను, ఆటమరించెను, జరిగెను - ౯ పలాయితఁడయ్యెను.

సీ గడుసరి దిట్ట యె ♦ క్కటి వాఁడిగలవాఁడు
 వడికాఁడు పోటరి ♦ బంటు మేటి
 మనసరి తెంపరి ♦ మొనకాఁడు మిడిమాసి
 వడివాఁ డనంగ శూ ♦ రుఁడు సెలంగు
 నని చివ్వ యేడ్డెట ♦ యాలము బవరము
 పోట్లాట పెనఁకువ ♦ పోరు కలను
 కయ్యము దురము జ ♦ గడ మన యుద్ధాఖ్య
 లమరుమద్దత్తు వె ♦ న్నాన తోడు

తే. పాటు సావాసము పరాలు ♦ బాసటయన
 రాజిలు సహాయమునకు వే ♦ రమ్ము కంటు
 నూడు పగ దేస మనఁగఁ బొ ♦ ల్చును విరోధ
 నామములు సర్వలోకైక ♦ నాథ సాంబ. 31

టీ. గడుసరి, దిట్ట, ఎక్కటి, వాఁడిగలవాఁడు, వడికాఁడు, పోటరి, బంటు, మేటి, మనసరి, తెంపరి మొనకాఁడు, మిడిమాసి, వడివాఁడు - ౧. శూరుడు. అని, చివ్వ, ఏడ్డెట, ఆలము, బవరము, పోట్లాట, పెనఁకువ, పోరు, కలను, కయ్యము [ప్ర. కలహము.] దురము, జగడము - ౨ యుద్ధము, మద్దత్తు, వెన్నాస, తోడుపాటు, సావాసము, (ప్ర.) సహవాసము

పరాలు, బాసట-ఓసహాయము. వేరము, (ప్ర). వైరము.) కంటు, నూడు-పగ, దేశము-గి విరోధము.

సీ. నులిచె వెంపరలాడె ♦ నుగ్గాడె దెగటార్చె
 జక్కాడె బగదంచె ♦ జంపె జెండె
 సదమద మొనరించె ♦ జదిపె బీచమడంచె
 నులిమె చాంగటలాడె ♦ బిలుకుమార్చె
 బరిమార్చె ముగియించె ♦ నులుమునేసె నడంచె
 ద్రుంచె బొగరుమార్చె ♦ దునిమె మడిపె
 మన్నిగొనియె రూపు ♦ మాపె గీటడగించె
 మడియించె దూలించె ♦ మలిపె ననగ

తే. బసంగు వధియించె ననుటకు ♦ బ్రోచె బ్రోవె
 సాకె గాపాడె బ్రతికించె ♦ సంతరించె
 బెంచె మనిపె ననగను బో ♦ పించుట కగు
 సకలసురచక్రవర్తి శ్రీ ♦ సాంబమూర్తి.

32

టీ. నులిచెక, వెంపరలాడెక, నుగ్గాడెక, తెగటార్చెను, చక్కాడెను, పగదంచెక, చంపెక, చెండెక, సదమద మొనరించెను, చదిపెను, పీచమడంచెన్. నులిమెన్, చాంగటలాడెను, పిలుకుమార్చెను, పరిమార్చెను, ముగియించెను, నులుమునేసెను, అడంచెను, తుంచెను, పొగరుమార్చెను, తునిమెను, మడిపెను, మన్నిగొనియెను, రూపుమాసెను, గీటడంచెను, తూలించెను, మలిపెను - ౨౯ సంహరించెను. ప్రోచెను, ప్రోవెను, సాకెక, కాపాడెను, బ్రతికించెక, సంతరించెక, పంచెక, రూ. పెనిచెక, మనిపెక, రూ. మనిచెక, మంచెక-౧౦ రక్షణ మొనర్చెను.

సీ. ఇచ్చ తలఘ్ర మది ♦ యెద మననన జిత్త
 మగు దమకము మేలు ♦ మరులు బాల్లి

తమి వలపు విరాళి ♦ మమత నా మోహ మా

నాడాది యదిసుత ♦ నాటనుండి

తలనాడు నాడు మొ ♦ దలునాటబట్టి యా

నాడున్ని యనిమొదల్ ♦ నాటగోలె

యనగ దదారభ్య ♦ యనుట కొ మంచి మేల్

బాగు లెస్స యన శు ♦ భంబు లలరు

తే. వనట యంగలారుపు వెత ♦ వంత గోడు

బాద యంగద వగ పనఁ ♦ బరంగు బీడ

పదవి సిరి కల్మి యనగ సం ♦ పదకు వెలయు

నితము పేరి మింపన హిత ♦ మొనంగు సాంబ. 33

టీ. ఇచ్చ, తలఁపు, మది, ఎద, మనసు (ఇది తత్సమముగానున్నది) ౫ మనస్సు, తమకము, మేలు, మరులు, బాళి, తమి, వలపు, విరాళి, మమత (ఇది తత్సమము.)-౮ మోహము, నాడాది, అదిమత - నాటనుండి, తల నాడు, నాడుమోదలు, నాటబట్టి, ఆనాడున్ని, అదిమొదలు, నాట గోలె - ౯ అదినము మొదలుకొని. మంచి, మేలు, బాగు, లెస్స - ౪ శుభ ము, వనట, అంగలారుపు, వెత, వంత, గోడు, బాద (ప్ర. భాద), అంగద, వగపు - ౯ పీడ-నొప్పి, పదవి (తత్సమము), సిరి, కల్మి, రూ. కలి మి-౩ సంపద, ఇతము, పేరిమి, ఇంపు-౩ హితము.

సీ. జతపీడ నెడసె నాఁ ♦ జను విరహము పేరు

లెనసె బైకొనె బొందె ♦ నేలె గలసె

నన సంగమ మొనర్పు ♦ ననుట కొ బొలయల్క

వెడమోడి యన బేళ్ళు ♦ వెలయు బ్రణయ

కలహమునకు జడ ♦ గాంజ గంజా బంగి
యనగ గలంజాహ్వ ♦ యంబు లలరు
మబ్బు లాహిరికైపు ♦ మస్తున మత్తత
భాసిల్లు దొడుసు నుం ♦ పడ మనంగ

తే. భోగవనితకుఁ దగుఁ దెంపి ♦ ముసుకు కుంక
మాసకమ్మన విధవనా ♦ మములు సెలఁగు
బైరవాసంబు దోవతి ♦ పంచెయనగ
నిల బహిర్వసనాభిఖ్య ♦ లలరుసాంబ.

34

టీ. జతలిడ్డెన్. ఎడసెన్ - ౨ వియోగము నొందెను. ఎనసెన్, పైకొ
నెన్, పొందున్, వలెన్, కలసెన్ - ౫ సంగమించెను. పొలయలుక, వెడ
మాడి - ౨ ప్రణయకలహము జడ, గాంజ, గంజా, బంగి ౫ కలంజము,
(గంజాయి) మబ్బు, లాహిరి, కైపు, మస్తు - ౪ మత్తు, తొడుసు, ఉంపడ
ము - ౨ ఉంచుకొన్న స్త్రీ. తెంపి, ముసుకు, కుంక, మాసకమ్మ - ౪ విధవ
బైరవాసము, రూ, బయిరవాసము; దోవతి, పంచె - ౩ పయివస్త్రము.

సీ. విచ్చేసె నేతెంచె ♦ వచ్చెను వేంచేసె
నరుదెంచె జనుదెంచె ♦ ననగ నాగ
తునిపేరు లగు మగ ♦ తనము మగంటిమి
గం డన జారుషా ♦ ఖ్యలు చెలంగు
గద్దించె నదలించె ♦ గదిమెను నుటిమె నా
గర్జించె ననుట కొ ♦ గట్టి యుక్కు
చేగ యూట యుదుటు చేవయుటపు బిగు
వన దృఢత్వము పేరు ♦ లలరు జట్టి

తే. విలువరో వెల యనఁ గ్రయా ♦ ఖ్యలు దనర్చుఁ
గప్రము సిరంబు గంబూర ♦ కప్పర మన
వెలయుఁ జంద్రంబు వెలి గ్రుక్క ♦ గిలుకుపలుకు
రవపలుకనంగ మణితాఖ్య ♦ లవును సాంబ. 35

టీ. విచ్చేసెను, ఏతెంచెను, రూ. ఏగుదెంచెను, వచ్చెను, వేంచేసె
ను, అరుదెంచెను రూ. అరుగుదెంచెను, చనుదెంచెను - రా ఆగతుఁడయ్యె,
మగతనము, మగంటిమి, గండు - 3 పౌరుషము గదించెను, అదలించెను,
గదిమణి, ఉటీమెను - ౪ బెదరించెను, గట్టి, ఉక్కు, చేగ, ఊట, ఊడు
టు, చేవ, ఉజవు, బిగువు-రా దార్ఢ్యము. జట్టి, విలువ, రో, వెల- ౪ మూ
ల్యము-క్రయము, కప్రము. సిరము. గంబూర. రూ. గంబూరము, గంబు
రము. గంబూరా, కప్పరము, రూ. కపురము - రా కర్పూరము. వెలిగ్రుక్క,
గిలుకుపలుకు, రవపలుకు, 3 సంభోగ ధ్వని.

సీ. లేమి పేదటికము ♦ లేమిడి లేవడి

నిప్పుచ్చర మిడుమ ♦ నెవ్వ యనఁగ
దారిద్ర్యనామముల్ ♦ తగు దెన యాత్రము
కడగండ్లు గోరము ♦ క స్తి బెడఁద
యడలు చేటన విప ♦ దాఖ్యలు వర్తిల్లుఁ
డెక్కెమెగురదొట్టె ♦ డింక వేసె
బెద్దనిద్దరవోయె • బిద్దె మడిసెఁ జచ్చెఁ
జనె గంతుకొనెఁ ద్రుంకె ♦ సమసె నేగె

తే. గూల నీల్లె గెడసెఁ ద్రెల్వె • గ్రుంకె బ్రుంకె
దెరలెఁ బోయె ముగిసెఁ దేటె ♦ దొరకె ననఁగె
బరగు మృతునిసమాఖ్యలు ♦ బవిరి చుట్టు
వేడె మన వలయాభిధల్ ♦ వెలయు సాంబ. 36

టీ. లేమి = పేదటికము (పేద + టికము - భావార్థి కతస్థితము), లేమిడి లేవడి, నిష్పచ్చరము, ఇదుము, నెవ్వ - ౨ దారిద్ర్యము. దేస, అత్రము రూ. అత్తరము, కడగండ్లు (నిత్యబహువచనాంతము) గోరము, కస్తీ, బెడద, అడలు, చేటు - ౯ అపత్తు. టెక్కె - మెగురగొట్టె, డింకవేసె, పెద్దనిష్టరవోయె, బిడె, మడిసె, చచ్చె, చనె, గంతుగొనె, త్రుంగె, సునునె, ఏగె, కూలె, నీలె, కడసె, త్రెళ్ళె, క్రుంకె, బ్రుంగె. తెరలె, పోయె, ముగిసె, తేటె, తొరగె - ౨౬ మృతిపొందెను. బిరి, చుట్టు, వేడెము - ౩ వలయము (కాలిచుట్టు).

సీ. గమి పాఞ్జ మొత్తము ♦ కదుపు చేరువబారు

పిండు కూటువ పరి ♦ దండు దిమ్ము

గుంపు తుటుము గుమి గూటు ♦ పదు వనంగ

బృందాఖ్య యగు వెళ్ళె ♦ వెడలె వెలలె

వెలువడె నన బేళ్ళు ♦ దెలయు నిర్గతుఁ డంట

కెన్నెడు వాలాయ ♦ మెపుడు నిచ్చ

లెల్లప్పు డెప్పటి ♦ కేప్రాదు నెడపకే

నా డెప్ప డుడుగక ♦ నా జెలంగు

తే. సంతతాఖ్య కొలము వంగ ♦ సమ్ము వంగ

డమ్మనఁ గులాఖ్య వర్తిల్లు ♦ గ్రమ్మట మఱి

మగుడ వెండియుఁ బలుమఱు ♦ మరల సారె

తిరుగ నన బునరాఖ్యలు ♦ పరంగు సాంబ. 37

టీ. గమి, పాఞ్జ, మొత్తము, కదుపు చేరువబారు, పిండుకూటు ష, పరి, దండు, దిమ్ము, గుంపు, తుటుము, గుమి, కూటు, పదుపు - ౧౬ సమూహము. వెళ్ళె, వెడలెను. వెలలె, వెలువడె - ౪ ప్రయాణ

య్యెను. ఎన్నడు, వాలాయము, ఎపుడు, నిచ్చలు, ఎల్లప్పుడు, ఎప్పటికిఁ, నిప్రాద్దును, ఎడపక, ఏనాడు, ఎప్పుడు, ఉడుగక - ౧౧ సతతము. (సదా.) కొలము, ప్ర-కులము, వంగసము, వంగడము, ప్ర. వంశము - ౩ వంశము. క్రమ్మట, మఱి, మగుడన్, వెండియుఁ, పలుమఱు, మరల, సారె, తిరుగఁ - ౮ మాటికి మాటికి,

సీ. పంద కోచ పిటికి ♦ పాటుబోతనంగను
సమర భీరుని పేరు ♦ లమరుచుండు
విడియము వీడెంబు ♦ వీడ్యము వక్కాకు
తమలము బాగాలు ♦ తమ్ములంబు
నాఁ జనుదాంబూల ♦ నామముల్ కొనియాడె
నగ్గించె బొగడె గొం ♦ డాడె నెంచె
గైవారమొనరించె ♦ నా వినుతికి బేళ్ళు
క్రచ్చు కోరిక కోర్కి ♦ యిచ్చ యనగ

తే. నిచ్చ కగు రోసె బరికించె ♦ నెమకె దడవె
వెదకె నారసె నరసెను ♦ వెతకె ననంగ
దనరు నన్నేషణాఖ్యలు ♦ తన్నె దాచె
నడుగుతాటించె గాళ్ళచే ♦ నడచెననంగ
నమరు బదతాడనాభిధా ♦ నములు సాంబ. 38

టీ. పంద, కోచ, పిటికి, పాటుబోతు (పాటు + పోతు)-రయు
ద్దమునకు వెఱచువాఁడు. విడియము. రూ. వీడెము, విడెము, వీడ్యము, వక్కాకు
(వక్కలు + అకులు.) తమలము, బాగాలు. తమ్ములము-౮. తాంబూలము.
కొనియాడెను, అగ్గించెను, పొగడెను, కొండాడె, ఎంచె, కైవార
మొనరించె - ౩ స్తోత్రముచేసెను. క్రచ్చు, కోరిక, కోర్కి, ఇచ్చ-ర
అపేక్ష. రోసె, పరికించె, నెమకె, తడవె, వెదకె. అరసెను,

అరసెను, వెతకె - ౮ అన్వేషించెను. తన్నె, తాచె, అడుగు
తాటించె, కాళ్ళచే + అడచె - ౮ కాళ్ళతోఁ దన్నెను,

సీ. కొమరు చొక్కాటమ్ము ♦ గొనబుచొకారము
చొక్కము మేలిమి ♦ జోగ పాలుపు
నాణెంబు సోరు వి ♦ న్నాణంబు తిన్నన
పరగు చొక్కా చెల్వు ♦ మురుపు తనరు
నగు తియ్య పొనరు చె ♦ న్నలరు నలుపు తీరు
వఱలు జాను చెలంగు ♦ కొఱలు నొనరు
చను తగు నొప్పు నె ♦ సంగు ననెడుపేళ్ళు
తగు మంజులమునకు ♦ దండ యొద్ద

తే. చెంత కుఱంగలి డగ్గఱ ♦ చేర్వ పొంత
దాపు సరస కెలను పజ్జ ♦ ప్రాపు వద్ద
యండ చక్కి గరిడియన ♦ నమర నౌ స
మీపనామములు మనోజ్ఞ ♦ రూప సాంబ.

39

టీ. కొమరు, చొక్కాటమ్ము. రూ. చొక్కాటము, చొక్కాటము,
గొనబు, చొక్కారము. రూ. చొక్కారము, చొక్కము, మేలిమి, జోగ,
పాలుపు, నాణెము. రూ. నాణెము, సోరు. విన్నాణము, తిన్నన, పరగు,
చొక్కా. రూ. చొక్క, చొక్కా, చెల్వు. రూ. చెలుపు, మురుపు, తనరు,
నగు, తియ్య, పొనరు, చెన్న, అలరు, నలుపు, తీరువఱలు, జాను, చెలంగు,
కొఱలు, ఒనరు, చను, తగు, ఒప్పు, ఎసంగు - ౮౦ అందమైనది. దండ,
ఒద్ద, చెంత, కుఱంగలి, డగ్గఱ. రూ. డగ్గఱ, చేర్వ, రూ. చేరువ, పొంత,
దాపు, సరస, కెలను, పజ్జ, (ప. పక్కాతో), ప్రాపు, వద్ద, అండ, చక్కి
గరిడి. ౧౮ సమీపము.

సీ. పిమ్మటఁ దరువాతఁ ♦ బిదప వెన్న వెనుక
 ననఁగఁ బల్చాదభి ♦ ఖ్యలు చెలంగు
 నడలె వదలెప్రీతె ♦ జాతెవీడె ననఁగఁ
 జ్యత సమాఖ్య లగు లొ ♦ చ్చు కొద కడమ
 కుఱుచ యొచ్చెము తగ్గు ♦ కొంచెము తక్కువ
 కుందు కొదవ లోను ♦ కొద్ది యనఁగ
 మెఱయు న్యూనతపేళ్ళు ♦ మిక్కిలి యెక్కువ
 యెచ్చు పెల్లుదనము ♦ పెచ్చు మిగుల
 తే. హెచ్చనఁగ నధికాభిఖ్య ♦ లెనఁగుచుండుఁ
 దొలుత ముందర మున్ మున్ను ♦ తొల్లి మునుపు
 ముందు మును తొలియనఁ జనుఁ ♦ బూర్వమునకుఁ
 దడవుజాగన నాలస్య ♦ మడరుసాంబ. 40

టీ. పిమ్మటఁ, తరువాతఁ, (తరువాయి శబ్దమునకు సప్తమ్యేకవచనము,) పిదపఁ, వెన్న. వెనుక-గి అనంతరము. నడలెఁ, వదలెఁ, ప్రీతెఁ, జాతెఁ, వీడెఁ—గి శిథిలమయ్యెను. లొచ్చు, కొద, కడమ, కుఱుచ, ఒచ్చెము. తగ్గు, కొంచెము, తక్కువ, కుందు. కొదవ, లోను, కొద్ది-
 ౧౨ స్వల్పము. న్యూనత్వము, మిక్కిలి, ఎక్కువ, ఎచ్చు, పెల్లుదనము, పెచ్చు, మిగుల. హెచ్చు-౩ అధికము, తొలుత, ముందర, మున్, మున్ను, తొల్లి, మునుపు, ముందు, మును, తొలి-౯ పూర్వము. తడవు, జాగు, - ౨ ఆలస్యము.

సీ. తాఱుమాఱయ్యెను ♦ దడఁబడె వీడ్వడె
 నన వివర్యాసాఖ్య ♦ లమరు సాము
 సగము సాఁబా లన ♦ దగు నర్థ మనుటకు
 దూఁకొనెఁ జొరఁబాతె ♦ దూఁకెఁ జొచ్చె

సాము ప్ర. సామి అనితోచెడిని. సామి అనునదిసాంస్కృతికావ్యయము

ననగఁ బ్రవేశించె ♦ ననుటకుఁ దనరారు
 మొత్తై గొట్టెను వ్రేసె ♦ మోదె ననగఁ
 బ్రహరించె ననుట కొఁ ♦ బనిచె ననిచె బుచ్చె
 సంపె బుత్తెంచె బొ ♦ మ్మనియెఁ బంపె

తే. గెలుపుమనె ననఁబ్రసితా ♦ ఖ్యలు చెలంగుఁ
 జాయ పొంతనఁ జోటనఁ ♦ బాయ యిక్క
 చక్కి తావనగఁ బ్రదేశ ♦ సంజ్ఞ దనరు
 నంబరనదీలసజ్జటా ♦ డంబ సాంబ.

47

టీ. తాటుమాటయ్యెను, తడఁబడెన్, వీడ్వడెన్, - 3 వ్యత్యస్త
 మాయెను. సాము - సగము, సాఁబాలు - 3 అర్థము. దూకొనెను, చొరఁ
 బాటెను, దూకెన్, జొచ్చెన్ ౪ ప్రవేశించెను. మొత్తైను, కొట్టెను, వ్రే
 సెన్, మోదెన్, ౪ ప్రహరించెను. పనిచెన్, అనిచెన్, పుచ్చెన్ (పోవుధా.
 ప్రేరణరూపము.), అంపెను, పుత్తెంచెను, పొమ్మనియెన్, పంపెన్,
 గెలుపుమనెన్ - ౫ ప్రయాణముచేసి పంపెను. చాయ, పొంతు, చోటు,
 పాయ, ఇక్క, చక్కి, తావు - ౭ ప్రదేశము.

సీ. అచట నయ్యెడ నందు ♦ నచ్చో నదిగొ యట
 నచ్చట నక్కడ ♦ నకడనాడ
 నావంక నల్లదె ♦ యనఁ దత్ప్రదేశాఖ్య
 లొదవు ముంగల మ్రోల ♦ నెదుట ముందు
 ముందట యనగ స ♦ మ్మఖము పేళ్ళు రహించు
 నిరుదెస నిరువంక ♦ నిరుగెలంకు
 నిరుప్రక్క నిరుమూల ♦ నిరుగ్రేవ నిరుగడల్
 నూరె లనెడిపేళ్ళు ♦ మీటు నుభయ

తే. పార్శ్వనామముల్ వడసెందె • బాళితాకె
మైమఱచె గడపట్టె సా • మృసిలె ననఁగ
మూర్ఖు కొఁగికురించెను • మోసపుచ్చె
బిక్కుచేసె నా వంచన ♦ పేళ్ళు సాంబ. 42

టీ. అచటక, అయ్యడక, అందుక, అచ్చోక, అదిగొ, రూ. అదె, అటక, అచ్చటక, రూ. అచ్చోట, అక్కడక, అకడక, అడక, అచంకక, అల్లదె, రూ. అల్లదిగొ - ౧౪ ఆ ప్రదేశము. ముంగల, మోల, ఎదుట, ముందు, ముందట - ౫ సమక్షము. ఇరుదెసలు, ఇరువంకలు, రూ. ఇర్వంకలు, ఇరుకెలఁచులు, ఇరుప్రక్కలు, ఇరుమైలలు, ఇరుగ్రేవలు, ఇరుకడలు, నూరెలు - ౯ ఉభయపార్శ్వములు. వడసెందె, బాళితాకె, మైమఱచె, కడపట్టె, సామృసిలె - ౫ మూర్ఖులై. కికురించెను, మోసపుచ్చె, పిక్కుచేసె - 3 వంచించెను.

సీ. వెటబీతు దిగు లఱ్ఱు • వెట పదరు బెదరు
జళు కెద జడు పన • వెలయు భయము
కత్తివాలడిదము • కైదువు నన ఖడ్గ
మెసఁగు బల్లెము గడ యీటె చివ్వ
యనఁగ గుంతాఖ్య తా • నామెత పండుగ
పబ్బం బనఁగ నుత్స ♦ వమున కలరు
వంక వంకర సొట్ట ♦ డొంకన వక్రత
చెలఁగు దుడుకు లూటి ♦ జలిమి దుండ

తే. గ మృనఁగ నుద్ధతాఖ్య తాఁ గాని వల్లె
మంచిది యనంగ దగు నమ్మ • తించుటకును
గుఱుచ యరచట్ట దుత్తాయి • కుబుస మనఁగ
నమరు గూర్సాన నామధే • యములుసాంబ. 43

టీ. వెఱ, బీతు, (ప్రభీతి.) దిగులు, అశ్కు, రూ. అశ్కు. వెఱపు, అదరు, జశ్కు, చెదరు, ఎద, జడుపు - ౧౧ భయము. కత్తి, వాలు, అడిదము, కైదువు-ర ఖడ్గము. బల్లెము, గడ, ఈటె, చివ్వ - ర కుంతము. ఆమెత, పండుగ, రూ. పండుగు, పండువు, పబ్బము - ౬ ఉత్సవము. వంక, వంకర, సొట్ట, డొంక - ర వక్రమైనది. దుడుకు, లూటి, జాలిమి, దుండగము - ర దుర్మార్గము, కాని, వల్లె, మంచిది - ౩ అంగీకరించుట. కుటుచ, అరచట్ట, దుత్తాయి, కుబుసము - ర రవిక.

సీ. పావాలు పావలు • పావుకోళ్ళనఁ జెల్లుఁ
బాదుకాభిక్యలు • పాయపోసు
లూడ్పులు పాపోసు • లుద్దముల్ మెట్లు చె
ప్పనలనఁగ బాదర • క్షులకుఁ దనరు
నంగడి బాజార • నంగ విపణి పొల్చు
గొన మల్లె నారినా • గుణము పరఁగు
మొన యొడ్డనఁగ వ్రాహ్ • మునకుఁ బెడబొబ్బ
యా ర్పన నట్టహా • సాఖ్య లెనఁగు

తే. లావు సత్తువ యనఁగ బ • లంబు చెలఁగు
నట్ట మొండె మనఁగఁ గబం • దాఖ్య లలరు
దూల నవలీల యనఁగఁ గం • డూతి కొనరు
శంబరాహిత మదభిదా • డంబ సాంబ. 44

టీ. పావాలు, పావలు, పావుకోళ్ళు - ౩ పాదుకలు. (కొయ్యవి) పాయపోసులు, డొడ్పులు, పాపోసులు, ఉద్దములు, మెట్లు, చెప్పలు - ౬ పాదరక్షలు(తోటవి), అంగడి, బాజారు (అన్యదేశ్యము) విపణి. గొనము, ప్ర-గుణము, అల్లె, నారి-౩ అల్లెత్రాడు. మొన, ఒడ్డు - ౨ నేనలకూడము, పెడబొబ్బ, అర్పు - ౨ అట్టహాసము, సింహనాదము, లావు, సత్తువ,

సీ. దీవట్లు పంజులు ♦ దివ్వటీల్ దివటీలు
 దివియ లనం గర ♦ దీపిక లగు
 నొగ కాండిమాతన ♦ దగుఁ గూబరము కాన్క-
 కానుక సూడిదె ♦ కప్ప మనఁగఁ
 గరము పేళ్ళగు గద్దె ♦ గద్దియ యనఁగ సిం
 హాసననామంబు ♦ లమరు గొటిజ
 గొల్లెనయు గుడారు ♦ గూడార మనఁ దగుఁ
 బటకుటీరము నొప్పి ♦ బాద యలఁత

తే. తెగులు తెవు లన రోగాఖ్యి ♦ లగును వెజ్జ
 మందరియనఁగ వైద్య నా . మంబు లెనఁగు
 దండ చేరు సరము పేరు ♦ తావడంబు
 సరి యనఁగ హారనామముల్ ♦ పొరయు సాంబ. 46

టీ. దీవట్లు, పంజులు, దివ్వటీలు. దివటీలు, దివియలు - ౫ చేతిదీపములు. నొగ, కాండిమాత - అకూబరము. కాన్క, కానుక, రూ. కానిక సూడిదె, కప్పము - ౫ ఉపహారము. గద్దె, గద్దియ - ౨ సింహాసనము. గొటిజ, గొల్లెన, రూ. గొల్లియన, గుడారు గుడారము - ౬ పటమంటపము. (డేరా) నొప్పి, బాద (ప్ర: బాధ). అలఁత, తెగులు, తెవులు - ౫ రోగము. వెజ్జ (ప్ర. వైద్యుఁడు.) మందరీ-వైద్యుఁడు. దండ, చేరు, సరము, పేరు, తావడంబు, రూ. తావళంబు, సరి ౭ హారము.

సీ. సోబె సిబ్బె మనఁ బొ ♦ ల్చును గిలాసము కొంగు
 చెఱుగు చుం గన నొప్పఁ ♦ జేలముతుద
 నెయ్యి నే చము రన ♦ నెగడు నాభ్యము పేళ్ళు
 తైలాఖ్యి యగు నూనె ♦ తల చమరన

దివ్యైచమురు నామి ♦ దెము నాముదం బన
 నేరండ తైలాఖ్య ♦ లెనఁగు గోపు
 సారాయి యనఁ జెల్లు ♦ వారుణీ నామముల్
 తిలపిష్టమునకగు ♦ దెలికపిండి
 తే. గాన్ధపిండి యనంగఁద ♦ క్రంబు వెలయు
 జల్ల మజ్జిగ యన దధి ♦ సంజ్ఞ దనరు
 బెరుగు కలు పన గోరంట ♦ బెల్లమచ్చు
 నా గుడాభిఖ్య లగు జగ ♦ న్నాధ సాంబ. 47

టీ. సోద. సిద్ధము - ౨ కిలాసము (దేహముమీది యొకవిధ మైన తెల్లని మచ్చలు) కొంగు, చెఱఁగు, చుంగు, ౩ చీరయొక్క గొన, నెయ్యి, రూ. నేయి. నే, చమురు - ౪ ఆజ్యము. నూనె. తలచమురు-౨ పైలము - నూగులనూనె, దివ్యైచమురు = దీపమునకైనచమురు, అమిదేము, అముదము-౩వరండతైలము. గోపు. సారాయి-౨కల్లు, తెలికపిండి, గాన్ధపిండి రూ. గానుఁగపిండి ౨ తిలపిష్టము. చల్ల, మజ్జిగ - ౨ తక్రము. పెరుగు, కలుపు=౨దధి. గోరంట, బెల్లము, అచ్చు - ౩ గుడము.

సీ. ఒడమెలు సొమ్ములు • తొడవు లనఁగఁ జెల్లు
 భూషణాఖ్యలు విత్త ♦ మునకు రూక
 దనము రొక్క మనంగ • దనరు మేలు తరంబు
 మేల్బంతి కన్నాకు • మీసరంబు
 తలకట్టు నాఁగ భా సిలు ♦ శ్రేష్ఠనామంబు
 లనవుడు నాఁగ నా • ననఁగ నావు
 డనఁగ జెల్లు ననంగ • ననెడిపేరులకు విం
 జామరము లన విం ♦ జామరలన

తే. జమిడిపీచోవు లనఁ జామ ♦ రముల కొ న
వాతు కల్కండ చక్కెర ♦ పంచదార
కండచక్కెర మేల్పుల ♦ కండ మనఁగ
శర్క రాభిఖ్య లగుశైల ♦ చాప సాంబ. 48

టీ. ఒడమెలు (ఇదిద్రావిడము.) సొమ్మలు, తొడవులు - 3 భూషణములు. రూక, దసము, (తత్సమము ధనము) రొక్కము. (ప్ర. రుక్మము) - 3 విత్తము. మేలుతరంబు, మేల్బంతి, కన్నాకు, మీసరము, తలతట్టు - ౫ శ్రేష్ఠములనుట. అనవుడుకొ, నాఁగకొ, నాకొ, అనఁగకొ. నాపుడుకొ (ఇవియను ధాతువు నానంతర్యాగ్రకతుమున్నర్థకములు) - ౫ చెప్పగాననుట, వింజామరములు, వింజామరలు, జమిడిపీచోవులు - 3 చామరములు. నవాతు, కల్కండ, చక్కెర, పంచదార, కండచక్కెర, మేలుపులకండము - ౬ పంచదార శర్కర.

సీ. సైకము తోడెము ♦ సన్న మన్నువ జిల్లు
వలిపెము చిలు లేత ♦ కొలఁది యలఁతి
యసదు లే జీ బన ♦ నమరు స్వల్పమునకుఁ
బెను గొప్ప బలు పేరు ♦ పెద్ద దొడ్డ
గన మన సధికాఖ్య ♦ లొనరు దోరము హఠామ్ము
గమక మొ మ్మనఁగ స్థా ♦ లము చెలంగు
డస్సె గుండె ముడింగె ♦ దాకె నుబ్బడఁగెను
మగ్గె గుంగెను డొంకె ♦ సగ్గె స్రుక్కె

తే. దగ్గె ననక్షీణదశ కగు ♦ డబ్బు బద్దు
పొల్లు దబ్బర తాటోటు ♦ బొంకు తవళి
కల్ల జూ దన నన్మతంబు ♦ పేళ్ళు వెలయు
నిలుకడ యనంగ నిరతాఖ్య ♦ నెగడు సాంబ. 49

టీ. సైకము, తోడెము, సన్నము, అన్నువ, జిల్లు, నలిపెము, చిలు
లేత, కొలది, అలతి, అసదు, లే, జీబు-౧౩ స్వల్పమునుట. పెను, గొప్ప,
బలు, పేరు, పెద్ద, దొడ్డ, గనము, ప్ర. ఘనము-౭ ఎక్కువయైనది, తోరము,
హొమ్ము, గమకము, ఒమ్ము-౪ స్థూలమైనది. డస్సెక్, కుందెక్, ముడిం
గెక్, తాకెను, ఉబ్బడగెను. స్రుగ్గెక్, క్రుంగెక్, డొంకెక్, సగ్గెక్,
స్రుక్కెక్, తగ్గెను-౧౧ క్షీణదశనొందెను. డబ్బు, బద్దు, పొల్లు, దబ్బుతి,
రూ. డబ్బుతి, తాటోటు, రూ. టాటోటు, బొంకు, తవళి, రూ. తవళి. కల్ల,
జూదు-౧౨ నిజముకానిది. నిలుకడ—నిరతము.

సీ. ఎంచె గణుతిచేసె ♦ నెన్ని కనిడె నెన్నె
ననగ గణించుట ♦ కమరు దాల్చి
పైరణ మోర్పన ♦ శాంతత పేళ్ళగు
నెమ్మి నెమ్మది హాయి ♦ నిమ్మ శంబు
నాగ నిరాతంక ♦ నామము లగు వెడ
యలయిక బడలిక ♦ యలపు సేద
యనగ శ్రమాఖ్య తా ♦ నగ్గలం బాయెను
మేరతప్పెను మట్టు ♦ మీతె మించె,

తే. వెక్కనంబయ్యె నుటవయ్యె ♦ గిక్కిరిసెను
ననగ నుత్కృష్ట మనుట కా ♦ నావరించె
నిండ్ నెగసె వెలసె బర్వె ♦ నిగిడె ననగ
వ్యాప్తమయ్యె ననెడి పేళ్ళ ♦ కలరుసాంబ.

50

టీ. ఎంచెక్, గణుతిచేసెక్, ఎన్నికనిడెక్, ఎన్నెక్-౪ లెక్క
పెట్టెను. తాల్చి, (రూ) తాలిమి, పైరణ, రూ. సయరణ, ఓర్పు, రూ. ఓరు
పు-౬ సహసము. నెమ్మి, నెమ్మది, (నెలి + మది), హాయి, నిమ్మళము-౪
సుఖము. వెడ, అలయిక, బడలిక, అలపు, సేద - ౫ శ్రమము. అగ్గలం

బాయెను. మేరతప్పెను, మట్టుమీఁతెను, మించెను, వెక్కసమయ్యెను, ఈ
అవయ్యెను, క్రిక్కిఁజెను - 2 అమితమయ్యెను. అవరించెను, నిండెను,
నెగడెను, వెలసెను, పర్యెను, నిగిడెను-౬ వ్యాపించెను.

సీ. అవసడి యాడిక ♦ యాఱడి సడి అట్టు
నగడు దూఱననింద ♦ కమరుమాల్ని
యలవాటు వాడుక ♦ యలవడు టనఁ బొల్పుఁ
బరిచయాభిఖ్యలు ♦ పన్నిదంబు
పందెము జూద మ ♦ నందగు ద్యూతంబు
నిబ్బది నిక్కము ♦ నిలువరంబు
నిజము నిక్కువమన ♦ నెగడు సత్యము పేళ్ళు
గోర్వంక నెలకూన ♦ గోటినాటు
తే. నా నఖిక్షత మగును దం ♦ తక్షతములు
కెరలు పలునొక్కు వాతెఱ ♦ కెంపు పెదవి
గంటి కెమ్మొవి గుటి యనఁ ♦ కౌగిలి యనఁ
గవుగి లనఁగ నాలింగ నా ♦ ఖ్య లగు సాంబ. 51

టీ. అవసడి, ఆడిక, ఆఱడి, సడి, రట్టు, అగడు, దూఱు-2నింద.
మాల్ని. రూ. మాలిమి, అలవాటు, వాడుక, అలవడుట, -౫ అభ్యాసము.
పన్నిదము, పందెము, జూదము, (ప్ర. ద్యూతము) - 3 ద్యూతము.
నిబ్బది, నిక్కము, నిలువరంబు, నిజము, నిక్కువము-౪ సత్యము. గోర్వంక
రూ. గోరువంక, నెలకూన, గోటినాటు-౪ నఖిక్షతము. పలునొక్కు, వాతె
అకెంపు, పెదవిగంటి, కెమ్మొవిగుటి - ౪ దంతక్షతము - సురతసమయ
మందలి దంతములకాటు, కౌగిలి, కవుగిలి - ౫ ఆలింగనము చేసికొనుట.

సీ. నాగకేసరులు చె ♦ న్నంగులు కురుపులు
బోజన ప్రియములు ♦ రాజనములు

గన్నేరు లిప్పపూల్ ♦ గంగాజలంబులు
మట్టకారులు పూల ♦ మంజరీలు
పెద్దవంకలు పాల ♦ వెల్లులు ముత్తైపు
సరులు సంబావులు ♦ చంద్రవంక
లేనుగుకొమ్ములు ♦ మానికములు వన్నె
పూలు సీతాబోగ ♦ ము లన శాలి

తే. ధాన్యమెసగును దూము ముం ♦ త ముకుసంబు
బల్ల కుంచము సోల త ♦ వ్వ పడి యడ్డ
గరిసె పుట్టి సెలగ మెడా ♦ కల మనంగ
ధాన్యములుగొల్పువానికి ♦ దగును సాంబ. 52

టీ. నాగకేసరులు, చెన్నంగులు, కురువులు, భోజన ప్రియములు, రాజనములు, గన్నేరులు, ఇప్పపూలు, గంగాజలంబులు, మట్టకారులు, పూలమంజరీలు, పెద్దవంకలు, పాలవెల్లులు, ముత్తైపుసరులు, సంబావులు, చంద్రవంకలు, ఏనుగుకొమ్ములు, మానికములు, వన్నెపూవులు, సీతాబోగములు-౧౯ ధాన్యభేదములు, తూము, ముంత, ముకుసంబు, బల్ల, కుంచము, సోల తవ్వ, పడి. అడ్డ, గరిసె, పుట్టి, సెలగ, మెడా, కలము - ఈ ౧౪ ను ధాన్యములను గొల్పుమానముల సాధనములు.

క. ఇమ్మనుజవర్ణు జేసితి

సమ్మదమున దీని వినిన ♦ జనులు బళా చొ

క్కమ్మనగా నెంతయు నన

ఘమ్మనగా మహిని వెలయు ♦ గావుత సాంబ. 53

తా. ఓశివా! ఈమానవవర్ణును రచియించితిని. దీనిని సంతసమునఁ జదివినవారలు యిదిమిగుల సొగసుగానున్నది. పాపమృలఁ దొలగించెడి నని మెచ్చుకొనునట్లు ప్రసిద్ధినొందును గాత.

మానవవర్ణ సమాప్తము.

స్థావరవర్గు.

క. శ్రీవరదాయక పాయక

దేవరనామాంకితముగఁ ♦ దేటపఱచెదక

స్థావరవర్గును గవితా

భావరసజ్ఞులెద మెచ్చఁ; బశుపతి సాంబా.

54

తా. సంపదలతోఁగూడినవరంబులనొసంగువాఁడా! పశుపతి! ఓసాంబా!
కవిత్వభావరసజ్ఞులగు కవులు మనసునందు మెచ్చునట్లు, స్థావరవర్గును తమ
పేర సంకితముచేసి చెప్పచున్నాఁడను; అవధరింపుము.

సీ. ఇలతాల్పు గట్టు గు ♦ బృలి కొండ మల తిప్ప

యన శైలనామంబు ♦ లమరు మంచు

టిలతాల్పు వడఁకు గు ♦ బృలి దుగ్గికన్నయ్య

గట్లరాయఁడు బేసి ♦ కంటిమామ

చలికొండ వలిమల ♦ పులుచూలి తాత నా

హిమగిరినామంబు ♦ లెసగు బసిడి

గట్టు వేల్పులమన్ని ♦ పట్టుకొన్నెలదారి

సింగిణి యన మేరు ♦ శిఖరి వొల్పు

తే. విసపుమేతరి బలుఁజెంకి ♦ వెండికొండ

తెలిమల యనంగ రజతాద్రి ♦ తేజరిల్లు

బటువుమల తుద గట్టనఁ బరఁగుఁ జక్ర

వాళగిరిపేళ్లు త్రిభువన ♦ వంద్య సాంబ.

55

టీ. ఇలతాల్పు=భూమినిమోయువది, గట్టు, గుబ్బలి, కొండ, మల,
తిప్ప-ఁపర్వతము. మంచుటిలతాల్పు [మంచు + ఇలతాల్పు-టుగాగమము]=

హిమవత్సర్వతము, వడఁకుగుబ్బలి = చలికొండ, దుగ్గికన్నయ్య = పార్వ
 తీకింద్రాడి, దుగ్గి (ప్ర-దుర్గ) గట్టరాయఁడు = పర్వతములకురాజు, బేసికం
 టిమాను = శివునికిమాను, చలికొండ = చల్లనిపర్వతము, వలిమల = మంచు
 గలపర్వతము, పులిచూలితాత = తెల్లనందుఁబుట్టిన కుమారస్వామి తల్లికి
 దండ్రడి-మాతామహుఁడు - ౨ హిమవత్సర్వతము. పసిడిగట్టు = బంగారు
 పర్వతము, వేల్పులమన్నిపట్టు = దేవతలకు వాసస్థానము, కొన్నెలదారి
 సింగిణి = బాలచంద్రుని ధరించిన శివునకు విల్లు (త్రిపురసంహారకాలమున
 శివుఁడు మేరుపర్వతమును విల్లుగాఁ జేసికొనెను.) ౩-మేరుపర్వతము. విన
 పుమేఁఠరి బలుఁటెంకి = గరళమును భజించిన శివునికి ముఖ్యస్థానము, వెండి
 కొండ = రజతమయమగు పర్వతము, తెలిమల = తెల్లని పర్వతము - ౩ కైలాస
 పర్వతము బటువుమల = గుండ్రనిపర్వతము, తుదగట్టు = కడపటికొండ -
 ౨ చక్రవాళపర్వతము.

సీ. కవ్వపుమల తరి ♦ గట్టన మందరం

బడరుఁదూరుపుమల ♦ పొడుపుచిప్ప

మొదటికొండ యనంగ ♦ నుదయాచలం బొప్పు

బడమటిమల క్రుంకు ♦ పుడమితాల్పు

నాయస్తగిరి కగు ♦ తాయి తాకల్లన

బ్రస్తరాఖ్య దలిర్చు ♦ బల్లెయూరు

కుప్పం బనంగ గ్రామ ♦ మొప్పును బ్రోలు వీ

డనఁ బట్టణముపేరు ♦ లలరుచుండు

తే. ఇరవు ఁంకి యునికి యిక్క ♦ యిల్లగీము

మనికిపట్టు బిడారు కొం ♦ ప యిలు నెలవు

నట్టు తా వన మందిర ♦ నామములగు

శంబరాహితమదభిదా ♦ డంబ సాంబ.

టీ. కవ్వపుమల = సముద్రమధనకాలమున గవ్వమైన కొండ, తురి
గట్టు = (క్షీరసముద్రమును) జిలికినకొండ-౨ మందరపర్వతము. తూరుపు
మల = దూర్వదిశనుండు కొండ, పొడుపునిప్ప = సూర్యుడుదయించు
కొండ, మొదటికొండ = తూర్పునుండుకొండ-౩ ఉదయపర్వతము. పడ
మటిమల = పడమటిదిశనుండెడికొండ, ప్రాంతపుడమితాల్పు = సూర్యు
డస్తమించెడి భూధరము-౨ అస్తమానపర్వతము. తాయి, తా, కల్లు-౩
శీల. పల్లె, రూ. పల్లియ, ఊరు, కుప్పము-౩ గ్రామము. పొలిలు,
నీడు-౨ పత్తనము, ఇరవు. తెంకి, ఉనికి, ఇక్క, ఇల్లు, గీము (ప్ర.
గృహము). మనికిపట్టు, బిడారు, కొంప, ఇలు, నెలపు, నట్టు, చావు
(అన్యదేశము). రూ. తావు - ౧౫ గృహము.

సీ. తెంకాయ చెట్టన ♦ ఔమాను నారిక

డంబన నారికే ♦ శంబు దనరు

దా డనఁ దాళ మా ♦ దాళిమ్మ దానిమ్మ

యన దాడిమియుఁ బొన్న ♦ పొన యనంగఁ

బున్నాగముఁ దనర్చు ♦ గన్నేరు గన్నెరు

నాగను గరవీర ♦ నామములగు.

రేగు రే నన బద ♦ రికిఁ జెల్లు మారేడు

బిలువ మనఁ దనర్చు ♦ బిల్వమునకు

తే. జమ్మి జం బన శమి యగుఁ ♦ జంపకంబు

దనరు సంపెంగ సంపెగె ♦ యనంగ నెల్లి

యుసిరి యుసిరిక యన భాత్రి ♦ కొప్పురాగి

యనంగ లా వన నశ్వత్థ ♦ మొనరుసాంబ.

57

టీ. తెంకాయచెట్టు, రూ. తెంకాయచెట్టు, ఔమాను రూ. ఔ.
మాను, నారికడంబు-౫ నారికేళవృక్షము. తాడు-౧తాటిచెట్టు, చాళిమ్మ

నానిమ్మ, రూ. దాడిమ్మ - ౨ దాడిమివృక్షము. పొన్న, పొన - ౨ పున్నాగవృక్షము. గన్నేరు, గన్నెరు-౨కరవీరవృక్షము - కన్నూరిపట్టెచెట్టు, కెగ్గు, రేను ౨ బదరివృక్షము. మారెడు, బిలువము - ౨ బిల్వవృక్షము. జమ్మి, జంబు - ౨ శమివృక్షము. సంపెగ, సంపగె, రూ. సంపగి-౨ చంపకవృక్షము. నెల్లి, ఉసరి, ఉసరిక - ౩ ఆమలకవృక్షము. రాగి, రావి-౨ అశ్వత్థవృక్షము.

సీ. అత్తిమేడి యనంగ ♦ నొదుంబరం బొప్పు
మావి మామిడన నా ♦ మ్రము దనర్చు
వెలగ వెలంగ నా ♦ వెలయుఁ గపిత్థంబు
మల్లె మల్లియ నాఁగ ♦ మల్లిక యగు
జాజి జాది యనంగ ♦ జాతి యానేరేడు
నేరేడు నా జంబు ♦ నెగడుచుండుఁ
బాదిరి కలిగొట్టు ♦ నాఁ దగుఁ బాటలి
పొగడ పొవడన ♦ నొప్పును వకుళము

తే. మ్రాఁకు మ్రాను చెట్టనఁగ ద్రు ♦ మంబు చెలఁగు
తీఁగ తీఁగియ లతకూన ♦ తీఁగె యనఁగఁ
దనరు లతపేరు పూవులు ♦ ననలు విరులు
పువ్వు లలరులు నా సుమం ♦ బు లగు సాంబ. 58

టీ. అత్తి, మేడి - ౨ అత్తి చెట్టు. మావి, మామిడి - ౨ చూతవృక్షము. వెలగ, వెలంగ - ౨ కపిత్థవృక్షము. మల్లియ, మల్లె-౨ మల్లెతీఁగ. జాజి, జాది - ౨ జాతీలత. నేరేడు, నేరేడు-౨ జంబూవృక్షము. పాదిరి, కలిగొట్టు - ౨ పాటలీ వృక్షము. పొవడ, పొగడ, - ౨ వకుళవృక్షము. మ్రాఁకు, మ్రాను, చెట్టు-౩ వృక్షసామాన్యము. తీఁగ, రూ. తీవ. తీఁగియ, రూ. తీవియ, లతకూన (ఇది మిశ్రమపదము.) తీఁగె, రూ. తీవె - ౩ లత

పూవులు, రూ. పూలు, ననలు, విరులు, పువ్వులు, రూ. పువ్వులు, అలరు
లు - 2 పువ్వుములు.

సీ. మొక్క మోటిక మోసు ♦ మోక మొలక యన

నంకురనామంబు ♦ అలరు నిగురు

తలిరు చిగురు నాఁగ ♦ దగు బల్లవాఖ్యలు

కొన తుద యన నగ్ర ♦ మునకుఁ బొల్పుఁ

దొఱ తొలి తొట్టనాఁ ♦ దరుకోటరం బొస్పఁ

దమ్మి తామరనఁ గం ♦ జమ్ము పరఁగు

దొగ తొవ కలు వనఁ ♦ దగు నుత్పలమునకు

దట్టంబు జొంపంబు ♦ తఱుచు జీబు

తే. గుమరు తంపర యన నిబి ♦ డము దనర్చు

మొగడ మొగ్గ యనందగు ♦ ముకుళమునకు

నిత్తుకాండంబునకుఁ బేరు ♦ తెనఁగుఁ జెఱకు

కనులుగల మ్రాసు తియ్యమ్రా ♦ ననఁగ సాంబ. 59

టీ. మొక్క. మోటిక, రూ. మొట్టిక, మోసు, మోక, మొలక-౫
అంకురము. ఇగురు, తలిరు, చిగురు, రూ. చివురు - ౪ పల్లవము. కొన,
తుద ౨ అగ్రము. తొఱ, తొలి. తొట్ట - 3 కోటరము - పృక్షమునందలి
సంద్రము. తమ్మి, తామర - ౨ కమలము. తొగ, తొవ, కలువ, రూ.
కల్వ - ౫ ఉత్పలము. దట్టము, జొంపము, తఱుచు, జీబు, గుమరు, రూ.
గుబురు, తంపర - 2 దట్టమైనది. మొగడ, మొగ్గ - ౨ ముకుళము. చెఱకు,
కనులుగలమ్రాసు = గణపులుండునట్టి పృక్షము, తియ్యమ్రాసు - 2
చెఱకుగడ.

సీ. తెలుపు తెల్లన తెల్ల ♦ తెలి వెల్ల వెలి యన

ధవళవర్ణ మెనంగు ♦ దొవరు తొగరు

కెంజాయ యెఱు పెఱ్ఱి ♦ కెం పన ర క్తవ
 ర్ణమగు నల్లన కటి ♦ నల్ల కప్పు
 నలు పన నీల వ ♦ ర్ణము పొల్పుఁ జామనఁ
 బసరుచా యన శ్యామ ♦ మెనగుచుండు
 నళిది పసువనంగ ♦ నగుఁ బీత వరంబు
 తేట నున్నన నున్న ♦ తెలివి నునుపు
 తే. నిద్ద మన స్నిగ్ధత కెనంగు ♦ నిగ్గు డాలు
 మినుకు మిన మించు నిగ తఱ్ఱు ♦ మెఱుఁగుచికిలి
 కళుకు జగి రంగు మెఱ పనఁ ♦ బొలుచుఁ గాంతి
 నొడ్డుదరి గట్టనఁగఁ గూల ♦ మొనరు సాంబ. 60

టీ. తెలుపు, తెల్లన, తెల్ల, తెలి, వెల్ల, వెలి - ౬ శ్వేతవర్ణము.
 తొవరు, తొగరు, కెంజాయ, ప్ర. (కెంపు + చాయ), ఎఱుపు, ఎఱి,
 కెంపు-౯ రక్తవర్ణము, నల్లన, కటి, నల్ల, కప్పు, నలుపు-౫ నీలవర్ణము. చా
 మన, పసరు చాయ-౨ నలుపు తెలుపు గలసినవర్ణము. అళిది, (ప్ర. హరి
 ద్ర,) పసుపు-౧ పీతవర్ణము. తేట, నున్నన, నున్న, తెలివి, నునుపు. నిద్దము
 (ప్ర, స్నిగ్ధము,)-౬ నిర్మలత్వము, నిగ్గు. డాలు, మినుకు, రూ. మిమ్మ
 మిన. మించు, నిగ, తఱ్ఱుకు, రూ. తఱ్ఱు, మెఱుఁగు, చికిలి, కళుకు, జగి,
 రంగు, మెఱుపు - ౧౫ కాంతి. ఒడ్డు, దరి, గట్టు - ౩ తీరము.

సీ. అణి చినుఁకుబూస ♦ పాణి నుప్పాణి ము
 తైము ముత్తియంబు ము ♦ త్య మనఁ దనరు
 మహా క్తికాఖ్యలు కెంపు ♦ మానికము రతన
 మనఁగ మాణిక్యాహ్వా ♦ యంబు లలరుఁ
 బగడము పవడం బ ♦ నగ విద్రుమము పొల్పు
 బక్కి రాయనితాయి ♦ పచ్చయనగ

మరకతము దలిర్పు ♦ మగతాలు మూల తా
 లన వజ్రము లగుఁ బు ♦ ల్లంటు తాయి
 తే, కప్పతాయి యనఁగ నీల ♦ మొప్పు బిల్లు
 పూరి చిగిరింత యేట్రంత ♦ పొనుఁగు గడ్డి
 గఱిక పచ్చిక వెలుతురు ♦ కసపు తుంగ
 విడవలి యనఁ దృణాఖ్యలు ♦ వెలయు సాంబ. 61

టీ. ఆణి. చినుకుఁబూస=స్వాతివన్నమువలనఁబుట్టెడుపూస, పాణి, సుప్పాణి, ముత్తైము, ముత్తయము, ముత్తము - 2 ముక్తాఫలము. కెంపు, మానికము, (ప్ర. మాణిక్యము) రతనము. (ప్ర. రత్నము.) - 3 మాణిక్యము. పగడము, పవడము - (ప్ర. ప్రవాళము.) 4 విద్రుమము. పక్కిరా యనితాయి, పచ్చ - 1 మరకతమణి, మగతాలు, మొలతాలు - 1 నజ్రములు. పుల్లంటురాయి, కప్పరాయి - 1 ఇంద్రనీలమణి. పిల్లు, పూరి, చిగిరింత, ఏట్రంత, పొనుఁగు, గడ్డి, గఱిక. పచ్చిక, వెలుతురు, కసపు, (ప్ర. ఘాసము.) తుంగ, విడవలి-11 తృణభేదములు.

సీ. ఎల్లి చుట్టువు గొడు ♦ గెండమఱు వనంగ
 ఛత్రంబు దనరు ధ్వ ♦ జంబు పేళ్ళు
 టెక్కము టెక్కెము ♦ టెక్కియము సిడంబు
 పడగ డా లనఁ జెల్లు ♦ నిడివి నిడుద
 సోగ నిడుపు చాఁపు ♦ నాఁగ దీర్ఘమున కొ
 మఱుఁగు చా టోలము ♦ మఱువనంగ
 దగుఁ భిధానాఖ్యలు ♦ జగతి జగితె తిన్నె
 యరుఁ గన వేదిక ♦ కమరు నేల
 తే ఇల పుడమి మన్ను బువి పంట ♦ వలఁతి యనఁగ
 ధరణి కగు విప్పు వెడలుపు ♦ విజివి పఱపు

వెడఁద యన విస్తరాఖ్యలు ♦ వెలయుఁ బైరు
ససి యనఁగ సస్యనామము ♦ లెసఁగు సాంబ. 62

టీ. ఎల్లి, చుట్టువు, గొడుగు, ఎండమఱువు - ౪ ఛత్రము. టెక్కము, టెక్కెము, టెక్కియము, సిడము, పడగ (ప్ర. పతాక,) డాలు - ౬ స్వజము, నిడివి, నిడుద, సోగ, నిడుపు, చాఁపు-౫ దీగ మైనది. మఱుఁగు చాటు, ఓలము, మఱువు - ౪ మూత. జగతి, జగిలె, తిన్నె, అరుఁగు-౪ వేదిక - నేల, ఇల, పుడమి; (ప్ర. పృథివి.) మన్యు, బువి, (ప్ర. భువి). పంటవలంఠి=పంటలిచ్చు నాఁడుది - ౯ భూమి, విష్ణు, వెడలుపు, రూ. పెల్లు, విరివి, రూ. విఱివి, పఱపు, వెడఁద - ౭ వైశాల్యము, పైరు, ససి- ౧ సస్యము.

సీ. మోడు మొరడు మొద్దు ♦ మోటన స్థాణువౌ
బొటియ కలుఁగు బొక్క ♦ బొంద లోయ
యన బిలాఖ్యలుచెల్లు ♦ నడున్న బురదతోంపి
యనలనఁ బంకాఖ్య ♦ లెసఁగు మడుఁగు
మడు వన ప్రాదమొప్పు ♦ బొడ వన నున్నతం
బగు గోడ యనఁగ గు ♦ డ్యంబు పొల్చు
సారణగం డ్లన ♦ మీఱు గవాక్షము
మాడుగుల్ మిదైలు ♦ మచ్చులనఁగ

శే. దారునిర్మితగృహము తాఁ ♦ దరకసంబు
బత్తలిక పొది చొన యనఁ ♦ బరఁగుఁ దూణి
పెట్టి మందసమును బెట్టె ♦ పెట్టియ యనఁ
బేటికాభిఖ్య లగు గుణ ♦ పేటిసాంబ. 63

టీ. మోడు, రూ. మోడు, మొరడు, మొద్దు, మోటు-౫ స్థాణువు-కొమఱ

లులేనిచెట్టు, బొట్టియ, రూ-బొట్టియ. కలంగు, బొక్క, బొంద, బొయి
 ౭ బిలము. అడుసు, బురద, తొంపి, అసలు ౪ పంకము, మడుగు, మడు
 వు ౨ ప్రదము. పొడగు, పా-పొడుగు, ౨ ఉన్నతము-గోడ, యక్షము-
 సోరణగండ్లు - రూ. సోరగండ్లు ౨ గవాక్షము. మాడుగులు. మిడ్లెలు,
 మచ్చులు - ౩ కొయ్యతోగట్టిన, యిండ్లు, తరకసము, బత్తళిక, పొడి, వొన,
 ౪ అమ్మలపొడి. పెట్టి, మందసము, పెట్టె, పెట్టియ - ౪ కేటిక.

సీ. ఎనజోడు మాదిరి ♦ యీడు పురుడు మాదిరి

సాటి పాటి తరింబు ♦ దీటు దినుసు

సరి యుద్ది ప్రతిదిన్ను ♦ సవతు పోలిక దొర

జతయనగా సద్య ♦ శమున కెసగు

బల్లకి పల్లకి ♦ పాలకి పాల్కి నా

బల్లకికాఖ్యలు ♦ పరగు లాలి

యుయ్యాల యుయ్యాల ♦ యూయెల తొట్ల జో

ల యనంగ డోలికా ♦ హ్వయము లెసగు

తే. గంకటియు మంచ మనజెల్లు ♦ ఖట్వమునకు

బీట పలక యనంగ నొప్పు ♦ బీరమునకు

బరణియు గరాట మనుపేళ్ళు ♦ భరణికమరు

నిచ్చెన యనంగ నిశ్శ్రేణి ♦ నెగడునాంబ.

64

టీ. ఎన, జోడు, మాదిరి, ఈడు, పురుడు, మాదిరి. సాటి. పాటి,
 తరింబు, దీటు, దినుసు, సరి, ఉద్ది, ప్రతిదిన్ను, సవతు. పోలిక, దొర, జత-
 ౦౯ సమానములనుట. పల్లకి, పల్లకి, పాలకి, పాల్కి - ౪ పల్లకి. లాలి
 ఉయ్యాల- రూ. ఉయ్యాల ఉయ్యల, ఉయ్యల రూ. ఉయ్యల, ఉయ్యల -
 ఉయ్యల, ఉయ్యల, తొట్ల, జోల - ౧౦ డోలిక. కంకటి, మంచము - ౨
 ఖట్వము, బీట, పలక - ౨ బీరము, బరణి, కరాటము, ప్ర. కంకడము
 ౨ భరణి, నిచ్చెన - ౧ నిశ్శ్రేణి, ఎక్కు సాధనము.

సీ. ఉలి యుక్కిను మనగ ♦ నొనరు నయస్సంజ్ఞ
 చెంబు రాగి యనఁ దా ♦ మ్రం బెనంగుఁ
 దగరము కరుగు డనఁగ సీ ♦ సము రహించు
 కాంస్యంబు వ ర్తిల్లు ♦ గంచనంగఁ
 ద్రవునామ మమరుఁ బి ♦ త్తలి యిత్తలి యనంగఁ
 గుండలు చట్టు మూఁ ♦ కుళ్ళు బుడ్లు
 కడవలు బాసలు ♦ పిడతల్ వెనళ్ళన
 భాండముల్ తగు నాఁచు ♦ పాచి యనఁగ

తే. శైవలంబగు నూతులు ♦ బావు లనఁగ
 వెలయు గూపంబులకు గుంట ♦ కొలను కొలఁకు
 తిరుకొళం బన సరసికి ♦ బరఁగు వాఁడ
 యేఱు వంక వాఁగనఁ బేరు ♦ లెసఁగు సాంబ. 65

టీ. ఉలి, ఉక్కు, ఇనుము-3 అయము, లోహము - చెంబు(ఇది ద్రావిడము.) రాగి, ౨ తామ్రమును లోహము, తగరము, కరుగుడు- ౨ సీసము. కంచు-౧ కాంస్యము, పిత్తలి, ఇత్తలి-రూ. ఇత్తడి-3 త్రపువనులోహము *గుండ, చట్టి మూఁకుడు, బుడ్డి, కడవ, బాస, పిడత, వెనరు-౨ మట్టి గుండలలో భేదములు, నాఁచు, పాచి-ప్ర. పొగిచి, 3 శైవాలము- పాచి తీఁగ- నూయి, బావి-౨ బావి. గుంట రూ. గుంట, కొలను, కొలఁకు, తిరు కొళము (ఇది ద్రావిడపదము) -౫ సరస్సు, వాడ, ఏఱు, వంక, వాఁగు -౪ నది.

సీ. మీల్ మీలు చేపలు ♦ మీనులు తెఱగంట్లు
 మచ్చెము లనఁ జెల్లు ♦ మత్స్యములకు
 దాఁబేలు తామేలు ♦ నాఁ బొల్పుఁ గూర్కము
 నెండ్రొండ్రకా యన ♦ నెసఁగుఁ గర్కి

యోడ కల మనంగ ♦ నొనరు నావకు వాన
జడి ముసు రనంగ వ ♦ రమున కలరు
వానతాల్ వడగండ్లు ♦ నా నొప్పు గరకలు
నిను మన నిను కన ♦ నిను వనంగ

తే. మెఱయు సైకతనామముల్ ♦ కురుజు తేనె
పుట్ట తేనియ పెరతేనె ♦ పువ్వుదేనె
జుంటితేనియ యన దగు ♦ సుమరనంబు
శంబధరనుత సుగుణ క ♦ దంబ సాంబ.

66

టీ. మీను (నీనికి బహువచనము మీలు, మీల్, మీనులు,) చేప, తెఱగన్ను, మచ్చెము (ప్ర, మత్స్యము) రమత్స్యము. తాచేలు, తామేలు - ౨ కూర్మము. ఎండ్ర, ఎండ్రకాయ - ౨ కర్కటము. ఓడ, కలము - ౨ నావ. వాన, జడి, ముసురు. ౩ వగ్గము. వానతాలు, వడగండ్లు, ౨ వగ్గో పలములు. ఇసుము, ఇసుపు, ఇసుక, ౩ నీకత, కురుజుతేనె, పుట్టతేనె, పెరతేనె, పువ్వుదేనె, (పువ్వు + తేనె) = పుష్పములయందలి తేనె, జుంటితేనె. మకరందము. ౫

సీ. జముకాణము తివాసి ♦ జంబుకాణ మనంగ
గంబళాఖ్య లగు బం ♦ గారు హాన్ను
జాళువా పుత్తడి ♦ వేలిమి బంగరు
పసిడి పొన్ను కడాని ♦ పైడియుదిరి

*కుండ = సాధారణపాత్రము, చట్టి = నోరు వెడల్పుగానుండుగిన్నె పంటిపాత్రము. మూడుడు = మూ పెట్టెడిపాత్రము, బుడ్డి = నోరుసన్నగను బొడుపుగాను నుండుపాత్రము. కడవ = నీళ్ళుతోడు బిందె. బాస = నోరు చిన్నదిగను కడుపుపెద్దదిగను నుండుకుండ. పిడత = చిన్నగిండి చెంబువంటి పాత్ర, వెసరు = పండుటకు దగినపాత్ర.

యన సువర్ణము వొల్పు ♦ నపరంజి కుందనం
 బనఁ దప్తకనక మ్మా ♦ దునుక తునియ
 చిదురుప చిదుర నాఁ ♦ జెలఁగు ఖండమునకుఁ
 బొదిప్రోగు వామియుఁ ♦ బ్రోవుతిట్ట
 తే. కుప్ప యన రాశి కగు సజ్జ ♦ యుప్పరిగయు
 మహాలు మేడ యనంగ హా ♦ ర్మ్య మగుఁ ద్రోవ
 ధారి తెన్ను తెరువనఁ బ ♦ థంబు వెలయు
 రవ రజం బన లవము పే ♦ శ్మపును సాంబ. 67

టీ. జముకొణము, తివాసి, జంబుకాణ - కంబళము - బంగారు, పొన్ను, జాళువా, పుత్తడి, మేలిమి, బంగరు, పసిడి, పొన్ను, కడాని, పైడి రూ. పయిడి, ఉదిరి-౧౨ సువర్ణము. అపరంజి, కుందనము-౨ పుటమువేసిన బంగారము, తునుక, రూ. తున్న, తునియ, చిదురుప, రూ. చిద్రుప, చిదుర ౬ ఖండము. పొది, ప్రోగు, రూ. పోగు. వామి, ప్రోవు, తిట్ట, కుప్ప-౩ రాశి. సజ్జ, ఉప్పరిగ, మహాలు (ఇది యన్యదేశము), మేడ-౪ హర్మ్యము. ద్రోవ, దారి, తెన్ను, తెరువు, రూ. తెర్వు, ౫ మార్గము, రవ, రజము-౨ కొంచెము.

సీ. అడవి కాన యనంగ ♦ నటవిక్రి దగు హాసు
 తోట సింగారపు ♦ దోట నంద
 వన మనంగను నుప ♦ వన మొప్పు నడబావి
 డిగ్గియ దొరు వన ♦ దీర్ఘ తగు
 బవ్వలింపు బిడారు ♦ పడుకటిల్లనఁ గేలి
 గృహమగు బోనపు ♦ టిల్లు వంట
 యిల్లు సువారంపు ♦ టిల్లన బాక మం
 దిరము రాజిలు దగ ♦ తీర్పు చల్ల

తే. పందిలనఁ జలిపందిల ♦ నందనర్పు
 సలిల శాలాభిధలు నీరు ♦ చల్లనీరు
 మజ్జగయు జలతక్ర నా ♦ మములు వినన
 కట్ట వీవన యనవృంత ♦ క మగుసాంబ. 68

టీ. అడవి (ప్ర. ఆటవి.) కాన (ప్ర. కాననము) - 1 అరణ్యము. హాసుతోట, సింగారపుదోట, నందవనము-3 ఉద్యానము. నడబావి, డిగ్గియ, రూ. డిగ్గియ, దిగ్గియ, దోరువు-4 దిగుడుబావి. పవ్వళింపుబిడారు, పడకటిల్లు, (పడక + యిల్లు) - 1 శయనగృహము. బోనపుటిల్లు (బోనము + ఇల్లు = అన్నమువండేడియిల్లు) వంటయిల్లు, సువారంపుటిల్లు, (సువారము + ఇల్లు) = వంటకైనయిల్లు - (పాకశాల) దగతీర్పు. చల్లపందిలి, చలిపందిలి - 3 పానీయశాల. నీరుచల్ల, నీరు మజ్జగ - 1 నీటితోఁగూడిన మజ్జగ. విననకట్ట. వీవన - 1 తాళవృంతము.

క. భువి నీ స్థావరవర్ధను
 సవరణ వ్రాసినను వినినఁ ♦ జదివిన యమ్మా
 నవులను విద్యామతివయి
 భవశాలులఁ గా నొనర్పు ♦ పశుపతి సాంబా. 69

తా. పుడమియందు ఈ స్థావరవర్ధను చక్కఁగా వ్రాసినను, వినినను, చదివినను వారిని నీ యను గ్రహమువలన విద్య, మతి, కలిమియుఁ గలవారగునట్లు చేయుము.

స్థావరవర్ధ సమాప్తము.

తి ర్య గ్వ ర్థు .

క. శ్రీ గారీపతి నీపై

బా గారీతి రచియింతుఁ ♦ బటుకపితాధా

రాగతిఁ దిర్యగ్వర్థును

వేగమె నిగిడించి పోవ ♦ వే శ్రీసాంబా.

70

తా. శ్రీ గారీనాయకా! నీ కంకితముగా చక్కని శైలిని దిట్టమైన కవిత్వధార మెఱయఁ దిర్యగ్వర్థును వేగముగా రచియించెదను. దానిని వేగిరముగాఁ గొనసాగించి కాపాడుము.

సీ. నెఱసరి సింగంబు ♦ తెఱమొగము మెకంబు

మెకములదొర జడ • మెకము భొబ్బ

మెకము వెడఁదనోటి ♦ మెకము గుబ్బలిపట్టి

గుట్ట మేనుంగుల • గొంగ యనగఁ

జెలఁగు సింహముపేళ్ళు • పులిచాఱల మెకంబు

దెరువుఁగాపరి పసి ♦ తిండిబోతు

మువ్వన్న మెక మన • బాలుపొందు వ్యాఘ్రంబు

వాపురము పటాణి • వారువంబు

తే. జక్కి మాపు గుట్టము తేజి ♦ యెక్కిరింత

తత్తడి రవాలు నడగఁడు ♦ కత్తలాని

తురికి బాబా యనగ నొప్పు ♦ దురగమునకు

గొమ్మనఁగఁ దనరారు శృం ♦ గమ్ము సాంబ.

71

టీ. నెఱసరి=శౌర్యముగలది, సింగము(ప్ర.) సింహము, తెఱమొగము మెకము = విశాలమైనమొగముగలమృగము, మెకములదొర=మృగరాజు, జడమె

ము=కేసరములుగలది, బొబ్బ మెకము=గొప్ప నాదము చేయుమృగము, వెడఁద
 సోటి మెకము=విశాలముఖముగల మృగము, గుబ్బలిపట్టి గుట్టము = పర్వత
 పుత్తికి (పార్వతికి) వాహనము. ఏనుఁగులగొంగ = గజశత్రువు-౯ సింహ
 ము. పులి, చాఱల మెకము=గీతలుగల మృగము, తెరువు గాపరి=మార్గమున
 గాచియుండునది, పసితిండిపోతు = పసులను భక్షించునది, మవ్వన్నె
 మెకము = మూఁడువర్ణములు (నలుపు, తెలుపు, పసుపు) గల మృగము - ౫
 వ్యాఘ్రము. వావురము, పటాణి, వారువము, రూ. వార్వము, జక్కి,
 మావు, గుట్టము, తేజి, రూ. తేజీ, ఎక్కిరింత, రూ. ఎకిరింత, తత్తడి,
 రవాలు, నడగఁడు, కత్తలాని. పా. కత్తళడు, తుకికి, బాబా-౧౮ అశ్వము.
 కొమ్ము-౧ శృంగము.

సీ. సిబ్బె మేనిమెకంబు ♦ గబ్బు చెంప మెకంబు
 గొప్ప యజ్ఞమెక మె ♦ క్కుడు మెకంబు
 గొరుచెయ్యిగల మె ♦ కము రెంటఁద్రాగుడే
 నుఁగు పలుగొమ్ములు ♦ దగిన మెకము
 హత్తి బల్లలమెకం ♦ బన దంతి పేళ్ళగుఁ
 బుట్టకూటిమెకంబు ♦ బొచ్చు మెకము
 వెనుచూపుమెక మెల్లు ♦ వెలినోటి మెకమన
 భల్లూక నామముల్ ♦ పరగు గొరిజ

తే. గొరిసె యన ఖుర మమరుగు ♦ గోరనంగ
 నఖముతగుజోడనలు రవ ♦ నడలు నడ్డ
 వీడెములు పర్వులనజుట్టు ♦ వేడెములన
 బంచధారల నామముల్ ♦ పరగు సాంబ,

72

టీ. సి బ్బె మేనిమెకము=పొడవుగల మేనితోఁ గూడినమృగము, గబ్బు
 చెంప మెకము=మదగంధముగల చెక్కులతోఁగూడినమృగము, గొప్పయజ్ఞ

మెకము=పెద్దపాదములుగల మృగము, ఎక్కుడు మెకము = రాజులెక్కుడి మృగము, గౌరు, రూ. గవురు. చెయ్యిగలమెకము=తొండముగల మృగము, రెంటుద్రాగుడు=రెంటిచే (తొండముచేతను, నోటిచేతను) త్రాగునది, ద్విపము. ఏనుగు, రూ. ఏనిక, పలుగొమ్ములు దగిచమెకము=పండ్ల కొమ్ములుగాగల మృగము, (దంతి) నూత్తి (ప్ర, హస్తీ) బల్లలమెకము = గొప్పతలగల మృగము-౧౩ గజము. పుట్టకూటిమెకము = పుట్టకూటికి (చీమగుడ్డతోఁగూడిన పుట్టమంటిని) దినుమృగము, బొచ్చుమెకము = ఒడలినిండుగ పెండుకలుగల మృగము, వెనుకచూపుమెకము = వెనుకచూపులగల మృగము. ఎల్లు, వెలిసూటిమెకము = తెల్లనిముట్టెగల మృగము - ౧౪ భల్లుకము గొరిజ, గొరిసె-౨గిట్ట-ఖురము, గోరు-నఖము. జోడనలు = ధౌరితకములు, గవనడలు=ఆస్కండితములు. అడ్డవేడెములు=రేచితము, పర్వులు=ప్లతములు, చుట్టువేడెములు=వర్ణితములు-౧౫ గుఱ్ఱముయొక్క నడకభేదములు.

సీ. పసి గిడ్డి మొద వా ♦ వుపసరము తొడు కనఁ

బశువుపేళ్ళగు గిబ్బ ♦ బసవఁ డాల

పోతు నాఁబోతు మూఁ ♦ పురముదా ల్పెద్దు ము

క్కంటిమా వన వృషా ♦ ఖ్యలు దనర్చుఁ

గోడగి త్తయనంగఁ ♦ గొఱలు నుఱ్ఱాఖ్యలు

క్రేపుపడ్డయు దూడ ♦ లేగపెయ్య

యనవత్సనామంబు ♦ లలరును నెనుపెంటి

బట్టె నా మహిషికిఁ ♦ బరఁగు దుంత

తే. దున్న పోతన మహిషమా ♦ దొడ్లు తొట్టు

పట్టులనఁగ గోస్థానముల్ ♦ పరఁగు మంద

కదుపు పదు వనఁ జెలఁగు ♦ గో గణము పాగ

లాయ మన నొప్పు వాజితా ♦ లకును సాంబ. 73

టీ. పసి, గిడి, మొదలు. ఆవు, పసరము, తొడుసుపశువు-గిబ్బ, బసవడు, ఆలపోతు, ఆంబోతు, మాపురముదాల్పు. ఎద్దు, ముక్కంటి, మావు=శివుని వాహనమైనది, -2 వృషభము, కోడె, గిత్త - 1 చిన్నయెద్దు, ఉత్తము, కేపు, పడ్డ, దూడ. లేగ, పెయ్యరూ. పేయగి ఆవుదూడ-వత్ససు. ఎను పెంటి (ఎనుము + పెంటి), బత్తు-1 ఘహిషి, శేదె, దుంత, దున్నపోతు-3 మహిషము. దొడ్డి, తొట్టుపట్టు - 1 పసులకొట్టము - మంద, కదుపు, పదుపు, 3 ఆవులగుంపు. పాగ. పా. పాగా, లాయము-3 అశ్వశాల.

సీ, సింగంబుగొంగ ద ♦ చ్చి యడుగుల మెక ము
నగ శరభాఖ్యలొ ♦ దగరు జంట
మొగము వేలుపుతేజి ♦ పొట్టేలు గొటియపో
తేడిక యనమేష ♦ మెనగు నిట్టి
సులికొమ్ము మెకమన ♦ వెలయు గృష్ణమ్మగంబు
జింక లేడన మృగి ♦ చెలగుబిల్లి
చీలియనంగ మా ♦ ర్జాలమా గుండేలు
చెవులపో తనగ రం ♦ జిలుశశంబు

తే. నొంటె లొట్టిపిట్టయనగ • నుప్ప్రమమరు
గణితి కణజన దనరు గో కర్ణమ్మగము
పిక్కు మెక మెండి మేతరి ♦ నక్కబుద్ధి
మెకమనగజంబు కాఖ్యలు ♦ మొలయు సాంబ. 74

టీ. సింగపుగొంగ=సింహమునకు విరోధి, దచ్చియడుగుల మెకము= ఎనిమిది కాళ్లమ్మగము-1 శరభమ్మగము, తగరు, జంటమొగము వేలుపుతేజి= పెండుముఖములుగల వేల్పునకు (అగ్నికి) వాహనము. పొట్టేలు, గొటియపోతు, రూ. గొట్టపోతు, ఏడిక-1 మేషము. ఇట్టి, సులికొమ్ము మెకము = మెలి కలుడిరిగిన కొమ్ములుగల మృగము - 1 కృష్ణమ్మగము. జింక. లేడి, రూ.

లేటి ౨ అడుజంక. పిల్లి, చీలి ౨ మార్జాలము. కుండేలు, రూ. కుండేలు, చెవులపోతు-౨శశము: ఒంటె, రూ. ఒంటియ, లొట్టిపిట్ట, రూ. లొట్టిపిట్ట. లొట్టిపిట్ట- లొట్టిపిట్ట. పా. లొట్టియ-లొట్టె, లొట్టెనుగు - ౯ ఉష్ణము. కణితి, రూ. కడితి, కణజా, రూ. కడజా-రగోకగ మృగము. పిక్కు మెకము=వంచనచేయు మృగము, ఎండ్రమేతరి=ఎండ్రకాయల దినునది, నక్క, బుద్ధి మెకము - ౪ జంబుకము.

సీ. కొమ్మ టెంకిమెకంబు ♦ తిమ్మడు వెక్కిరింత
 కోతి నాఁ గపి బేళ్ళు ♦ కొఱలుచుండు
 జల్లితోడ మెకంబు ♦ సవరంపు మెక మనఁ
 జమరికిం జనుఁ బంది ♦ చప్పరింత
 కొమ్మకాఁ డూటమె ♦ కమ్ము వేవులమిత్తి
 ముస్తలమేపరి ♦ మోటుమెకము
 వాలుమెకంబు రో ♦ బంటరి యెంటరి
 ముట్టెమెకము పీట ♦ వెట్టుమెకము

తే. ఏకలము గుర్గురిం తన ♦ నెనఁగు దంష్ఠి
 పొడమెకము దుప్పి యనఁ బాలు ♦ పడరురామ
 మృగము మనుజో తనఁగ ఋశ్య ♦ మృగముదనరు
 బల్లి గా శన మునలికిఁ ♦ బరగు సాంబ. 75

టీ. కొమ్మ టెంకి మెకము = చెట్ల కొమ్మలె యునికిపట్టుగాఁగల మృగము=కాళామృగము, తిమ్మడు. వెక్కిరింత = వెక్కిరించునది. కోతి= రూ కోతి - ౫ వానరము. జల్లితోడ మెకము = విరిసిన వెండుకలు తోడయందుఁగల మృగము. సవరంపు మెకము=సవరములకైన మృగము. ౨ చమరమృగము. పంది, చప్పరింత-చప్పరించుచునది, కొమ్మకాడు = కొమ్మగలది, ఊట మెకము=దృఢమైన మృగము, వేవులమిత్తి=కుక్కలకు

శత్రువు, ముస్తెలమేపరి = తుంగగడ్డలను దినునది, మోటుమెకము =
 ♦ మోటుపయోగింపబడుమృగము, వాలుమెకము = క్రూరమైన మృగము,
 రోబంటరి. బంటరి, ముట్టెమెకము = ముట్టెగల మృగము, పీట పెట్టు
 మెకము = పల్లముత్రవ్వి కూర్చుండుమృగము, ఏకలము, గుర్గరింత =
 గుఱగుఱయని చిప్పుడుచేయునది - ౧౪ అడవిపంది - వరాహము. పాడ
 మెకము, దుప్పి - రామమృగము. 'మనుబోతు - ౧ ఋష్యమృగము,
 బల్లి గొలి - ౨ బల్లి.'

సీ. తోడేలు గొటియల ♦ సూడన వృక మొప్పు
 ముంగిన వెంట్రువ ♦ ముంగియనగ
 బ్రభువు తగుఁ గొక్కు ♦ పందికొక్కన మూపి.
 కకుఁ బొల్పు గాడిద ♦ గాలిగాఁడు
 చలువగుఱము లేవు ♦ జక్కి యన ఖరాఖ్య
 లగు మొఱుగుడు జాగి ♦ లమ్ము గుక్క
 వేపి నాశునకంబు ♦ వెలయును దొండ యూ
 సర వెల్లి యనఁకుద ♦ సరటమునకుఁ

తే. జిటెలుక యన బాలమూ ♦ పికకుఁ బొల్పు
 నుడుము తేళ్ళ మేపరి యన ♦ నొనరుచుండు
 నవని గాధేర నామధే ♦ యములు మహిత
 సకల సురచక్రవర్తి శ్రీ ♦ సాంబమూర్తి. 76

టీ. తోడేలు, రూ. తోడేలు, గొటియలనూఁడు = గొట్టెలకుశత్రు
 వు-ఎవ్వకము. ముంగిన, వెంట్రువ, ముంగి - 3 నకులము, కొక్కు, పంది
 కొక్కు - ౨ మూషికము. గాడిద, గాలిగాఁడు, చలువ గుఱము =

♦ మోటు అనగా పంది యెదుట మనుష్యాకారముగా నిలిపిన కపట
 లత్వము.

ము=చాకలి చలువచేసిన బట్టలు మోయు వాహనము, తేవుజక్కి=చాకి
రేవునందుండు గుట్టలు - ౫ ఖరము. మొరుగుడు, జాగిలము, కుక్క- వేష
ర శునకము. తొండ, ఊసరవెల్లి-అనగట, చిట్టెలుక (చి + ఎలుక) ♦ ౧
చిన్న ఎలుక-౧ చుంచు. ఉడుము, తేళ్ళమేపరి-౨ ఉడుము, గాధేరము,

సీ. తంతునాయ మగుఁ బా ♦ దట్టుపురుగు సన్న

పిల్లి సాలీడన ♦ తాళ్ళరాసి

గాఁడు గరిమిడి యె ♦ ల్గు యన నాఖువు దగు

నెఱకలు చట్టుపల్ ♦ గఱులు జెక్క

లనఁ బక్షములు పొల్పు ♦ లావు లీక లనంగఁ

బర్లంబు తగు గువ్వ ♦ పక్కి పిట్ట

పులుఁ గనఁ బక్షికి ♦ వెలయు మది కొలంకు

పులుఁగు తెల్లని పిట్ట ♦ నలువతేజి

తే. పాలు నీరును వెలిసేయు ♦ పక్కియంచ

యన మరాళంబు తగుఁ గెంపు ♦ కనులపుల్లు

తలిరుమేతరి సాఁకుడు ♦ పులుగు మావి

కొమ్మయిలుపుల్లు కోవెల ♦ కోయి లనంగఁ

బర భృతము నామధేయముల్ ♦ పరఁగు సాంబ. 77

టీ. పాదట్టుపురుగు రూ. బాదొట్టుపురుగు = ఇండ్లలోపలి వాన
ములకు పట్టెలకు పట్టెడుబూసిన గలిగించుపురుగు, సన్నపిల్లి, సాలీడు- ౪
సాలెపురుగు. తాళ్ళరాసిగాఁడు, గరిమిడియెలుక - ౨ గొప్పయలుక, ఎఱ
కలు, చట్టుపలు, గఱులు, జెక్కలు - ౪ పక్షములు. లావులు, ఈతలు
౨ ఈతలు-పర్లములు. గువ్వ, పక్కి, (పర్ల. పక్షి.) పిట్ట, పులుఁగు-౪పక్షి.

♦ చిట్టెలుక, కుఱు, చిఱు, కడు, నడు, నిడుశబ్దముల జడలకచ్చు
పరంబగునపుడు ద్వీరు క్కటకాంబగు, బాల. సం ౧౨,

మదిక్కిలంకుపులుగు=మానస సరస్సునందలిపక్షి, తెల్లనిపిట్ట = తెల్లవక్రము
 గల పక్షి, నలువలేజి=బ్రహ్మవాహనము, పాలు నీరును వెలినేయుపక్కి,
 అంచ-ప్ర. హంసము. కంపుకనులపులు=ఎఱ్ఱనికన్నులగలపిట్ట. తలరుమే
 తరి=చిగుళ్ళు తినునది, సామడుపులుగు=ఇతరులచే - కాకులచే సాక్షిబడు
 పక్షి - పరభృతము, మావిపులు = మామిడికొమ్మయందు వసించు పిట్ట,
 కోవెల=కోయిల - ౬ కోకిలపక్షి.

సీ. పచ్చతెక్కలపులు ♦ పచ్చవిల్తునితేజి

పలుకులపులుగు నా ♦ జిలుక చిల్క
 యనంగ శుకాభిక్య ♦ లగు బట్టికాడు గో
 ర్వంక గోరింక గో ♦ రంక యనంగ
 శారికాహ్వయము తె ♦ సంగు నట్టువపిట్ట
 నెమ్మిజుట్టుబులుగు ♦ నెమిలి నమలి
 పురివిప్పియాడెడి ♦ పులుగు కన్నుల గల
 పులు గన బర్హికి ♦ వెలయుచుండు

తే. జంటపిట్ట బటుపుగువ్వ ♦ జక్కవయన

గోక నామంబులగు మంచు ♦ గోలుపులు
 నిప్పులను మ్రొంగు పులుగు వె ♦ న్నైలపులు గన
 నమరును జకోర నామధే ♦ యములు సాంబ. 78

టీ. పచ్చతెక్కలపులుగు=అకుపచ్చని తెక్కలుగల పిట్ట, పచ్చ
 విల్తునితేజి = మన్మథుని వాహనము, పలుకుల పులుగు = మాటాడుపక్షి,
 చిలుక, చిల్క - ౫ శుకము. బట్టికాడు, గోర్వంక, రూ. గోరువంక,
 గోరిక. గోరంక-౫ శారిక. నట్టువపిట్ట=నాట్యమాడుపక్షి, నెమ్మి జుట్టు
 బులుగు=జుట్టుగలపక్షి - కిభి. నెమిలి, రూ. నెమలి, నమలి, పురివిప్పి
 యాడెడి పులుగు=పింఛము విచ్చియాడు పక్షి, కన్నులుగల పులుగు =

నయనము వంటి యాకృతిగల పురిగల పక్షి - ౨ మయూరము. జంటపిట్ట =
అలమగలు గలిసియుండుపక్షి, బటుపుగువ్వ = గుండ్రనిపక్షి, జక్కవ - 3
చక్రవాకము. మంచుగ్రోలు పులుగు = మంచు పానముచేయుపక్షి, నిప్పు
లను మ్రింగుపులుగు, వెన్నెల పులుగు - 3 చకోరపక్షి.

సీ. విరితేనైత్రావుడు ♦ మరునల్లె బమిపుర్వు
తుమ్మెద తేటి ము ♦ ద్దుగలకాళ్ళ
పురు గన భ్రమరంబు ♦ పాలుచు లకోరీలు
బకదారు లొడ్డిలు ♦ పల్లటీలు
పావురములు నేల ♦ పల్లటీల్ కూకీలు
పావురా లంతర ♦ పల్లటీలు
సురటీ లనంగఁ బా ♦ ల్పును గలరవములు
కొక్కెర కొంచెయుఁ ♦ గొక్కెరాయి

తే. యనగ గ్రాంచాఖ్యలగుఁ గొంగ ♦ యన బకంబు
జాలె జలకట్టె యణుజు వే ♦ సడము లగుడు
జావడము వారణము బైరి ♦ సాళువంబు
కనిసెరము చెంచడము డేగ ♦ యనగఁ దనరు
శ్వేనమునకు మునీశ్వరా ♦ ధీన సాంబ. 79

టీ. విరితేనైత్రావుడు = పూవుల తేనెను బాసము చేయునది, మరునల్లె =
మన్మథునికల్లెత్రాడు, బమిపుర్వు, ప్ర. భ్రమరము, తుమ్మెద. తేటి, ముద్దుగల
కాళ్ళ పురుగు - మూడుజంటల కాళ్ళ పురుగు, చుట్టడము, ౨ భ్రమరము. లకో
రీలు, బకదారులు, ఒడ్డిలు, పల్లటీలు, పావురములు, నేలపల్లటీలు, కూకీలు,
పావురాలు, అంతరపల్లటీలు, సురటీలు - ౧౦ పారావతభేదములు. కొక్కె
ర, కొంచ, కొక్కెరాయి, 3 క్రొంచపక్షి. కొంగ - ౧ బకము, జాలె, రూ.
జాలియ, జలకట్టె రూ. జలకట్టియ. పా. నెలకట్టె, అణుజు, రూ. అడు

జా, వేసడము, లగుడు, జావడము, వారణము, బైరి రూ. బయిరి, సాశువ
ము, రూ. సాశ్వము, కనిపెరము, చెంచడము, డేగ-౧౮ శ్రేణినభేదములు.

సీ. కరువలిమేతరి ♦ కంటివిన్నరి పాము

పుట్టకాఁపరి త్రాఁచు ♦ చుట్టు పురుగు

విసము తాలుపు చిల్వ ♦ బుసపుర్వు నా భోగి

వెలయుఁ జిలువతేఁడు ♦ వెన్ను పాన్ను

తడవుల నిడుపడు తరిగట్టు త్రాఁడన

నహిపతి కగు నజ్జ ♦ యలుగు పులుగు

గోడి పుం జన నొప్పఁ ♦ గుక్కుటనామముల్

గుడ్లగూబ పగటి ♦ గుడ్డి గూబ

తే యనఁగ ఘూకాభిధానంబు ♦ లగు లకుముకి

మీలవల్లంకి పొదలిక ♦ మీలగొంగ

యనఁగఁ జను వర్తికకుఁ బేరు ♦ లమరు దివ్వె

యార్పు మిడు తన శలభాఖ్య ♦ లయ్యెసాంబ. ౨౦

టీ. కరువలి మేతరి = గాలినిభక్షించునది, కంటివిన్నరి = కన్నులచే
వినునది, చక్షుశ్రవణము, పాము, పుట్టకాఁపరి = పుట్టయందు వాసముచేయు
నది, త్రాఁచు, చుట్టుపురుగు = చుట్టుకొని యుండుకీటము, విసముతాలుపు =
విషముధరించునది. చిల్వ రూ. చిలువ, బుసపుర్వు = బుసకొట్టుపురుగు - ౧౦
పాము-సగ్గుము, చిలువతేఁడు = పాములకుతేఁడు, వెన్ను పాన్ను = విష్ణు
పునకు శయనమైనవాఁడు. తడవులనిడుపడు = చిరకాలము జీవించియుండు
వాఁడు, తరిగట్టుత్రాడు = మంధరపర్వతమునకుఁ గవ్వపుఁ ద్రాడయినది - ౪
అది శ్రేష్ఠుఁడు, అజ్జయలుగుపులుగు = చరణాయధము కోడి, పుంజు -
౩ కుక్కుటము, గుడ్లగూబ, పగటిగుడ్డి = దివాంధము, గూబ - ౩ ఘూక
ము. లకుముకి, మీలవల్లంకి, పొదలిక, మీలగొంగ = చేపలకువైరి - ౩
పిచ్చుక, దివ్వెయార్పు = రీపము చల్లార్చునది, మిడుత - ౨ శలభము.

సీ. కాటుకపిట్ట కూఁ ♦ కటిగువ్వ యేట్రంత
 పులుఁగులగదుమరి ♦ పోలిగాఁడు
 నాఁగ భరద్వాజ . నామముల్ తగు గబ్బి
 లము గబ్బిడా గబ్బి ♦ లాయి చీకు
 రా యనంగనుఁ దైల ♦ పాయి కాఖ్యలు చెట్లు
 మానుదొలుచుపిట్ట ♦ మానుపోటు
 వనఁగ దార్వాఘాట ♦ మున కగు బెగ్గర
 మన సారసమ్మున ♦ కలరు నీరు
 తే. కట్టె నీరుపా మన నల . గర్దమలరుఁ
 బుడమి చెవి పాములబిడారు . పుట్ట యనఁగ
 మించు వల్మీకనామముల్ . మెట్టు తాప
 మెట్టిక యన సోపానాఖ్య . మెఱయు సారబ. 81

టీ. కాటుకపిట్ట, కూఁకటిగువ్వ, ఏట్రంత, పులుఁగులగదుమరి=పక్షు
 లను సంహరించునది, పోలిగాఁడు. రూ. పోలడు - ౨ భరద్వాజపక్షి.
 గబ్బిలము, రూ. గబ్బిడము, గబ్బిడా. రూ. గబ్బిలా, గబ్బిడాయి, రూ.
 గబ్బిలాయి, చీకురా. రూ. చీకురువాయి, ౧ తైలపాయిక. మ్రాచుదొలుచు
 పిట్ట, మానుపోటువు-౨ వద్రంగిపిట్ట. బెగ్గరము ౨ ౦ సారసపక్షి. నీరు
 కట్టె, నీరుపాము-౨నీటిలో వసించుపాము. అలగర్దము. పుడమిచెవి=భూ
 మికర్ణము, పాములబిడారు=సర్పగృహము, పుట్ట. ౩ వల్మీకము, మెట్టు, తాప
 మెట్టిక రూ. మెటిక-౩సోపానము.

సీ. గుమికాఁడు కాకి నాఁ ♦ గొఱలుఁ గాకము పేళ్ళు
 గ్రద్ద యనంగ గృ ♦ ధ్రంబువెలయు
 జరగు గుబ్బిలికాఁడు ♦ సకినాలు వెలయించు
 పక్కి పగటిచీకు ♦ పైడికంటి

యనఁ గనకాక్షికి ♦ దనరు జవాది జ
 వ్యాజి యనఁగ సాంక ♦ వము దనర్చు
 కస్తూరి వీణయుఁ ♦ గస్తూరి యనఁ బొల్చు
 మృగనాభి చట్టపు ♦ మెకము పునుగు

తే. బిల్లి యొత్తెడుపిల్లి నాఁ ♦ బేళ్ళు వెలయు
 గంధిలమునకు జాతకా ♦ ఖ్యలు దనర్చు
 వానకోయిల మబ్బునీ ♦ రానుపిట్ట
 యనఁగ గైలానశైల వి ♦ హార సాంబ.

82

టీ. గుమికాడు = కూటముచేర్చునది, కాకి-౨ వాయుసము. గ్రద్ద, రూ. గద్ద - ౨ గృద్ధ్రము. గుబ్బలికాడు, రూ. గుబ్బలి. సకినాలు... పక్కి = శకునములను దెలుపుపక్షి, పగటిచీకు = పగలు కన్నులు తెలియనిది. పైఁ డికంటి = బంగారువన్నె కన్నులుగలది-౫ కనకాక్షి, జవాది, రూ. జవాది. జవ్వాదు, జవ్వాజి. రూ. జవాజి-౫ సంగుమదము-ఒక సుగంధద్రవ్యము. కనూరి. వీణ, రూ. వీణియ, కస్తూరి-౪ మృగమదము-ఒకదినసు సుగంధ ద్రవ్యము. చట్టపుమెకము, నుంగుచట్టముగలమృగము, పునుగుబిల్లి (పునుగు + పిల్లి), ఒత్తెడుపిల్లి-౩ ఒకజాతిపిల్లి. వానకోయిల, మబ్బునీరానుపిట = మేఘజలమును ద్రావెడిపక్షి-౨ చాతకపక్షి.

నీ. పాడకోడి కానపుం ♦ జడవిపుం జన వన
 కుక్కుటం బగు బొల్లి ♦ కోడి నీరు
 కోడి యనఁగ జల ♦ కుక్కుటంబు దలిర్చు
 పిట్ట పిచ్చిక యూరఁ ♦ బిచ్చిక యనఁ
 దగుఁ జటకమున కొ ♦ దాటరి చలికాపు
 కప్ప యనఁగ భేక ♦ మొప్ప జలగ

నల్లత్రాగు డని రా ♦ జిల్లు జలూకము
మొగటిపురువు గేడ ♦ పురువునల్లి

తే. నాగ మత్కుణ మగు నీవ ♦ యాగ యనగ
మక్షికకు నొప్పు ములుపుర్వ మంటితిండి
తేలనగ వృశ్చికంబు వ ♦ ర్తిల్లు తొచ్చు
పురుగు దోమన మశకంబు ♦ పరగ సాంబ. 83

టీ. పాడకోడి, కానపుంజు, అడవిపుంజు - 3 వసుకుట్టము, బొల్లి
కోడి, నీరుగోడి - ౨ నీటియందువసించు కుక్కుటము. పిట్ట, పిచ్చిక, ఊరక
పిచ్చిక(ఊరక + పిచ్చిక)రూ. పిచ్చిక-౪ చటకము. దాటరి=దుముకునది
చలికాపు = వర్షాకాలమున జలికి బుట్టునది. కప్ప-3 మండూకము. జలగ
నల్లత్రాగుడు = రక్తపానముచేయునది - ౨ జలూకము, మొగటిపురువు,
గోడపురువు = గోడయందు బ్రాకునట్టి పురుగు, నల్లి - మత్కుణము.
ఈగ, ఈవ - ౨ మక్షిక. ములుపుర్వ=కొండిగలపురుగు, మంటితిండి=
చున్న భక్షించునది, తేలు 3 వృశ్చికము, తొచ్చుపురుగు = అడుసుమీద
వాలుపురుగు, దోమ - ౨ మశకము.

క. ప్రీతిని భవదంకిత మా

నీతిర్యగ్వర్థ జగము ♦ తెన్నగ లోకా

తీతం బై పూతం బై

భ్యాతం బై ధరను వెలయు ♦ గావుత సాంబా. 84

తా. ఓ సాంబమూర్తీ! నేను భక్తితో నీ కంకితముగా నొనర్చిన
యీ తిర్యగ్వర్థ లోకులందఱు గొనియాడునట్లు మిక్కిలి ప్రసిద్ధమయి
పావనమై లోకాతీతమై పుడమియందు వెలుగును గాక.

తిర్యగ్వర్థ సమాప్తము.

నా నా ర్థ వర్గు.

క. శ్రీనాయకసాయక వా

ణీనాయక ముఖ్యవినుత ♦ నీపేరిట నే

నానార్థవర్గు జేసెద

నానార్థము లొసగి ప్రోవు ♦ నను గృహసాంబా. రిచి

తా. త్రిపురసంహార సమయంబున విష్ణువును దూరముగా జేసికొన్నవాడా! బ్రహ్మాదిదేవతలచేత బాగడబడువాడా! సాంబమూర్తి! నీకంటెఁ గుఱగా నానార్థవర్గునురచించెదను. నీవు నాకన్నిసంపదలనొసగి కాపాడుము.

సీ. గుణమున కాటకు ♦ గోవు నా విలసిల్లు

గోతికి శాఖ కొం ♦ గొమ్మయనంగ

శకలంబునకును మా ♦ టకు బలు కన మించు

నిసువును గోవు నొం ♦ బసియనంగ

గతికి బైపూరికి ♦ గప్పన జెన్నాండు

గొట్టుకు గడమ కొం ♦ గొఱత యనంగ

మగగుట్టమునకు గు ♦ ల్కమున కొ గుండన

నెలకు జాబిల్లి కొ ♦ నెల యనంగ

తే. నూటకును జేవకు దనర్చు ♦ నూట యనంగ

వేడుటకు గాకకు దలిర్చు ♦ వేడి యనంగ

నంకమునకు బిడ్డకును గం ♦ దనంగ బరంగు

లలితమునిమానసాబ్జరో ♦ లంబ సాంబ.

టీ. 1 కోపు=అల్లెతాడు, ఆట. 2 కొమ్మ=ఆడుది, చెట్టుకొమ్మ, 3 పలుకు=తునుక. మాట. 4 పసి=బాలుడు, పసరము. 5 కప్పు=నల్లనవ, ఇంటిపైకప్పు. 6 కొఱత=కొఱ్ఱ, తక్కువ, 7 గుండు=మగగుఱ్ఱము, గుల్మము. 8 నెల=(30 దినములు). చంద్రుడు. 9. ఊట=బలము. నీటియూట. 10 నేడి (వేడు థాతువు. క్షౌర్యము) = వేడుకొని యనుట. ఉష్ణము. 11 కందు=కళంకము బిడ్డడు.

నీ. ఈతచెట్టును లోతు ♦ నీత యనఁ జెలంగు
 నజ్జకుఁ క్రింది కౌ ♦ నడు గనంగ
 మాల్కికి నడత కి ♦ మృగు నలవాటన
 నమ్మకు నవ్వ కౌ ♦ నవ్వ యనఁగ
 గొడుగును మఱునాడు ♦ నలరు నెల్లి యనంగ
 నెఱ్ఱకుఁ దిండి కౌ ♦ నెర యనంగ
 విరికినొప్పటకును ♦ వెలయు నల రనంగఁ
 బేరును దండ యశాఁ ♦ బేరనంగఁ

తే. నది యనుటకు భంగమున కౌ ♦ నల యనంగ
 నాత్రమునకు వృత్తమున కౌ ♦ నక్కఱ యన
 నాలమునకుఁ బలుకుట కౌ ♦ నని యనంగ
 నంబరధునీలసజ్జటా ♦ డంబ సాంబ.

87

టీ. ఈత=ఈతచెట్టు (ఇది సమాసపదముయొక్క యొకభాగము. దీనికి ప్రాతిపదికము) నీటియందు ఈడుట. 2 అడుగు=పాదము, క్రింది భాగము, 3 అలనాటు=మాలిమి, స్వభావము. 4 అవ్వ=తల్లి, తాత తల్లి. తల్లితల్లి, 5 ఎల్లి=గొడుగు. మఱునాడు- రేపుఅనుట. 6 ఎఱ (శకటరేఫము)= ఎఱుపు, ఎర (లఘురేఫము)=ఆహారము. 7 అలరు=పుష్పము, ఒప్పు (క్రియ)

8 పేరు=దండ, నామధేయము. 6 అల=అయనుట (పీణ), తరంగము
 10 అక్కఱ=అత్రము (అలఘుశేషము) అక్కర యను నొక వృత్తము
 (లఘుశేషము). 11 అని=(అనుధాతువు క్షార్థకము, అవ్య) చెప్పియనుట
 యుద్ధము నామము)

సీ. ములికికి జెలుపుకో ♦ పునకు నల్లనఁ బొల్పు
 నైదును దాను నే ♦ ననరహించుఁ
 జెవిసామ్మునకును దం ♦ తుస్సుకుఁ బోఁ గనఁ జెల్లు
 బురిటికి సాటికి ♦ బురుఁ డనఁ దగు
 నడవికి జూడమి ♦ కగుఁ గాన యనఁ బొల్పు
 గల్లును తాయయుఁ ♦ గల్లనంగఁ
 గొనుమనుటకు శృంగ ♦ మనుట కొఁ గొమ్మనఁ
 బాచికి దొంగ కొ ♦ నాఁ చనంగఁ

తే. గరువలికి దయ్యమునకు నొ ♦ గాలి యనఁగ
 ఘటికయును దల్పుమల్కు నొ గడియ యనఁగ
 నూటికిని మర్దనమున కొ ♦ నూ అనంగ
 జటులదై తేయమదలై ల ♦ శంబ సాంబా. 88

టీ. 1. అల్లు. రూ. అలుగు=బాణము, చెలువుతూము, 2 ఏను =
 విడు, 'నేను' అనుదానికి రూపాంతరములు. 3 పోగు = కర్ణభూషణము,
 దారము. 4 పురుడు=జాతాశౌచము, సమాచము. 5 కాన = అడవి కను
 ధాతువు తుమున్నర్థకము ద్రుతాంతము (చూచుటకు అనుట) 6 కల్లు =
 బొయ్యి, మద్యము. 7 కొమ్ము=కైకొనుము, శృంగము 8 నాఁచు=పాఁచి
 దొంగ. 9 గాలి=గాడ్పు, దయ్యము. 10 గడియ=ఘటిక (24 నిమిషముల
 కాలము), తలుపుగొళ్ళము. 11 నూలు=పదిపదులు (నామము), బండ
 మీద నొక వస్తువును రాచుట.

సీ. కడుపుగడ్డయుఁ దూము ♦ నడరు బల్లయనంగ
 విటివికి శయ్య కొఁ ♦ బఱ పనంగఁ
 అలకొముదికి మ్రొక్కు ♦ కగు వెన్నెల యనంగఁ
 బగలును గంటు నొఁ ♦ బగ లనంగ
 నంగళ్ళు నొకపోగు ♦ నగునుజేట యనంగఁ
 నెమలికి మైత్రి కొ ♦ నెమ్మియనంగఁ
 బసుపుతావికి వీధి ♦ కెసగువాడ యనంగఁ
 జలికిని గాలి కొ ♦ వలి యనంగఁ

తే. బట్టునకుఁ గొమ్మనుటకు నొఁ ♦ బట్టనంగ
 భేదమునకు మూలమున కొ ♦ వేఱనంగ
 ఫలమునకు వృద్ధునకుఁ ధగుఁ ♦ బం డనంగ
 దాసహృదయకొసారకొ ♦ దంబ సాంబ.

89

టీ. 1 బల్ల = కడుపులోనిగడ్డ, తూము, 2 పఱపు (పఱచుధాతువు కృదంతము) = పాస్సు, వైశాల్యము. 3 - వెన్నెల = జ్యోత్స్న - చంద్రునికాంతి. నమస్కారము. 4 పగలు = (ఏకవచనము-పగ) విరోధములు. దినము (ఈయర్థమున “పగలు” అనునదే ఏకవచనము) 5 పేట = అంగళ్ళ పరుస, హారములోని యొక సరము (ఈ యర్థమున పేటలో నరసున్న లేదు) 6 నెమ్మి = నెమిలి, స్నేహము. 7 వాడ = పసుపు వాసన, వీధి. 8 వలి = చలి, గాలి. 9 పట్టు = పట్టువస్త్రము, పూనికి తీసికొనుము అనుట (ఈ యర్థమున నిదిక్రియ). 10 వేలు (అలఘురేఫము) భేదము, వేరు (లఘురేఫము) = ‘చెట్టువేరు, 11 పండు = ఫలము-ముసలివాఁడు.

సీ. సాముకూటమునకు ♦ సరసకొ గరిడి నా
 సారును ములికి యశాఁ ♦ దీరనంగ

హయశాలకును బాగ ♦ కమరు బాగా యన
 మావి కామ్రమున కొ ♦ మావి యనంగ
 గాహళికొకచెట్టు ♦ కలరు బూరుగు నాంగ
 జడితికి విరతి కొ ♦ వడి యనంగ
 హొన్నున కుపకృతి ♦ కొనరు మేల్మి యనంగ
 మురుగును సొగసు నొ ♦ మురువనంగ

తే. గళుకునకు గంపకోట కొ ♦ వెలుంగనంగ
 మాను మనుటయు దరువు నొ ♦ మాననంగ
 జేవడికి బోలిక కెసంగు ♦ గైవడి యన
 డమరుశూలపాశాంకుశా ♦ డంబ సాంబ.

90

టీ. 1 గరిడి=సాముచేయుచోటు, సమీపము. 2 తీసు=కాంతి, బా
 నము-ములికి. 3 పాగా=లాయము, తలగుడ్డ. 4 మావి=గుట్టము. మామిడి
 చెట్టు. 5 బూరుగ=శాల్మలీపృక్షము (బూరగ) వాద్యభేదము. 6 వడి=వే
 గము, పద్యమందలియతి. 7 మేలిమి (మేల్మి) = బంగారము, ఉపకారము,
 8 మురుగు (మురువు)=చేతికడియము, అందము. 9 వెలుంగు = ప్రకాశము,
 వెలుగు=పశువులు రానుండుటకై చేలచుట్టు నాటుకంప (ఈయగ్గమున అరి
 సున్నలేదు). 10 మాను=విడుచు (క్రియ), చెట్టు(నామము). 11 కైవడి
 చేతియరవడి సమస్తనామపదము, భౌతిక (అవ్యయము).

సీ. ఘూకంబునకు జెవి ♦ గూబ కొ గూ బన
 శిశువును బులియు నొ ♦ జిఱుత యనంగ
 సంధ్యవార్చుటకు సం ♦ జకు సందెయన బొల్పు
 బక్షియు దరువు నొ ♦ బాల యనంగ

నొకమాక్రకునకు వాతె ♦ అకు మోవియనఁ జెల్లు
రిక్కయుబొట్టు నొక ♦ జుక్క యనఁగఁ
గూరకుమఱి శ్వాసకుఁ జెలఁగు నూర్పన
పొచ్చు నెక్కుటయు నొక ♦ నెక్కు డనఁగఁ

తే. గుచమునకుఁ దల్పుచీలకు ♦ గుబ్బ యనఁగఁ
బక్కకును గుణపమున కొక ♦ బడు గనంగ
దండునకుఁ బర్ణమునకు నొక ♦ దళ మనంగ
శంబరాంకకపర్దావ ♦ లంబ సాంబ.

91

టీ. 1 గూబ=గుడ్లగూబ, చెవిలోపలిరంధ్రము. 2 చిలుత= చిడ్డ పు
లి 3 సందె=సంధ్యావందనము, సంధ్యాకాలము. 4 పాల=పాలపక్షి, పా
లచెట్టు, 5 మోవి = వృక్షవిశేషము, పెదవి. 6 చుక్క = సత్తు
త్రము, తిలకము. 7 ఊర్పు=శాకము, ఊపిరి. 8 ఎక్కుడు=అధికము. ఎ
క్కుట. 9 గుబ్బ=స్తనము, తలుపుచీల, 10 బడుగు=చిక్కి నవాడు, పీనుఁ
గు 11 దళము, అకు, దండు.

సీ. లే పన మొత్తకు ♦ లేపుటకుఁ దనర్చు
డా లనఁగాఁ గాంతి ♦ డాలుఁ పరఁగు
నా డనఁ దగు నాది ♦ నమునకు నీమకు
మించు మెఱుపునకు ♦ మీఱుట కగు
మోడి నా నల్కకుఁ ♦ బైఁడితున్నకుఁ జెల్లు
బారన బార యీ ♦ రాలు నొనరు
దండ నాఁ జెంతకు ♦ దామంబున కెసంగు
సరి యన దండకు ♦ సమమున కగుఁ

తే. దోర మనంగను స్థూలము ♦ నోముదార
మమరు నా తీర్తిగయునునూ ♦ గారునగును
గ్రుడ్డనంగ నండమున కంధ ♦ కునకు బొసంగు
నంబరతరంగిణీజటా ♦ డంబ సాంబ.

92

టీ. 1 లేపు=పాస్సు (నామము) లేపుట (క్రియ) 2 డాలు=కాంతి
పెక్కిము. 3 నాడు = అదినము (అరసున్నయున్నది) వాడు = దేశము
(అరసున్న లేదు) 4 మించు=మెఱుపుచీగె (నామము) మీఱుట (క్రియ)
5 మోడి-కోపము, బంగారుతునుక, 6 బార=పారజాచిన చెండుచేతులపొ
డువు. పండ్లెండు, 7 దండ = సమీపము, పూవులదండ, 8 సరి = దండ,
సాటి, 9 తోరము = లావయినది, నోముదారము. 10 అరు = ఒకసంఖ్య,
నూగారు, (ఈ యర్థమున అరు అని రూపము లఘురేఫము.) 11 గ్రుడ్డు=
ఆండము, గుడ్డితనము.

సీ. కొప్పనంగను వింటి ♦ కొనకును గబరి కౌ
నెన్ను నా నెన్నున ♦ కెన్నుట కగు
నబ్బనంగం దండ్రి ♦ కగపడమికి జెల్లు
నప్ప యనంగం దండ్రి ♦ కక్క కమరు
గలు పన మడిలోని ♦ కసవును బెరుంగు నౌ
బా సన నానకు ♦ భాషకలరు
డబ్బన గవ్వకు ♦ డంబంబునకు బొల్పు
మే లన వలపును ♦ మెచ్చునునగు
తే. బాలగును క్షీరమునకును ♦ భాగమునకు
గమ్మ యనం బత్తికకు జెవి ♦ కమ్మ కెనయు
బాప యన బిడ్డకును గను ♦ బాప కెనయు
దాపసోత్తమ వినుతి క ♦ దంబ సాంబ.

93

టీ. 1 కొప్ప=మింటికొన. స్త్రీలకొప్ప. 2 ఎన్న=కంకి (నామము) తలంచు (క్రియ) 3 అబ్బ = తండ్రి (కళ) దొరకగా (ద్రుతాంతము - అబ్బకొని రూపము), 4 అప్ప=తండ్రి. అక్క. 5 కలుపు=చేనిలోని క సపు, పెరుగు. 6 బాస=భాష, ప్రమాణము. 7 డబ్బు=డంబము, ధనము. గవ్వ. 8 మేలు = కోరిక, మెచ్చుకొనుట, 9 పాలు = క్షీరము, భాగము. 10 కమ్మ=చేవిదుడ్డు, జాబు. 11 పాప=బిడ్డడు, కంటిపాప.

సీ. పెర యనఁగాఁ దేనె ♦ పెరకువితకుఁ బొల్చు
మేలుఁ గనఁ గాంతికి ♦ మించున కగు
బండ నాఁ దిట్టుకు ♦ బలుగుతాతికిఁ జెల్లు
బంతి నాఁ జెండును ♦ బంక్తియు నగుఁ
బెరుఁ గన దధికిని ♦ వృద్ధికిఁ దనరారు
వేట నా గొఱియకు ♦ వేట కమరు
వెలి యన బయటికి ♦ వెల్లనకుఁ దనర్చు
వీడన వదలును ♦ వీడునలరు

తే. మబ్బనఁగ మందుసొక్కును ♦ మబ్బును నగు
బులు గనఁగ లాంఛనమునకుఁ ♦ బులుఁగు కొదవు
నాలనఁగ గోవులకు భార్య ♦ కతిశయిల్లు
శంబరాహితమదభిదా ♦ డంబ సాంబ.

94

టీ. 1 పెర (ల రే) = తేనెతెట్ట, పెఱ (అలఘురె) = అన్యఁడు, 2 మేలుఁగు = కాంతి, మేలుపు, 3 బండ = తిట్టు, పలుకుతాయి. 4 బంతి = చెండు, వరుస, 5 పెరుగు = దధి (అరసున్న) వృద్ధియగు (అరసున్నలేదు క్రియ) 6 వేట = వేటాడుట, గొఱి, 7, 7 వెలి = బయలు, తెలుపు 8 వీడు = వదలు, (క్రియ, పట్టణము [నామ] 9 మబ్బు = మందుసొక్కు, మేఘము. 10 పులుఁగు = గుఱుతు, పక్షి (అరసున్న) 11 ఆలు = గోవులు, (బహువచనము), భార్య, (ఏకవచనము).

సీ. గురు వన నొజ్జకుఁ ♦ బరువునకుఁ జెలంగు
 నారి నా నల్లకు ♦ నాతికెనయుఁ
 నూరనఁ బల్లకు ♦ నూరువునకుఁ బొల్పుఁ
 తమి యన రాత్రికిఁ ♦ దమికిఁ దనరుఁ
 గరి యన దంతికిఁ ♦ గప్పునకుఁ దనర్చుఁ
 జింత నాఁ దింతిణి ♦ చింత యెనరు
 మూల యనఁగఁ గోణ ♦ మునకు రిక్కకుఁ జెల్లు
 మను వన బ్రతుకును ♦ మనువును నగుఁ

తే. గూట మన శిఖరమునకు ♦ గుంపున కగు
 జాతి యన నన్వయమునకు ♦ జాతి కెనయుఁ
 బురి యనఁగ నెమ్మితోఁకకుఁ ♦ బురికిఁ దనరు
 నకల సురచ్చక్రవర్తి శ్రీ, ♦ సాంబమూర్తి. 95

పదము.	సంస్కృతమైశవుడు.	తెనుఁగయినవుడు.
1 గురువు	ఉపాధ్యాయుడు	బరువు
2 నారి	శ్రీ	అల్లత్రాడు
3 ఊరు	తోడ	గ్రామము
4 తమి	రాత్రి	కోరిక
5 కరి	ఏనుఁగు	కటి = నలుపు
6 చింత	విచారము	చింతచెట్టు
7 మూల	నక్షత్రము	కోణము
8 మనువు	ఒకరాజు	బ్రతుకు
9 కూటము	కొండకొన	గుంపు
10 జాతి	జాతిపువ్వు	కొలము
11 పురి	పట్టణము	నెమలిపించుము

క. నిస్తుల లక్షణకవి యగు
కస్తూరీరంగసుకవి ♦ ఘటియించిన యీ
సిస్తుగు నాంధ్రనిఘంటు ప్ర
శస్తంబై వెలయుఁగాత ♦ జగతిని సాంబా. 96

తా. ఓ సాంబమూర్తి! సాటిలేని లక్షణవేత్త యగు కస్తూరీరంగ
సుకవి రచించిన యీ మేలగు నిఘంటువు పుడమిని ప్రసిద్ధమైవెలయును
గాక.

క. ఈరుచిరాంధ్రనిఘంటు మ
హారూఢి వహించి మించి ♦ యారవిశశిభూ
తారక మై తారక మై
తారకవహఁ గాత సుకవి ♦ తతులకు సాంబా. 97

తా. ఓ సాంబమూర్తి! ఈ రుచిరమైన తెలుగు నిఘంటువు
మిక్కిలి ప్రసిద్ధికెక్కి, యన్ని నిఘంటువులనుమీటి, సూర్యచంద్రనక్షత్ర
ములున్నంతవఱకును సుకవి జనులకు షడార్థసందియములను దీర్చికడతే
ర్చినదై శాశ్వతమయి యుండును గాక.

నానార్థవర్గు సమాప్తము.

సాంబనిఘంటువు సమాప్తము.

శ్రీ రస్తు.
సాంబనిఘంటువు.

అకారాది శబ్దానుక్రమణిక.

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అ.				అడిదము	65
అంగడి	66	అగపడెను	51	అడియాలము	46
అంగద	57	అగ్గమయ్యెన్	51	అడుగు	44-101
అంగమచ్చము	46	అగ్గలంబాయెను	71	అడుగుకైదు...	} 9
అంగలార్పు	57	అగ్గి	15	దుసేదారి	
అంగుళి	43	అగ్గించెను	61	అడుగుతాటించెక	61
అంచ	93	అచ్చటక	64	అడుగు...గలఁడు	5
అంచజేబిపాలఁతి	8	అచ్చంపుజా...ణ	6	అడుజా	94
అంజ	44	అచ్చటక	64	అడుగు	81
అంటుగైకొనియెను	52	అచ్చరలు	23	అడ	73
అంటెను	51	అచ్చు	69	అడగించెను	52
అండ	62	అచ్చెరువు	47	అడగిందెను	88
అంతరపల్లటీలు	95	అచ్చోక్క	64	అడవేడెములు	95
అందగాఁడు	34	అచ్చోట్క	64	అణుజా	46
అందుక	64	అటక	64	అతివ	48
అందెను	51	అటమరించెను	54	అత్తమిల్లెను	77
అంపఱ	67	అట్ట	66	అదరము	42
అంపెను	64	అజ్జ...పులుగు	96	అదరు	66
అకడక	64	అడంచెను	56	అదలించెను	58
అక్క	30	అడలు	59	అదిగో	64
అక్కజము	47	అడవి	85	అదిమొదలు	57
అక్కడక	64	అడవికాఁపు	32	అదినుత	64
అక్కర	101	అడవిద్రిమ్మరి	32	అదె	} 69
అక్కఱి	33-100	అడవిపుంజ	98	అనఁగక	
అక్క	42	అడిగిన...యావు	24	అనవుడుక	
అగడు	72	అడిగొట్టు	35		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అని	55, 101	అరికటైను	52	అశుకు	65
అనిబడ్డ...తోన	11	అరిగెను	54	అశ్కు	
అనిచెక్	64	అరిది	47	అసదు	70
అనుగు	29	అరుగు	80	అసలు	81
అనెను	49	అరుగుదెంచెను	58	ఆ	
అన్న	29	అరుదెంచెను			
అన్నగళ	32	అరుసము	48	ఆబోతు	89
అన్నింటిండికాడు	15	అఱచెను	51	ఆకసము	2
అన్నులతకూస	46	అఱచెయ్యి	43	ఆగెను	52
అన్నవ	70	అఱుత	44	ఆట	100
అపరంజి	85	అఱు		అడక్	64
అప్ప	29, 106	అల	26, 101	అడెను	49
అప్పననేనెను	49	అలత	67, 68	అడిక	72
అబ్బ	29, 106	అలతి	70	అణి	79
అబ్బరము	47	అలపు	71	అత్తరము	59
అబ్బెను	51	అలరు	62, 101	అత్రము	
అబ్రము	47	అలరువిలుడు	10	అనవాలు	46
అమరువాడు	34	అలరులు	77	అనాడున్ని	57
అమవస	25	అలరువిలుకానియన్న	6	అనుకొనెను	52
అమాస		అలవడుట	72, 101	అనెను	52, 54
అమ్మ	27	అలవాటు		అబోతు	89
అమ్ము	67	అలుగు	101	అమనిచెలి	10
అయిదు	54	అలుక	47	అమిదము	69
అయిదువరాలు	80	అల్లు	162	అముదము	
అయ్య	29	అల్లదిగొ	64	అమెత	65
అయ్యోడక్	64	అల్లె	66	అరగించెను	47
అరపది	53	అల్లెదె	64	అరసెను	61
అరదము	42, 67	అవసడి	72	అరు	44, 6
అరబార...బిడ్డడు	9	అవ్వ	10, 29	అరెణ్ణోల	67
అరసెను	61	అళది	79	అర్పు	66

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అంజనము	47	ఇసుము	83	ఈగ	9
అంజనమున	5	ఇసుమడి	53	ఈగి	50
అంజనము	72	ఇన్మడి	73	ఈగె	65
అంజనము	53, 105	ఇన్మడి	53	ఈగె	82
అంజనము	94	ఇన్మడి	53	ఈగె	101
అంజనము	49	ఇన్మడి	75	ఈగె	16
అంజనము	89	ఇన్మడి	64	ఈగె	54
అంజనము	55	ఇన్మడి	64	ఈగె	54
అంజనము	49	ఇన్మడి	64	ఈగె	99
అంజనము	30, 107	ఇన్మడి	64	ఈగె	50
అంజనము	64	ఇన్మడి	64	ఈగె	50
అంజనము	71, 47	ఇన్మడి	64	ఈగె	50
అంజనము	89	ఇన్మడి	64	ఈగె	50
అంజనము	40	ఇన్మడి	64	ఈగె	50
ఇంజనము	15	ఇన్మడి	64	ఈగె	50
ఇంజనము	10	ఇన్మడి	64	ఈగె	50
ఇంజనము	52	ఇన్మడి	64	ఈగె	50
ఇంజనము	33	ఇన్మడి	64	ఈగె	50
ఇంజనము	46	ఇన్మడి	64	ఈగె	50
ఇంజనము	48, 57	ఇన్మడి	64	ఈగె	50
ఇంజనము	64, 75	ఇన్మడి	64	ఈగె	50
ఇంజనము	78	ఇన్మడి	64	ఈగె	50
ఇంజనము	56, 61	ఇన్మడి	64	ఈగె	50
ఇంజనము	59	ఇన్మడి	64	ఈగె	50
ఇంజనము	57	ఇన్మడి	64	ఈగె	50
ఇంజనము	83	ఇన్మడి	64	ఈగె	50
ఇంజనము	58, 54	ఇన్మడి	64	ఈగె	50
ఇంజనము	9	ఇన్మడి	64	ఈగె	50
ఇంజనము	9	ఇన్మడి	64	ఈగె	50

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ఉయాల	82	ఎండ	25,	ఎన్నికవిడెను	71
ఉయేల		ఎండమఱువు	80	ఎన్ను	106
ఉయ్యల		ఎండ్రకాయ	83	ఎన్నెన్	71
ఉయ్యాల		ఎండ్రీ	83	ఎపుడు	60
ఉయ్యేల		ఎండ్రీమేఁతరి	90	ఎప్పటికిని	
ఉయ్యేల		ఎకిమీడు	87	ఎప్పుడు	60
ఉఱవయ్యెను	71	ఎకిరింత	57	ఎమ్మెకాఁడు	34
ఉఱికను	54	ఎక్కటి	85	ఎర	100
ఉఱిమెను	58	ఎక్కిరింత	87	ఎఱ	101
ఉఱువు	58	ఎక్కుడు	105	ఎఱకలు	93
ఉలక	49	ఎక్కుడుమెకము	88	ఎఱుపు	79
ఉలి	83	ఎక్కువ	63	ఎఱి	79
ఉలివు	51	ఎచ్చు		ఎలనాగ	43
ఉవిద	46	ఎడకాఁడు	38	ఎలమి	48
ఉసిరి	76	ఎడఁద	42	ఎల్ల	46
ఉసిరిక		ఎడపక	60	ఎలుకలు	93
ఉఱి.		ఎడవారు	86	ఎలుగు	88
ఉఱట	100, 58	ఎడత్రోవకాపరి	88	ఎలువు	
ఉఱటమెకము	91	ఎడఁబాసెను	51	ఎల్లు	60
ఉఱ్ఱులు	66	ఎడసెను	51, 57	ఎల్లప్పుడు	
ఉయల	82	ఎత్తరంపు...వ్రజీడు	14	ఎల్లి	80, 101
ఉయాల		ఎడ	42, 56, 65	ఎల్లిదము	49
ఉయేల		ఎదమచ్చగలసామి	5	ఎసగు	62
ఉయేల		ఎదుట	64	ఎ.	
ఉరఁబిచ్చుక	98	ఎద్దు	89	ఏకతము	53
ఉరు	75, 108	ఎన	82	ఏకలము	91
ఉర్పు	105	ఎననెన్	57	ఏగుదెంచెన్	58
ఉసరవెల్లి	92	ఎనిమిది	54	ఏగును	59, 54
ఎ.		ఎనుపెంటి	89	ఏఱింత	80, 97
ఎంచెన్	61, 71	ఎన్నఁడు	60	ఏడిక	90

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ఏడు	53, 54	ఒచ్చెము	63	కందు...నీడు	13
ఏద్యెన్	51	ఒడమెలు	69	కటికలు	} 32
ఏడెట	55	ఒడయడు	37	కటికలు	
ఏతెంచెను	58	ఒడలు	40	కట్టువిడుపు	53
ఏనాడు	60	ఒడిలు	95	కడ	25
ఏనిక	88	ఒడు	79, 66	కడజు	90
ఏను	53, 102	ఒడ్డెడుపిల్లి	98	కడకేగెన్	52
ఏనుగు	88	ఒడ్డ	62	కడగండ్లు	59
ఏనుంగులగొంగ	87	ఒనరు	62	కడపట్టెను	65
ఏనుగుకొమ్మలు	73	ఒప్పు	62-101	కడమ	63
ఏప్రాద్దు	60	ఒమ్ము	70	కడలియల్లుడు	5
ఏరాలు	30	ఒయ్యారి	ఓ 46	కడలివెన్న	13
ఏలు	83	ఓగిరము	47	కడలి	21
ఏలులచుగడు	21	ఓడ	84	కడవలు	83
ఏలిక	37	ఓరెము	47	కడవసము	43
ఏలెన్	57	ఓరుపు	} 71	కడవారు	36
బిదు	53	ఓర్పు		కడసెను	59
ఒంజలి	ఒ 53	ఓల	4	కడన	84
ఒంటరి	91	ఓలము	80	కడిది	90
ఒంటికాడు	33	ఔనుకాడు	34	కడుపు	42
ఒంటిపల్లుదొర	2	క.		కణజు	90
ఒంటిజందె...వాడు	33	కంకటి	82	కణితి	..
ఒంటియ	} 90	కంచము	50	కత్తలాని	87
జంటె		కంచు	83	కత్తళుడు	..
ఒండు	} 53	కంటివిస్కరి	96	కత్తి	65
ఒకటి		కంటు	55	కత్తెరదొంగ	38
ఒకడు		కండచక్కెర	70	కదలిక	47
ఒక్కడు		కందుడు	9	కదలెను	54
ఒకెంతవేడి	26	కందు	30, 100	కదుపు	60, 89

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కన్	41	కమరు	66	కలుములగ...డ	10
కనలు	47	కమ్మ	106	కలుములచెవి	7
కనియెను	52	కమ్మవిల్లుడు	10	కలువ	78
కనికరము	95	కయి	42, 32	కలువడము	45
కను	41	కయ్యము	55	కలువలనూడు	11
కనుగొనెను	52	కర	108, 46	కల్పండ	70
కనుబొమ	42	కరము	68	కల్పి	57
కనులుగలమామ	78	కరాటము	82	కల్ల	70
కనెను	52	కరి	107	కల్లరి	35
కన్నగాడు	38	కరుగుడు	83	కల్లరీడు	38
కన్నది	29	కరువలి	17	కల్లు	75-102
కన్నయ్య	29	కరువలిమేతరి	96	కల్వ	78
కన్నాకు	69	కఱకం...కము	12	కవ	53
కన్నియ	40	కరకంతుతలయేలు	20	కవుగిలి	72
కన్ను	41	కఱకంతురాణి	7	కవ్వడి	20
కన్నులు...పులుగు	94	కఱి	79	కవ్వపుమల	75
కన్నుల...విల్లుడు	10	కఱివల్వప్రోడ	19	కవ్వపుమలదాల్పు	5
కన్నె	45-40	కఱివేల్పు	5	కసపు	80
కప్పరము	59	కఱి	22	కస్తీ	59
కప్ప	98	కఱివేస్తీ	5	కస్తూరి	98
కప్పము	68	కలను	55	కస్తూరి	98
కప్పు	79, 100	కలపదారి	19	కశాసము	43
కప్పుటై...టి	4	కలపదాల్పులు	29	కళుకు	79
కప్పు...మరుడు	9	కలము	84, 73	కా	
కప్పుత్రోవరి	15	కలసెను	57, 51	కాపులు	29
కప్పుదేవ...న్న	19	కలికి	45	కాంచెను	52
కప్పుముత్తెదువ	7	కలిగొట్టు	77	కాంతి	79
కప్పుతాయి	80	కలుగు	81	కాకి	97
కప్రము	59	కలుగు...పాయి	2	కాటుకపిట్ట	97
కబ్బపునేతరి	32	కలుపు	69-106	కాండిమాను	68

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కాన	85-35-102	కుచ్చితుండు	35	కూలెకా	59
కానపుంజు	98	కుడిచెను	47	కూళ	35
కాని	65	కుడుముదాల్చు	2	కే.	
కానిక	68	కుత్తుక	44	కెంగేలు	42
కానుక	68	కుప్ప	85	కెంజాయ	79
కాన్క	68	కుప్పము	75	కెంపు	79
కాపాడెకా	56	కుబుసము	65	కెంపుకనులపులుగు	93
కాయకకామేటి	17	కురుజుతేనె	84	కెడసెను	59
కార్పూరి	37	కురుపులు	72	కెమ్మొవి	42
కావలుగలాడు	33	కుఱిగలి	62	కెమ్మొవిగుటీ	72
కాళ్ళచేనడిచెను	61	కుఱుచ	31, 63, 65	కెలను	62
క్రి.		కుఱుపు	43	కే.	
కిక్కురించెను	65	కుఱ	80	కేలు	42
కిత్తు	15	కు.		క్రి.	
కినుక	47	కూకటి	40	క్రై	42
కిన్క	47	కూకటిగువ్వ	97	క్రైదువు	65
క్రి.		కూత	51	క్రైపు	58
కీలుగంటు	40	కూతక్రైదువు	18	క్రైలాటకాడు	35
కీల్మడి	40	కూతు	30	క్రైవడి	104
కుంక	58	కూతురు	30	క్రైవారమునఁగించెను	61
కుంచము	73	కూకీలు	95	క్రైసరుండు	32
కుంఁపెనకత్తియ	39	కూటము	108	క్రొ.	
కుంఁపెనకాడు	36	కూటు	60	క్రొంగ	95
కుండలు	83	కూటువ	60	క్రొంగు	68
కుందనము	85	కూడు	47	క్రొంచ	95
కుందు	63	కూడెకా	51	క్రొంచమల. . కాడు	9
కుందెను	70	కూన	30	క్రొంచెము	63
కుందెలు	90	కూర్చిడెను	48	క్రొండ	74
కుందేలు	90	కూర్చియిచ్చుమిటారి	39	క్రొండలొక్క...దడి	14
కుక్క	92	కూర్పువాడు	36		

పదము	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కొండాడెను	61	కొలము	60	క్రిక్కిరిసెను	71
కొండికవాడు	31	కొల్లారుబండి	67	క్రీడి	20
కొంప	75	కొలిమి	44	క్రీడిచెలిచేరు	19
కొక్కరాయి	95	కొల్లగాడు	38	క్రంక	52-59
కొక్కు	92	కొల్లారుబండి	67	క్రంకు...తాల్పు	75
కొక్కెర	95	కొల్పు	50	క్రంగెను	70
కొట్టెను	64	కొ		క్రేపు	89
కొడుకు	30	కోతి	91	క్రాన్నెల...సింగిణి	74
కొద	63	కోక	44	క్రామ్మడి	40
కొదవ	63	కోచ	61	క్రావ్యేద	41
కొద్ది	63	కోడి	96	క్రాంతి	91
కొస	78	కోడె	89	క్రాంతెను	54
కొనియాడెక	61	కోడెకాడు	34	గ.	
కొప్పు	41-67-106	కోపు	67-69-100	గంగాజలములు	73
కొమరాలు	89	కోమటి	29	గంజా	58
కొమరితి	30-39-46	కోయిల	93	గంజి	53
కొమరు	62	కోర	50	గండు	58
కొమరుసామి	9	కోరిక	61	గంతుకొనె	59
కొమరుడు	30	కోర్కె	61	గందపు...కాడు	16
కొమిచె	39	కోవెల	23-93	గంబురము	59
కొమ్మ	45-100	కోయిల	93	గంబురా	59
కొమ్మ...మెకము	91	కోల	67	గంబూర	59
కొమ్మకాడు	91	కొ.		గంబూరా	59
కొమ్మల	87-102	కాను	41	గగురుపాటె	49
కొఱతె	100	కాగిలి	72	గగురుపాడిచె	49
కొఱలు	62	క్రచ్చు	61	గగుర్పాడిచె	49
కొఱవిరాల్పు	24	క్రమ్మటించెను	54	గగురుపాడిచె	49
కొలచు	83	క్రమ్మఱక	60	గజముచ్చు	38
కొలచి	70	క్రమ్మెను	47	గట్టి	58
కొలను	83	క్రీక్కులు	32	గట్టిమననువాడు	35

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
గట్టివాయి	31	గబ్బిలము	97	గాము	24
గట్టివైముది	39	గబ్బిలా	97	గాములదొర	4
గట్టు	79	గబ్బిలాయి	97	గాలి	17-24-102
గట్టురాకొమరితె	7	గబ్బు...మెకము	88	గాలి-గాడు	92
గట్టురాకొమరునికా		గబ్బు...సామి	2	గాలితండ్రీ	25
చిననేర్పరి	21	గమకము	70	గి.	
గట్లయేలికమనుమడు	9	గమి	60	గింటెము	44
గట్లరాయడు	74	గయాలి	31	గిట్ట	88
గడ	65	గరాసు	35	గిడిగిడి	50
గడ్డము	35-48	గరిడి	62-103	గిడ	31
గడి	46	గరిత	46	గిడిగిడి	89
గడిదొంగ	35	గరుపాచె	49	గిత	89
గడియ	102	గరిమిడియొలుక	93	గిన్నె	50
గడించుపడతి	89	గరిసె	73	గిబ్బరాతు	3
గడుసు	35	గరుటి	19	గిబ్బసిపాయి	18
గడుసరి	55	గరుడిరాతు	5	గిబ్బ	89
గడి	80	గరుడి	19	గిజక	31
గణుతిచేసె	71	గరిక	80	గిలుకుపలుకు	59
గడిమె	58	గలులు	93	గి.	
గదిమెను	58	గలిబిలి	51	గీటడగించె	56
గద్ద	97	గవురు	88	గీము	75
గద్దించెను	58	గాడు గా.	45	గు.	
గద్దయ	68	గాంజ	58	గుంజిళ్ళు పెట్టించుకొను	
గద్దవ	43	గాడిద	92	మేటి	2
గద్ద	68	గాడ్డ	92	గుంట	83
గనము	70	గాడ్పు	16	గుండు	100
గన్నెరు	76	గాడ్పుటరదపుదొర	10	గుంపు	60
గన్నెరులు	73-76	గాదిలి	31	గుజ్జ	31
గబ్బిడా	96	గాణ	36	గుజ్జవేల్పు	2
గబ్బిడాయి	96	గాన్దపిండి	69		

పదము.	పుట.	పదము	పుట.	పదము.	పుట.
గుజ్జ వేల్పుతండ్రి	4	గెలువుమనెక	64	గోణముదారి	83
గుడారము	68	గే.		గోతి	45
గుడారు	68	గేను	38	గోరము	59
గుడి	23	గేదె	89	గోరంక	94
గుడ్డగూబ	96	గొ		గోరంట	69
గుడెతాల్పు	15	గొంతు	44	గోరింక	94
గుడ్డ	45	గొడుగు	80	గోరు	88
గుబురు	78	గొనబు	62	గోరువంక	93, 72
గుబ్బ	105	గొనము	66	గోర్వంక	94, 72
గుబ్బలి	74, 97	గొప్ప	70	గోల	81
గుబ్బలు	44	గొప్పబొజ్జగలాడు	2	గోవాడు	34
గుబ్బలిపటిగుఱము	87	గొప్ప...మెకము	88	గౌ.	
గుబ్బలి	97	గొబ్బునక	46	గౌద	43
గుబ్బలికాడు	97	గొబ్బలు	50	గౌరు	88
గుబ్బెత	45	గొరిజ	88	గౌళి	91
గుమి	60	గొరిసె	83	గౌ.	
గుమికాడు	97	గోరువంక	„	గ్రమ్మనక	46
గుములు	78	గొలగొల	51	గ్రుడ్డి	84
గురువు	108	గొరిజ	68	గ్రుడ్డు	106
గుర్గురింత	91	గొటియలనూడు	92	గ్రద్ద	97
గుఱకకొనియె	48	గొటియపోతు	90	చ.	
గుఱుతు	46	గొఱిపోతు	90	చచ్చెను	59
గుఱము	87	గొల్లియన	68	చండ్లు	44
గువ్వ	93	గొల్లెన	68	చందమామ	12
గుడ్డగూబ	96	గో.		చందు	13, 25
గూ.		గోటినాటు	72	చందువయ	21
గూడారము	68	గోడ	81	చందువా	45
గూబ	96, 104	గోరపురువు	99	చంద్రవంకలు	73
గౌ.		గోడు	57	చంపె	56
గెలుపు...లాడు	20				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చక్కదనము	34	చలివెల్లు	13	చిత్తెలుక	92
చక్కడె	56	చలువగుఱము	92	చిదురు	85
చక్కి	62, 64	చలువజోతి	13	చిదురుప	85
చక్కుపడగ	53	చల్ల	69	చిదురుప	85
చక్కెర	70	చల్లపందిలి	85	చినుకుఁబూస	79
చక్కెరవింటిజోడు	10	చవుక	49	చిన్న	31
చచ్చె	59	చా.		చిన్నపూ	50
చట్ట	43	చాగఁజూడ	56	చిరుత	104-30
చట్టపుమొకము	98	చాఁపు	80	చిటు	70
చట్టము	43	చాగము	50	చిటుత	31-104
చట్టుపలు	93	చాగలతనము	23	చిటుతోడ	43
చట్టి	83	చాచులు	44	చిలుక	94
చదలు	25	చాటు	80	చిలుకు	67
చదలువాక	20	చాన	45	చిలుకరాతు	10
చదలుతోడుపు	25	చామ	39, 45	చిలుకలకొలికి	45
చదివె	56	చామన	79	చిలుకత్తు	67
చదలతేజి	22	చాయ	64	చిలుమువాలు	35
చదువరులు	32	చాయపెనిమిటి	11	చిలువ	96
చను	62	చాఱలమొకము	57	చిలువజందెములమేటి	2
చనుదెంచెను	58	చి.		చిలువపానుపుదంట	5
చనులు	44	చింత	108	చిలువబోనంపుఁబులుగు	
చనెను	59	చిందము	18	రాతు	9
చన్నులు	44	చికిలి	79	చిలువమేతరి	19
చప్పరింత	91	చిక్కువడె	51	చిలువతేఁడు	96
చప్పుడు	51	చిక్కె	51	చిల్క	94
చమరు	68	చిగిరింత	80	చిల్వ	96
చలికాపు	98	చిగురాకువిలుకాఁడు	10	చివురు	78
చలికొండ	74	చిగురు	78	చివ్వ	55-65
చలిదాయ	12	చిగురుబోడి	46	చీ.	
చలిపందిలి	85	చిచ్చు	15	చీకటిగొంగ	11

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చీకటులమి	13	చె.		చెలికాడు	31
చీకు	24	చెంగనాలు	50	చెలిమరి	31
చీకురాయి	97	చెండిపోతు	35	చెలియ	46
చీకురువాయి	96	చెండె	56	చెలియలు	30
చీర	44	చెంచడము	95	చెఱువు	62
చీలి	90	చెంత	62	చెల్మి	31
చు.		చెందె	51	చెల్వు	62
చుంగు	68	చెంప	42	చెల్లె	30
చుంచుకురులు	40	చెంబు	83	చెల్లెలు	30
చుక్క	105	చెక్కిలి	42	చెవిటి	36
చుక్కలగమికాడు	13	చెక్కు	42	చెవియొక్కె	49
చుక్కలత్రోవ	2	చెట్టు	77	చెవులు	41
చుక్కలు	26	చెడిసె	40	చెవులపోతు	90
చుట్టపురుగు	96	చెడుగు	35	చే.	
చుట్టములు	36	చెదరు	65	చేతలు	47
చుట్టలు		చెడి	35	చేప	83-58
చుట్టా		చెన్నంగులు	72	చేకూర్పు	50
చుట్టు		చెన్ను	62	చేగ	58
చుట్టుకొనె	47	చెప్పులు	66	చేటపీనులదణి	2
చుట్టువాలు	18	చెప్పెను	49	చేటు	59
చుట్టువు	80	చెయి	42	చేడియ	45
చుట్టువేడెములు	88	చెయ్యిగలమెకము	88	చేపడె	51
చులుక	49	చెయ్యలు	47	చేమాడ్పు	50
చుల్క		చెవిటి	36	చేయి	42
చుల్ల	45	చెఱుగు	78	చేర	44
చుల్లి		చెఱుగు	45-68	చేరు	68
చూ.		చెఱుగు	68	చేరువ	60, 62
చూడి	41	చెఱుగుమానె	52	చేర్వ	62
చూపు		చెలగు	62	చేవ	58
చూచెను	52	చెలి	31-45	చేవాడికాడు	38

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చొ.		జంబుకాణము	84	జన్నిగటులు	28
చొకా	62	జక్కవ	94	జమిలి	53
చొకాటము	62	జక్కవచంటి	45	జమిడి	
చొకారము	62	జక్కవపగవాడు	13	జమిలితల్లులబిడ్డ	2
చొక్క	}	జక్కవలయంటు	11	జమిడి...మేటి	14
చొక్కటము		జక్కి	87	జమిడివీచోపులు	70
చొక్కము		జక్కిని	33	జముకాణము	84
చొక్కా		జక్కులదొరనేస్తి	3	జముడు	15
చొక్కాటము		జక్కులపాదుసా	17	జమునగొంగ	19
చొక్కారము	}	జగడము	55	జమునదోడు	15
చొచ్చె		జగతి	80	జమునయ్య	11
చొఱబాటెన్		జగముకన్ను	11	జమ్మి	76
చో.		జగము...మేటి	6	జరిగెను	54
చోటు	64	జగిలె	80	జలకటియ	95
చోట	31	జటి	58	జలకటె	
చా		జడ	58	జలంగ	98
చా	53	జడదారి	18	జల్లితోకమొకము	91
చాక	49	జడదారికన్నాప	13	జనరాలు	39, 45
చాకము	53	జడవారి...కోడి	14	జవాజి	91
చాదంతి	21	జడవారిచెవియూట	20	జవాది	
చావంచ	53	జడలదారి	33	జవ్వనము	33, 46
చావంచ...దంట	10	జడమొకము	87	జవ్వని	39, 45
చావంచ...పేబు	3	జడి	84	జవ్వాజి	98
జ.		జడితి	46	జవ్వాది	
జంట	53	జడిసామి	16	జవ్వాదు	
జంట...తేజి	90	జడుపు	65	జళుకు	65
జంటపిట్ట	94	జత	82	జా.	
జంత	31	జతవీడె	57	జాగిలము	92
జంబు	76	జన్నంపుదిండులు	23	జాగిలి	50
		జన్నంపుబెగవాడు	3	జాగు	63

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
జాజరకాఁడు	8	జా.		జోహారు	
జాజి	77	జాంటిలేనె	84	జోహారువు	50
జాణ	31	జాట్టు	40	ట.	
జాతి	108	జాట్టుపులుఁగు	94	టకటాంకు	35
జాది	77	జాలిమి	65	టక్కరి	35
జాను	62	జూ.		టాటోటు	35, 70
జానుగులు	43	జూదము	72	టింగణ	31
జాబిల్లి	12	జూజము	70	టెంకనాలు	50
జాబిల్లియల్లుఁడు	10	జూదు	70	టెంకాయచెట్టు	76
జాటెను	63	జే.		టెంకి	75
జాలరి	33	జేజే	50	టెక్కము	
జాలియ	95	జేజేలు	23	టెక్కియము	80
జాలె	95	జేజేగడ్డి	24	టెక్క	59
జావదము	95	జేజేఁతనియరదము	26	టెక్కిము	80
జాళువా	84	జేవ	44	టేమాను	76
జాళువా...కాఁడు	3	జొ.		త.	
జి.		జొంపము	78	తవలి	35
జింక	90	జొహారు	50	తవలికాఁడు	35, 70
జింకగు...లంతి	16	జొహారువు		తావు	75
జింకతాలుపు	13	జో.		డ.	
జిగి	79	జోఁక	62	డగ్గలు	62
జిడు...బొట్టియ	7	జోడనలు	88	డప్పి	50
జియ్య	37	జోడు	53, 67, 82	డబ్బర	70
జిరాయి	67	జోత		డబ్బు	70, 106
జిలుగు	70	జోతము	50	డబ్బర	50
జిల్లు		జోతి	26	డస్సెక్	70
జి.		జోల	82	డాలు	80, 105
జీలు	78.	జోలి	53	డింకవేసెను	59
				డేగ	95

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
డిగ్గియ	85	తనరు	62	తలచమురు	68
డిగ్గె		తన్నెను	61	తలవాఁడు	57
డొంక	65	తపసి	33	తలవాఁ...చెలువ	8
డొంక	70	తమకము	56	తలిమము	48
డొక్క	42	తమలము	61	తలిరు	78
త.		తమి	57-108	తలిరుమేతరి	93
తండ్రి	29	తమ్మలము	61	తలిరువిల్లుఁడు	10
తంపర	78	తమ్మి	78	తలుపు	53
తక్కువ	63	తమ్మికంటి	5	తల్లు	53
తగరము	83	తమ్మిగద్దియబోటి	8	తల్లి	29
తగరు	90	తమ్మిచక్కలిగింత	11	తల్లితల్లి	8
తగరు...సాని	15	తమ్మిదాయ	13	తల్లివేస...దంట	19
తగవుల...తండ్రి	6	తమ్మిఁడు	29	తవలికాఁడు	38
తగిలెను	51	తరగ	26	తవలి	38-70
తగు	62	తరకసము	81	తవిలెను	51
తగులుకొనెను	51	తరము	82	తవ్వ	73
తగులువడియెను	5	తరిగట్టు	75	తలియ	50
తగువాఁడు	37	తరిగట్టుతాడు	96	తళుకు	79
తగ్గు	63	తరువాత	63	తళుక్కు	79
తగ్గెను	70	తఱచు	78	తా.	
తటాయించెను	52	తఱిమెను	52	తాఁక	70
తట్టి	50	తల	42	తాఁచె	61
తడబఁడెను	63	తలకట్టు	69	తాఁచేలు	83
తడవు	63	తలఁపు	55	తాఁజి...దణితల్లి	20
తడవులనిడుపడు	96	తలఁపుకే...రాతు	6	తాటి...బలియొడు	19
తడవెను	61	తలఁపుచూలి	10	తాటోటు	70
తడుపుతాలుపు	33	తలఁపుమానకము	23	తాడు	76
తత్తడి	87	తలఁపుమా...గలవాఁ		తాత	6
తత్తడి...దంట	17	డు	14-16	తాతపనటివెల్లి	20
తనంతి...నతఁడు	7	తలకట్టు	69	తానముచేసెను	52

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
తాప	97	తియ్యమాను	78	తునిమెను	56
తాపికత్తె	39	తిరుకొళ్ళము	83	తునియ	85
తాపివాఁడు	36	తిరుగఁ	60	తునుక	85
తామర	78	తిర్వళిక	26	తున్న	85
తామరచూలి	6	తిలకించెను	52	తుపాసి	37
తామరసొక్కిలివాడు	5	తివాసి	84	తుమ్మెద	95
తామేలు	83	తీ.		తురికి	87
తాఱుమాఱయ్యె	63	తీఁగ	77	తుఱుము	41
తాలిమి	71	తీగియ	77	తులువ	35
తాల్మి	71	తీగె	77	తూ.	
తాల్చెను	52	తీట	66	తూఁకొనెను	63
తావడము	68	తీరు 62, 67, 103		తూపు	67
తావళ్ళము	68	తీర్వరి	37	తూము	73
తావిమోపరి	16	తీవ	77	తూరుపుమల	75
తావు	64, 75	తీవంచ	53	తూఁతెను	63
తీ.		తీవంచ...దిట్ట	6	తూలించెను	56
తిక్క	36	తీవయ	77	తై.	
తిగ	53	తీవె	77	తెంకాయచెట్టు	76
తిగకంటి...దొర	18	తీవె		తెంపరి	55
తిగ...తెంకి	11	తుంగ	80	తెంపి	58
తిగ...దేవర	15	తుంట	85	తెక్కలికాఁడు	38
తిగప్రో...గాఁడు	4	తుంటవిల్...దు		తెగటార్చెను	56
తిట్ట	85	నీఁడు 10, 12		తెగులు	68
తినె	47	తుంటి	43	తెన్న	85
తిన్నన	62	తుద	78	తెన్నుండెను	48
తిన్నె	80	తుదగట్టు	74	తెమ్మెరకొడుకు	20
తిప్ప	74	తుటుము	60	తెమ్మెర	16
తిమ్మఁడు	91	తుడికొ...రులు	29	తెమ్మెరచెలి	15
తియ్య	62	తుదిచుక్క...మిటి	19	తెర	26
తియ్యవిల్తుడు	10	తుదిదిక్కు...తెంకి	18	తెరగంట్లు	23-88

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
తెల్లలెను	59	తేజ	87	తొలఁగెను	54
తెరువాటుకాఁడు	38	తేట	79	తొలి	63, 78
తెరువు	85	తేటి	95	తొలిచదువు	28
తెరువుగాపరి	87	తేటి...వాడు	10	తొలిజాతివారు	28
తెర్వు	85	తేనె	88	తొలివేల్పు	24
తెలుగుటి	24	తేమాను	76	తొలివేల్పుపగతురు	23
తెలుగంటిమాచులు	24	తేరు	67	తొలుతక	63
తెలుగుండు	84	తేఱును	59	తొల్లి	63
తెర...మెకము	87	తేలు	99	తొవ	78
తెలువ	46	తేళ్ళమేపరి	92	తొవరు	78
తెలి	78			తొ	
తెలికపిండి	69	తొంటిబాసలు	28	తొండేలు	92
తెలిపిమన్నీడు	5	తొండ	92	తొంబుట్టువు	29
తెలిమల	74	తొగ	78	తొండబుట్టువ	90
తెలిమోముపక్కి	19	తొగచెలికాఁడు	13	తొడిగోడలు	30
తెలియ	50	తొగరు	78	తొడు	29
తెలివాక	20	తొట్ట	82	తొడుపాటు	55
తెలివి	79	తొడ	43	తొడెము	70
తెలుపు	78	తొడలే...దోడు	19	తొరము	70, 106
తెలె	50	తొడవులు	69	తొలు	43
తెల్ల	78	తొడుకు	89	తొలెను	52
తెల్లజక్కి	21	తొడును	58		
తెల్లన	78	తొన్నుండెను	48	త్ర	
తెల్లనిపిట్ట	93	తొత్తు	38	త్రాచు	96
తెల్లమొదలు	24	తొమ్మిది	54	త్రాచులమేత	16
తెల్లి	78	తొయ్యలి	45	త్రాగెను	54
తెవులు	68	తొరఁగెక	59	త్రావెను	54
		తొలు	78	త్రొప్పెను	54
తేగము	50	తొలు	78	త్రొమ్మరిడు	15
తేజ	87	తొలుపట్టు	89	త్రుంగెను	59

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
త్రుంచెను	56	దానిమ్మ	76	దుగపుట్టుకలు	28
త్రెళ్ళెను	59	దాపు	62	దుగ...పాదుసా	15
త్రోవ	85	దారి	85	దుగినడు	3
ద.		దాసికాడు	36	దుగ్గికన్నయ్య	74
దంట	31, 53	దాళిమ్మ	76	దుడుకు	65
దండ	62, 68, 105	ది.		దుత్త	44
దండు	60	దిక్కు	25	దుతాయి	65
దక్కిన...మేటి	15	దిగులు	65	దునెదారి	37
దగతీర్పు	85	దిగ్గియ	85	దున్న	89
దగళా	67	దిటవరి	35	దుప్పటము	67
దగ్గరి	62	దిట్టన	37, 55	దుప్పటి	67
దచ్చి	58	దినుసు	82	దుప్పి	91
దచ్చి...మెకము	90	దిన్న	82	దుబ్బి	45
దట్టము	78	దిమ్ము	60	దురము	55
దణి	87	దివటీలు	68	దువ	53
దనము	69	దివియ	,,	దువ్వ...జాణ	17
దప్పి	50	దివ్వటీలు	,,	దూ.	
దబ్బర	70	దివ్వె	26	దూడ	89
దబ్బిలి	35	దివ్వెచమురు	69	దూప	50
దయ్యము	24	దివ్వెయార్పు	96	దూబ	35
దరి	79	దిస్టి (దిట్టి)	41	దూరు	72
దళము	105	దీ.		దూల	66, 81
దళవాయి	37	దీటు	82	దూస	25, 59
దళ్యా	37	దీనటి	68	దేశము	55
దవుడ	41	దీవి	49	దేశము	23
దా.		దు.		దొంగ	38
దాటరి	98	దుండగము	65	దొడ్	70
దాడిమ్మ	76	దుంత	89	దొడ్డు	81
దాది	38	దుగ	58	దొస	89
				దొర	37, 82

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
దొరలు	28	నమలె	47	నాఁడుమొదలు	57
దొరకె	51	నమ్మి	94	నాగకేసరులు	72
దొరణి...సన్నాసి	38	నరలు...పెద్దలు	23	నాగవాసము	39
దొరసె	51	నలు	53	నాఁడు	105
దొరువు	85	నలుకుడు	51	నాడెకాఁడు	28
దో		నలుపు	79	నాడెము	62
దోఁపుడుకాఁడు	38	నలువ	6	నాణెము	
దోమ	99	నలువతేడి	93	నాతి	45
దోయి	53	నలువరాణి	8	నాన	47
దోయిలి	44	నలువు	62	నాయన	29
దోవతి	58	నల్ల	79	నారసము	67
దోసకారి	35	నల్లత్రాగుడు	99	నారి	66, 108
దొడ	42	నల్లన	79	నారికడము	76
దొ		నల్లనయ్య...బిడ్డ	29	నాలుగు	53
నంటు	31	నల్లనయ్యరవాలు	19	నాపుడు	69
నక్క	90	నల్లి	99	ని	
నగవు	49	నవ	66	నింగి	25
నగు	49	నవలా	45	నింగిచూలి	17
నట్టు	75	నవాతు	70	నిండెను	71
నట్టువపిట్ట	94	నవు	49	నిక్కము	72
నడగఁడు	87	నవ్వు		నిక్కపు...న్నెడు	6
నడబావి	85	నా		నిక్కువము	72
నగు	62	నాక	69	నిక్కువీనులమావు	22
నడిమిదిన్నె	49	నాగక		నిగ	79
నడుము	41	నాచు	38, 83, 102	నిగిడెను	71
ననబోడి	46	నాటుగోలె	57	నిగ్గు	79
ననలు	77	నాటుబుట్టి		నిచ్చ	60
ననవిల్లుడు	10	నాటునుండి		నిచ్చలు	
ననువుకాఁడు	84	నాఁడాది		నిచ్చెన	82
నమలి	94	నాఁడు	105	నిజము	72

అకారాదిశబ్దానుక్రమణిక.

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పదము,		పదము.		పదము.	
నిజోగి	87	నీరువట్టు	50	నెమకెను	61
నిడివి		నీలైకొ	59	నెమలి	94
నిడుద	80	నీళ్లుపోసికొనియె	52	నెమిలి	94
నిడుపు		ను.		నెమ్మది	71
నిదము	79	నుగ్గాడెను	56	నెమ్మి	71, 94, 103
నిడురగొనియొక్క	48	నుదురా...చీడు	6	నెమ్మేను	40
నిడురవోయొక్క		నుదురు	41	నెయ్యి	68
నిడుర...డలు	23	నునుపు		నెఱకలు	40
నిప్పుచ్చురము	59	నున్న	79	నెఱసరి	87
నిప్పు	15	నున్నన		నెఱులు	40
నిప్పుల...లుంగు	94	నుఱుగు	26	నెల	13, 25, 100
నిబ్బది	72	నుఱువు		నెలత	46
నిమ్మళము	71	నుఱుమునేసెను	56	నెలతుక	
నిలకడ	70	నులి...కము	90	నెలకూన	32
నిలువరము	72	నులిచెను	56	నెలచెలియలు	8
నిలువె...వాడు	14	నులిమెను		నెలజోడు	13
నిలైన	52	నూ		నెలదారి	3
నివ్వెఱ	47	నూగారు	44	నెలవు	75
నిసువు	30, 34	నూయి	83	నెల్లి	76
నీ.		నూసె	68	నెవ్వ	59
నీటిబిడడు	15	నూనెముడి	40	నే	68
నీటిమోపరి	26	నూఱు	102	నేడు	37
నీటియొడయడు	16	నె		నేయి	68
నీటుకాడు	34	నెగడి	24	నేచు	77
నీరుకట్టియ	97	నెగడెను	61, 71	నేరుడల్లులు	50
నీరుకట్టె		నెత్తి	42	నేలేడు	77
నీరుకోడి	98	నెన్నడుము		నేర్పరి	31
నీరుచల్లు	85	నెన్నుదురు	41	నేల	80
నీరుపాము	97	నెన్నొసలు		నేలపల్లటీ	లు95
నీరుమజ్జిగ	85	నెపము	48		

పదము.	పుట.	పదము	పుట.	పదము.	పుట.
నేల...టలు	28	పందెము	72	పడపుంజాన	39
నేల వేల్పులు	28	పంపెను	64	పడమటిదొర	16
నేస్త్రీ	31	పక్కి	98	పడమటిమల	75
నొ.		పక్కి-రాయనితాయి	79	పడవాలు	37
నొగ	66	పగ	55	పడవాళ్ళు	32
నొడివెను	49	పగటిగ్రుడ్డి	96	పడి	73
నొప్పి	68	పగటిచీకటి		పడుకటిల్లు	85
నొసలు	41	పగటిచీకు	97	పడుచు	31
నో.		పగటిజోతి	11	పడ్డ	89
నోరు	41	పగడము	79	పడ్డిహోరులు	32
ప.		పగతులు	85	పత్త	44
పంచదార	70	పగలు		పదవి	57
పంచె	58	పగదెంచె	56	పది	54
పంచెను,	58	పగలు 25, 55, 103		పదినూట...వాలు	18
పంజాలు	68	పగలు నే...వలంతి	11	పదిపదు...నీడు	14
పంట...దొర	13	పచ్చ	79	పదివే...దిట్ట	5
పంటవలంతి	80	పచ్చతెక్కలపుల్లు	94	పదునొకడు	54
పండు	103	పచ్చవిలుకాడు	10	పదుపు	60
పండుకొనెను	48	పచ్చవిలునితేజి	94	పదువు	89
పండుగ	65	పచ్చిక	80	పని	53
పండుగు		పజదొర	7	పనిచెక్క	64
పండువు		పజ్జ	62	పనిచెలుపువాడు	2
		పటాణి	87	పనివినియెను	54
పండులు	42	పట్టి	80	పనులు	47
పందెను	48	పట్టు	75, 103	పన్నితము	72
పందెండు	54	పట్టువడియెను	51	పన్నుండెను	48
పండ్లు	42	పడతి	45	పబువు	37
పంద	61	పడకటిల్లు	85	పబ్బము	65
పంది	91	పడకవేసెను	48	పయట	45
పందికొక్క	92	పడగ	80	పయిడి	84

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పయ్యట } 45		పల్కెను	49	పాచి	83
పయ్యెద } 16		పల్లకి }	8	పాటకుడు	36
పయ్యెర	62	పల్లక్ }		పాటి	82
పరగు	55	పల్లటీలు	95	పాణి	79
పరాలు	60	పల్లయ	75	పాదటుపురువు	92
పరి	61	పల్లు	42	పాదరి	77
పరికించెను	56	పల్లె	75	పాదుసా	37
పరిమార్చెను	54	పవడము	79	పాదట్టుపురువు	93
పరుగెత్తెను	34	పవలు	25	పానుపు }	48
పరువము	47	పవతురు	26	పాన్ను }	
పరుపు	48	పవ్యళింపుబిడారు	85	పాప	30-106
పరుండెను	54	పవ్యళించెను	48	పాపలంగనుతావు	44
పరువెత్తెను	88	పసదనము	47	పాపోనులు	66
పద్మలు	71	పసరము	89	పాము	96
పక్షిను	35	పసరచాచు	79	పాములబిడారము	97
పవతురు	54	పసాదము	47	పాయ	64
పఱచెను	80-103	పసి	89, 100	పాయము	34
పరపు	48	పసిండి	84	పాయపోనులు	66
పఱుపు	82	పసిండిగట్టు	74	పారులు	28
పలక	49	పసిండివల్లు...లు	5	పారువ	41
పలికెను	42	పసివాడు	31	పాఱుచోతు	61
పలు	100	పసి...బోతు	87	పాఱెను	54
పలుకు	8	పనుపు	79	పాల...బుడుత	80 104
పలుకులజవరాలు	94	పశ్యము }		పాలకి	82
పలుకులపులుగు	23	పశ్చము }	50	పాలవెల్లులు	73
పలుకులకల్లుమేటులు	72	పశ్చరము }		పాలనుడు	35
పలునొక్కు	60	పా.		పాలిండ్లు	44
పలుమఱు	35	పాX }	89-104	పాలు	106
పలువ	88	పాగా }		పాలు...పక్కి	98
పలు...వెకము				పాల్కి	82

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము	పుట.
పాపలు	66	సిల్లు	80	పుత్తడి	84
పాపాలు	66	సినాసి	24	పుత్తలి	84
పాపుకోళ్ళు	66	సినాళి	35	పుత్తెంచెను	64
పాపురములు	95	విళ్ళారి	2	పునుక	43
పాపురాలు		ప్రీ.		పున్నము	25
పాసెను	51	పీఠచదుడచెను	56	పునుకదారి	3
పి. పి.		పీట	82	పునుగుబిల్లి	98
పించుచుండచెను	56	పీటలె...మెకము	91	పుయిలోట	47
పిండు	60	పు.		పురి	108
పిక్క	43	పుంజు	96	పురివిప్పి...పులుగు	94
పిక్కరి	85	పుంజుదారిపెద్ద	2	పురివిచ్చెను	51
పిక్కుచేసెను	64	పుచ్చటిక	47	పురుడు	82-102
పిక్కుమెకము	90	పుచ్చడిక	47	పుఱియ	43
పిచ్చిక	98	పుచ్చె	43	పుట్టె	44
పిచ్చిక		పుచ్చెను	64	పులకలెత్తెను	49
పిచ్చుకుంటు	37	పుట్ట	97	పులి	87
పిట్ట	93-98	పుట్టకాంపు	96	పులుగు	93-107
పిడత	83	పుట్టతేనె	84	పులుగురాయుడు	19
పిడికిలి	44	పుట్టము	44	పులుగుల...మరి	97
పిడుగు	24	పుట్ట...మెకము	88	పులుగు	46-106
పిత్తలి	83	పుట్ట	73	పులిచూలుతొలి	74
పిడపక	68	పుట్టు	73	పుల్లు	47
పిన్న	31	పుట్టుమొండి	37	పుల్లంటుబొయి	80
పిమ్మటకొ	63	పుట్టువడుగు	5	పువులు	77
పిఱికి	61	పుడమి	80	పువ్వుచేనె	84
పిఱుచు	43	పుడమిచేవి	97	పువ్వులు	77
పిఱు	45	పుడమినంటు	5	పూ.	
పిలుకుమాచ్చెను	56	పుడమిము...కో	21	పూసెను	52
పిల్లల...వేరు	45	పుడుకు	50	పూప	30
పిల్లి	90			పూరి	80

పదము	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పూలమంజరీలు	73	పెరతేనె	84	పొక్కిలి	41
పూలు	77	పెరవారు	35	పొగడ	77
పూవులు	77	పెరసె	51	పొగడెను	61
పె.		పెరుగు	69-107	పొగరుమాచ్చను	56
పెంకె	35	పెరుగు	107	పొట్ట	42
పెంచె	66	పెరుమాళ్ళు	5	పొట్టి	31
పెండ్లాము	30	పెరుమాళ్ళ...బుగ్గ	20	పొట్టలు	90
పెచ్చు	63	పెల్లుదనము	63	పొట్టలు	
పెట్టి	81	పే.		పొడకోడి	98
పెట్టియ	81	పేడి	32	పొడమెకము	91
పెట్టు	50	పేట	103	పొడల...దాల్చు	3
పెట్టుమాను	24	పేదటికము	59	పొడుగు	81
పెట్టుమా...దొర	14	పేయ	89	పొడుపుచిప్ప	75
పెట్టె	81	పేరంటాలు	33	పొడవు	81
పెడచెయ్యి	43	పేరమి	57	పొత్తుటాలు	39
పెడబొబ్బ	66	పేరు	68-70-101	పొదలిక	96
పెతరులరేడు	15	పే.		పొది	81-85
పెదవి	42	పైకొనెను	57	పొదివెను	47
పెదవిగంటి	72	పైంట	45	పొన	76
పెద్ద	29, 70	పైడి	84	పొనరు	62
పెద్దకడుపువేల్పు	2	పైడికంటి	97	పొనుగు	80
పెద్దమెయిప్రోడ	2	పైదలి	45	పొన్న	76
పెద్దనిదురపోయె	59	పైరు	81	పొన్న	84
పెద్దవంకలు	73	పొ.		పొమ్మనియె	64
పెనఁకువ	55	పొంత	62	పొలఁతి	46
పెనఁగెను	51	పొంతు	64	పొలదిండి	15
పెనితె	56	పొందాను...ట	20	పొలయలుక	57
పెనిమిటి...బోడి	8	పొందు	31	పొలుపు	62
పెను	70	పొంచె	51-57	పొల్లు	70
పెయ్య	89			పొపడ	72

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పో.		ప్రో.		బబువువాలు	18
పోగు	102	ప్రొద్దు	12-25	బట్ట	44
పోటరి	55	ప్రొద్దుకూన	15	బట్టలు	} 32
పోట్లాట	55	ప్రొద్దుజుట	13	బట్ట	
పోతు	89			బట్టకాండ	94
పోతు...రాతు	15	ప్రో.		బడలిక	71
పోయెను	54-59	ప్రోగు	85	బడుగు	104
పోరు	55	ప్రోచెన	56	బత్తిలిక	81
పోలడం	96	ప్రోడ	31, 39	బద్దు	70
పోలిక	82	ప్రోయాల	46	బమ్మిపుర్వ	95
పోలిగాడ	97	ప్రోలు	75	బమ్మ	6
పోనీకయంకెచేసెను	52	ప్రోవు	85	బమ్మతండ్రీ	5
పోజ	31	ప్రోవె	56	బమ్మచారి	33
పో.		ప్రోయ	45	బయకాండ	36
పొజు	60	బి.		బయలు	25, 26
ప్ర.		బంగరు	} 84	బయిరవాసము	58
ప్రతి	82	బంగారము		బయిరి	95
ప్రొ.		బంగారు		బరణి	82
ప్రాతపలుకులు	28	బంగి	58	బటె	89
ప్రాబలుకులదణి	6	బంటు	55	బలు	70
ప్రాబల్కుసామ్మ		బండ	107	బల్లలలమెకము	85
ప్రెట్టె	11	బంతి	107	బల్ల	78, 103
ప్రాచి	33	బందు	67	బల్లి	91
ప్రాపు	62	బందుగులు	36	బల్లెము	65
ప్రామినుకులు	28	బకదారులు	95	బవరము	55
ప్రాయము	34	బచ్చు	28	బవిరి	59
ప్రాయేణు	21	బటుది	50	బసవడ	89
ప్రె		బటువుకైజోదు	5	బా	
ప్రెగడ	} 37	బటువుగువ్వ	94	బాచలు	28
ప్రెగడ		బటువుమల	74	బాగాలు	61

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
బాగు	57	బీదల...బాద	16	బేసికం...మామ	74
బాజారు	66	బు.		బై.	
బాతు	47	బుజము	43	బైరవాసము	58
బాద	57, 68	బుడుకడు	30	బైరి	95
బాసలు	83	బుడుత		బొ.	
బాపా	87	బుడ్డి	83	బొంద	81
బార	44, 54, 105	బుద్ధి మెకము	90	బొందశము	67
బార...గలాడ	9	బుయ్య	44	బొంది	40
బాట...వేల్పు	11	బురద	81	బొంకు	70
బారు	60	బుల్ల	45	బొక్క	81
బావులు	83	బువి	80	బొచ్చు మెకము	88
బాస	106	బువ్వ	47	బొజాగు	84
బాసట	55	బుసపుర్వ	96	బొజ్జ	42
బాళి	56	బూ.		బొడ్డు	41
బాళితాంకే	65	బూచి	24	బొబ్బ మెకము	87
బి.		బూరగొమ్ము	18	బొమ	42
బికారి	35	బూరుగ	104	బొట్టి	42
బిగువు	58	బె.		బొట్టియ	81
బిడను	59	బెగురము	97	బొట	
బిడ	30	బెడద	59	బొల్లికోడి	98
బిడ	30	బెత్త	44	బొల్లి...పులుగు	19
బిడార	75	బెదరు	65	బొనుకు	47
బిలువము	76	బెల్లము	45, 69	బో.	
బిల్లవాలు	18	బెసలు	32	బోగపురజేడియ	39
బిత్తిరి	45	బే.		బోజనప్రియములు	72
బిక్కుచేసె	65	బేరజము	35	బోటి	46
బి.		బేరులు	28	బోడ	38
బీతు	65	బేల	30	బోనపుట్టిలు	85
బీద	33	బేసిక న్నామి	4	బోనము	47

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
బోనముకత్తె	33	మచ్చులు	81	మయిల	53
బోయ	32	మచ్చెములు	53	మరల	60
బోయీలు	32	మజ్జిగ	69	మరల్చెక్క	54
బోసేసెను	47	మట్టుకారులు	73	మరియాద	46
బ్రదికించెను	56	మట్టుమీసెను	71	మరుఁడు	10
బ్రుంగెను	59	మడి	52	మరుగొంగ	3
మ.		మడియించెను	56	మరుతల్లి	8
మంచము	82	మడిసెను		మరుతేరు	16
మంచి	57	మడిసెను	59	మరునయ్య	5
మంచిది	65	మడుగు	52, 81, 106	మరునల్లె	95
మంచు	24	మడువు		మరునిల్లు	45
మంచుగ్రోలుపులుంగు	94	మబ్బు	26, 53, 107	మరుమామ	12
మంచుటిలదాల్చు	74	మబ్బు...పిట్ట	98	మరులు	56
మంచుమలల్లుడు	3	మబ్బు...దాయ	17	మఱి	60
మంచెను	56	మబ్బు...వెల్లి	21	మఱుంగ	80
మంటితిండి	99	మది	56	మఱువు	80
మంతనము	53	మది...పులుంగు	93	మల	74
మంతిరి	37	మద్దత్తు	55	మలిపెను	56
మంద	89	మనసరి		మల్లియ	77
మందలించెను	49	మనసు	56	మల్లె	
మందసము	81	మనికీ	75	మమ్మ	58
మందరి	68	మనికీఁఁడు	33	మహాలు	55
మగఁటిమి	58	మనిచెను	56	మా	
మగతనము		మనిపెను		మాటలజ...గఁడు	6
మగని...గువ	7	మనుబోతు	91	మాటలల్లువాడు	32
మగతాలు	80	మనువు	108	మాడుగులు	81
మగడించెను	55	మన్నిగొయెక్క	56	మాడువులు	
మగుడక	60	మన్నీఁడు	37	మాదిరి	82
మగువ	45	మమత	57	మాది	
మచ్చరి	38	మమ్మ	80	మానికము	79

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మానికములు	73	మి త్తిమి త్తి	3	ముంగురులు	48
మాను	104	మిద్దెలు	81	ముంత	73
మాపు	53	మిన	79	ముందట	64
మామమామ	21	మినుమానికము	11	ముందర	63
మాయదారి	33	మినువాక	20	ముందు	64
మారేడు	76	మినుజాట్టుదేవర	3	ముకు	42
మార్గరు	35	మినుకులు	28	ముకుసము	73
మాలిమి }	31, 72	మినుకు }	79	ముక్కంటి	3
మార్మి }		మిన్ను }		ముక్కంటితొలిపట్టి	2
మావి	77, 104	మిన్నులచదువరులు	28	ముక్కంటిపం...జర	2
మామిడి	77	మిన్ను	25	ముక్కంటిమాపు	89
మావి...పులుగు	93	మిన్నేరు	20	ముక్కంటియమ్మల	
మాపు	87	మి		పొది	21
మాసకమ్మ	58	మిఁజెయ్యి	43	ముక్కంటిసంగాతి	17
మి		మిసవల్లికి }	96	ముక్కు	42
మించు	79, 105	మిసవల్లంకి }		ముగితి...దువ్వ	33
మించులు	26	మిను	88	ముగియించెను	66
మించెను	71	మిను...మేటు	10	ముగిసెను	59
మింటిచెట్టులు	24	మినులు	83	ముగుద	30, 46
మింటిత్రోవరులు	23	మిలగొంగ	96	ముట్టగరానిబలియుడు	
మింటిప్రోల్సామి	14	మిలవేటరి	33		15
మింటిలా...కాడు	21	మిలు }	83	ముట్టయ్యెను	52
మిండకోర	39	మిల్ }		ముట్టెమెకము	91
మిండడు	34	మిసలు }	42	ముడిగెను	70
మిక్కిలి }	63	మిసములు }		ముడికాడు	35
మిగులక }		మిసరము	69	ముడ్డి	43
మిటారి	46	ము.		ముణిగెను	70
మిడమాసి	55	ముంగల	64	ముత్తెము }	79
మిడుత	96	ముంగి }	92	ముత్తియము }	
మిత్తి	15	ముంగిన }		ముత్తెపుసరులు	73

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
రాణి	30	రేవుజక్కి	92	టొంపి	81
రాతిరి	25	రేవెల్లు	13	టొచ్చుపురుగు	99
రాయఁడు	37	రొ.		టొమ్ము	42
రాయలు		రొక్కము	69	ల.	
రాగాజు	17	రొక్కములఁజేడు	17	లంజె	39
రావి	76	రొద	51	లంజెకాఁడు	34
రి.		రొప్పెగు	52	లండి	35
రిక్కరక్కనుమిత్తి	9	రొక్కే.		లకుముకి	96
రిక్కలు	26	రొ.		లకోరి	67
రూ.		రొ.		లకోరీలు	95
రూక	69	రొ.కలితొల్పు	19	లగుడు	95
రూపు	34	రొ.చెల్వ	39	లచ్చి	8
రూపుమా.నెను	56	రొ.బంటరి	91	లచ్చికోడలు	8
రె.		రొ.నెను	61	లచ్చితండ్రి	21
రెంట్రాగుడు	88	రొ.		లచ్చిమగడు	5
రెండవ...వులు	28	రొ.		లచ్చియన్న	13
రెండు	53	రొ.		లజ్జ	47
రెండొకటి	11	రొ.		లతకూన	77
రెట్టి	11	రొ.		లా.	
రే.		రొ.		లాతనారు	36
రే	25	రొ.		లాయము	89
రేగు	76	రొ.		లాలి	82
రేజోతి	13	రొ.		లావు	66
రేదిమ్మఁజేడు	38	రొ.		లావులు	93
రేను	76	రొ.		లాహిరి	58
రేయి	25	రొ.		లిచ్చి నెలతుక	8
రేయంతిమాను	21	రొ.		లుచ్చ	35
రేయిదిమ్మఁజులు	24	రొ.		లూటి	65
రేఁజేడు	13	రొ.		లెస్స	57

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
లే.		లోపలక	26	వనట	57
లేఁగ	89	లోయ	81	వన్నెకాఁడు	34
లేఁగాను	41	లోవాఁడికాఁడు	38	వన్నెపూవులు	73
లే }		వ.		వయసు	34
లేత }	70	వంక	65-83	వయసుచెల్లినది	39
లేచెను	48	వంకర	65	వరపుడు	38
లేజీబు	70	వంగసము }		వఱలు	62
లేటి }		వంగడము }	60	వలంతి	31
లేడి }	90	వంటకము	47	వలపు	57
లేపు	48-105	వంటయిల్లు	85	వలమురి	18
లేమ	45	వంత	57	వలఁతేఁడు	10-33
లేమి }		వక్కాకు	61	వలి	16-24-103
లేమిడి }	59	వగ	57	వలిపెము	70
లేవఁజాలనివాఁడు	37	వగకాఁడు	34	వలిమల	74
లేవడి	59	వగలాడి	46	వలువ	44
లో.		వచ్చెను	58	వల్లె	65
లోచ్చు	63	వచించెను	49	వల్లెత్రా...వాఁడు	16
లోటిపిట }		వజీరుఁడు	37	వా.	
లోటిపిట }		వట్టువాలు	18	వా	41
లోటి }		వడఁకుగుబ్బలి	74	వాఁక	83
లోటిపిట }	90	వడగండ్లు	84	వాఁగు	83
లోటియ		వడచెక్కిఁయెకిమిడు	17	వాఁడిగలవాఁడు	55
లోట్టె		వడముడి	20	వాఁకిలి	53
లోట్టెనుగు	90	వడసెందెక	64	వాఁక్రచ్చెను	49
లో.		వడి	46, 104	వాచఱచెను	51
లోబడెను	51	వడికాఁడు	38, 55	వాడ	103
లోచెయ్యి	48	వడివాఁడు	55	వాడుక	72
లోనయ్యెక	51	వడుగు	33	వాఁతెఱ	42
లోనక }		వదలెను	63	వాఁతెఱగెంపు	72
లోక }	26	వద్ద	62	వాన	84
లోను	63				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
వానకోయిల	98	వినువాడమోపరి	3	వీణియ	98
వానతొయి	84	వినువాడ...పులు	29	వీణె	
వానీడు	17	విన్నవించెను	49	వీణెకాడు	36
వాపోయెను	51	విన్నాణము	62	వీనిచ్చెను	49
వామి	85	విన్ను	25	వీనులు	41
వాయి	41	విన్నూలు	28	వీటిండి	36
వారణము	95	విప్పు	80	వీవన	85
వారువము	87	విప్పుతొప్పలక్రేడు	14		
వార్పు	53	విరాళి	57	వెంగిలి	36
వార్వము	87	విరితే నెత్తాపుడు	95	వెంట్రువ	92
వాలాయము	60	వింవి	80	వెండికొండ	74
వాలు	65	విరులు	77	వెండికొండదునీడు	33
వాలు మెకము	91	విటివి	80	వెండియుక్	60
వొల్లంటి	46	విత్	67	వెండ్రుకలు	40
వాపురము	87	విలు	67	వెంపరలాడెక్	56
		విలువ	59	వెంబరవిత్తు	36
వి. వింజామరము	69	విలువరమ్ముడు	38	వెకలి	
వంత	46	విల్లు	67	వెక్కనమయ్యెను	71
వంతవారు	36	వివ్వచ్చు	20	వెక్కిరింత	91
విందులు	36	విసనకట్ట	85	వెచ్చకాడు	34
విచ్చే నెను	58	విసపుమేతరి	4	వెచ్చన	26
విడవలి	80	విసపుమే...తెంకి	74	వెజ్జ	68
విడియము	61	విసముతాలు	96	వెడంగు	36
విడెము	61			వెడ	71
విక్	25	వీ		వెడద	81
విననివాడ	36	వీడు	75, 107	వెడద...మెకము	87
వినయెను	49	వీడెను	51, 63	వెడమోడి	57
వినె	7	వీడెము	61	వెడలించెను	52
విన	3	వీడ్యము		వెడలుపు	80
వినమిటారులు	23	వీడ్యదెను	64	వెడలెను	60

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
వెడవిల్లుండు	10	వెఱ	65	వేండ్రము	25
వెఱుతురు	80	వెఱుగు	46	వేట	107
వెఱ	57	వెఱుపు	65	వేటకాండ	32
వెఱ (ద) కను	61	వెఱి	36	వేడి	100
వెనకయ్య	2	వెలి	59	వేడురు	36
వెనకయ్యతల్లి	7	వెలగు	77	వేసి	92
వెనకయ్య వెనుకయ్య	9	వెలది	46	వేపులమిత్తి	91
వెనుక	63	వెలదుక	77	వేగ	46
వెనుకచెయ్య	43	వెలగ	39	వేగరలు	32
వెనుకమేను	43	వెలయాలు	52	వేగరము	46
వెనుక...మెకము	88	వెలబన్నె	60	వేగులు	32
వెన్న	63	వెలలె	71	వేగువారు	23
వెన్నాస	55	వెలసె	107	వేగంటికచ్చేరి	20
వెన్న	43	వెలి 26, 78,	59	వేగంటికొమరుండు	24
వెన్నగుంట	40	వెలిగ్రుక్క	40	వేగంటి గొంగలు	5
వెన్నుండు	5	వెలిచొరవరి	88	వేగంటిసైదోడు	48
వెన్నుదంట	22	వెలి...మెకము	104	వేడుక	39
వెన్నునంట	20	వెలుగు	26	వేడుకచెలి	48
వెన్నునిటెంకి	21	వెలుపల	60	వేడ్క	34
వెన్నుని యడుగు	25	వెలుపడియె	78	వేడ్కకాండ	59
వెన్నునివలకన్న	11	వెల్ల	14	వేడెము	47
వెన్నునివల...వారు	28	వెల్లగారు...టిండు	21	వేడెమునరించెను	41
వెన్ను నెడమకన్న	13	వెల్లయేనుగు	89	వేసలి	11
వెన్నుపడగ	19	వెల్లాటకత్తె	88	వేయ...దిట్ట	55
వెన్నును...నీడు	20	వెసరు	52	వేరము	103
వెన్నుపాన్న	96	వెళ్ళగొట్టెను	54, 60	వేరు	103
వెన్నెల	50, 108	వెళ్ళెను	53	వేలు	51
వెన్నెలపులుగు	94	వే.		వేలు	43
వెన్నెలరాయండు	13	వేంచేసెను		వేలుపుటెంకి	24
వెరవరి	31, 37				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
వేలుపు తేలు...కా		సంద్రము	21	సరి	68, 82, 105
డుకు	9	సందె	25, 104	సలాము	50
వేలుపు పెద్ద	6	సంపగియ	} 76	సవతు	82
వేలుపుల...జోదు	19	పంపంగె		సవరంపు మొకము	91
వేలుపులబువ్వ	12	సంపెంగ		ససి	81
వేలులు	28	సంబావులు	73	సా.	
వేల్పుగారు	21	సకియ	45, 46	సాకుడు	38
వేల్పుకేరు	20	సకినాలపిట్ట	97	సాకుడుపులుగు	93
వేల్పుకెంకి	23	సకియ	31, 46	సాకెను	56
వేల్పుచెలులు	23	సగము	63	సాబాలు	68
వేల్పుదణి...తడు	4	సగ్గెను	70	సాకు	48
వేల్పుదళవాయి	9	సజ్జ	85	సాటి	82
వేల్పుదాయలు	24	సడలెను	63	సాదము	47
వేల్పు దెరుపు	25	సడి	72	సాని	32
వేల్పుల...పట్టు	74	సత	53	సాపడియెను	47
వేల్పును...విడిది	21	సత...నీడు	15	సామి	37
వేవెల్లు	11	సతపేరు...ప్రాడ	11	సాము	68
వేసడము	95	సత్తి...వలంతి	9	సారాయి	68
వీలెను	68	సత్తువ	66	సారె	60
వ్రేసెను	64	సదమదంబునేసెను	56	సాలీడు	93
వేలు	43	సద్దు	51	సావాసము	55
సంకు స	18	సన్నపిల్లి	93	సాహితీ	32
సంకుదారి	5	సన్నము	70	సాహేబు	37
సంగడికాడు	} 31	సన్నాసి	33	సాళువము	} 95
సంగడిడు		సమసెను	53, 59	సాళ్వము	
సంగాతి	31	సయికము	69	సి.	
సంజ	25	సరగు	46	సింగపు...చాన	7
సంతరించెను	56	సరదు	46	సింగపు...గొంగ	90
సంతసము	} 48	సరము	67, 68	సింగము	87
సంతోషము		సరస	62	సింగాణి	67

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
సింగారపువోట	85	సువారపుటిల్లు	85	సోఁకుబూచి	16
సింగారి	46	నూడు	55	సోఁకుమూ...దణి	15
సింగిణి	67	నూడెద	68	సోగ	80
సింగిణి }		నూరెలు	64	సోబె	68
సిక }	40	సె.		సోమా...బాణ	14
సిగ }		సెజ్జె	48	సోయగము	34
సిగ్గు	47	సెలకటియ }	96	సోరణగండ్లు	81
సిడము	80	సెలకట్టె }		సోల	73
సిబ్బితి	47	సెలగ	78	సొరు	62
సిబ్బము	68	సేద	71	స్రుక్కెను	70
సిబ్బె...మెకము	88	సైకము	71		
సిరము	59	సైరణ	71	హ.	
సిరి	57	సా		హజ్జె	44
సీతాభోగములు	78	సాంపు	48	హత్తి	88
సు.		సాగనైనవాడు	34	హత్తె	51
సుకురు సెనులు	24	సొట్ట	65	హరివాణము	50
సుడిగొట్టు	16	సొబగు	34	హాయి	71
సుడివాలు	18	సొమ్మసిలె	65	హెమ్మ	63
సుపాణి }	79	సొమ్మలు	69	హొమ్మ	84
సుప్పాణి }		సో		హొమ్మ	70
సురటిపివులపుట్టు	17	సోఁకుడు }	24	హొయలుబండి	67
సురటిలు	95	సోకు }		హానుతోట	85

రామో వాచకములు.

డామోదరర మొదలియారుగారు బి.ఏ; ఎల్.టి.

డిప్టికలెక్టర్ సెక్యూరీటీస్ ఆఫీసరు

జి. యస్. రామశర్మగారు బి.ఏ; ఎల్.టి.

రామా మొదటి వాచకం	అప్పపుడు	0-2-6
రామా రెండవ వాచకం	,,	0-3-0
రామా మూడవ వాచకం	,,	0-4-0
రామా నాల్గవ వాచకం	,,	0-5-0
రామా అయిదవ వాచకం	,,	0-6-0
రామా ఆఱవ వాచకం	,,	0-7-0
రామా ఏడవ వాచకం	,,	0-8-0
రామా ఎనిమిదవ వాచకం	,,	0-8-0

పురాణ పాఠములు.

మల్లాది సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారు

వేపా వరాహ నరసింహం పంతులుగారు, ఎం. ఏ.

మొదటి తరగతి	అప్పపుడు.	0-2-6
రెండవ తరగతి	,,	0-2-6
మూడవ తరగతి	,,	0-3-0
నాల్గవ తరగతి	,,	0-4-0
అయిదవ తరగతి	,,	0-5-0

వలయువారు—రామా అండ్ కో., ఏలూరు.

బ్యాంకన్:—తల్లపాడు, తెనాలి.

